

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XXVIII Nr. 9—10
SEPTEMBRIE-OCTOMBRIE
1969

Redacția și Administrația: Sectorul Cultural-Social al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei Nr. 21 — Sectorul V

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

Prea Fericitul Părinte

JUSTINIAN
Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul României

VICEPREȘEDINȚI :

P. S. Dr. Antim
Episcopul Buzăului

P. S. CHESARIE
Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI :

P. S. Dr. **ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL**
Episcop vicar patriarhal

P. C. Pr. **ALEXANDRU IONESCU**
Vicar mitropolitan

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. **PETRE F. ALEXANDRU**
Consilier cultural mitropolitan

C U P R I N S U L

Pag.

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Ierom. CHESARIE GHEORGHEȘCU, <i>La nașterea Maicii Domnului</i>	969
Diac. P. I. DAVID, <i>La Cuvioasa Paraschiva</i>	972
Pr. NIC. CANĂNAU, <i>La Duminica a XX-a după Rusalii</i>	978
Pr. DAVID POPESCU, <i>La Duminica a XXI-a după Rusalii</i>	982

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

REDACȚIA, <i>Acțiuni în slujba păcii (septembrie-octombrie)</i>	987
---	-----

ARTICOLE ȘI STUDII

ȘTEFAN ANDREȘCU, <i>Minăstirea Brebu</i>	997
Drd. VALDMAN D. TRAIAN, <i>Probleme de drept bisericesc în dezbaterile Congresului interortodox de la Constantinopol din anul 1923</i>	1011

COMEMORĂRI

JA 1100-a Aniversare a morții Sfântului Chiril-Constantin Filozoful, prezentare de PARASCHIV V. ION	1026
Pr. GABRIEL COCORA, <i>La 75 de ani de la moartea picturii Gheorghe Tattarescu, strălucit elev al școlii de zugrăvi din Buzău</i>	1037

DOCUMENTARE

MATEI CAZACU, <i>Hirotoniile săvârșite în Eparhia Mitropoliei Ungrovlahiei între anii 1834—1852</i>	1041
LUCIAN PREDESCU, <i>Contribuții la viața și opera lui Dragoș Eustratie Logolățul</i>	1047
P. I. DAVID, <i>La semicentenarul înființării Ligii Națiunilor (1919—1969). Un vrednic reprezentant al diplomației românești, Nicolae Titulescu</i>	1070

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

LA NAȘTEREA MAICII DOMNULUI

Sărbătoarea de azi are darul să mărească bucuria duhovnicească în suflete și să reverse îndoite binecuvântări peste cei care iau parte la ea, căci este Nașterea Sfintei Fecioare Maria — Maica Domnului nostru Iisus Hristos.

Nașterea Sfintei Fecioare Maria este mare și însemnată, pentru că o dată cu ea pentru întreaga omenire se deschide un nou orizont și începe o nouă istorie: Istoria mântuirii neamului omenesc și a fiecăruia dintre noi în parte. Acum între fiii oamenilor se naște și crește Acea care va fi locaș feciorelnic și preacurat Mintuitorului dumnezeiesc. Maică a vieții, Maică a noului Adam, Maică a Domnului nostru Iisus Hristos.

După cum știm din învățătura Sfintei Biserici, Fecioara Maria a fost fiica dreptilor și dumnezeieștilor Părinți Ioachim și Ana. Ioachim se trăgea din neamul lui David, iar sfinta Ana din seminția Arhiereului Aaron. Ei locuiau în pace, muncind pentru agonisirea celor trebuitoare traiului, în orașelul Nazaret din Galileia.

O singură mihnire întuneca viața lor tihnită: cu toate că trecuseră peste 50 de ani de la căsătoria lor și ajunseseră amândoi la adinci bătrînețe, nu aveau nici un copil. Și fiind pe atunci, la evrei, credința că toți cei căsătoriți care nu aveau urmași, sînt oameni nevrednici și neplăcuți lui Dumnezeu, cei doi bătrîni se rugau fără încetare, cerînd Domnului să se indure de ei și să le binecuvînteze casa cu un prunc. Ioachim a mers chiar la Ierusalim, pentru a aduce daruri lui Dumnezeu în biserica cea mare de acolo; dar Isachar, marele preot care slujea în ziua aceea, nu i-a primit darurile, spunîndu-i: nu se cade a primi daruri din miinile tale, că binecuvîntarea dumnezeiască nu s-a pōgorît asupra ta, deoarece nu ai nici un urmaș...

Întristat și rușinat a plecat bătrînul drept din biserica Ierusalimului. Dar nu s-a întors acasă în Nezarēt; cu sufletul plin de mihnire s-a dus în pustie, plîngînd cu lacrimi amare și rugîndu-se cu mai multă încredere lui Dumnezeu.

Multe lacrimi a vărsat și dreapta Ana, rugîndu-se Domnului s-o învrednicească și pe ea a se numi mamă, asemenea celorlalte femei măritate care aveau copii.

Intr-una din zile, ne spune o tradiție veche bisericească, pe cînd Sfînta Ana sedea în grădină plîngînd și rugîndu-se, i s-a arătat îngerul Domnului, zicîndu-i : Rugăciunile tale, Ano, au străbătut cerul și lacrimile tale au ajuns la Dumnezeu, iar îndurarea Lui s-a pogorît asupra ta. Că iată vei rămîne însărcinată și vei naște pe fiica cea binecuvîntată, prin care se va da mîntuire lumii. Ea se va numi MARIA, adică «cea plăcută», «cea frumoasă», sau «Doamna» și «Stăpîna» noastră.

S-a întors Ioachim acasă și, peste nouă luni de zile, Ana a născut pe Maria, prin care apoi s-a întrupat Hristos Mîntuitorul nostru.

Credința dreaptă, nădejdea nestrămîtată, dragostea fierbinte față de Dumnezeu și față de oameni, curăția sufletească și trupească, smerenia, rugăciunea, milostenia și ascultarea, blîndețea, înțelepciunea și frîca de Domnul, toate acestea înțelegese în starea lor desăvîrșită, au fost darurile care împodobeau viața, sufletul și întreaga ființă a Sfîntei Fecioare Maria.

Crescută în preajma templului din fragedă copilărie, împreună cu fecioarele cele înțelepte — căci încă din clipea venirii sale pe lume Sfînta Fecioară a fost închinată Domnului — la vîrsta de 13—14 ani peste ea s-a revărsat din plin harul Sfîntului Duh și a primit la sinul ei pe Fiul lui Dumnezeu, care s-a smerit făcîndu-se Om, ca să-l ridice pe om — pe noi pe toți — la Dumnezeu.

Acest mare și unic eveniment din istoria religiei stă scris cu litere de aur în Sfînta Evanghelie, unde citim că «Îngerul Gavriil a fost trimis de la Dumnezeu, într-o cetate, al cărei nume era Nazaret, către o fecioară logodită cu un bărbat care se chema Iosif, din casa lui David, iar numele fecioarei era Maria. Și intrînd îngerul la ea, a zis : «Bucură-te, ceea ce ești plină de har, Domnul este cu tine. Binecuvîntată ești tu întru femei. Și iată vei zămisli în sinul tău și vei naște un fiu și vei chema numele lui Iisus». Acesta va fi mare, și Domnul Dumnezeu îi va da tronul lui David, căci este Fiul lui Dumnezeu (Luca I, 26—35 ; 42—48 ; Isaia VII, 13—24).

Iată cum fiica cea mult dorită și așteptată a unor bătrîni drepti, temători de Dumnezeu și smeriți a ajuns să fie fericită și preamărită de toate neamurile (Luca I, 48 ; XI, 27).

Făgăduința răscumpărării făcută primilor oameni, ascultarea lui Noe, jertfa lui Avram, ieșirea din robie a poporului ales sub conducerea lui Moise prin pustie, Legea, proorocii, toți aleșii lui Dumnezeu, în timpul cărora poporul fie că trăiește în pămîntul făgăduinței, fie că este învins și supus la diferite încercări, — toată tradiția sfîntă a evreilor nu însemnează altceva decît istoria unei înaintări anevoioase a omnirii căzute pe drumul spre «plinirea vremii». Această «plinire a vremii» a avut loc, după cum am văzut, atunci cînd Îngerul a fost trimis ca să binevestească Fecioarei celei alese Întruparea lui Dumnezeu și să primească din însăși gura ei omenească învoirea pentru aducerea

la îndeplinire a planului dumnezeiesc de mîntuire a oamenilor. De aceea după cuvîntul Sfîntului Ioan Damaschin «denumirea de Maica Domnului cuprinde în sine întreaga istorie a planului dumnezeiesc de mîntuire a lumii» (*Despre doctrina ortodoxă*, III, 12, Migne, P. G., 94, 1029—1032).

De aici învățăm că Întruparea Fiului lui Dumnezeu este o lucrare nu numai a Tatălui, a Fiului și a Duhului Sfînt, ci ea este în același timp o lucrare a voinței și credinței Sfintei Fecioare Maria.

Dacă prin neascultarea Evei a intrat în lume moartea, prin ascultarea Fecioarei Maria, Dătătorul de viață s-a făcut om și a intrat în neamul lui Adam. Dar între Eva și Maria se află, cum am văzut, întreaga istorie a trecutului omenirii, din care nu se poate neglija, Acea care s-a născut în chip minunat și a devenit Maica Domnului. Ea a fost aleasă pentru acest scop unic cu mii de ani înainte de a se naște. Însă această alegere a urmat unui lanț întreg de alte alegeri, alegeri pe care Sfînta Fecioară le-a desăvîrșit și prin care Ea însăși a fost pregătită să se nască în lume.

Nu întîmplător Biserica Ortodoxă, în cîntările sale de slujbă, numește pe David «al lui Dumnezeu părinte» și cu aceeași evlavie cinstește pe Ioachim și pe Ana, numindu-i «sfinți, drepecți și dumnezeiești părinți». Odrasla lor a fost rînduită să mijlocească în lucrarea de mîntuire a oamenilor.

Închipuită în Vechiul Testament ca o scară care face legătura între cer și pămînt, pe care se suiau și se pogorau îngerii lui Dumnezeu (Facere XXVIII, 12—13), sau ca un chivot, în care se păstra năstrapa cea de aur, care avea mana, toiagul lui Aaron și tablele Legii (Evrei IX, 4), din Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție învățăm că Maica Domnului este «Sfînta cea mai mare decît toți sfinții și stilpul Bisericii cel neclătit» (*Acatist*, icos 12).

Iată pentru ce, Sfînta Fecioară Maria este nu numai cinstită sau venerată, așa cum cinstim și venerăm pe îngerii sau pe sfinți; Ea este supravenerată de Sfînta Biserică și de fiecare credincios în parte. Și este supravenerată pentru că Maica Domnului este «mai cinstită decît ieruvimii și mai mărită fără de asemănare decît serafimii» pentru că Ea a născut fără stricăciune pe Dumnezeu Cuvîntul, care s-a făcut om pentru mîntuirea noastră.

Iată de ce locul Sfintei Fecioare este în altar, deasupra sfintei mese, reprezentată în toată mărirea sa de «Împărăteasă și Doamnă», de «Stăpină» a noastră, dar și de «mamă duhovnicească» a întregului neam creștinesc.

În Maica Domnului este întruchipată milostivirea și adevărata inimă de mamă, care se îndură de fii ei, le ascultă rugăciunea și mijlocește la Fiul ei pentru toți păcătoșii.

Iată pentru ce avem mai multă îndrăzneală la Maica Domnului și alergăm la ea, atît în clipe de bucurie ca și în cele de încercare, cerîndu-i ajutorul, binecuvîntarea și acoperămîntul ei de mamă.

Fiecare fiu credincios al Sfintei Biserici Ortodoxe este și trebuie să fie pătruns de convingerea nestrămulată, că Fecioara Maria, care a fost

rînduită de Providența dumnezeiască să se nască în lume și prin ea să se refacă legătura între cer și pămînt, născînd pe Fiul lui Dumnezeu, care a gustat amărăciunea durerii suferințelor Fiului său iubit și prin sufletul căreia a «trecut sabia» (Luca II, 35), este aproape de fiecare, mijlocește la Dumnezeu și ajută pe toți care o cinstesc cu credință și cu dragoste. Nimeni nu poate să prețuiască un lucru, dacă nu-i cunoaște întii valoarea lui. Nimeni nu poate cinsti pe Maica Domnului după vrednicie, dacă nu cunoaște rolul pe care l-a avut ea și pe care îl are în lucrarea de mîntuire a lumii și în Biserică.

Numai înzestrați cu o credință conștientă și sănătoasă și numai ducînd o viață exemplară în familiile noastre, în Biserica Domnului și în societatea în care trăim, vom putea lua parte cu toată ființa noastră și vom lăuda după vrednicie pe Maica Domnului și pe mama noastră.

Strămoșii și părinții noștri, care au zidit altare de închinare Domnului (minăstiri, biserici, catedrale etc.), altare care au fost și sînt în același timp focare de lumină și trepte de înălțare spirituală ne-au lăsat și nouă exemple de urmat (Evrei XI—XII).

Ei au fost pătrunși de credința că Nașterea Sfintei Fecioare Maria a adus bucurie la toată lumea; că din Ea a răsărit Soarele dreptății, Hristos Dumnezeuul nostru, care a dezlegat blestemul și a dat lumii blîncuvîntare, care a stricat moartea și ne-a dăruit nouă viață veșnică (*Troparul Nașterii Maicii Domnului*).

În felul acesta înțelesc și trăite sărbătorile Născătoarei de Dumnezeu și ale Bisericii în general, pot să aducă pace, prosperitatea și bucurie duhovnicească în viața dumneavoastră și a noastră a tuturor. **Amin.**

Ierom. CHESARIE GHEORGHESCU

LA CUVIOASA PARASCHIVA (Sfînta Vineri)

«Sufletele dreptilor sînt în mina lui Dumnezeu și de ele nu se va atînge osînda... Pentru că dreptii în veci vor li vii și sufletul lor nemuritor...».

(Întel. lui Solomon III, 1, IV, 7—15).

Aproape că nu îndrăznim a ne ridica ochii la icoana aceleia care toată viața a fost numai cinste, adevăr, izvor de fapte bune, înțelepciune intrupată, evanghelie trăită, viață pămîntească aspră și sfîntă. Iată numai cîteva trăsături ale sufletului unui viețuitor pe acest pămînt, care plămădește ființa sa în aluatul nemuririi. Pentru că nemurirea este chemarea credinciosului din această viață, este transformarea ființei sale într-o mireasmă duhovnicească. Aceasta coboară cerul

pe pământ (I Ioan III, 10; II Cor. XI, 10), pentru că Mintuitorul Hristos a spus: «Iată stau la ușă și bat» (Apoc. III, 20) și numai Domnul Hristos are «cuvintele vieții veșnice»... (Ioan VI, 68—69).

Privită în mare, învățătura Sfintei Evanghelii ni se pare obișnuită și ușor de reținut. Dar Evanghelia Mintuitorului Iisus Hristos este o lege pentru cei ce cred în ea și o îndeplinesc primind în schimb Împărăția lui Dumnezeu care este dragoste, bucurie, pace (Gal. V, 22).

Deși dreptii și sfinții au primit plata veșnică, ei nu încetează să se roage pentru sufletele noastre, iar aici pe pământ intervin la Dumnezeu pentru ajutor în salvarea conștiințelor celor ce doresc cu sinceritate și perseverență să afle adevărul că Domnul Hristos s-a coborât din cer ca să dea lumii viață (Ioan VI, 33). De aceea viața pusă în slujba adevărului naște fericirea personală și liniștea sufletească, liniște care pornește din închinarea la adevăratul Dumnezeu și înlăturarea din viața duhovnicească a înșelării și inchipuirii» (Evr. VIII, 5).

Cei care au crezut și trăit Evanghelia mântuirii au transformat și trupul lor în locaș al Duhului Sfânt (I Cor. III, 16—17) pentru că cei ce sînt ai lui Hristos au răstignit patimile și poftele (Gal. V, 24), ajungînd la o iluminare desăvîrșită, încît viața lor este Hristos. «Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește întru mine» (Gal. II, 20).

Așa s-a întîmplat și cu *Sfînta Cuvioasa Paraschiva*.

Pentru a înțelege împrejurările tragice ale vieții sfintei, trebuie să despletim paginile de istorie zbuciumată, viața ei în Hristos și pelerinajul sfinților ei moaște.

Secolul al XI-lea este un secol de lupte, cuceriri, căderi, fărîmițări de state. Imperiul bizantin este lovit din toate părțile de musulmani și popoare migratoare.

Mulțimea valahă din dreapta și din stînga Dunării era atrasă în asemenea valuri cu tot spiritul ei pașnic. În 1018, Vasile Bulgarohtonul (976—1025), împăratul Bizanțului, desființează statul bulgar, făcînd o provincie bizantină ca și Scitia, Tracia sau Macedonia.

În aceste mișcări de administrație, în localitatea *Epivat*, aproape de Constantinopol, era un conducător iscusit creștin, dar dur cu supușii și nemilos cu ai săi. El se căsătorise cu o tînără nobilă, la fel de bogată ca și el, cu numele Sofia. Aceasta avea o mamă cu o inimă de aur, în care se topeau și dispăreau durerile multora. Era o creștină a cărei viață era bunătate, al cărei suflet era mîngîiere pentru cei în necazuri, și ale cărei fapte creștine erau exemple de urmat. Fiica ei, Sofia, crescuse în aceeași sfințenie și cucernicie, dar ce păcat că soțul era cu totul opus.

Această familie ilustră avea multe bogății și tot atît de mulți robi. Nu se știe cîți copii a avut, dar cel mai mare s-a numit *Epifanie*, care pleacă în singurătate și ajunge apoi călugăr într-o mînăstire cu viață aspră din Constantinopol. Datorită credinței lui mari, pregătirii teologice deosebite și bunătății sufletului său, a urcat în scaunul episcopal al *Maditei* (Tracia).

Nu mult după epifanie se naște *Paraschiva* (1025). Ea este crescută de mama și bunica ei în frica lui Dumnezeu, obișnuită cu milostenia și mergerea la biserică. Încă de mică învață foarte bine, dar pe

lingă școala vremii o preocupă rugăciunile și slujbele bisericii. Cunoștea viața și activitatea Mântuitorului și a Sfinților Apostoli, iar pildele și sfaturile evanghelice erau istorioarele pe care le spunea copiilor. Din această cauză era vestită în sat și împrejurimi, iar bucuria bunicii și mamei sale era deosebită. După moartea bunicii i-a spus mamei: «Cu ceea ce mi-a sădit bunica în suflet voi fi alături de ea totdeauna».

Mama ei continua să facă bine. Paraschiva a observat și i-a spus cuvintele Mântuitorului: «Ceea ce faci în ascuns, ți se va răsplăti la arătare» (Matei VI, 4).

Mergînd la biserică și auzind din Sfinta Evanghelie sfatul Divinului învățător: «Cel ce vrea să-Mi urmeze, să se lepede de sine, să-și ia crucea și să vină după Mine» (Matei XVI, 24), a rămas mirată. A întrebat pe preotul satului, care cu viața lui sfîntă mărturisea pe Hristos, ce înseamnă aceasta? Lepădarea de sine este lepădarea de patimi, a răspuns sfințitul slujitor, de tot ceea ce au și animalele și îngrijirea vieții sufletești, prin sfințenie, iubire de semen, respect pentru bătrîni, mîngiere pentru părinți și înțelegerea suferințelor altora. Să-ți iei crucea înseamnă să te lupți cu răutatea patimilor.

Paraschiva pleacă tulburată, ce să facă; în sufletul ei era prăpastie adîncă, cum să o treacă... Se împărtășește cu lacrimi în ochi, rugîndu-se Divinului învățător cu cuvintele Evangheliei mîntuirii: «Cel ce mîncă Trupul Meu și bea Sîngele Meu petrece întru Mine și Eu întru el» (Ioan VI, 56), «învață-Mă să fac voia Ta» (Matei VI, 6).

Se părea că s-a liniștit. Avea 12 ani, învăța pe alții să scrie și să citească pentru că numai așa vor putea înțelege lumea și frămîntările ei, deoarece «Dumnezeu ne-a dat pricepere (I Ioan, 1, 20) și cunoaștere (Col. II, 2) ca să umblăm în înțelepciune» (Col. 1V, 5—6). De acum ea credea că mîntuirea este jertfă pentru aproapele «...a iubi pe aproapele este mai mult decît orice...» (Marcu XII, 33). Dar cum să porți crucea, cînd în jurul tău sint lacrimi și suspine?, se întreba Paraschiva și ieșind din casă zeci de miîni se întindeau spre o bucată de piine, Paraschiva dădea din porția ei. Bubele sărmanilor, tremuratul celor goi, dorința celor flămînzi o preocupau.

Era toamnă, frigul îngrijora pe mulți. Ea știa că robii de la curtea tatălui ei dorm la fel ca animalele, iar copiii lor sint încălziți cu propriul suflu; ce viață!

O sclavă avea cinci copii, dintre care o fetiță bolnavă de friguri. Acesteia i-a dat hainele ei călduroase și strălucitoare. Din camera ei ducea lucruri celor năpăstuiți...

Frumusețea ei fizică și sufletească dădeau impresia multora că este un înger în trup și că în ea s-a întrupat virtutea. Dragostea celor mici pentru stăpîna și sora lor cu adevărat sfîntă, a făcut ca tatăl ei s-o urmărească și prizînd-o că împărțea hainele, a bătut-o, amenințînd-o cu alungarea. Ea răspunde: «Oare n-a zis Mîntuitorul: Lăsați copiii să vină la Mine, că a unora ca aceștia este Împărăția cerurilor?...» (Matei, XIX, 14). «Și dacă nu veți fi ca acești copii, nu veți intra în viața veșnică» (Matei XVIII, 3). Tatăl a lovit-o din nou, dar ea iarăși si-a dat haincele celor lipsiți. Tatăl o pedepsește să doarmă cu nenorociții robii săi și să mînce ca și aceștia din milă și cerșetrie.

Paraschiva înțelege durerile robilor și cu lacrimi roagă pe mama sa să-i elibereze, ca o faptă creștinească (Filimon I, 17) și să-i considere oameni și frați ai lui Hristos. Bogăția este ruina sufletului, zicea Paraschiva și dacă nu iubești pe aproapele pe care îl vezi, cum să crezi în Dumnezeu pe care nu-L vezi? (I Ioan IV, 20). Cum să porți podoabe și bijuterii, când suferința din cauza acestora se naște... (Filip. I, 20).

Nimeni nu știa ce să mai creadă, Paraschiva propovăduia Evanghelia cu multă putere de convingere. Convingerile ei personale și mai ales faptele ei bune făceau mulțimea să se mire.

Avea 18 ani, citise pe filozofi și viețile sfinților și dorea cât mai mult să se apropie de cel ce este Împărat al cerului și pământului.

Tatăl hotărăște în ascuns să o căsătorească cu un tânăr foarte bogat. Cu tot refuzul Paraschivei, tatăl rămâne neclintit.

Acum își dădea seama de ce fratele ei fugise de acasă și se hotărăște să-l urmeze. Tânărul chemat de tatăl Paraschivei a sosit din capitala Imperiului bizantin, Constantinopol, și oferă daruri logodnicei... Dar în noaptea nunții, tânăra Paraschiva împarte hainele scumpe de mireasă celor lipsiți și credincioși ai săi și însoțită de câțiva apropiați, crescuți în același duh al evlaviei, părăsesc Epivatul îndreptându-se spre Constantinopol. Datorită bogăției în aur și bijuterii eliberează din sclavie însoțitorii săi, iar ea merge la școlile înalte ale capitalei. Părinții o caută pretutindeni, dar fără rezultat...

După ce tatăl moare, Sofia, mama Paraschivei împarte averile sale robilor și celor lipsiți, plecând de acasă cu durerea în suflet pentru copii...

În luxul și curtea bizantină a împărătesei Zoe (1028—1050), Paraschiva vede numai destrăbălare și necinste. Însușindu-și citeva limbi, trece în Insula Halki, audiind mari profesori ai timpului și dându-și seama că vocația ei este viața de sihăstrie, dorea să meargă la locurile sfinte, dar nu putea civilă, pentru că frumusețea ei fizică era piatră de sminteață, atunci intră în Mănăstirea Maicii Domnului din Heraclea Pontului. După o ascultare și viață aspră de cinci ani, merge la Ierusalim, în ciuda tuturor peripețiilor.

În fața peșterii din Betleem se roagă: «Cel ce ai venit în sărăcie să aduci lumii bucurie și pace, arată-mi calea»; iar la mormântul Mîntuitorului a zis: «Doamne, am văzut izvorul vieții, de acum pot să mor...».

Apoi plecă în pustia Iordanului, unde Sfîntul Ioan Botezătorul propovăduie apropierea Împărăției cerurilor (Matei III, 2), unde Mîntuitorul primise botezul, unde Cuvioasa Maria Egipteanca trăise în nevoiță 47 de ani.

În cele mai întunecate jungle, unde fiarele sălbatice mișunau, își ducea viața tânăra fecioară. Regimul ei era sever, minca rădăcini și bea apă din sudoarea feții muncită de rugăciuni, metanii și privegheri. Șerpii n-o vătămau, lei o ocoleau, tigrii și panterele amuțeau. Se părea că este un vis, dar era o realitate. «Prin viziune, știa că și-a pierdut părinții și așa înțelegea să roage pe Stăpînul tuturor să se milostivească de toți oamenii pentru care a primit moartea. Viața ei aspră îi menținea tinerețea. În dorința să iasă în lume și să facă bine la alții,

învăţându-i calea pentru a fi desăvirşiţi, se hotărăşte să meargă desculţă pe urmele Sfinţilor Apostoli şi pe la bisericile înfiinţate de Sfintul Apostol Pavel în Asia Mică. Tinea post complet, ziua cînd a fost răstignit Mîntuitorul, şi de aceea i s-a zis şi *Sfînta Vineri*, nume purtat pînă astăzi la ortodocşii români.

După ce cutureieră toate locurile sfinte se întoarce la Constantinopol. O boală necruţătoare îi macină trupul ei firav de atîtea nevoinţe.

Venind în Epivat, satul natal, află de soarta părinţilor. Lumea cînd a văzut-o a început s-o roage să rămînă la ei, dar Paraschiva de altă dată în haine strălucitoare şi încălţăminte scumpă, era acum smerită, fără vlagă, cu glas stins, desculţă şi modest îmbrăcată... Se îndreaptă iarăşi spre Constantinopol. Aci se împărtăşeşte, presimţindu-şi sfîrşitul... Doreşte să treacă marea cu o corabie... Boala o macină şi cade în neştiinţă, rostind cuvintele: «Cel ce ai suferit răstignire pentru noi, Doamne, primeşte sufletul roabei Tale... şi o lumină strălucitoare s-a arătat deasupra corabiei... Aşa a murit la 14 octombrie 1050, una din cele mai mari trăitoare a credinţei creştine, *Sfînta Precuvioasa Fecioara Paraschiva*, în vîrstă de 25 de ani... Marinarii arabi de pe corabie înapăimîntaţi, ajunşi la Calicratia, îngroapă trupul gol (supt de post şi rugăciune), la marginea mării, şi părăsesc locul...

Preotul din localitate are o viziune şi peste cîţva timp găseşte trupul dezgropat de valurile mării, fără să fi putrezit. Voia să-l îngroape în cimitirul obişnuit, dar o femeie bolnavă, plină de credinţă, se vindecă la atingerea moaştelor; un copil, orb din naştere, primeşte vederea, minunile se înmulţesc, aşa s-au făcut cunoscute moaştele Sfintei Paraschiva după viaţa ei întru Hristos...

Patriarhul din Constantinopol vine cu alai şi aşează moaştele Cuvioasei în biserica Sfinţilor Apostoli, unde credincioşii în şiruri nesfîrşite îi mulţumeau pentru binefacerile şi rugăciunile împlinite*.

Popoarele din Balcani încep să se mişte; *Ioan Asan al II-lea*, conducătorul Imperiului româno-bulgare (1218—1241), cere împăratului din Bizanţ moaştele compatrioatei sale şi le instalează cu mare evlavie la Tirnovo, fiind de faţă români şi bulgari, înfrăţiţi în aceeaşi credinţă.

Nu peste mult timp, Baiazid Hilderim (1389—1402) distruge Tirnovo, desfiinţează patriarhia (1393) şi Statul bulgar. Moaştele sînt cumpărate cu greu de dreptcredinciosul domn al Ţării Româneşti, Mircea cel Bătrîn (1386—1418) şi aduse în Ţara Românească.

După dezastrul de la Nicopole (1396), Mircea este nevoit să se retragă, iar furia sultanului face să ridice moaştele Sfintei de sub ochii înlăcrămaţi, şi inima îndurerată a strămoşilor noştri, dreptcredincioşi. Ele sînt trimise în dar kneazinei Serbiei, Angelina.

După o sută de ani, noul sultan al turcilor, Suleiman II, distruge Belgradul (1521) luînd moaştele Cuvioasei la Istanbul.

Minunile făcute de sfîntă nu sînt uitate şi rugăciunile credincioşilor către ea nu sînt trecute cu vederea, încît amintirea ei era vie la toată creştinătatea românească.

* (VIAŢA CUVIOASEI PARASCHEVA a fost scrisă de Epifanie, mitropolit de Tirnovo, Raiul Guriotul, Nicodim Aghioritul, Dositei al Ierusalimului ş.a.).

Urcindu-se pe tronul Moldovei evlaviosul domn Vasile Lupu (1634—1655) și ocupind scaunul de mitropolit Varlaam (1639—1660), unul din cei mai credincioși și iubitori de neam și în același timp cel mai cult om al timpului, acesta sfătuiește pe domn să ceară sultanului moaștele Prea Cuvioasei Maicii noastre Paraschiva.

Sultanul Murad IV, la rugămintea patriarhului Partenie al Constantinopolului, eliberează moaștele în schimbul unei sume de 300 pungi de aur.

La 13 iulie 1641, moaștele sosesc la Iași. Mitropolitul Varlaam și domnitorul Vasile Lupu, în fruntea unui alai impresionant, cu șiruri nesfârșite de credincioși, conduc moaștele la *biserica Sfinții Trei Ierarhi*, unde într-o raclă frumos-dăltuită sint așezate rămășițele sfinte ale Cuvioasei Paraschiva; în același timp s-a ridicat o frumoasă biserică în locul casei unde s-a născut.

De la intrarea în țară pînă la Iași a fost o bucurie duhovnicească nemaivăzută; încrederea în puterea ei, rugăciunile către mirele ei, Hristos-Domnul, făceau vindecări și alinarea suferințelor.

Așa au ajuns moaștele *Cuvioasei*, iarăși în posesia și patrimoniul *spiritual al credincioșilor români*.

De atunci și pînă astăzi, 14 octombrie, praznicul Cuvioasei Paraschiva, este mîngiere pentru cei ce cu credință cer mijlocirea ei către Hristos-Dumnezeul nostru. Praznicul este ajutor în necazuri celor ce cu credință și cu conștiința liniștită, deci cu o viață vrednică, se apropie de sfintele ei moaște **.

Cuvioasa Paraschiva, pentru credincioșii români de pretutindeni, constituie obiect de cinstire deosebită, ea fiind din glia străbună și iubitoare a oamenilor pe care dorea să-i vadă fericiți.

Racla ei a fost totdeauna sprijin de nădejde, ocrotirea neamului și păzirea credinței. Pentru aceasta se bucură de deosebită pioșenie și în cinstea ei s-au ridicat multe biserici, înainte chiar de a fi fost aduse moaștele la Iași (1641).

Pentru aceasta să cinstim ziua sfintă de astăzi prin viața noastră, nu numai prin amintirea ei, cerindu-i ajutor în credință, putere de a înlătura patimile și răul: «Veniți adunarea celor ce iubiți liniștea, veniți doritorilor de curăție, veniți iubitorilor de praznic de toate virstele să lăudăm cu cîntări duhovnicești pe aceea care a iubit liniștea și sufletul necăjit al omului; exemplu pustnicilor, podoaba fecioarelor, frumusețea celor iubitori de tăcere; mîngietoarea celor întristați, cercetătoarea celor bolnavi și ajutătoarea celor în necazuri, pe *Cuvioasa Paraschiva cea de Dumnezeu înțelepțită*, care izvorăște tuturor tămăduiri. Că ea a primit pentru viața ei sfintă, darul minunilor, cu dumnezeiască poruncă...» (*Icosul praznicului*).

Așadar, Mîntuitorul sufletelor noastre, pentru rugăciunile Maicii Tale, Fecioara Maria, care a fost exemplu de curăție Cuvioasei Paraschiva și ale Sfintei care s-a închinat locului nașterii și învierii Tale și a îndeplinit poruncile Evangheliei, miluește-ne pe noi. Amin!

Diac. P. I. DAVID

** (Dimitrie Cantemir, în *Descriptio Moldaviae*, istorisește viața și minunile ei pînă la 1711).

LA DUMINICA A 20-A DUPĂ RUSALII

«Și a cuprîns frica pe toți și măreau pe Dumnezeu».

(Luca VII, 16)

Sfînta Evanghelie de astăzi cuprinde minunea învierii fiului văduvei din Nain, minune pe care Mintuitorul o face înaintea ucenicilor Săi și înaintea mulțimii de popor, la intrarea în cetate.

Pericopa respectivă ne reține la început în acel cadru de durere, în care o mamă înconjurată de rude și cunoscuți, conduce spre locul de înmormîntare pe unicul ei fiu.

Calea spre mormînt este o cale de durere, de zdrobitoare durere, oricît de tare ar fi echilibrul nostru moral și oricît de mare ar fi nădejdea în viața viitoare. Nu ușor putem accepta să ne despărțim prin moarte de cei care cu zile sau ore înainte au dus o viață comună cu noi. Greu acceptăm să părăsim definitiv în răceala și întunericul mormîntului pe acei care prin moarte se separă de noi — și cu toată dorința ce apelează la o înaltă solidaritate, nimeni nu poate ridica nici un fel de protest în fața necruțătoarei legi naturale, ce poartă cu ea, mai ales sub acest aspect, o adîncă semnificație morală.

Toți cei de față, am fost puși la distanțe mai mari sau mai mici de timp, să renunțăm la cineva dintre cei ce au fost — împreună-trăitori cu noi : părinți, frați, soți, copii, prieteni sau cunoscuți și cu toată obligația din raportul de solidaritate simțită cu ei, nu le-am putut fi de ajutor cu nimic în fața morții. Iată semnificația deosebitei bucurii — bucurie care nu-și găsește nici un fel de echivalență în stările normale de viață, — atunci cînd Mintuitorul readuce la viață pe fiul văduvei din Nain.

La intrarea în cetate, Mintuitorul «Cel ce este învierea și viața», se întilnește cu o victimă a morții. Atingîndu-se de sicriu, Mintuitorul îl strigă cu cuvintele : «Tînărulo, țio îți zic, scoală te» (Luca VII, 16) și tînărul ridicîndu-se prin minunea învierii este încredințat mamei sale, într-o împrejurare și într-un cadru neobișnuit.

Fapta aceasta a trezit în fața ucenicilor și a mulțimii de popor o stare de uimire, pe care Sfîntul Evanghelist Luca o cuprinde în următorul verset : «Și a cuprîns frica pe toți și măreau pe Dumnezeu».

Ce este teama de Dumnezeu ? Este o realitate majoră a vieții noastre omenești, sau este un aspect secundar din lipsa de încredere și curaj moral în înaintarea noastră printre obligațiile complexe ale vieții ?

Teama de Dumnezeu este atitudinea de înalt respect pe care îl impun măreția, atotputernicia și bunătatea lui Dumnezeu. Ca atitudine de viață și convingere religioasă, teama de Dumnezeu este cerută de Sfînta Scrip-

tură, este apreciată și recunoscută prin efectele ei constructive față de fondul sufletesc-moral al credincioșilor de Sfinții Părinți, de marii trăitori ai vieții creștine.

Împăratul Solomon, pe care tradiția istorică îl socotește printre marii înțelepți ai lumii își începe o carte, ce formează partea integrantă din canonul Vechiului Testament, cu următoarele cuvinte : «Începutul înțelepciunii este teama de Dumnezeu» (Prov. I, 7).

Sfinții Părinți consideră că mintea omenească care se îndreaptă spre cunoaștere prin direcții diferite, are misiunea să ajungă la Dumnezeu, să se împărtășească din lumina adevărului netrecător. Căile și direcțiile prin care mintea omenească poate înainta spre obiective ce formează chemări ale cunoașterii, trebuie să ducă în ultimă instanță la cunoașterea lui Dumnezeu. Este adevărat că sint oameni care se pierd printre aceste căi ale cunoașterii realității obișnuite și nu mai ajung la Dumnezeu. Misiunea nobilă însă a puterilor de cunoaștere de care dispune sufletul omenesc este ca să poată ajunge la adevărul cel netrecător, la Dumnezeu.

Cînd mintea omenească ajunge la Dumnezeu ea intră în raza de lumină netrecătoare. Mintea omenească întilnește atunci în Dumnezeu atotputernicia și bunătatea Lui, iar acestea dau semnificație dependenței pe care omul o simte, o recunoaște și o manifestă prin teama, sau prin temerea de Dumnezeu. Iată pentru care motive înțeleptul Solomon — împărat și profet — afirmă că începutul înțelepciunii este teama de Dumnezeu. Mîntuitorul Hristos spune : «Viața cea veșnică este ca să te cunoască pe Tine singurul adevăratul Dumnezeu și pe Iisus Hristos pe care L-ai trimis» (Ioan XVII, 3). Deci nu orice cunoaștere duce la viața veșnică, ci numai cunoașterea lui Dumnezeu, în Iisus Hristos care devine înțelepciunea ce asigură cîștigarea vieții veșnice.

Se ridică totuși întrebarea : dacă Dumnezeu este atotputernic și atotbun, deci în măsură să cuprindă deficiențele creaturilor Lui, — de ce omul se teme de El și această temere este considerată chiar o virtute ? Pentru că Dumnezeu este și drept. Omul a făcut cunoștință cu dreptatea lui Dumnezeu într-un mod nou, după greșeala protopărinților noștri după ce ei au căzut în păcat, nesocotindu-i porunca. După această greșală ei s-au ascuns de la fața lui Dumnezeu : «Am auzit glasul Tău și m-am temut pentru că sint gol și m-am ascuns» (Fac. III, 10). Teama de Dumnezeu adusă de distanța între Firea nezidită și firea zidită pe care o recunoaște înțelepciunea omenească, se întilnește acum la un loc cu teama pentru răspunderea pe care o aduce starea de păcat. Teamă de Dumnezeu deci cuprinde în ea un element nou, adus de starea în care am intrat prin păcat și prin care mereu ne aflăm vinovați față de Dumnezeu pe a cărui lege și voie o nesocotim. Ea devine o stare necesară, recuperatoare în refacerea morală față de autorul legii morale care este

Dumnezeu. Ea ne menține totodată într-un raport de dependență necesară : «Frica Domnului stăpânește poftetele și întristarea după Dumnezeu alungă plăcerea» (Filocalia).

Teama de Dumnezeu are deci la bază trei motive principale :

1. Simțul de dependență față de atotputernicia lui Dumnezeu ;
2. Respectul față de bunătatea cea de necuprins ;
3. Starea de vinovăție în raport cu dreptatea și puritatea dumnezeiască nesocotită prin neascultarea noastră.

Sfinții Părinți consideră că teama de Dumnezeu este o frină împotriva lunecării în păcat ; «frica e fiica credinții și păzitoarea poruncilor» (Filocalia). Ca formă de nesocotire sau încălcare a voinței lui Dumnezeu, păcatul ne distanțează de El, ne aruncă în afara condiției necesare de existență, pe noi cei care avem sursa existenței noastre în Dumnezeu cel atotputernic și atotbun și de aceea căderea în păcat este o alunecare spre zona periculoasă de distrugere. Păcatul este considerat de Sfinții Părinți, în analiza lor subtilă a fondului sufletesc și moral omenesc, o cădere spre neființă sau o alunecare spre prăpastia neființei. Teama de Dumnezeu ne frânează din această alunecare, ea ne ține mai aproape de Dumnezeu și ne ferește de izolarea în care ne-ar arunca păcatul. Ea este strins legată de credință și chiar un rod al credinței. Nu poți avea teamă de Dumnezeu decât după ce crezi în El sau numai atunci când îl recunoști prin actul credinței. Iată pentru care motive Sfânta Scriptură prezintă teama de Dumnezeu drept o virtute legată de actele principale ale credinței și de stări sufletesti și morale care dovedesc subtilizarea simțului de dependență față de Dumnezeu și ne repune într-un raport socotit mereu necesar. «Aproape este Domnul de toți cei ce-l cheamă pe El într-un adevăr». «Voia celor ce se tem de El va face și rugăciunea lor va auzi și-i va mintui pe dinșii» (Ps. CXLIV, 19 — 20).

Când profetul Moise păzea turma socrului său Ietro în pustii Madianului și vede arzând rugul în care se aude glasul lui Dumnezeu, își ascunde fața pentru că s-a temut să privească pe Dumnezeu (Ieș. IV, 1—6). Reiese că apropierea de Dumnezeu impune o stare de micșorare omenească, o recunoaștere a limitării noastre pentru ca să sporească prezența Lui. Când profetul Moisi pregătește pe poporul lui Israel la poalele muntelui Sinai, pentru primirea legii vechi într-o împrejurare neobișnuită, «poporul care era în tabără tremura de spaimă» (Ieș. XIX, 16). Apropierea de Dumnezeu aduce o măreție pe care noi oamenii o întîmpinăm, în slăbiciunea firii noastre, cu o stare de teamă ; teama aceasta redă raportul de dependență necesară față de perfecțiunea și bunătatea Lui.

În repetatele minuni pe care Mîntuitorul le face, de multe ori poporul este cuprins de frică și mărește pe Dumnezeu. Când are loc chemarea Sfinților Apostoli, după pescuirea minunată, «Simon Petru vă-

zînd minunea a căzut la genunchii lui Iisus, zicînd : Ieși de la mine, Doamne, că sînt om păcătos (Luca V, 8) — pentru că, relatează Sfînta Evanghelie — «Teama îl cuprinsese pe el și pe toți cei ce erau cu el, pentru pescuirea peștilor pe care-i prinsese» (Luca V, 9).

Cu ocazia minunii învierii fiului văduvei din Nain ce formează cuprinsul evangheliei de astăzi, Sfîntul Evanghelist Luca consemnează deschis : «Și a cuprins frica pe toți și măreau pe Dumnezeu». Cînd Sfîntul Apostol Pavel împreună cu Barnaba, tovarășul său din prima călătorie misionară, ajung la Antiohia Pisidiei și încearcă să ia cuvîntul, după citirea legii și a proorocilor din ritualul sinagogii, intervine cu cuvîntul său și se adresează grăind : «Bărbați din Israel și voi cei ce vă temeți de Dumnezeu» (Fapte XIII, 16), — arătînd că în ascultarea cuvîntului lui Dumnezeu și în înțelegerea lui, teama este considerată o stare sufletească și o atitudine morală necesară.

Cînd se vorbește de botezul sutașului Corneliu, se menționează că era bărbat drept și t e m ă t o r de Dumnezeu, arătîndu-se deci că teama de Dumnezeu este o virtute necesară în pregătirea Sfîntului Botez, în primirea harului dumnezeiesc. Sfîntul Apostol și evanghelist Ioan, surprinde în viziunea lui din Apocalips un glas, care a ieșit din tron și a zis : «Lăudați pe Dumnezeul nostru toți slujitorii Lui cei ce vă t e m e ț i, mici și mari» (Apoc. XIX, 5), arătîndu-se că teama face parte integrantă din sufletul închinătorului.

Teama de Dumnezeu are în ea un conținut de bucurie și de nădejde inexprimabilă, în forma în care după părerea marilor asceți ai Bisericii, bucuriile exprimă lacrimi, sînt lacrimile bucuriilor superioare. De aceea spune psalmistul : «Feriți toți cei ce se tem de Domnul, care umblă în căile Lui» (Ps. CXXVII, 1).

Strîns legată de credință și nădejde, teama de Dumnezeu este o trăire la granița de sus a vieții, unde ne întîlnim cu supranaturalul și unde sufletul se menține pe o coardă unitară care redă toate armoniile superioare ale trăirii noastre în deplinătatea harului dumnezeiesc. De aceea, ea este considerată un rod al harului dumnezeiesc și Biserica o trece printre cele 7 daruri ale Sfîntului Duh : «darul temerii de Dumnezeu» (Isaia XI, 2, 3). «Fiule spune înțeleptul Solomon teme-te de Dumnezeu și păzește poruncile» (Ec. XII, 13).

În cartea Înțelepciunii lui Iisus Sirah, se arată bogăția de relații morale și sufletești generate de temerea de Dumnezeu. «Frica Domnului este mărire și laudă și veselie și cunună de bucurie. Frica Domnului desfătează inima și dă veselie și voie bună și lungime de zile. Celui ce se teme de Domnul, la urmă de tot bine-i va fi și în ziua sfîrșitului său va afla har. Deplinătatea înțelepciunii este a te teme de Domnul și ea satură pe înțelepți din rodurile sale. Ea umple casa lor cu comori și grînele lor cu roade. Cununa înțelepciunii este temerea de Dumnezeu

înflorind fericirea și sănătatea. Rădăcina înțelepciunii este temerea de Domnul și ramurile ei lungime de zile. Frica de Dumnezeu gonește păcatele și cine rămâne lângă ea abate minia din cale. Întru temerea de Dumnezeu stau înțelepciunea și învățătura și plăcute sint lui credința și blindețele. Nu fii răsvrătit față de temerea de Domnul și nu te apropia de El cu inima fățarnică» (Eclesiasticul I, 11—29).

Iată amănunte pe care Sfinta Scriptură le leagă de virtutea temerii de Dumnezeu și privește consecințele ei până în rezultatele materiale ale vieții noastre omenești. Reținem deci că teama de Dumnezeu predis-pune la pocăință și-l face pe om vrednic de ajutorul lui Dumnezeu, în puterea căruia stau viața și succesele vieții noastre. După Sfântul Maxim Mărturisitorul, teama de Dumnezeu este de 2 feluri : curată și necurată. Teamă de Dumnezeu este curată când ea ține de ființa veșnică a lui Dumnezeu și determinată de dependența noastră față de atotputernicia Lui — și este necurată din cauza păcatelor care ridică o responsabilitate pe care noi oamenii o putem înlătura, pe măsură ce realizăm o viață cu un conținut moral demn de vrednicia noastră omenească cerută de Dumnezeu.

În relațiile ce se creează între noi oamenii, apar forme de teamă, din cauza răului pe care ni-l putem provoca unii altora. Sînt oameni care se tem de propria lor conștiință, se tem de conștiința societății în care trăiesc și pe care deseori în mod onorabil o servesc, cu responsabilitate morală, cu simțul dezvoltat al solidarității colective.

Cu previziunea Lui dumnezeiască, Mîntuitorul ne pregătește pentru înfruntarea marilor exigențe din viață.

Să reținem pentru noi, semnificația morală a temerii de Dumnezeu — virtute și dar al Sfîntului Duh — și în lucrarea de perfectare a vieții noastre, prin puterea sfințitoare a Bisericii, să înțelegem, să simțim și să răspundem la chemarea pe care Sfîntul Altar ne-o face : «Cu frica lui Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați», Amin.

Pr. NICOLAE CĂNĂNAU

LA DUMINICA A XXI-A DUPĂ RUSALII

«Eșit-a semănătorul să semene sîmînța sa»
(Matei XIII, 3).

Sîntem în plină toamnă. Frunzele copacilor au căpătat culoarea ruginie. Rînd pe rînd se desprind ca să povestească vremilor despre deșertăciunea vieții. Holdele și-au dăruit recoltele generoase și perlele viilor, zdrobite în teascuri oferă licoarea purpurie a bucuriei ce se va transforma în sîngele lui Hristos. Florile cu parfumul lor rece nu vin

ca să împodobească vreun spectru al morții, ci vin ca să sărbătorească belșugul și răsplata, trăgând primele linii ale viitorului ce se profilează la orizont. O altă primăvară, alte nădejdi, un alt an...

Căci de la un capăt la altul al pământului, pe toate meridianele și coordonatele acestei lumi, semănătorii piinii încredințează pământului bobul de grâu, — hrana de mîine, existența lor viitoare, bucuria copiilor, prescra jertfei lor și murmurul rugăciunii divine : «Piinea noastră cea spre ființă dă-ne-o nouă Doamne».

De aceea, încadrată în aceste coordonate firești ale vieții și ale nădejzii, Sfînta Evanghelie care s-a citit astăzi grăiește întregii omeniri și întregii vieți. Astfel parabola cu semănătorul, culeasă de pe buzele lui Hristos, creează înalte și dumnezeiești convingeri în spiritul omenesc pentru logica de neabătut a rostului vieții noastre de creștini și ale eforturilor pe care sîntem îndatorați să le facem în vederea mîntuirii noastre.

Fiind singura parabolă tilcuită de Însuși Mîntuitorul, frumusețea și adevărurile ce se desprind dintr-însa capătă pecetea nespusă a dumnezeirii.

Evanghelia a fost predicată de Mîntuitorul în răsărit și poate că nicăieri mai mult ca acolo geniul omenesc nu iubește misterul și nu caută mai mult farmec să-i întrezărească gîndul și să-i ghicească sensul. De altfel chiar în Vechiul Testament găsim cîmpuri întregi pline de enigme, de taine, de mistere, de visuri. Să ne amintim de enigmatul lui Samson (Judecători XIV, 14), ale lui Solomon și regina de Saaba (I Regi X, 3). Chiar și în zilele noastre, ce arab care ascultă vreo asemănare, parabolă sau metaforă nu se va opri, uneori ceasuri întregi, să mediteze la dînsa, asemenea unui copil la care imaginația își desfășoară faldurile ei lăsîndu-se în brațele ale cărei forme neprecise le preferă concretului sau realității ! Această latură sufletească a orientalismului a fost pentru Iisus Hristos Mîntuitorul o sursă scumpă, și I-a îngăduit în ultimul an al propovăduirii Sale ca, iudeilor din pătura conducătoare și mijlocie, să le spună adevărul divin în parabole, iar numai apropiatilor și ucenicilor le mărturisea gîndul deschis.

Părînd simple la prima înfățișare și rămînînd așa pentru cei ce nu vor să înțeleagă cu inima, la prima întîlnire pe care o au cu un suflet cald și dornic de viața spiritulă, aceste parabole ale lui Iisus își deschid porțile ca niște grădini minunate în care mulțimea florilor nu este egalată decât de parfumul divin.

Forma aceasta nouă a predicii lui Hristos pătrunde minunat în toate cutele inimii omenesti făcînd să intre într-însa lumina dumnezeiască a Luminii lumii.

Îată-L așadar pe Iisus plecînd din Iudeia unde fusese urît de căpeteni și iubit de către poporul de jos, de săraci, de bolnavi, de necăjiți și de cei păcătoși — și trecînd în Galileia unde străbate cetățile și satele povestind celor smeriți și curați cu inima, din tainele cerului (Luca VIII, 1).

Erau cu El cei doisprezece ucenici, cîteva femei mironosițe, dintre care unele fuseseră bolnave și tămăduite de către Mîntuitorul. Erau

acolo Maria Magdalena și soția lui Huza pe numele ei Ioana, Suzana și altele, care însoțeau pe Iisus și îi ascultau cuvîntul.

Locul preferat unde sta Iisus era Capernaumul, considerat ca o reședință a Sa. În această cetate, așezată în apropierea lacului Ghenezaret sau Mării Tiberiadei, Mintuitorul sta, locuia, umbla, și cunoștea pe mulți. De multe ori ieșea la marginea mării căutînd liniștea și împletind în ființa Sa divino-umană firele nevăzute ale armoniei cerești și pămîntești. Dar nu putea rămîne singur multă vreme. Cum era văzut, lumea îl înconjură și în picioare asculta cuvîntul Său, asculta cum vorbește Dumnezeu (Matei XIII, 2).

Iată-L așa pe Iisus într-o dimineață de toamnă apropiindu-se de mal și, suindu-Se într-o corabie pescărească, se desprinde puțin de țarm așezîndu-se pe o bancă. Dincolo de poporul ce rămăsese la marginea apei se vedeau cîmpurile ce coborau spre mare, potecile bătătorite de călători, ici și colo cîte o stîncă golașe și mănunchiuri de mărăcini ce se ridicau în mijlocul grîului.

Și atunci, întinzînd mîna și arătînd aceste cîmpuri oamenilor, le spune: *«Eșit-a semănătorul să semene sămînța Sa... Și pe cînd semăna cîteva semințe au căzut pe cale și păsările cerului au venit și le-au mîncat. Alta a căzut pe loc stîncos și pentru că nu avea loc de ajuns și a răsărit curînd, — pentru că nu era pămîntul — adînc, — a răsărit soarele și s-a ofilit și pentru că nu avea rădăcină s-a uscat. Alta a căzut între spini și crescînd spinii au înăbușit-o! Alta a căzut pe pămînt bun și a adus rod înșutit. Cine are urechi de auzit să audă».*

Ucenicii îl întreabă ce însemnează pilda aceasta, iar Domnul le tilcuiește sensul ei divin.

«Sămînța este cuvîntul lui Dumnezeu».

Da, este cuvîntul lui Dumnezeu care a vorbit de atîtea ori omeniirii. Mai întii prin proorocii pe care i-a insuflat și i-a luminat cu lumina Sa dumnezeiască. Iar în zilele mai din urmă a vorbit nouă prin Fiul Său pe care L-a pus moștenitor a toate și prin care a făcut și veacurile (Evrei I, 2). Pe acesta L-a trimis în lume ca să învețe pe oameni tainele cerului, învățătura care este începutul înțelepciunii, al sfințeniei și al fericirii.

Astăzi învățăturile Sale au pătruns în cele patru părți ale lumii prin glasul Bisericii, căci tot Mintuitorul a zis: *«Cine vă ascultă pe voi pe Mine mă ascultă».*

Cuvîntul lui Dumnezeu din Sfînta Evănghelie, asemenea bobului de grîu conține în sine germele adevărului, al harului, al iubirii și al păcii, care nu dorește altceva decît să producă și să se înmulțească.

Dar sămînța nu poate face nimic singură. Îi trebuie un pămînt pregătît, căldura soarelui și roua dumnezeiască a cerului. De aceea cu plugul pocăinții, cu căldura credinței și cu roua lacrimilor udînd terenul în care s-au semănat sfintele învățături, vom putea să facem ca ea să rodească și să se înmulțească.

«Și iată — spune Mintuitorul — o sămînță a căzut pe cale»

Care poate fi această cale uscată și bătătorită ?

Sint sufletele aceloră în care atîtea plăceri trecătoare, se duc și vin, acele drumuri pe care trece toată lumea și nu se oprește nimeni. Poate că pe același drum trece și Hristos-Dumnezeu, și, asemenea celorlalți nu este zărit, nu este cunoscut și sămînța divină pe care o lasă evanghelia Sa, nu prinde rădăcină. Și iată venind, asemenea păsărilor cerului mulțimea de gânduri, de preocupări uneori incompatibile cu numele de creștin, de alte impresiuni care iau locul faptelor de credință, de iubire, de pace și de virtute aleasă.

«O altă sămînță a căzut pe loc pietros, dar, neavînd loc de ajuns, a răsărit că nu era pămîntul adînc, dar răsărind soarele s-a oșilit pentru că nu avea rădăcină».

Aceștia — spune dumnezeiescul Tilcuitor — sint cei care ascultă cuvîntul lui Dumnezeu, îl primesc cu multă bucurie, căci mai au ceva bun într-inșii, simt adevărul lucrurilor care li se spun. Găsesc că religia este frumoasă, că morala este un lucru desăvîrșit, iar cultul divin o bucurie sufletească. Cu gîndul lor privesc înapoi istoria omenirii și întîlnesc vremi și epoci în care creștinismul a dăruit poeziei, muzicii și artelor, în genere, atîtea flori din cununa sa și a înflăcărat atîtea genii. Un Rafael, un Leonardo da Vinci, un Michel Angelo sau un Händel sint personalități care au dăruit societății vestigii ale operii și credinții lor și care cîștigă admirația efemeră a atîtora.

Dar alături de aceste sentimente cresc și alte gînduri. Omenescul din noi, cu preocupările egoiste ne usucă sufletele și învățătura divină, asemenea seminței din parabolă, se ofilește pe zi ce trece și se usucă.

«O a treia sămînță a căzut între spini și crescînd spinii au înăbușit-o».

Pămîntul este bun pentru această sămînță. Nu era un drum uscat de secetă sufletească, nu era un pămînt împietrit de păcat și de viciu. Aici sămînța divină prinde rădăcini și crește spre ceruri. Își întinde coardele prin credință, nădejde și iubire, prin meditație și reculegere și respiră spiritul din oxigenul curat al virtuților. Cu toate acestea experiența vieții vine să ne demonstreze faptul că nu este de ajuns să ai numai o inimă bună pentru a fi un creștin adevărat. În viața spirituală trebuie să fii cu atenție cu paza poruncilor și generozitatea dăruirii. Fierea omenească este pornită spre rău. De atîtea ori spinii păcatului vin și caută să înăbușe sufletul creștin. De aceea, uneori este necesar să pui plugul de fier al pocăinții și să ari din nou sau să plivești ogorul spiritual al conștiinței tale creștine.

Niciuna dintre semințe nu a avut o soartă mai tragică ca aceasta care a căzut între spini. A răsărit, a crescut și a început să se bucure de propria sa viață, pentru ca mai tîrziu, din cauza unor lucruri neașteptate, să se sufoce și să piară.

Pentru aceasta — alegoric vorbind — să ne facem pămînt bun ca pe dînsul să cadă sămînța Cuvîntului Divin și să răsară, să crească și să rodească în cele mai bune condițiuni.

«Și — în sfîrșit — alta a căzut pe pămînt bun și a adus rod Insutit».

Privind cu ochii sufletului la cea din urmă sămînță pe care o descrie Mîntuitorul în această parabolă, respirația spirituală a creștinătății

și recapătă liniștea, încrederea și nădejdea în puternicia Cuvintului lui Dumnezeu.

De aceea, deschizind Cartea noastră Sfântă și citind într-însa gânduri cerești, mărturisiri ale iubirii lui Dumnezeu care a făcut cea mai mare jertfă pentru mîntuirea noastră, dăruind pe Unicul Său Fiu, răscumpărare pentru noi — cugetul nostru primește puterea germinatorie a rodirii, a înmulțirii virtuților, a înmulțirii faptelor bune și ale milosteniei; ființa noastră capătă puteri ce se pot măsura numai cu dimensiuni istorice, dorind să crească și să se dăruiască, asemenea seminței de grâu ce se dăruiește pe sine — ca să rodească însutit, piine, viață și mîntuire.

Procesul acesta lăuntric ce se produce în lumea interioară a ființei noastre, primește pînă la urmă pecetea harului și a sfințeniei situîndu-se pe linia marilor dăruiri în care întîlnim pe marii făuritori și modelatori ai conștiințelor creștine.

«Cuvîntul», sămînța sfîntă semănată mai întîii de Hristos, apoi de ucenicii și apostolii Săi, de generațiile ce s-au înșiruit unele după altele prin marii lor reprezentanți — de la apostolul Pavel pînă la Sfîntul Vasile cel Mare, Grigore Teologul și marele Ioan Gură de Aur, iar mai tîrziu pînă la un Antim Ivireanul, Ilie Miniati și Ioan de Kronstadt — în ortodoxie, și la apuseni pînă la Bossuet, Massillon sau Lacordaire, etc., Cuvîntul lui Dumnezeu a rodit, a sfințit și a mîntuit.

Cartea Sfîntă — Biblia — Cartea dăruită neamurilor, care a purtat Evanghelia mîntuirii peste veacuri și a ajuns pînă la noi una dintre marile comori ale Bisericii, dăruiește sufletului omenesc cea mai mare bucurie. Ea a rodit în sufletele și în inimile tuturor generațiilor atîtea mulțumiri, a mîngîiat atîtea suflete, a alinat atîtea dureri. A modelat conștiințe la egalat concepții, a armonizat elanuri sfînte canalizîndu-le spre marile idealuri de viață, de pace și de apropiere între popoare prin iubirea în Hristos.

Pentru aceasta și noi privind sămînța cea bună, să vedem într-însa tot ce a făcut Dumnezeu și face pentru noi prin sfînta Sa operă care este Biserica și căreia i-a lăsat moștenire datorită propovăduirii, a apostoliei, ca una din primele ei obligații, ca astfel să răspundă poruncii divine: «*Mergînd, învățați, toate neamurile...*».

Si parabola de azi se încheie cu cuvintele «*Cine are urechi de auzit să audă*».

De cite ori cuvintele sfînte trec pe lingă urechile noastre și nu le auzim? De aceea toate aceste eforturi pe care le face Biserica și propovăduitorii cuvîntului care sînt în vîzul și auzul tuturor să fie auzite, primite și îmbrățișate, să fie adîncite, simțite și trăite pentru că numai astfel Cuvîntul lui Dumnezeu poate rodi însutit, dovedindu-și puternicia sa dumnezeiască.

Pr. DAVID POPESCU

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ACȚIUNI ÎN SLUJBA PĂCII

(septembrie-octombrie)

PENTRU PRIETENIE ȘI PACE ÎNTRE POPOARE. — Luni, 1 septembrie a.c. a plecat spre Teheran, într-o vizită oficială, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, împreună cu soția, Elena Ceaușescu.

Referindu-se la vizita înalților oaspeți, presa iraniană, a subliniat, mai întâi, eforturile pe care le depune Președintele Nicolae Ceaușescu «pentru edificarea României socialiste».

În articolul intitulat : «Prietenie fructuoasă iraniano-română, ziarul «Nedaye Iran Novin» precizează că această vizită reprezintă pentru oaspeții români, un prilej de a face cunoștință cu trecutul istoric al Iranului, precum și cu progresele sale din ultimii ani. În continuare, același ziar, face un scurt istoric al relațiilor iraniano-române : primele contacte au fost stabilite în secolul al XVI-lea între voievodul moldovean Ștefan cel Mare și conducătorul vechii Persii. Aceste relații istorice au fost reinnoite în anul 1966 cu prilejul vizitei în România a Șahinșahului. Vizita în Iran, se spune în încheiere, va contribui și mai mult la dezvoltarea relațiilor de prietenie și colaborare între cele două țări și popoare. Pe plan internațional Iranul și România sînt unite prin dorința lor de pace. De aceea ne așteptăm — se spune în articolul citat — ca convorbirile dintre cei doi șefi de state să exercite o influență binefăcătoare asupra păcii în lume.

În comentariul : «Fiți bineveniți în Iran !», cotidianul «Seday E. Mar-dun», face o expunere a principiilor coexistenței pașnice, respectului reciproc și neamestecului în treburile interne, principii ce stau la baza relațiilor româno-iraniene, «model de relații de colaborare pașnică între două țări cu regimuri politice diferite».

De-a lungul întregii vizite distinșii oaspeți români au fost întâmpinați cu cordialitate, expresie a sentimentului de prietenie față de poporul român și față de reprezentanții săi. Aceasta a făcut ca vizita să aducă o

contribuție de seamă la dezvoltarea și adâncirea pe mai departe a colaborării româno-iraniene, la mai buna cunoaștere, la consolidarea sentimentelor de prietenie dintre cele două popoare. Toate acestea spre binele păcii și înțelegerii internaționale.

O IMPORTANTĂ MANIFESTARE DE COLABORARE INTERNAȚIONALĂ ÎN DOMENIUL ACTIVITĂȚII ȘTIINȚIFICE. — La 1 septembrie 1969, în aula Universității din București, și-a început lucrările cea de a IX-a Conferință internațională de fenomene în gaze ionizate, organizată de Academia Republicii Socialiste România, Comitetul pentru Energia Nucleară și Ministerul Învățământului, sub egida Uniunii Internaționale de Fizică Pură și Aplicată și Agenției Internaționale pentru energie atomică.

La lucrările Conferinței care au durat timp de o săptămână, au luat parte peste 800 de reprezentanți din 32 de țări din întreaga lume. Scopul Conferinței a fost acela de a se trece în revistă realizările obținute în ultimii ani în unul din cele mai complexe domenii ale fizicii contemporane și să sublinieze direcțiile cercetării fenomenelor ce au loc în gaze ionizate. Din partea țării noastre, la lucrări au fost prezenți academicieni, profesori universitari, conducători ai Institutelor de cercetări ale Academiei și Departamentale, cercetători științifici.

La ședința de deschidere a Conferinței a luat cuvântul Domnul Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri, care a adresat «un călduros salut din partea guvernului român celor peste 800 de specialiști de seamă» și le-a urât «să realizeze un rodnic și valoros schimb de experiență cu fizicienii români prezenți la această Consfătuire». Vorbitorul a subliniat importanța deosebită a acestei Conferințe internaționale, a fizicii în general, în acest sfârșit de secol când omul a făcut primii pași pe lună.

Numeroasele probleme ce se ridică astăzi în fața cercetării științifice cer forțe intelectuale din ce în ce mai numeroase, cheltuieli tot mai mari. Acest lucru face indispensabilă colaborarea și cooperarea dintre savanții tuturor țărilor.

Depunând toate eforturile pentru dezvoltarea științei, oamenii de știință români participă activ la schimbul de valori materiale și spirituale cu savanții tuturor țărilor doritoare să realizeze acest lucru.

«Apreciind reuniunea Dumneavoastră ca una din cele mai importante manifestări de colaborare internațională în domeniul activității științifice, permiteți-mi să închei urîndu-vă tuturor succes deplin» — a spus vorbitorul.

În cuvîntul său, academicianul Horia Hulubei subliniind atenția deosebită acordată de Comitetul pentru Energia Nucleară din România cercetărilor fenomenelor în gaze ionizate, a scos în evidență interesul fizicienilor și oamenilor de știință români pentru dezvoltarea contactelor directe cu colegii lor din alte țări.

«Schimburile de idei, legăturile personale cu oamenii de știință din întreaga lume — a spus vorbitorul — constituie astăzi un mijloc important de cunoaștere reciprocă, de progres în știință, de înțelegere între popoare».

ROMÂNIA, ȚARĂ CONSECVENTĂ PRINCIPIULUI COEXISTENȚEI PAȘNICE. — La sesiunea Adunării Generale a O.N.U. din 2 septembrie a.c., a rostit o cuvîntare Domnul Corneliu Mănescu, ministrul afacerilor externe al României. D-sa a arătat importanța sărbătoririi unui sfert de veac de la eliberarea României de sub jugul fascist precum și realizările obținute în această perioadă de poporul nostru.

Referindu-se la activitatea României pe plan extern, vorbitorul a precizat faptul că țara noastră situează, în mod firesc, în centrul politicii sale externe lărgirea colaborării economice, politice, culturale și tehnico-științifice cu toate statele lumii indiferent de orînduirea lor socială. Prin numeroase convorbiri și tratative cu șefi de state și guverne, cu personalități de seamă din numeroase țări, conducătorii României contribuie la o mai bună cunoaștere reciprocă, la creșterea încrederii și normalizarea relațiilor internaționale.

La baza relațiilor cu celelalte state, România așează principiile respectării suveranității naționale și independenței internaționale, egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc. Numai în acest fel se poate asigura cadrul internațional favorabil dezvoltării fiecărei națiuni. Respectarea acestor principii constituie «cheia de boltă a statornicirii unor relații de încredere și colaborare între state, a întăririi legalității internaționale». Aceasta reprezintă totodată condiția esențială a instaurării păcii, securității și cooperării internaționale.

Printre principiile de bază ale raporturilor dintre state, principiul cooperării internaționale capătă un rol din ce în ce mai important. Acest principiu crează posibilitatea impulsivării dezvoltării social-economice a tuturor țărilor în curs de dezvoltare și în același timp, creșterea capacității acestora de a contribui la rezolvarea diferitelor probleme internaționale, la influențarea evenimentelor spre calea destinderii.

Una dintre problemele adoptate de vorbitor în continuare, a fost și aceea a eliminării din viața internațională a forței și a metodelor bazate pe forță. În legătură cu aceasta a fost dat ca exemplu poporul vietnamez care nu poate fi înfrînt pentru că luptă pentru apărarea dreptului său sacru la o viață liberă și independentă.

«Interesele păcii cer ca reglementarea conflictului din Vietnam să se înfăptuiască» pe calea tratativelor cu respectarea intereselor fundamentale ale poporului vietnamez. Aceleași interese impun evitarea oricărui acte ce ar mări tensiunea și ar face imposibilă rezolvarea conflictului din Orientul Apropiat.

Guvernul român — a arătat ministrul afacerilor externe al României — acordă o importanță deosebită, în lupta pentru asigurarea păcii în lume, înfăptuirii securității europene.

În acest context se înscriu ideile și principiile rezoluției «Acțiuni pe plan regional în vederea îmbunătățirii relațiilor de bună vecinătate între statele europene cu sisteme sociale și politice diferite», adoptate de Adunarea Generală a O.N.U. în 1965, la inițiativa a nouă țări europene printre care și România.

«Instaurarea păcii și securității și eliminarea pentru totdeauna a pericolului de război cer să se depășească stadiul declarațiilor de intenții și să se întreprindă măsuri concrete care să conducă la consolidarea încrederii și apropierii între state».

Domnul Corneliu Mănescu a exprimat părerea că în anul 1970, an în care se implinesc 25 de ani de la încheierea celui de al doilea război mondial să se întreprindă o seamă de acțiuni pentru pace, cooperare și securitate în Europa care să sublinieze «dorința popoarelor europene de a conviețui pașnic și de a dezvolta relații de bună vecinătate, înțelegere, prietenie și cooperare». Un prim pas la realizarea securității europene l-ar constitui promovarea relațiilor de bună înțelegere între statele balcanice.

Pacea și securitatea internațională nu pot fi însă întărite fără realizarea unor progrese efective pe calea dezarmării.

Țara noastră — s-a precizat în continuare — se pronunță consecvent pentru realizarea de măsuri eficiente de dezarmare și în special în domeniul nuclear.

În interesul păcii toate statele ar trebui să se angajeze pe drumul dezarmării generale, al reducerii cheltuielilor militare și opririi cursei înarmării, al lichidării stocurilor de armament.

Din acest punct de vedere «delegația română salută și susține ideea cuprinsă în introducerea la raportul anual al Secretariatului General asupra activității Organizației Națiunilor Unite de a se proclama un deceniu al dezarmării în perioada 1970—1980, paralel cu cel de al doilea deceniu al dezvoltării».

Delegatul român — a declarat în încheiere hotărîrea reprezentanților țării noastre de a-si aduce tot sprijinul la activitatea întreprinsă în scopul lărgirii colaborării între state, respectării normelor dreptului internațional, la lupta ce se desfășoară pe scară mondială pentru pace, securitate și înțelegere între popoare.

VIZITA ÎN ROMÂNIA A PREȘEDINTELUI FEDERAL AL REPUBLICII AUSTRIEI FRANZ JONAS. — La invitația Președintelui de Stat al Republicii Socialiste România, Președintele federal Franz Jonas a făcut o vizită oficială în țara noastră. Oaspeții au vizitat Capitala țării, Rafinăria și Complexul de la Brazi și Muzeul de artă feudală românească de la Mogoșoara — remarcabil monument arhitectural și de artă decorativă românească ce se păstrează intact.

Cu prilejul vizitei la acest muzeu istoric au fost admirate numeroasele mărturii ale spiritului creator al poporului român de-a lungul veacurilor. Printre acestea se numără portretul ctitorului Constantin Brîncoveanu, țesăturile și broderiile lucrate în atelierele curții domnești, precum și documentele ce atestă cultura epocii brîncovenesti. «Președintele federal se oprește cu interes în fața vitrinei sub care se află Evanghelia tipărită de Antim Ivireanul la București, în 1693».

În încheierea vizitei la acest complex muzeal, Președintele Austriei si-a exprimat satisfacția că a putut să cunoască această veche și remarcabilă instituție.

Convorbirile ce s-au desfășurat cu prilejul acestei vizite au oferit posibilitatea efectuării unor schimburi de vederi asupra relațiilor bilaterale și problemelor internaționale de interes comun.

În comunicatul comun dat publicității s-a evidențiat existența unor noi posibilități de intensificare a relațiilor româno-austriece.

În discuțiile referitoare la problemele internaționale s-a dat o atenție deosebită problemelor păcii și securității în Europa. Părțile au fost de acord că dezvoltarea relațiilor de colaborare bilaterală și multilaterală dintre țările Europei constituie o cale eficientă pentru îmbunătățirea climatului de destindere, pentru pace pe continentul european.

În baza relațiilor dintre state — se subliniază în comunicat — trebuie să stea principiile independenței și suveranității internaționale, egalității în drepturi, neamestecul în treburile interne și avantajul reciproc. Aceasta este condiția conviețuirii pașnice a popoarelor.

Părțile și-au exprimat îngrijorarea în legătură cu pericolul pe care îl prezintă pentru pacea lumii, existența în diferite părți ale globului a unor focare de criză și tensiune.

Pentru realizarea păcii în întreaga lume, o importanță deosebită o reprezintă înlăturarea dezarmării generale și în mod special a dezarmării nucleare. Un prim pas în această direcție îl reprezintă adoptarea Tratatului de neproliferare a armelor nucleare.

O contribuție de seamă la stabilirea unor relații de colaborare și cooperare între state la respectarea legalității internaționale o poate avea O.N.U. În legătură cu aceasta, cele două părți se pronunță pentru sporirea eficienței acestei organizații.

În Încheierea Comunicatului cele două părți și-au exprimat convingerea că «vizita președintelui Federal în România, și discuțiile avute cu acest prilej au contribuit la adîncirea relațiilor dintre cele două țări, la înțelegerea și colaborarea internațională».

1970—1980 — DECENIU AL DEZARMĂRII. — Secretarul general al O.N.U. U Thant, a propus proclamarea unui «deceniu al dezarmării», care să aibă loc paralel cu deceniul Națiunilor Unite pentru dezvoltarea economică. Propunerea a fost cuprinsă în introducerea la raportul anual prezentat de Secretarul General U Thant cu prilejul deschiderii Adunării generale a O.N.U.

Secretarul general menționează că în întreaga lume se cheltuiesc astăzi două sute miliarde de dolari pe an pentru înarmare. Dacă în cursul «Deceniului dezarmării» propus în raport «se va proceda la un efort concertant și concentrat pentru lichidarea și reducerea armamentelor nucleare și altor arme de distrugere în masă, pentru reducerea armamentelor clasice și pentru reglementarea tuturor problemelor legate de dezarmare și securitate», s-ar putea ajunge la progrese concrete în rezolvarea problemei dezarmării generale și complete.

Secretarul general al O.N.U. a exprimat apoi necesitatea încheierii unui tratat de interdicere a experiențelor nucleare inclusiv experiențele subterane, necesitatea ca acest tratat să fie semnat de toate țările și tot-

odată s-a pronunțat pentru încheierea unui tratat de demilitarizare a teritoriilor submarine.

**COLABORAREA CU TOATE ȚĂRILE — CONDIȚIE ESENȚIALĂ PENTRU CREA-
REA UNUI CLIMAT DE PACE.** — La invitația Președintelui Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, Președintele Republicii Finlanda, Urho Kekkonen, a făcut o vizită oficială în țara noastră între 22 și 26 septembrie 1969.

În timpul acestei vizite, președintele Republicii Finlanda a vizitat obiective industriale, sociale și culturale din București, județele Galați, Tulcea și Constanța. Pretutindenii oaspeții au fost întâmpinați cu căldură, expresie a prieteniei și stimei dintre poporul român și poporul finlandez.

Convorbirile oficiale dintre Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu și Președintele Republicii Finlanda, Urho Kekkonen, au avut loc într-o atmosferă de prietenie și de înțelegere reciprocă. Cu acest prilej s-a făcut un schimb de vederi asupra relațiilor româno-finlandeze și asupra problemelor internaționale cele mai importante.

Referitor la relațiile dintre cele două țări s-a evidențiat posibilitatea lărgirii acestora în scopul unei mai bune cunoașteri reciproce.

Schimbul de vederi asupra problemelor internaționale a dus la constatarea existenței unei unități a punctelor de vedere a celor două părți. Așa cum evidențiază Comunicatul, «este important ca toate guvernele să respecte și să aplice întocmai principiile Cartei O.N.U. în scopul de a spori și dezvolta securitatea și cooperarea internațională».

Comunicatul exprimă totodată dorința celor două țări de a acționa în special pentru consolidarea securității pe continentul european.

Rezultatul rodnic al convorbirilor a atras hotărârea celor doi președinți de a continua dialogul în cadrul unei viitoare vizite a Președintelui Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, în Finlanda.

PENTRU CA HIROSHIMA SĂ NU SE MAI REPETE. — Cu acest titlu revista «Pentru Apărarea Păcii», publică un articol consacrat manifestărilor prilejuite de comemorarea a 24 de ani de la bombardamentul atomic asupra Hiroshimei.

Cu această ocazie, în Japonia s-au desfășurat lucrările celei de a 15-a Conferință internațională împotriva bombelor atomice și cu hidrogen (Gensuikyo).

Sprijinită în deosebi de tineret, această organizație a adus o contribuție însemnată, în cei 15 ani de existență, la lupta popoarelor pentru pace în întreaga lume, pentru dezarmare și preîntâmpinarea unui nou război mondial.

În cadrul lucrărilor Conferinței au fost elaborate trei documente: Rezoluția generală a Conferinței împotriva bombelor atomice și cu hidrogen, Rezoluția cu privire la războiul dus de imperialiștii americani în Vietnam și Apelul de la Hiroshima.

În cadrul Conferinței s-a dat citire Mesajului adresat de Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu.

În Mesaj se spune : «Participînd la lupta dusă de forțele antiimperialiste de pretutindeni pentru statornicirea unui climat de pace și cooperare internațională, poporul român militează cu toată hotărîrea pentru înlăturarea pericolului unui război termonuclear prin realizarea dezarmării atomice, lichidarea stocurilor de arme existente, interzicerea folosirii și producerii acestora în așa fel încît nici o așezare omenească să nu mai cunoască tragedia de la Hiroshima și Nagasaki.

Folosesc acest prilej pentru a reafirma hotărîrea poporului român de a acționa în continuare, cu toată energia, pentru victoria forțelor păcii, democrației și progresului».

Reprezentanții la Conferință, în expunerile lor au dezbătut în special, necesitatea încetării producerii de arme nucleare și pericolul folosirii lor.

În orașul Tokio, unde s-a desfășurat prima parte a dezbaterilor a avut loc un impresionant miting de masă.

A două parte a lucrărilor Conferinței s-a desfășurat la Hiroshima, unde a avut loc și o ceremonie în memoria celor peste două sute de mii de victime ale bombardamentului atomic.

O MANIFESTARE PENTRU PACE. — În Franța, s-a desfășurat o puternică manifestație la care au luat parte 10.000 de copii din această țară, precum și din Bulgaria, Ungaria, România, Italia și Cehoslovacia.

Desfășurată sub semnul aniversării a zece ani de la adoptarea de către Adunarea generală O.N.U. a declarației drepturilor copiilor, la această cavalcadă a prieteniei s-a cerut «*Soare pentru lumea întreagă*» și «*Pace și prietenie, solidaritate cu copiii din lumea întreagă și îndeosebi cu micii noștri prieteni din Vietnam*».

«MARELE CONCERT AL PĂCII». — Vineri, 10 octombrie 1969, «Madri-galul bucureștean» la invitația Consiliului recreativ al O.N.U., a susținut un concert extraordinar pe scena Națiunilor Unite din New York. Au fost de față șefi de delegații, ambasadori, funcționari internaționali și diplomați acreditați pe lângă O.N.U. În numele Secretarului general U Thant, prezența pe scena Națiunilor Unite a ansamblului românesc dirijat de artistul emerit Marin Constantin, a fost salutăată de Secretarul general adjunct Aghan Abdul Hamid. Cu acest prilej a fost evidențiat renumele ansamblului peste granițele României.

În cuvîntul de răspuns, ambasadorul României, Gh. Diaconescu, reprezentant permanent al țării noastre pe lângă Națiunile Unite, a relevat faptul că concertul ansamblului care a dus pe meridianele lumii cîntecul popular românesc și tezaurul muzicii universale, ar putea fi numit «*Marele concert al păcii*».

Asemenea manifestații, a subliniat vorbitorul, aduc o contribuție valoroasă la apropierea între popoare și la o mai bună cunoaștere reciprocă.

«România, a spus în încheiere Gh. Diaconescu, vă transmite prin ansamblul «Madrigal» urările sale de pace și prietenie».

ZIUA MORATORIULUI PENTRU PACE ÎN VIETNAM. — În ziua de 15 octombrie a.c. a fost considerată de opinia publică americană ca o adevărată «V-Day», zi a luptei pentru victoria păcii. În peste 1 500 de universități, colegii și alte institute de învățămînt au fost suspendate cursurile pentru a se face loc discuțiilor cu privire la Vietnam; peste 30 de milioane de americani au luat parte la demonstrații și adunări publice formînd un adevărat «miting al conștiinței naționale».

La Washington demonstrațiile s-au încheiat cu un uriaș miting pe cîmpia obeliscului lui George Washington.

Pe treptele bisericii Trinității din New York manifestanții au dat citire numelor militarilor căzuți în Vietnam. În fața primăriei newyorkeze au fost aprinse luminări și mii de drapele au fost coborîte în bernă în semn de doliu față de cei 40 de mii militari uciși, «prețul plătit de America pentru ducerea acestui război lipsit de rațiune».

În fața universității Colorado studenții au defilat pe lîngă un sicriu simbolic acoperit cu drapelul american.

În incinta institutului Whittier studenții Californiei au înălțat pe un podium o «făclie a vieții» care va arde pînă la încetarea războiului din Vietnam. La Colegiul Simpson din Iovva, clopotul a sunat timp de 39 400 secunde în memoria celor căzuți în Vietnam.

La Universitatea Fordham din New York a fost organizată «o veghe de protest». La Washington, studenții Școlii de Studii Internaționale «John Hopkins» au aranjat pe trotuare o expoziție de picturi ce evocau pacea.

Numeroși cetățeni americani au depus scrisori în care cereau încetarea neîntîrziată a războiului din Vietnam.

Această «miercură fierbinte» a protestului împotriva intervenției americane în Vietnam a fost sprijinită și de senatori, congresmeni, guvernatori de state, oameni de afaceri.

Salutînd această campanie desfășurată în Statele Unite în sprijinul luptei poporului vietnamez, primul ministru a R.D. Vietnamam Fam Van Dong, spunea printre altele: «Poporul vietnamez și popoarele lumii aprobă și salută cu căldură această luptă justă... Poporul vietnamez este profund atașat păcii, dar, atît timp cît guvernul S.U.A. nu va pune capăt agresiunii sale împotriva Vietnamului, poporul vietnamez va lupta cu hotărîre pentru a-și apăra drepturile sale naționale fundamentale». Această luptă, se subliniază în încheiere, se îmbină cu aceea a tuturor cercurilor progresiste din S.U.A. pentru pace și dreptate.

O CONTRIBUȚIE LA PROMOVAREA ASPIRAȚIILOR DE PACE. — La invitația Președintelui Republicii India, Varahagiri Venkata Giri și a Primului ministru Indira Gandhi, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu cu soția și Președintele Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer cu soția, au făcut o vizită oficială în India în perioada 13—18 octombrie 1969.

Înălții oaspeți români au vizitat obiective economice, așezăminte social-culturale și monumente istorice, din orașele New Delhi, Agra, Bangalore, Mycore și Bombay. Peste tot, poporul indian le-a făcut o primire călduroasă, expresie a sentimentelor de prietenie pentru poporul român.

Cu prilejul acestei vizite a avut loc un schimb de vederi între Președintele Consiliului de Stat, Nicolae Ceaușescu și Președintele Indiei, Varahagiri Venkata Giri. Au fost abordate în cadrul convorbirilor oficiale probleme referitoare la relațiile bilaterale și aspecte ale problemelor internaționale actuale.

Cele două părți și-au exprimat satisfacția față de continua dezvoltare multilaterală a relațiilor româno-indiene și au precizat că există condiții pentru lărgirea și diversificarea acestora.

În cursul convorbirilor s-a constatat existența unor puncte de vedere comune sau apropiate față de problemele internaționale actuale. Cei doi șefi de state au exprimat necesitatea respectării, în cadrul relațiilor internaționale a principiilor coexistenței pașnice, respectării suveranității și independenței naționale, egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc.

Referitor la securitatea și pacea mondială, părțile au exprimat necesitatea de a se ajunge cât mai grabnic la încheierea unui acord privind dezarmarea generală și totală inclusiv dezarmarea nucleară. Sînt necesare în acest scop interzicerea armelor atomice și desființarea stocurilor de arme existente.

Exprimînd reciproc felicitări pentru activitatea intensă din cadrul O.N.U. și alte organizații internaționale, părțile au fost de acord asupra necesității sporirii eficacității și prestigiului acestei organizații. Intensificarea activității țărilor în cadrul O.N.U., reprezintă o contribuție de seamă la cauza păcii și înțelegerii în lume.

Cele două părți au exprimat îngrijorarea în legătură cu existența în diferite părți ale lumii a unor focare de tensiune ce primejduiesc pacea mondială.

În încheierea comunicatului publicat cu această ocazie, se subliniază încă odată că contactele la toate nivelurile ce s-au stabilit între România și India și în special această vizită, constituie «un pas important în evoluția relațiilor de prietenie și cooperare dintre cele două țări și popoare».

MESSAJUL SECRETARULUI GENERAL U THANT. — Cu prilejul celei de a 24-a aniversări a Națiunilor Unite, Secretarul general U Thant, a adresat un mesaj în care se subliniază între altele succesele obținute de această organizație universală și necesitatea măririi eforturilor pentru realizarea țelurilor fixate la înființarea O.N.U.: *pacea mondială, prosperitatea, dreptatea socială, — o viață demnă pentru ființa umană.*

«Cu prilejul celei de a 24-a aniversări a O.N.U. — se arată în încheierea mesajului — să ne amintim că preocupările profunde și urgente care ne-au determinat să constituim această organizație cu aproape o generație în urmă sînt și mai valabile astăzi și să răspundem la aceasta printr-o acțiune internațională concertată într-un viitor imediat».

La Organizația Națiunilor Unite această zi a fost marcată prin organizarea unui concert festiv. În scurta alocuțiune rostită înainte de începerea concertului, Secretarul general U Thant a prezentat realizările acestei Organizații și sarcinile ce-i stau în față în scopul înlăturării aspirațiilor de pace ale lumii.

Un document al O.N.U. a arătat că Ziua Națiunilor Unite a fost marcată în trei capitale ale lumii : New York, Geneva și București, prin organizarea unor concerte simultane.

ROLUL UNIVERSITĂȚILOR ÎN CĂUTAREA PĂCII. — Între 25 și 29 august, după cum precizează revista «Pentru apărarea Păcii», nr. 10/1969, — a avut loc la Viena o Conferință ce a întrunit reprezentanți ai universităților din 51 de țări și reprezentanți a 20 de organizații internaționale. Scopul acestei întruniri a fost găsirea unei soluții pentru înlăturarea conflictelor internaționale. Din țara noastră au participat Prof. Dr. Pius Brinzeu, rectorul Institutului de Medicină din Timișoara și Ing. Dr. Sanda Hangan, prodecanul Facultății de Construcții din Institutul de Construcții București. Vorbind despre această Conferință, Conf. Ing. Dr. Sanda Hangan a declarat următoarele : Ca urmare a creșterii preocupărilor referitoare la legătura tot mai strânsă dintre instituțiile de învățământ superior și lupta pentru pace, în anul 1963 un colectiv de profesori universitari au înființat o organizație internațională sub numele de «Universitățile și problema păcii», al cărei scop principal este promovarea discuției și cooperării între universitățile din lume în toate problemele legate de realizarea păcii.

Au avut loc apoi trei conferințe regionale : la Universitatea din Lima (Peru), pentru America Latină (în 1964), la Universitatea din Ihdan (Nigeria) pentru Africa și Orientul Mijlociu (în 1964) și la State University din New York pentru America de Nord (în 1967).

În acest an la Viena, s-a desfășurat această nouă Conferință a organizației «Universitățile și problema păcii» la care au participat peste 300 de lectori și cadre didactice universitare.

Conferința s-a deschis în prezența Președintelui Federal al Republicii Austria, Franz Jonas și a Cancelarului Iosef Klaus.

Dintre problemele ce s-au discutat amintim : Responsabilitatea universităților în dezvoltarea unor programe destinate să reducă orice tensiune internațională susceptibilă să împiedice menținerea păcii ; Responsabilitatea universităților în crearea unor comunități internaționale de studenți și elevi al căror scop este realizarea păcii.

Dintre ideile ce au suscit un interes deosebit se remarcă și aceea a creării unui centru universitar internațional pentru pace. La acest centru propus să funcționeze pe lângă Universitatea din Viena, licențiați ai diferitelor universități din lume vin să urmeze cursuri legate de problemele păcii cu profesori din diferite țări. Prin cercetarea, predarea și cooperarea ce s-ar realiza în cadrul unui asemenea Centru, ar crește contribuția personalului universitar la realizarea problemelor păcii.

REDAȚIA

ARTICOLE ȘI STUDII

MÎNĂSTIREA BREBU

Pe la mijlocul secolului al XVII-lea un anonim nota: «*Mai bun domnu de Mateiiu vodă n-au fost nici un domn*». Mărturia aceasta nu aparține nici cronicii țării, nici formularului unui document cu caracter oficial. Ea a fost zgîriată pe suprafața unei cărămizi obișnuite, întrebuițată la o construcție din Tîrgoviște, ridicată în ultimii ani de domnie ai lui Matei Basarab (1632—1654). Este vorba, așadar, de gîndul unui meșter sau diac din cei mulți care viețuiau în cetatea de scaun a țării. Prin mîna lui se înalță peste veacuri prinosul de recunoștință al supușilor vrednicului domn, al celor care mai bine de două decenii au fost cu înțelepciune apărați de povara războaielor inutile, de restriștea năvălirilor și anarhiei.

Adus pe tron de boierimea autohtonă, profund nemulțumită de ascensiunea elementelor grecești, susținute de voievodul Leon Tomșa, Matei Basarab a știut de la bun început să promoveze o politică de echilibru, atît pe plan intern, cît și extern. Refacerea economică a țării, rezultat firesc și așteptat al cîrmuirii din acești ani, a asigurat temelul material al unei vaste opere culturale, comparabilă numai cu cea realizată în timpul domniei lui Ștefan cel Mare (1457—1504) în Moldova sau a lui Neagoe Basarab (1512—1521) și Constantin Brîncoveanu (1688—1714) în Țara Românească. Dar, la fel ca în vremea domnilor amintiți, înflorirea economică și culturală a slujit drept suport speranțelor și proiectelor de înlăturare a jugului turcesc, în această perspectivă trebuind înțelese și inițiativele constructive ale lui Matei Basarab. Mînăstirile zidite de el erau, în afară de puncte fortificate pentru apărare, focare de intensă viață culturală; ele întrețineau și dezvoltau, pe noi trepte, tradițiile cărțurărești și artistice din epocile anterioare.

Un călător străin, sirianul Paul de Alep, însoțitor al patriarhului Macarie al Antiohiei, consemnează, într-o binecunoscută scriere a sa intitulată *Călătoriile patriarhului Macarie al Antiohiei*, faptul că Matei Basarab a ridicat în cuprinsul țării nu mai puțin de «o sută cincizeci de mînăstiri și biserici, zidite din piatră». Cifra pare la prima vedere exa-

gerată, însă se cere tălmăcită într-un anumit fel. Străbătind țara, ochiul călătorului a fost desigur adinc impresionat de numeroasele șantiere deschise, patronate fie direct de domn, fie de apropiații săi. Astfel, cele văzute, dar și cele istorisite lui, s-au concretizat într-o imagine care subliniază o dată mai mult prestigiul domnului în fața contemporanilor săi. De altfel, dacă s-ar lua în considerare pe lângă ctitoriile zidite din temelie și refacerile parțiale, reparațiile sau adausurile executate la așezămintele mai vechi, s-ar ajunge, fără doar și poate, la o sumă destul de apropiată de cea indicată de Paul de Alep. În orice caz, cronica țării cuprinsă în *Letopisețul Cantacuzinesc*, se mulțumește să însereze nominal numai douăzeci de minăstiri și biserici, ctitorii ale lui Matei Basarab, ceea ce reprezintă totuși o contribuție constructivă din cele mai de seamă în trecutul țărilor române.

Fără îndoială însă, nu atât numărul ctitoriilor are importanță, cât mai ales noutatea trăsăturilor care se conturează acum în evoluția arhitecturii din Țara Românească. Contopirea sensurilor stilistice existente în arhitectura secolelor anterioare într-un tot unitar, în care tehnica de construcție, decorația și structura nu se mai modifică esențial de la un moment la altul, ci se definesc la scara întregii țări, atribuie epocii lui Matei Basarab meritul procesului de încheiere a stilului muntelesc. Pe plan ideologic acest rezultat evidențiază identitatea de vederi dintre domn și boierime, fapt ce de altfel s-a vădit în mai multe rânduri și prin colaborarea la edificarea unor minăstiri sau biserici (Dintr-un lemn — 1639, Drăgănești — 1647 etc.). Lăsînd la o parte operele de care este legat nemijlocit numele voievodului, trebuie remarcat și judecat la dimensiunile lui reale efortul constructiv în care era angajată întreaga țară. Păturile mijlocii ale dregătorilor, negustorilor și căpeteniilor ostășești își demonstrează prosperitatea, bunăstarea, mulțumirea, prin lăcașurile întemeiate în tot locul, la răspîntiile tirgurilor sau pe vetrele satelor strămoșești. Privite în ansamblu, înfăptuirile epocii lui Matei Basarab prefigurează în mod esențial etapele următoare ale vieții artistice din Țara Românească. Caracterele construcțiilor Cantacuzinilor sau ale lui Constantin Brîncoveanu, vor pleca tocmai de la stilul constituit în deceniile al patrulea și al cincilea al veacului al XVII-lea.

Între realizările ilustrative ale gândirii arhitectonice din vremea lui Matei Basarab se înscriu la loc de frunte minăstirile Arnota (1634—1637), Strehaia (1645), Plumbuita (1647), Gura Motrului (1653), precum și biserica din Gherghița (1641). Alături de ele, mai bine conservată și îngrijit restaurată în ultimii ani (1955—1960 și 1961—1963), minăstirea Brebu oferă poate cea mai fidelă imagine a ceea ce reprezenta un complex monastic întărit la mijlocul secolului al XVII-lea.

*

Poposind la Cîmpina, fie cu trenul, fie cu automobilul, turistul care are la dispoziție un răstimp de câteva ore se poate abate pe drumul lateral de la nord-est de oraș, ce se îndreaptă spre Minăstirea Brebu. Osteneala celor opt kilometri străbătuți de la Cîmpina îi va fi mai întii

răsplătită de praveștița satului Brebu, ale cărui case, solid construite din piatră și cărămidă și înconjurate de bogate livezi, se întind pe un vast tăpșan aproape orizontal, mărginit de apele Doftanei și piriului Lupa.

Mănăstirea răsare la capătul nordic al satului, iar prima impresie este aceea a unei așezări cu scopuri strict militare, într-atît zidurile înalte și turnul masiv al intrării ascund vederii biserica.

Construcțiile ce pot fi privite astăzi în cadrul mănăstirii sînt : turnul intrării împreună cu zidurile incintei, casa domnească, precum și biserica. Chiliile, cît și anexele gospodărești au dispărut. Primele au existat pe latura vestică a așezării.

Începuturile mănăstirii Brebu sînt îndeajuns de discutate. Pisania atestă că «s-a început de zidit în luna lui iunie 27 de zile» în anul 1650. O cărămidă purtînd însemnat același an a fost găsită la baza uneia din turlele bisericii, ceea ce confirmă spusele pisaniei. Totuși, mănăstirea exista cu aproape zece ani înainte, deoarece în hrisovul din 27 noiembrie 1641, Matei Basarab o menționează între ctitoriile lui «de iznoavă din temelie» care vor rămîne pe veci neinchinate la mănăstirile străine. Pe de altă parte, într-un hrisov similar cu cel din 1641, datînd însă din 1639, numele mănăstirii Brebu nu mai apare, ceea ce arată că întemeierea ei a avut loc în intervalul 1639—1641. Probabil că pisania din 1650 se referă numai la zidirea bisericii, care va fi constituit ultima etapă din realizarea întregului ansamblu.

Înscricția din 1650, aflată în interiorul bisericii, deasupra trecerii dintre pronaos și naos, arată următoarele :

«Iată că eu, întru Hristos Dumnezeu binecredinciosul și binecinstitorul și pravoslavnicul Io Matei Basarab din mila lui Dumnezeu stăpînitor și voevod și domn a toată Țara Românească, împreună cu soția mea, Doamna Elena, cu rivnă am rivnit, cu bunăvoința Tatălului și cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea Sfîntului și de viață făcătorului Duh am ridicat acest atotcinstit și dumnezeiesc hram întru slava și lauda celui în Troiță slăvit Dumnezeu, care mi-a dat viață și suflare și toate pămîntestile sale bunătăți, ca prin rugăciunile din ea să se înduplece a ne da nouă împărăția sa cerească, și întru cîntea și pomenirea atotcinstiților celor fără de trupuri ale sale slugi, cei patru stăpînitori de rînduri ostășești, arhistratigul Mihail și Gavril și Ozrii și Rafail, și a tuturor celor fără de trupuri puteri, în zilele celei de Dumnezeu mie dăruite domnii, și din dreapta și de la Dumnezeu dăruită avere a noastră, am ridicat din temelie ; și s-a început de zidit în luna lui iunie 27 de zile, în anul 7158 [= 1650], supt cel dintiiu egumen, chir Vasilie monahul ; ispravnic jupan Mogoș căpitan și jupan Antonie postelnic». Mogoș căpitanul «ot Păulești» apare și între martorii unuia din primele acte privind înzestrarea mănăstirii. Este vorba de documentul din 9 martie 1641 care dovedește că mai mulți megieși din Brebu au vîndut lui Matei Basarab ocina lor de la Podul Cheii «ca să fiă mării sale și svintii mănăstiri de moșe». Cîțiva ani mai tîrziu alte trei moșii, Voineasca, Titeasca și Moceasca, vor completa domeniul mănăstirii tot prin grija domnescului ctitor. Încercarea lui Matei Basarab de a adăuga cu sila acestor stăpi-

niri și moșia Brebu, pe care fusese clădită minăstirea, va stîrni însă protestul moșnenilor, care se vor ridica îndată după moartea voievodului să-și ceară a lor «moștenire bătrînă și dreptă moșie de la facerea satului».

Un document din 12 iunie 1654 arată cum «Matei voevod, după ce a zidit domnia sa mănăstire acolo la Brebu, el a fost hotărnicit toată moștenirea Brebului cu 12 boieri și cu jupanul Preda mare vornic și a poprit moșia megieșilor, de a pus pe toți megieșii în mijlocul pădurii și le-a și aprins casele lor ca să nu se mai întoarcă». Procesele dintre moșneni și minăstire vor continua, demnă de semnalat fiind o carte de blestem din 1690 prin care mitropolitul Teodosie al Ungrovlahiei afurisește pe megieșii din satul Brebu în pricina împresurării unei moșii a minăstirii.

Citatul de mai sus este interesant și din alt punct de vedere, deoarece pare să lămurească originea numelui satului Brebu. S-a crezut că acesta s-ar trage de la *brebenei*, flori ce creșteau pe cîmpul unde astăzi există satul sau de la *brebi* (castori), viețuitoare care, la fel, ar fi populat regiunea satului. Documentul privitor la izgonirea megieșilor vorbește de *moștenirea Brebului*, deci numele ar veni în realitate de la un strămoș comun, așa cum bănuia și Nicolae Iorga.

Actele unui alt litigiu, privitor la moșia Șopîrlige din părțile Buzăului, aduc noi și prețioase amănunte despre trecutul minăstirii. Astfel, aflăm mai întii că la moartea lui Matei Basarab «au fost rămas toate scrisorile mănăstirii Brebului în cămara domnească», abia mai tîrziu fiind aduse la minăstire. Dar, nu mult după dispariția ctitorului, viața așezării de la Brebu a suferit o însemnată scădere, mergînd pînă la pustiirea — părăsirea — minăstirii, întimplată în vremea lui Șerban Cantacuzino (1678—1688). Acest eveniment a provocat și pierderea a o serie de documente ale minăstirii, ceea ce va înlesni izbucnirea unor conflicte legate de stăpînirile ei. Așa s-a născut procesul pentru moșia Șopîrliga, revendicată de călugării de la Căldărușani pe temeiul unui zapis încăput pe mîna lor în timpul pustiirii Minăstirii Brebu. Din fericire, prin grija lui Constantin Brîncoveanu, lucrurile își reiau cursul normal, ctitoria de la Brebu primind noi hrisoave, care îi reqlențeau favorabil pricinile și împiedică abuzurile și încălcările săvîrșite între hotarele posesiunilor ei. De pildă, o scrisoare domnească din 20 august 1694 dă egumenului Irimia dreptul «să-i bată mult» pe acei oameni pe care i-ar prinde că taie, ard sau strică tufele de pe moșia de lîngă Ruși a minăstirii Brebu. Tot pentru întărirea economică a minăstirii, în anul 1699 Constantin Brîncoveanu îi iartă de toate dăjdiile pe rumâni fugiți și risipiți care vor reveni la satele minăstirii.

Lui Constantin Brîncoveanu i se datorează și finisarea completă a ansamblului minăstiresc. Într-adevăr, printr-un act din 24 februarie 1689 sînt scutiți doisprezece locuitori din satul Brebu de toate dările pe perioada cît vor lucra la facerea varului necesar pentru terminarea minăstirii. Atunci se va fi executat cu siguranță zugrăveala bisericii,

din care fragmente s-au păstrat doar în glaful ferestrelor de la extremitatea vestică a pereților laterali ai pronaosului.

Nu putem încheia trecerea în revistă a momentelor mai semnificative din trecutul minăstirii Brebu, în secolul al XVII-lea, fără a aminti și dania unui clopot, turnat din porunca voievodului Antonie din Popești (1669—1672). Astăzi clopotul nu se mai păstrează; s-a pierdut în cursul primului război mondial.

În secolul al XVIII-lea se petrec prea puține evenimente importante. Astfel, la 8 mai 1750 are loc închinarea Minăstirii Brebu la minăstirea și spitalul Pantelimon de lângă București. Autorul închinării, Grigore al II-lea Ghica afirmă în testamentul său din 1752, că «măcar că este zidire domnească», ctitoria de la Brebu «...au rămas slabă și foarte săracă». Aceeași apreciere o regăsim cu patru ani înainte de închinare, în 1746, făcută de egumenul Gherasim de la Brebu. Începînd din 1750 administrarea averilor minăstirii va rămîne în grija epitropilor spitalului Pantelimon, care vor avea un rol hotărîtor și în numirea noilor egumeni.

La 1790 clădirile din incinta minăstirii erau dezvelite, acoperirea lor întîrziînd și după 1798. Eforturile pentru repararea și întreținerea construcțiilor vor fi mult zădărnice și din pricina cutremurului din 1802, care dărîmă turlele bisericii, crapă turnul de intrare și surpă porțiuni din zidul înconjurător. Situația gravă de avansată paragină, care amenința minăstirea, face ca, din 1828, Epitropia spitalului Sfîntul Pantelimon să aleagă egumenii dintre oameni cu avere, numiți pe viață și în temeiul unui contract prevăzînd o chirie, precum și obligația de a face reparații și îmbunătățiri. Cei mai însemnați egumeni cu contract au fost Isihie (1828—1836) și Teodor arhimandritul (1838—1849 și 1851—1852). Primul reface tîmpla de zid a bisericii, stricată de cutremurul din 1802, lăsînd următoarea inscripție: «Această tîmplă făcutu-s-a de iznoavă de împreună cu icoanele acele împărătești de cuviosul Isihie ieromonahul, năstavnicul acestui schit, când a priaînnoit cuvioșia sa acest lăcașu, la leat 1834, octomvrie 17». Arhimandritul Teodor Cernicanul are o activitate mai bogată, consemnînd înfăptuirile într-o pisanie cu data 1843, fixată astăzi în interiorul bisericii, pe peretele nordic al pronaosului. Iată cuprinsul ei: «Întru slava Sfintei Treimi: Tatăl, Fiul, D[u]hul Sf[înt], un D[u]m[ne]z[eu], și întru cinstea pomeniri[i] mai marilor Voevoz Mihailu și Gavriil, s-au zidit din temelie această sfîntă și d[u]m[ne]zeiască mănăș[tire] de binecredinciosul răposat întru fericire D[o]m[nul] Matei Vodă Basarab, la anul 7158 [= 1650], în zilele oblăduirii sale, s-au înfrumusețat și s-au înzestrat cu moșii și, după] vrem[i] învechindu-să, acum în zilele binecredinciosului nostru D[o]m[n] Gheorghie Dimitrie Bibescul Vvd., păstorind biserica Preaosfinția Sa părintele Mitropolit chir Neofit, s-au tencuit biserica și s-au zugrăvit pest[e] tot, cum și casele domneșt[i], cu curtea lor de prin împrejur, și clopotnița, de cuviosul arhimandrit chir Teodor Cernicanul, înfrum[u]sețându-se cu sfint[e] vase de argint și cu odăjdii, aflându-să egumen la această mănăstire la anul 1843, avgust în 15».

Secularizarea averilor minăstirești în anul 1863 afectează și Mânăstirea Brebu. Avera mobilă este vîndută la licitație, iar ultimul egumen, Casian, pleacă în primăvara anului 1864. Așa încetează de fapt existența minăstirii, moșiile și clădirile ei trecînd în proprietatea Eforiei Spitalelor Civile.

Din cînd în cînd, la intervale destul de mari, sînt efectuate mici intervenții, cum ar fi zugrăvirea din nou, în anii 1901—1902, a altarului și tîmplei de către pictorul Sava Henția. Tot atunci s-a închis cu geamuri și pridvorul bisericii, încăperea ce astăzi nu mai poate fi văzută.

În vara anului 1908 petrece vacanța la Brebu marele nostru pictor Ștefan Luchian (1868—1916). Locuind în trei odăi închiriate chiar în curtea minăstirii, artistul a desfășurat o intensă activitate ce fixează un moment de seamă în evoluția personalității sale creatoare. Iată propria sa mărturisire, extrasă dintr-o scrisoare: «Am fost foarte mulțumit și am lucrat cu atîta dragoste cum nu-mi aduc aminte să fi lucrat vreodată». Frînturile de imagini, luminos tălmăcite, în culori pline de căldură și prospețime, păstrează ceva din seninătatea sufletului pictorului. Cîteva tablouri conservă impresii legate direct de minăstire: *Curtea minăstirii, Bucătăria călugărească, Fîntîna de la Brebu, Turnul minăstirii*. Despre curtea minăstirii Luchian va spune: «...e minunată și în toată preajma o liniște tainică, iar pe jos un covor verde, de parcă îți vine să stai numai trîntit».

Primele lucrări de restaurare a minăstirii sînt inițiate în anul 1939, cînd se dărîmă turlele de lemn ale bisericii și se repară acoperișul. Totodată este înlăturat și pridvorul cu geamlîc, despre care am amintit mai sus. El era un adaos tîrziu, din secolul al XIX-lea, ce nu făcea decît să deformeze aspectul original al monumentului.

Între anii 1955—1960 acțiunea de restaurare este reluată, dîndu-i-se o extindere mai mare. La biserică sînt refăcute turlele din cărămidă și se dă jos tencuiala ce acoperea fațadele, reparîndu-se profilatura. Soclul bisericii este degajat și consolidat prin înlocuirea cărămizilor distruse. S-au descoperit și primele două ferestre laterale, ce erau astupate, pe temeiul lor reconstituindu-se aspectul original al tuturor ferestrelor bisericii, modificate de-a lungul timpului.

Tot în cadrul aceluiași lucrări s-a restaurat turnul de intrare în minăstire, căruia i-a fost refăcută scara de acces la primul nivel, precum și acoperișul de șindrilă. În sfîrșit, lucrările au atins parțial și împrejmuirea de zid a minăstirii.

Abia se încheiase această fază a refacerii, cînd, la 23 aprilie 1961, un incendiu a distrus clădirea existentă în partea de apus a incintei, pe locul vechilor chilii, cit și acoperișul părții superioare, — și ea un adaos — a casei domnești. Drept urmare, Direcția Monumentelor Istorice inițiază noi lucrări, în vederea restaurării complete a ansamblului. Astfel, au fost dărîmate clădirile anexe mai noi și adaosul care stabilea legătura cu casa domnească, lipsite de importanță din punct de vedere istoric sau artistic. Degajîndu-se și marcîndu-se urmele vechilor chilii, s-a început restaurarea laturii de vest a zidului de incintă

și a casei domnești. Lucrările au fost definitiv încheiate în decembrie 1963, o dată cu punerea în funcțiune a instalației electrice.

*

Călătorul care pășește astăzi prima oară sub bolțile turnului de intrare în mînăstirea Brebu are de îndată senzația că privește o stampă ale cărei linii tremurate au căpătat vigoare și s-au așezat. Zidurile de cetate îmbrățișează un perimetru în care o altă lume, pentru o clipă nespuse de apropiată și veridică, se lasă întrezărită. Filele de cronică se află aici turnate în forme ce dăinuie de peste trei secole, parcă spre a confirma existența reală a unor imagini de poveste.

Dacă depășim impunătorul turn și înaintăm spre mijlocul curții, ochii se vor fixa firește la început pe edificiul bisericii, apoi, trecînd mai departe vor întîlni clădirea casei domnești, frumos proporționată în raport cu celelalte construcții din incintă. La jumătatea spațiului dintre biserică și casa domnească se află o fintină cu cumpănă înaltă — element de viață pitoresc, însuflețind zidurile întregii așezări. Dintre vechile construcții numai chiliile călugărilor au dispărut. Ele se găseau chiar în fața bisericii, pe latura de apus a incintei. Urmele lor au fost puse în evidență, așa cum am spus, în cadrul ultimei etape a restaurării.

Vom descrie mai întîi turnul intrării, unul din cele mai reușite exemplare păstrate din prima jumătate a secolului al XVII-lea. Așezat pe latura sudică a incintei, turnul se înfățișează cu aspectul său original, ceea ce îi atribuie un interes sporit. Cu parter și trei etaje, construit în întregime din cărămidă aparentă, el avea un vădit rost militar, dominînd pînă departe împrejurimile. Gangul intrării este boltit cu o calotă sferică pe pandantivi. Încăperile superioare se sprijină pe o puternică bază prismatică de secțiune pătrată ($8,32 \times 8,50$ m), în care se află și amintitul pasaj al intrării. Turnul propriu-zis este de secțiune octogonală (4,80 m între laturile opuse), avînd două încăperi suprapuse înzestrate cu metereze. Cea de-a treia încăpere și ultima, situată la nivelul superior, este destinată clopotelor. Ea este prevăzută cu opt arcade mari deschise, permițînd o bună difuzare a sunetelor. Înălțimea totală a turnului depășește 20 m.

Arcurile de nord și sud, în plin cintru, ale gangului de trecere, sînt încadrate de către doi pilaștri, cu cite două firide înguste. Trei panouri oarbe, mărginite de toruri de cărămidă, împodobesc, deasupra arcadei, fața liberă dinspre sud a bazei turnului. Panoul din mijloc a adăpostit icoana hramului. La baza de secțiune pătrată a turnului este atașată, pe latura vestică, scara de acces la primul nivel. Scara în forma actuală, este un adaos ulterior, etajul nefiînd accesibil la origine decît, probabil, printr-o scară mobilă de lemn.

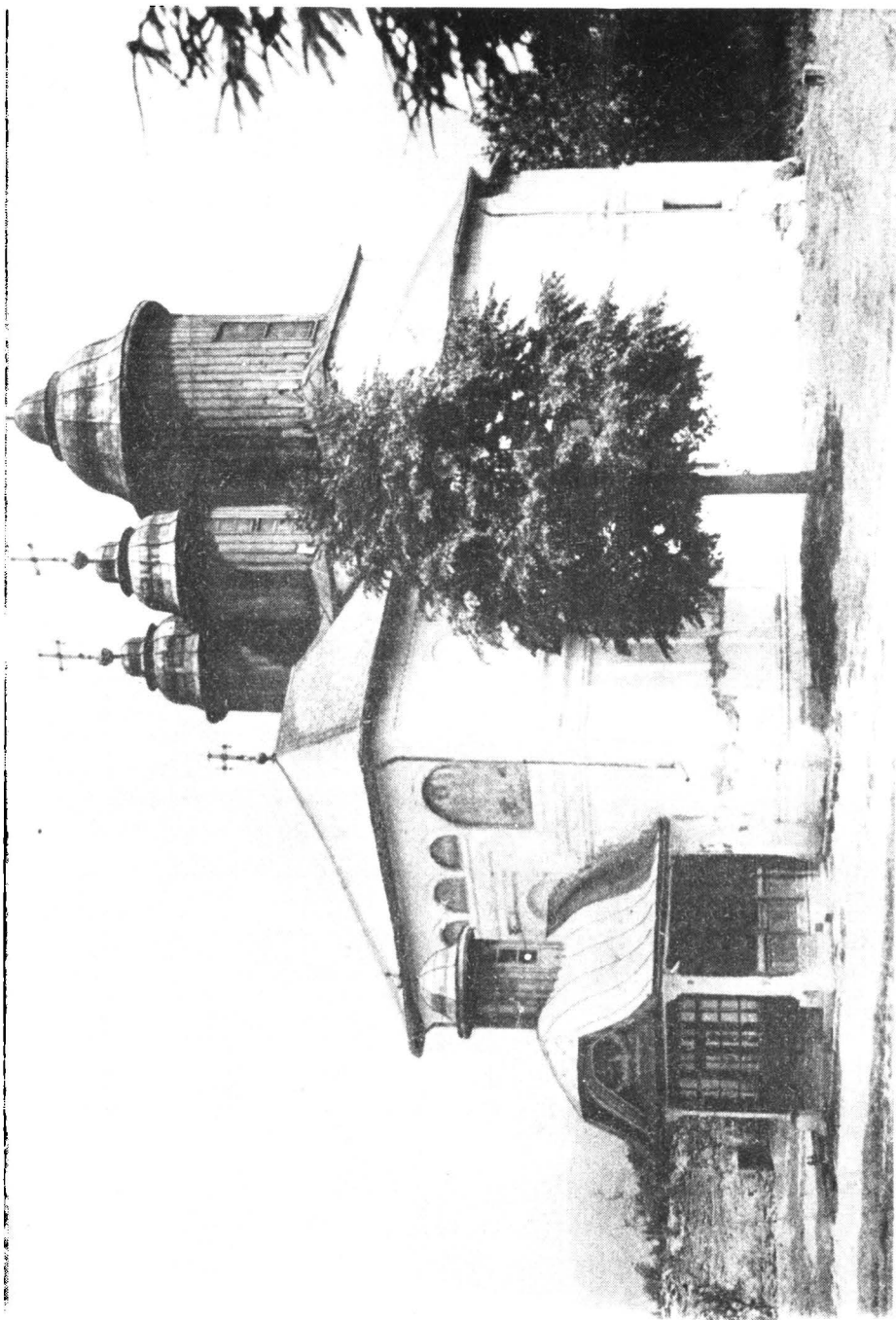
Primul registru al decorației exterioare a turnului, corespunzător primului etaj, este alcătuit din opt panouri mari dreptunghiulare, fie-

care împodobit la mijloc cu cîte un segment de ciubuc, vertical. Aceste segmente, realizate din toruri de cărămidă, ca și chenarele panourilor, umplu și ritmează suprafețele mult prea întinse ale panourilor. Registrul următor, mai puțin înalt, prezintă șaisprezece arcaturi oarbe, susținute de numai opt colonete. Capetele libere ale arcaturilor se îmbină pe muchiile celor opt fețe ale turnului. Astfel, colonetele din registrul superior prelungesc parcă segmentele verticale din centrul panourilor registrului inferior. Se creează prin aceasta o impresie de unitate și continuitate a registrelor, cu toată existența briului, alcătuit dintr-un ciubuc și două rînduri de cărămizi zimțate, care le separă. Ultimul etaj, al camerei clopotelor, este caracterizat prin deschiderile mari, frumos arcuite, în număr egal cu fețele turnului. Clopotul adăpostit în turn, și care-l înlocuiește pe cel de la Antonie vodă, datează din al patrulea deceniu al secolului nostru. Încheind descrierea arhitecturii turnului, menționăm și cele două puternice cornișe cu zimți, care încoronează prisma parterului și porțiunea octogonală superioară.

Comparația, cît de sumară dintre turnul-clopotniță de la Brebu și alte monumente similare din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, cum ar fi turnul de la mînăstirea Tutana (1582), sau cel din fața bisericii Stelea din Tîrgoviște, arată limpede evoluția care a avut loc în privința dimensiunilor, cît și a plasticii arhitecturale. În epoca lui Matei Basarab turnul de la Brebu este întrecut în proporții poate numai de turnul Mînăstirii Strehaia (1645) și de cel al mînăstirii Negru Vodă din Cîmpulung-Muscel (1635—1647), dar ca realizare artistică se află mult deasupra acestora. În adevăr, cele două exemplare amintite, deși monumentale, au o configurație foarte simplă. În întregime de secțiune pătrată, ele sînt decorate cu registre de feride suprapuse după o concepție obișnuită și puțin interesantă. Credem astfel că putem afirma cu suficientă îndreptățire despre turnul Mînăstirii Brebu că este cea mai izbutită lucrare de arhitectură de acest fel din Țara Românească în tot secolul al XVII-lea.

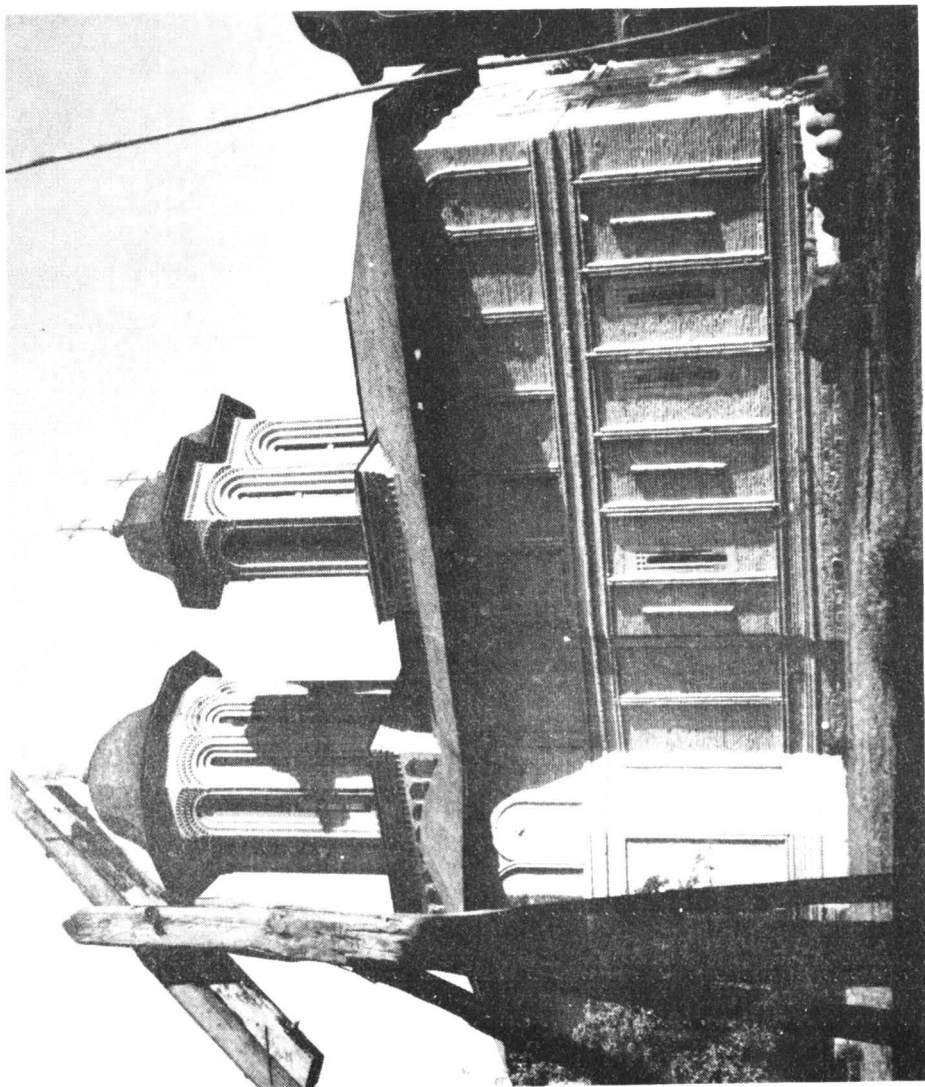
Restaurarea turnului de la Brebu a început încă în anul 1930, cînd s-a reconstituit cornișa și s-au înlocuit cărămizile deteriorate de pe întreaga suprafață a fațadelor, pînă la linia primelor panouri. Lucrările au fost desăvîrșite, cum s-a văzut, între anii 1955—1960.

Zidurile de cărămidă aparentă și piatră ale incintei, înalte, sînt prevăzute cu meteze de tragere sub care se observă un șir de găuri atestînd existența unui drum de strajă de lemn, azi dispărut. Incinta desenează un plan poligonal de formă neregulată. În colțul de nord-vest se află casa domnească, o clădire dreptunghiulară. Dimensiunile ei sînt impresionante ($11,80 \times 30,20$ m) și o așează printre puținele construcții laice reprezentative conservate din prima jumătate a secolului al XVII-lea. Este alcătuită din două pivnițe și din încăperile propriu-zise de locuit, aflate deasupra. Accesul în pivnițe se face printr-un gîrlci boltit peste care a fost ridicat un foisor. Pivnița principală, monumentală ($9,80 \times 23,00$ m) este împărțită în lung în două compartimente prin intermediul a trei largi arcade. Fiecare compartiment este

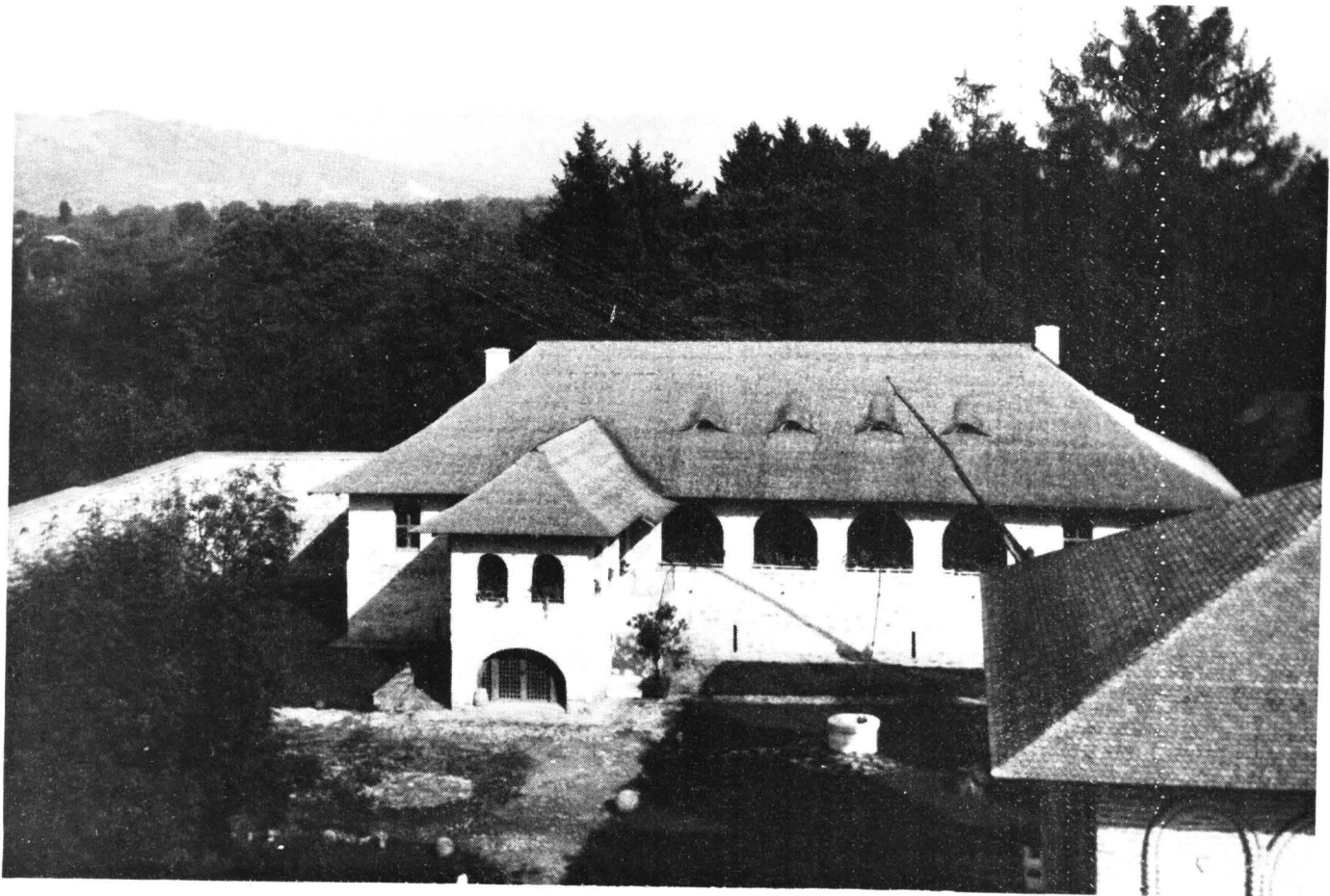

Biserica Mănăstirii Brebu înainte de 1927

Biserica Mănăstirii Brebu după restaurare

Casa domnească a lui Matei Basarab aflată pe latura de nord a incintei
<https://biblioteca.digitala.ro/> / <https://bibsiod.ro>

Unul din fragmentele de pictură veche, în frescă, din pronaosul bisericii
Minăstirii Brebu

Turnul de intrare în Mănăstirea Brebu

acoperit cu bolți de traseu circular, consolidate cu arce dublouri. Aceiași boltire o regăsim și la cea de-a doua pivniță, mai mică, situată în partea de vest a clădirii. Pivnițele au pereți din bolovani de piatră, iar bolțile sînt de cărămidă. O parte din zidurile catului de deasupra au fost refăcute, probabil către mijlocul secolului al XIX-lea.

Biserica zidită la 1650 în mijlocul minăstirii are în exterior o lungime de nu mai puțin de trezeci de metri și o lățime de zece metri. Grosimea zidurilor ei este pretutindeni impresionantă — aproape doi metri, însă precizăm că ele se subțiază în partea superioară. Construită exclusiv din cărămidă, cu excepția ancadramentelor de la ușa de intrare și de la ferestre, biserica ridică o serie de probleme tehnice, cărorora meșterii au încercat să le răspundă inspirîndu-se din tradiția arhitecturii Țării Românești, dar și prin unele inițiative originale.

În mod frecvent planul bisericii de la Brebu este considerat ca derivînd din cel al bisericii Minăstirii Dealu (1500). Această apropiere se întemeiază mai cu seamă pe caracteristicile pronaosului, de un tip cu totul specific. Dar există și o sumă de deosebiri foarte semnificative. La vom sublinia în cele următoare.

Pronaosul bisericii are forma unui dreptunghi așezat în sensul lungimii bisericii și este divizat în două compartimente inegale prin mijlocirea a doi stâlpi prismatici de secțiune octogonală.

Compartimentul estic, alăturat zidului dinspre naos, este mai îngust și, întocmai ca la biserica Minăstirii Dealu, are două turle subțiri și înalte. Cele două turle se sprijină pe arcuri, alipite de ziduri și rezemate în axul bisericii printr-un alt arc puternic, stînd pe două console. Celălalt compartiment, cel vestic, de formă aproape pătrată, este boltit prin intermediul a patru panouri curbe, ale căror muchii diagonale de intersecție — directrice ale suprafețelor de rotație — sînt foarte asemănătoare cu un semicerc. Astfel, la rîndul ei, întreaga boltă aduce mult cu o calotă.

Deosebirile față de biserica de la Dealu se manifestă, mai întii, prin prezența în pronaos a celor doi stâlpi care susțin trei arcade. La Dealu ei lipsesc, problema ridicată de presiunea celor două turle mici fiind rezolvată îndrăzneț, doar cu ajutorul unui arc dublou proptit de doi pilăstri. La fel, sistemul de boltire adoptat pentru compartimentul apusean al pronaosului diferă la Minăstirea Brebu față de cel folosit la Minăstirea Dealu. Partea vestică a pronaosului de la Dealu este acoperită cu un semicilindru alungit în sensul axei est-vest a bisericii și deci concentric cu arcul dublou de care am pomenit.

Acestea ar fi deosebirile esențiale dintre cele două biserici și credem că ele au fost dictate de experimentarea rezistenței materialului utilizat în construcție: cărămidă. Că este așa demonstrează și planul unei alte biserici, de la Minăstirea Tutana (1582), zidită tot după principiile celei de la Dealu, și tot din cărămidă. Și acolo meșterii au fost puși în fața aceleiași probleme dificile de a acorda rezistența cărămizilor cu greutatea exercitată de cele două turle. Ei au crezut că o rezolvă prin îngroșarea excesivă a pilăștrilor adosați zidurilor laterale ale pronaosului. Soluția nu s-a dovedit viabilă, deoarece, din pricina

îngroșării pilaștrilor, cele două ferestre ale pronaosului au fost împinse în plan mult spre vest și s-a ivit astfel necesitatea deschiderii altora două, chiar sub turle. S-a micșorat prin aceasta rezistența întregului edificiu și, în urma cutremurului, biserica este crăpată în lungul ferestrelor amintite.

Meșterii de la Brebu au recurs la procedeele descrise mai sus. În plus, ei a fixat o lățime excepțională pentru pereții bisericii. Așa au socotit că pot evita dificultățile ridicate de descărcarea presiunii turnurilor de pe pronaos.

O lungă discuție s-a purtat în jurul problemei tipului de pronaos de la Dealu, Tutana și Brebu, pornindu-se de la motivarea subiectivă a diviziunii lor. Unii cercetători au presupus că la Dealu s-a avut în vedere crearea unui spațiu special de îngropare a ctitorilor, un fel de gropniță inspirată de modele moldovenești. S-a recurs la exemplul Brebului spre a se demonstra că și la Dealu a existat o încăpere în plus, sub turlele mici, dar că zidul care o separa de restul pronaosului a dispărut în lungul veacurilor. Studiile atente au dovedit însă că nici la Dealu, nici la Tutana nu a existat vreodată un zid despărțitor în interiorul pronaosului. Deci ipoteza gropniței și a influenței moldovenești a fost înlăturată de la sine.

Cu referire directă la biserica Mînăstirii Brebu, s-a formulat părerea că cele trei arcade pe stâlpi ar delimita în realitate un pronaos și un pridvor închis. Prin urmare numai încăperea estică, de sub cele două turle, ar trebui numită pronaos. Obiecția necesară care se ridică în calea acestei teorii este dimensiunea redusă a așa-zisului pronaos în raport cu pridvorul ipotetic. De asemenea, nu se poate trece cu vederea unitatea organică dintre cele două compartimente. Deci și aceste atribuiri nu pot fi luat în considerare.

După părerea noastră, concluzia care se impune este că diviziunea pronaosului, ușor marcată la Dealu și Tutana, mai pronunțat la Brebu, a izvorit în întregime din necesitățile constructive ale tipului de biserică cu trei turle experimentat de meșterii români. În lumina acestei explicații biserica de la Brebu apare strîns legată de liniile de dezvoltare ale arhitecturii din Țara Românească și, în egală măsură, originală prin contribuția înnoitoare a meșterilor la prelucrarea tipului de plan căruia îi aparține.

Înrudirea, din punct de vedere al ideii tipului de plan, cu alte biserici de la mijlocul secolului al XVII-lea, cum ar fi cele de la Plum-buita, Gura Motrului sau Sfîntul Gheorghe din Pitești, lasă să se vadă limpede că biserica Mînăstirii Brebu se înscrie într-un larg curent de gândire arhitecturală, cu rezonanțe ample în epocă.

Pentru a încheia cu problema pronaosului, vom semnală că are patru ferestre dispuse simetric, două câte două, de o parte și alta a stîlpilor de care ne-am ocupat. O a treia pereche de ferestre a fost descoperită cu prilejul ultimei restaurări, în apropiere de extremitatea vestică a încăperii. Deci pronaosul a avut inițial un număr de șase ferestre, două în compartimentul estic și patru în cel vestic. Ferestrele ce au fost astupate au conservat din fericire singurele fragmente de pictură

veche, în frescă, din biserică. Totodată ele și-au păstrat și forma originală, ceea ce a permis reconstituirea tuturor ferestrelor bisericii, care fuseseră lărgite. Majoritatea ancadramentelor de piatră ale ferestrelor reconstituite sînt totuși autentice deoarece au fost păstrate și refolosite și după lărgirea gurilor originale. Părțile lor superioare au fost refăcute după modelul unui fragment găsit în pămînt în timpul restaurării din 1955—1960.

Un alt detaliu arhitectonic caracteristic din pronaos, care nu trebuie de asemenea uitat, îl reprezintă cele trei arce decorative ce unesc, la jumătatea înălțimii lor, cei doi stîlpi și pereții laterali. Apariția lor trebuie pusă în legătură cu influența, mereu vie, a arhitecturii și decorației bisericii Mînăstirii Argeșului (1517). În adevăr, acolo sînt introduse pentru prima oară astel de «bolți», de lemn însă, deasupra stranelor și icoanelor mari, cu două fețe, puse între stîlpii pronaosului. Transformările prin care a trecut biserică de la Argeș, au făcut ca aceste bolți împreună cu cele mai multe dintre icoanele din pronaos să se piardă. Existența lor a fost evidențiată recent printr-un studiu minuțios datorat prof. Emil Lăzărescu.

Partea estică a bisericii Mînăstirii Brebu, de formă trilobată și încununată cu o turlă înaltă, are dimensiunile interioare de 14,40 m lungime și 5,70 m lățime. Absidele laterale, semicirculare în interior și pentagonale în exterior, sînt luminate fiecare de cîte o fereastră. Absida altarului, ușor decroșată, este înzestrată cu două ferestre, una în axul bisericii, iar cealaltă la proscomidiar. Altarul este boltit cu o semicalotă. Bolta absidei altarului nu a fost refăcută la restaurare, rămînînd în situația de după cutremur, adică din lemn și nuiele împletite și tencuite, în scopul menținerii picturii executate de Sava Henția. Proscomidiarul și diaconiconul, nișe cu destinație precisă în desfășurarea slujbei religioase ortodoxe, sînt amenajate în grosimea zidurilor altarului. Turla centrală, cu douăsprezece laturi, are baza pătrată.

Să notăm tot acum că naosul de la Brebu este ceva mai spațios decît cel al bisericii de la Dealu, care are numai 10,50 m lungime și 5,00 m lățime.

Naosul bisericii de la Brebu este despărțit de pronaos printr-un zid foarte gros, ca de altfel și restul zidurilor, — în care a fost lăsată o trecere joasă.

Ocolind biserica în exterior, ni se înfățișează un decor compus cu aceleași procedee ca la turn, însă fără să creeze un efect plastic identic. În cîteva cuvinte, este vorba de două registre suprapuse, dintre care cel inferior este mai înalt, poate și datorită ferestrelor lunguiețe care-l străpung din loc în loc și care trebuiau încadrate proporțional în cîmpul panourilor. Briul foarte simplu care înconjură biserica și separă cele două registre are un rol care nu este pur decorativ. La nivelul și prin intermediul lui începe subțierea zidului bisericii. Faptul se poate observa cu ușurință privind dintr-un unghi pieziș orice colț al bisericii. Același briu ocolește, pe peretele apusean, deasupra intrării, spațiul unei firide în care altădată era zugrăvită icoana hramului.

Registrul de jos este împărțit în panouri dreptunghiulare în care singurele elemente decorative sînt ferestrele și uneori segmentele verticale pe care le-am întilnit și la turn. Registrul superior este acoperit cu arcaturi, în număr mai mare decît panourile de dedesubt. Fiecare arcatură este punctată cu un motiv în formă de cruce realizat tot din cărămidă. Din pricină că panourile din primul registru și arcaturile celui de al doilea nu coincid, fiecare pereche fiind asimetrică în raport cu un imaginat ax vertical, fațadele capătă o nuanță de varietate necesară, ținînd seamă de puținătatea mijloacelor folosite pentru decorația exterioară a bisericii. Experiența și rafinamentul meșterilor sînt însă cu deosebire puse în lumină de modul cum au rezolvat problema fațadei principale (de vest). Aici, continuarea și încheierea fără modificare a circuitului celor două registre ar fi făcut inevitabilă impresia de monotonie, cu toate eforturile anterioare semnalate mai sus. De aceea, registrul inferior a fost suprimat, lăsîndu-se în stînga și dreapta ușii de intrare două mari suprafețe plane, complet goale. Aceste spații libere au totuși un scop bine precizat, acela de a valorifica efectul decorativ, de loc neglijabil, al encadramentului de piatră monumental de la intrare. În același timp ele permit un joc de linii mai bogat în registrul superior, unde a trebuit introdusă firida icoanei hramului. Ne putem imagina acum lesne cît de încărcat ar fi putut apărea decorul dacă ar fi fost utilizate și suprafețele lăsate libere.

Este așadar limpede că, după felul cum au lucrat atît la turn, cît și la biserică, meșterul sau meșterii de la Brebu au demonstrat o subtilă cunoaștere a problemelor de estetică. La turn, de pildă, trebuia subliniată senzația de verticalitate. De aceea, figurile diferite trasate de toruri în ambele registre — cadre dreptunghiulare, jos și arcaturi duble, sus — au fost așezate perfect simetric, insistîndu-se asupra continuității lor. La biserică accentul cădea pe variație, pe necesitatea de a rupe monotonia înșiruirii motivelor prea schematice, și atunci meșterii nu au mai respectat aceeași simetrie. Impresia de înălțime a bisericii era îndeajuns sugerată de cele trei turle strîns grupate către centru bisericii, cît și de faptul subțierii vizibile a părții superioare a zidurilor.

A sosit momentul să ne întrebăm cine au fost meșterii de la Mînaștirea Brebu. Mai întii observăm, contrar unei păreri mai vechi, că la două din cele trei monumente principale — turn și biserică — a lucrat în mod sigur aceeași echipă. Concepția și metodele sînt identice, deși au fost orientate în funcție de necesitățile fiecărei construcții în parte. Apoi, se evidențiază în decorația exterioară a turnului și bisericii prezența unui element cu totul specific, imitat în cărămidă după încrustațiile în marmură albă de pe fațadele laterale ale bisericii Mînaștirii Argeșului. Este vorba de ceea ce noi am numit segment de ciubuc vertical, singurul accesoriu folosit pe suprafața panourilor dreptunghiulare din registrele inferioare ale bisericii și turnului. Am avea deci o a doua mărturie a influenței bisericii de la Argeș, dacă ne gîndim și la arcele decorative dintre stilpii pronaosului. Cunoașterea însă atît de amănunțită a detaliilor arhitecturii de la Argeș și minuțioasă lor

atit de potrivită îndrumă către ideea că meșterii de la Brebu au lucrat înainte la Argeș, la reparațiile și innoirile înfăptuite de Matei Basarab acolo. Ipoteza aceasta ar putea fi desigur verificată ulterior prin noi cercetări. Ne mulțumim acum să arătăm că la Brebu s-a realizat o sinteză — reprezentativă pentru întreaga epocă a lui Matei Basarab — între două direcții diferite din arhitectura Țării Românești, una conturată de biserica Mănăstirii Argeșului, cealaltă de biserica de la Dealu. Îmbinarea și prelucrarea elementelor de arhitectură și decorație luate de la cele două monumente s-a făcut cu inteligență și excepțional talent, totul purtând pecetea originalității meșterilor. Ansamblul de la Brebu oferă un exemplu care confirmă cele spuse la început, anume că artiștii din vremea lui Matei Basarab au fost cei care au cristalizat tradițiile arhitecturii muntenești într-un tot unitar, pe care se întemeiază etapele următoare ale activității constructive din Țara Românească.

Numele autorului, al proiectantului construcțiilor de la Brebu nu se cunoaște. S-a păstrat numai semnătura «Lupul», săpată pe chenarul ușii de intrare în biserică. Acesta a fost cu siguranță cel care a executat lucrările de pietrărie, precum ramele ferestrelor și ușii principale, poate și pisană.

Catagrafiile de la mijlocul secolului trecut menționează că biserica avea numeroase cărți — românești, slavonești și grecești — precum și alte obiecte vechi de cult, însă majoritatea s-au pierdut după secularizare. Acestor mărturii despre viața culturală de la Brebu trebuie să le adăugăm și pilda lui Daniil, egumenul menționat în documentele din 1705—1707, ajuns mitropolit al Țării Românești între anii 1719—1731, după ce mai întâi fusese ales, la 1 octombrie 1716, episcop de Buzău. Figură de ierarh cărturar, el a îngrijit de apariția mai multor tipărituri religioase, între care *Octoiul* în 1720, *Evanghelia* în 1723 etc. Iată deci o personalitate culturală cu totul remarcabilă ridicată dintre călugării de la Brebu.

În pronaosul bisericii de la Brebu se păstrează, în afara celor două pisanii, din 1650 și 1843, și două mari icoane de lemn de la sfârșitul secolului al XVIII-lea (1798). Ele au aparținut de la bun început Mănăstirii Brebu, așa cum dovedește o inscripție românească cu litere chirilice, zugrăvită către extremitatea lor inferioară.

Încăperile parterului înălțat al casei domnești au slujit după restaurare în vederea amenajării unui mic muzeu cuprinzând mai ales icoane de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea, adunate de prin bisericile din județul Prahova. Icoanele au un caracter predominant popular, ilustrând convingător tendințele acestei modalități artistice în epoca amintită.

Nu putem încheia înainte de a însemna câteva cuvinte și despre frumoasa livadă de meri care se întinde în spatele mănăstirii. Cîteva pași făcuți sub bolțile de verdeață ale acestei grădini, spre capătul căreia se află o plantație de pini înalți pe malul unui lac, constituie un popas fericit pentru vizitatorul dornic să întirzie clipa cînd atmosfera de tainică reculegere se va destrăma, o dată cu reîntoarcerea pe drumul Cîmpinei.

ȘTEFAN ANDREESCU

SCURTĂ BIBLIOGRAFIE

- * * * *Istoria României*, vol. III, București, 1963.
- * * * *Istoria Țării Românești (1290—1690)*. *Letopisețul Cantacuzinesc*, ed. critică de C. Grecescu și D. Simonescu, București, 1960.
- * * * *Marele dicționar geografic al României*, vol. I, București, 1898.
- Bădiceanu Dimitrie, *Mănăstirea Brebu din județul Prahova*, București, 1935, extras din rev. «Biserica Ortodoxă Română», anul LIII, nr. 3—4.
- Comarnescu Petru, *Luchian*, ed. II-a, revăzută și adăugită, București, 1965.
- Gălășescu Al. G., *Eforia spitalelor civile din București*, București, 1899.
- Ghika-Budești Nicolae, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, partea III-a (veacul al XVII-lea), în «Bul. Com. Mon. Ist.», București, 1933.
- Giurescu Constantin C., *Mărei Basarab cel mai mare ctitor al neamului nostru — Știri noi despre lăcașurile lui*, extras din volumul omagial închinat I.P.S. Nicodim Patriarhul României la împlinirea a 80 de ani, București, 1946.
- Iorga Nicolae, *Studii și documente*, vol. XV, București, 1908.
- Lăzărescu Emil, *Biserica mănăstirii Argeșului*, Ed. Meridiane, București, 1967.

PROBLEME DE DREPT BISERICESC ÎN DEZBATERILE CONGRESULUI INTERORTODOX DE LA CONSTANTINOPOL DIN ANUL 1923

După cele șapte sinoade ecumenice și mai ales după schisma din anul 1054, problemele de interes general ortodox, care în mod inevitabil s-au pus Bisericii Răsăritene, au fost rezolvate prin sinoadele endemice sau locale și apoi prin cele câteva sinoade cu caracter panortodox, dintre care ultimul s-a ținut la Constantinopol în anul 1691, în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea nemaiîntrunindu-se astfel de sinoade.

Dar vremea a continuat să pună Bisericii Ortodoxe nenumărate probleme la care ea nu a fost în situația de a da răspunsuri cu valabilitate generală în Ortodoxie¹.

Astfel, la începutul secolului al XX-lea, încă înainte de primul război mondial, s-a pus problema reorganizării Bisericii Ruse, problemă care a generat o seamă de frământări². O mulțime de probleme ridicau și cele vreo șapte grupuri apărute în sinul Bisericii Ruse, care cereau căsătoria episcopilor, căsătoria preoților și desființarea monahismului³.

Războiul balcanic din 1912 și războiul I mondial au adus multe prefaceri în viața și mersul popoarelor. Au deschis noi orizonturi și astfel au provocat noi orientări în viața socială a popoarelor. Au adus schimbări nu numai pe tărâm administrativ, economic și politic, ci și pe tărâm religios⁴. Au influențat puternic și Bisericile Ortodoxe din Orientul creștin, punând probleme care-și cereau o soluționare grabnică.

Ortodoxia a trebuit să depună un deosebit efort pentru a soluționa cât mai bine problemele pe care i le ridicau turcii, care au încercat să alunge chiar și patriarhatul ecumenic din Constantinopol. Bisericile Or-

1. Pr. Prof. Liviu Stan, *Cu privire la un viitor sinod ecumenic*, în «Ortodoxia», anul IV (1952), nr. 3-1, p. 583-584.

2. Idem, *Mirreni în Biserică*, Sibiu, 1939, p. 206-219.

3. Prof. Teodor M. Popescu, Pr. Prof. Teodor Bodogale și Prof. George Gh. Stănescu, *Istoria bisericească universală*, vol. II, București, 1956, p. 411.

4. Șt. Berechet, *Satutul Bisericii Bulgare Ortodoxe*, în «Biserica Ortodoxă Română», XL (1922), nr. 3, p. 228.

todoxe locale, ca mădulare ale aceluiași corp viu, considerînd că rămînerea patriarhatului ecumenic la Constantinopol este o necesitate pentru întreaga Biserică Ortodoxă, care-și găsește în Noua Romă centrul ei de unitate, au determinat puterile politice participante la conferința din Lausanne (1922) să se opună acestei intenții⁵.

Ortodoxia de la începutul veacului nostru a fost preocupată mult de problema refacerii unității creștine. S-au stabilit contacte cu anglicanii și cu vechii catolici, s-a urmărit întărirea credinței ortodoxe și s-a dezbătut mult discutata problemă a calendarului⁶.

Înmulțirea problemelor și imposibilitatea rezolvării lor numai de către unele din sinoadele Bisericilor autocefale cereau convocarea unui sinod panortodox. Nevoia convocării unui sinod panortodox s-a simțit mai ales după primul război mondial, sub presiunea cerințelor noi de viață bisericească. Gîndul convocării unui astfel de sinod a preocupat mult pe șefii Bisericilor Ortodoxe din această perioadă.

Astfel, la începutul anului 1920, mitropolitul primat al României a trimis tuturor Bisericilor Ortodoxe surorii o scrisoare în care arăta necesitatea convocării unui sinod al întregii Biserici Ortodoxe Răsăritene. Mitropolitul primat Miron Cristea a arătat că «în lumina necurmatelor prefaceri omenesti, Biserica Ortodoxă de Răsărit a fost silită să observe că a curs și pentru întocmirile ei destul de multă vreme din timpul îndepărtat al celor șapte soboare și că unele din hotărîrile și din rînduielele ei de odinioară nu se mai potrivesc cu cerințele vremurilor noi. Așa, de pildă, ea a trebuit să recunoască, în cele din urmă, greșala de calcul astronomic a calendarului iulian, pe care nimeni nu o putuse nici măcar bănuși pe vremea celor șapte soboare ecumenice; a trebuit, de asemenea, să-și dea seama că din cauza însemnătății morale și organizative la care a ajuns munca, poate și ținerea unor sărbători ar trebui revizuită»⁷. Nepotrivirea dintre rînduielele ortodoxe și dintre cerințele grabnice și adevărate ale vremurilor în care trăim trebuie dezbătute și prezentate unui sinod general ortodox — a spus primatul României.

Între problemele bisericești care ar trebui propuse soborului general, el a propus următoarele:

«I. Statornicirea mijloacelor pentru combaterea atitor secte, care s-au ivit în sinul popoarelor ortodoxe.

II. Încuirea calendarului iulian cu cel gregorian sau cu un altul mai nou și mai exact din punct de vedere științific decît acesta din urmă.

5. *Marele pas în solidarea Ortodoxiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», anul XLI (1923), nr. 4 (502), p. 300—302; *Cuvîntul patriarhului ecumenic*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLI (1923), nr. 4 (502), p. 303—304; *Mulțumirile aduse primatului Angliei pentru sprijinirea patriarhului din Constantinopol*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLI (1923), nr. 6 (504) p. 469.

6. *Enciclica sinodală a Bisericii din Constantinopol către Bisericile lui Hristos de pretutîndenea*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLI (1923), nr. 10 (508), p. 712—713; *Patriarhul ecumenic de Constantinopol și St. Sinod al Sfîntei Biserici Autocefale Ortodoxe Române*, în «Biserica Ortodoxă Română», anul XXVIII (1903—1904), nr. 2, p. 184—188; *Recunoașterea hirotonurilor anglicane de către patriarhul Ierusalimului*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLI (1923), nr. 7 (505), p. 470.

7. Mitropolitul Primat Miron Cristea, *Chestiunea unui nou sinod ecumenic al Bisericilor Ortodoxe Răsăritene*, București, 1920, p. 4—6.

III. Așezarea eventuală în calendar a sărbătorilor din cursul săptămânii în așa fel, ca cele care se vor putea muta să fie trecute în duminica viitoare.

IV. Revizuirea unor momente rituale, ținându-se seama de formația și de dispozițiile sufletești morale și artistice ale creștinilor din vremurile noastre și adoptarea unor slujbe pentru trebuințele bisericilor din parohii și nu din minăstiri.

V. Examinarea din nou a posturilor, în legătură cu clima, cu igiena organismului omenesc și cu influența lor morală asupra sufletului.

VI. Organizarea în comun, de către toate Bisericile Ortodoxe a unor instituții de propagandă creștină ortodoxă, fără nici o primejdie însă pentru ordinea publică și pentru siguranța națională și politică a statelor respective.

VII. Recăsătorirea preoților văduvi, în legătură cu vârsta și cu greutățile lor familiale și de trai.

VIII. Examinarea din nou a gradelor de rudenie în vederea căsătoriei.

IX. Găsirea mijloacelor pentru ridicarea monahismului oriental la vechea-i strălucire»⁸.

Inițiativa Bisericii Române a fost salutată cu mare bucurie de toate Bisericile autocefale ortodoxe. Ca urmare a acestei inițiative, Patriarhia din Constantinopol a început, după anul 1920, pregătiri în vederea întrunirii unui sinod panortodox.

Congresul interortodox de la Constantinopol: convocare, participanți și enunțarea problemelor ce urmează să fie dezbătute.

La 3 februarie 1923, patriarhul Constantinopolului, Meletie al IV-lea Metaxakis, unul din cei mai înzestrați, dar și mai liberali teologi, care în tinerețe organizase revista «Nea Sion» din Ierusalim, între 1918—1920 organizase arhiepiscopia Ateni și pe cea greacă din America și care ca patriarh ecumenic a inițiat încercările de a impune jurisdicția Patriarhiei din Constantinopol asupra întregii diaspore ortodoxe, a adresat o scrisoare enciclică căpeteniilor Bisericilor Ortodoxe din Alexandria, Antiohia, Ierusalim, Serbia, Cipru, Grecia și România, invitându-le la o consfătuire sau congres interortodox⁹. În această scrisoare patriarhul Meletie spune: «Multe sînt chestiunile bisericesti care preocupă pe una, pe mai multe și chiar pe toate Sfintele Biserici în parte și care nu se pot rezolva, decît prin hotărîrea comună a întregii Biserici Ortodoxe». «Pentru aceasta de multe ori s-a dovedit că este nu numai folositor, dar chiar trebuitor, să se ia în studiu și să se provoace deliberarea întregii Biserici asupra lor în scop de a li se da o soluție canonică»¹⁰.

8. *Ibidem*, p. 9—10.

9. Pr. Prof. Liviu Stan, *Cu privire la un viitor sinod ecumenic*, p. 586, 588; Prof. Teodor M. Popescu și colaboratori, *op. cit.*, p. 408.

10. *Scrisoarea patriarhului ecumenic către primatul României în chestiunea schimbării calendarului și a unei conferințe convocate la Constantinopol în acest scop*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLI (1923), nr. 7 (505), p. 534—535.

Prin concursul Bisericilor Ortodoxe, cărora li s-a adresat, s-a acceptat ca loc de întâlnire Constantinopolul și s-a fixat data începerii lucrărilor congresului la 10 mai 1923.

Congresul s-a întrunit la Constantinopol și a lucrat de fapt între 10 mai și 8 iunie 1923.

Lucrările Congresului s-au început printr-o scurtă, dar impresionantă ceremonie religioasă, oficiată în sala tronului patriarhal de în-suși Meletie al IV-lea, îmbrăcat într-o lucitoare mantie violetă.

De față erau: mitropolitul Gavriil al Muntenegrului și profesorul Milancovici de la Universitatea din Belgrad, din partea Serbiei; arhiepiscopii ruși Anastasie și Alexandru, care păstoreau bisericile rusești din America; mitropolitul Iacob al orașului Durazzo, reprezentând Grecia, care, din pricina războiului cu turcii, n-a putut trimite delegat special din Grecia; mitropolitul Vasilie, reprezentând insula Cipru, care, de asemenea, n-a putut trimite delegat special; arhimandritul Iuliu Scriban și senatorul Petre Drăghici, din partea Bisericii și a Statului român. În mod neoficial a luat parte și profesorul Dragomir Demetrescu, de la Facultatea de Teologie din București, acesta având titlul de nomofilax (jurisconsult bisericesc sau păzitor al legilor) al Patriarhiei din Constantinopol.

După cuvîntarea de salut a patriarhului ecumenic, căruia i-au răspuns mitropolitul Cezareii și mitropolitul Muntenegrului, au început lucrările conferinței ¹¹.

Arhimandritul Scriban a spus că trebuie să se plece de la problemele cele mai ușoare, în care sînt toți de acord și apoi să se pășească spre cele mai grele.

În ședința întâia s-a pus problema calendarului, problema care devenise de o foarte mare însemnătate și care de mult aștepta să fie rezolvată.

În ședința următoare patriarhul ecumenic a arătat că congresul acesta avea să se ocupe și de alte probleme, ca: problema căsătoriei a doua a preoților văduvi, reducerea numărului sărbătorilor, ușurarea și scurtarea posturilor, gradele de rudenie și piedicile la căsătorie, uniforma clerului, vîrsta intrării în cler, reprezentarea intereselor ortodoxe în țările de altă confesiune etc. ¹².

Aceste probleme s-au dezbătut rînd pe rînd în ședințele următoare, luîndu-se apoi hotărîri dintre care unele nu sînt în conformitate cu textul canoanelor, iar altele numai aparent sînt în contradicție cu anumite rînduiri mai noi ale Bisericii Ortodoxe.

Chestiuni de drept bisericesc dezbătute sau puse numai în discuția Congresului și hotărîrile luate în legătură cu ele.

Problema cea mai arzătoare care s-a pus la Congresul interortodox de la Constantinopol din anul 1923 a fost aceea a îndreptării calendarului iulian, date fiind implicațiile ei în viața practică a creștinilor ortodocși.

11. Arhimandritul Scriban, *Conferința interortodoxă din Constantinopol*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLI (1923), nr. 9 (50), p. 661. 12. *Ibidem*, p. 661—662.

După reforma gregoriană a calendarului iulian, care s-a făcut în Apus în anul 1582, în lumea creștină s-au folosit două calendare: cel gregorian, în concordanță cu anul astronomic și cel iulian, rămas în urmă cu 10 zile. La începutul secolului al XX-lea diferența dintre calendarul iulian și cel gregorian ajunsese să fie de 13 zile.

După războiul I mondial, calendarul gregorian a fost acceptat și de România, Serbia, Grecia, dar numai în viața statului, căci Biserica a rămas la vechiul calendar. Se remarcă însă că și în sinul ei a luat naștere o mișcare pentru îndreptarea calendarului.

Astfel, Mitropolitul Antim în cartea sa τὸ Ἡμερολογιακὸν θήρημα (chestiunea calendarului), apărută la Constantinopol în 1922, afirmă că «Biserica Ortodoxă Răsăriteană cercetînd chestiunea calendarului din punct de vedere științific, social și bisericesc, se simte datoră să facă mărturisirea că temeuri de seamă cer poruncitor nu numai concordanța datelor noastre cu cele ale altor națiuni civilizate, ci și cea mai precisă determinare a sărbătorii Paștelui, pe temeiul hotărîrilor sinodului din Niceia». De aceea «se impune convocarea unui congres pancreștin care să hotărască primirea calendarului celui mai desăvîrșit, atît cît se poate, din punct de vedere științific și mai practic decît cele în uz»¹³.

De fapt problema calendarului și a îndreptării lui constituie cauza determinantă a convocării Congresului interortodox din 1923. În Enciclica prin care «Prea Fericiții și Prea Cinstiții Președinți ai Sfințelor Biserici Ortodoxe au fost rugați să participe la acest congres, studierea în amănunțime a chestiunii calendarului a fost menționată ca o problemă ce-și cerea o rezolvare grabnică. Prefacerile din acea vreme au scos la iveală necesitatea folosirii unui calendar comun cu restul Europei și cu America. Dificultatea folosirii a două calendare: a celui gregorian ca cetățean și a celui iulian ca creștin, a determinat Biserica să găsească o soluție, pentru ca un singur calendar să fie în uz și în cele bisericești și în cele religioase. Clarificarea problemei calendarului era cerută și de ortodocșii din Occident, din Europa și din America, care, fiind obligați să țină toate zilele de sărbătoare după calendarul gregorian, sau nu țineau de loc sărbătorile Bisericii lor, sau le țineau cu o vădită pagubă a intereselor lor materiale»¹⁴.

Chiar în prima ședință a Congresului de care ne ocupăm membrii prezenți au depus în scris propunerile pentru schimbarea calendarului. Dintru început s-a spus că trebuie să se rezolve chestiunea celor 13 zile cu care calendarul iulian este în urmă față de anul solar, dar în nici un caz nu poate fi primit calendarul gregorian, fiindcă ar însemna să se treacă de la un calendar greșit la altul tot greșit.

În ziua de 11 mai 1925, patriarhul ecumenic a propus constituirea a trei comisii care să studieze lucrările și să prezinte rapoarte în legătură cu reforma calendarului.

Ele au și fost constituite astfel: 1. o comisie dogmatică, sub președinția mitropolitului Calinic al Cizicului, avînd ca membri pe mi-

13. Idem, *Chestiunea calendarului în Biserica Ortodoxă*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLI (1923), nr. 8 (506), p. 561-562.

14. *Scrisoarea patriarhului ecumenic către primatul României*, p. 534-535.

tropolitul Vasilie al Niceii și pe B. Antoniadis, iar secretar fiind arhimandritul Ghermano; 2. o comisie practică, sub președinția mitropolitului Gavriil al Muntenegrului, avînd ca membru pe mitropolitul Iacob de Durazzo și 3. o comisie științifică sub președinția arhimandritului Iuliu Scriban, avînd ca membri pe profesorul sîrb Milancovici din Serbia și pe senatorul Petre Drăghici din România. Trebuind să li se dea timp pentru lucru, prezentarea rapoartelor s-a amînat pînă la 18 mai, adică peste o săptămînă¹⁵.

La data fixată, în a treia ședință de lucru, s-au citit rapoartele celor trei comisii în legătură cu reforma calendarului.

În ce privește caracterul dogmatic al problemei calendarului și mai cu seamă în ce privește problema referitoare la canonul pascal și orînduirea sărbătorilor, comisia I-a a ajuns în unanimitate la concluzia că în tot ce privește calendarul nu poate fi vorba de o chestiune de dogmă. Faptul că Biserica a dorit și căutat totdeauna să sărbătorească Paștele la aceeași dată, nu avea legătură cu vreo dogmă. Sînt două sfinte canoane: al 7-lea apostolic, care prevede caterisirea oricărui cleric care ar prăznui «sfînta zi a Paștelui înainte de echinocțiul de primăvară, cu evreii» și 1-ul canon al Sinodului din Antiochia, care, raportîndu-se la ordonanța pierdută a primului sinod ecumenic, referitoare la acest punct, «cu privire la Sfînta sărbătoare a Paștelui mîntuitor», alungă din Biserică pe mireni care ar îndrăzni să nu asculte de această poruncă, iar pe clericii care ar fi îndrăznit «să prăznuiască Paștele cu evreii», îi depune. Aceste canoane, bine tilcuite, dovedesc că ceea ce mai cu seamă se avea în vedere era de a înlătura cearta care exista atunci în diferitele Biserici. Întrucît situația de atunci nu mai există, spune comisia dogmatică în răspunsul său către congres — aceste canoane sînt considerate ca nemaifiind în vigoare și Biserica poate preciza liber aceste chestiuni în felul cum ea socotește mai bine pentru trebuințele credincioșilor. Biserica este, de asemenea, liberă în chestiunea stabilirii sărbătorii Paștelui în ziua Duminicii, bineînțeles, după echinocțiul de primăvară.

Comisia crede că orice hotărîre a Conferinței interortodoxe, ca hotărîre ad referendum, va trebui să fie comunicată Bisericilor autocefale prin intermediul Bisericii din Constantinopol. Primirea hotărîrilor de către sinoadele Bisericilor particulare sau, cel puțin, de majoritatea acelor care au luat parte la conferință, poate fi socotită ca, îndestulătoare, pentru a le face să fie primite drept prescripții bisericești ale întregii Biserici Ortodoxe. Neprimirea hotărîrilor de una sau mai multe biserici, în particular, nu poate pricinui ruptura legăturilor frățești.

Din punctul de vedere al dogmei și al canoanelor, Biserica e liberă să fixeze și zilele celorlalte sărbători schimbătoare, în legătură cu schimbările ce se fac¹⁶.

15. Arhimandritul Scriban, *Conferința interortodoxă din Constantinopol*, p. 662.

16. Răspunsul și Raportul general al comisunii dogmatice cu privire la întreaga chestiune a îndreptării calendarului iulian, în «Biserica Ortodoxă Română», XLI (1923), nr. 10 (508), p. 725—728.

Comisia practică raportează că : 1. După primirea noului calendar din partea Bisericii, grabnica adaptare a sărbătorilor la noul calendar ajunge de neînlăturat. 2. Înălăturarea celor 13 zile din catalogul sărbătorilor și adaptarea anului la noul calendar se poate face într-un timp al anului cind sărbătorile cele mai mari și mai cunoscute nu se întilnesc. 3. Pentru ca înălăturarea celor 13 zile din punct de vedere bisericesc să se facă în același timp în toate Bisericile Ortodoxe, ca să nu fie deosebire, nici trecătoare, în prăznuirea sărbătorilor, comisia propune ca vreme a anului pentru înălăturarea celor 13 zile, perioada care urmează după 16 septembrie viitor, socotind că pînă la acea dată se vor face pregătirile necesare.

Aceeși trebuință a adaptării calendarului se înfățișează și pentru canonul pascal — spun membrii comisiei practice —, pentru că prăznuirea sărbătorilor Nașterii și Învierii și a celor legate de ele în același timp este impusă și de faptul că :

— va face să dispară pagubele materiale ale poporului care le prăznuiește de două ori în țările cu populație creștină amestecată,

— va produce o bună impresie, avînd și însemnătate morală, — făcînd o apropiere între cele două lumi creștine din Răsărit și Apus.

Cît despre problema fixării sărbătorii Paștelui ca nemișcătoare se consideră că ea poate forma obiectul unei cercetări a tuturor Bisericilor creștine, pentru că numai așa ar fi cu puțință ca hotărîrea luată să fie primită de toți și aplicată ¹⁷.

Înainte comisiei științifice a Congresului interortodox s-au prezentat două proiecte pentru îndreptarea calendarului iulian: unul întocmit de profesorul Milanovici din Belgrad și altul de senatorul român Petre Drăghici din Sibiu. Amîndouă sînt de acord că trebuie desființate cele 13 zile prin care calendarul iulian se deosebește de cel al popoarelor apusene.

Calendarul profesorului Milanovici se menține în vechile hotare ale calendarelor iulian și gregorian. După suprimarea celor 13 zile, el se găsește pe același plan cu calendarul gregorian. Singura noutate a acestui calendar este stabilirea deosebită a sărbătorii Paștelui, pentru că: 1. cuprinde altă întrebuintare a epactelor gregoriene, 2. cuprinde alt mod de intercalare a anului bisect (ani bisecți dintre anii seculari fiind considerați aceia care împărțiți la 9, dau restul 2 sau 9) și 3. face posibilă prăznuirea Paștelui chiar în Duminica în care cade luna plină, pe cînd în calendarul gregorian, dacă luna plină cade într-o Duminică, ziua Paștelui se strămută în Duminica viitoare. În afară de faptul că pînă la anul 2000 în cîțiva ani Paștele va cădea la altă dată decît la apuseni, acest proiect merge alături cu calendarul gregorian și tinde la o grabnică unificare a calendarului creștin.

Proiectul senatorului Drăghici e mai radical, neținînd seamă de mișcările soarelui. Lunile rămîn în număr de 12, dar împărțirea zilelor pe luni va fi deosebită. Primele două luni ale fiecărui trimestru sînt prevăzute cu 30 de zile, iar a treia cu 31, fiecare zi a săptămîinii că-

17. Conferința Interortodoxă din Constantinopol: *Raportul comisiei practice*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLI (1923), nr. 10 (308), p. 728—729.

zind în fiecare an în aceeași zi a unei luni. La această uniformitate nu se ajunge decît avînd un număr de zile cu soț. În acest scop proiectul suprimă a 365-a zi a anului și o lasă să fie adăugată ca săptămîină intercalară la fiecare 5 ani, între sfîrșitul lui iunie și începutul lui iulie. Deoarece aceste zile împreună cu ziua anului bisect nu dau exact o săptămîină, săptămîina intercalară se va adăuga de 7 ori într-o perioadă de 40 de ani, dar a opta oară ea nu va mai fi adăugată. Astfel anul civil va fi ținut totdeauna în concordanță cu anul solar.

În proiectul lui Drăghici, Paștele va cădea totdeauna la dată fixă, întrucît principiul acestui calendar este că trebuie să se prăznuiască totdeauna ziua Învierii Domnului la însăși data lunii cînd s-a petrecut faptul în istorie, și fiindcă zilele săptămîinii vor avea totdeauna aceeași dată într-o lună oarecare, data fixă pentru a prăznuii Paștele va cădea totdeauna într-o Duminică.

În concluzie, comisia științifică spune că Congresul are de ales :

1. între proiectul lui Milancovici și cel al lui Drăghici ;
2. Ea poate să le primească pe amîndouă: primul — ca măsură provizorie, al doilea — ca proiect definitiv, care ar fi prezentat din partea Bisericii Ortodoxe ca proiect al său la o viitoare conferință mondială a Bisericilor.

3. Ea poate primi proiectul senatorului Drăghici chiar ca măsură provizorie, adică să rezerve proiectul lui integral pentru conferința mondială, dar să-l aplice parțial chiar înainte de aceasta, întrucît privește sărbătoarea Paștelui cu o mică oscilație, între 18 și 24 aprilie după stilul îndreptat ¹⁸.

În ședința a patra, din ziua de 21 mai, Congresul s-a pronunțat că:

1. trebuie o reformă a calendarului ;
2. că în această reformă trebuie menținute dispozițiile canonice;
3. că reforma trebuie făcută după datele ultime ale științei ;
4. că reforma care se face acum la Constantinopol e provizorie, pînă cînd Bisericile se vor înțelege pentru o reformă mai bună a calendarului iulian și gregorian;

5. că se suprimă cele 13 zile cu care răsăritenii sint în urmă față de calendarul apusean și anume ziua de 1 octombrie se va socoti drept 14 octombrie ;

6. vor fi invitate institutele astronomice din București, Belgrad, Petrograd și Atena să dea data căderii exacte a echinocțiului pe un timp de 100 de ani, pentru a ști cînd să fie fixat Paștele ¹⁹.

Recunoscînd că este absolut necesară punerea calendarului religios în acord cu cel civil și că nu este nici o piedică canonică pentru a îndrepta calendarul bisericesc întrebunțat după datele științei astronomice, Congresul interortodox, întrunit la Constantinopol în luna mai 1923, sub președinția patriarhului ecumenic Meletie al IV-lea, hotărăște: îndreptarea calendarului iulian prin suprimarea celor 13

18. Arhimandritul Scriban, *Raport la Conferința religioasă din Constantinopol, citit în ziua de vineri, 18 mai, cu privire la proiectul românesc și sîrbesc pentru îndreptarea calendarului iulian*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLI (1923), nr. 9 (507), p. 663-664.

19. Idem, *Chestiunea calendarului în Biserica Ortodoxă*, p. 562.

zile care constituie deosebirea lui de anul tropic. Deci ziua de 1 octombrie 1923 va fi socotită ca 14 octombrie 1923. Sărbătorile din zilele suprimate vor fi săvârșite toate împreună la 14 octombrie sau cum va orîndui episcopul eparhiot.

Toate lunile anului vor păstra același număr de zile, ca și mai înainte. În anii bisecți, luna februarie va avea 29 de zile.

Vor fi, ca și mai înainte, ani obișnuiți — compuși din 365 de zile și ani bisecți — care vor putea fi împărțiți la 4 fără rest. Se face excepție cu anii seculari. Aceștia nu vor fi bisecți decît atunci cînd numărul secolelor împărțit la 9, dă ca rest 2 sau 6. Prin urmare, printre ani seculari care vor urma, vor fi ani bisecți acei care vor fi subliniați în tabelul următor :

2000	2100	2200	2300	2400	2500	2600	2700	2800
2900	3000	3100	3200	3300	3400	3500	3600	3700

Durata medie a anului civil va fi după această regulă de 365 zile, 5 ore, 48', 48'', valoare care concordă — cu o deosebire de două secunde — cu durata medie a anului tropic.

Sărbătorile neschimbătoare nu-și vor schimba datele pe care le-au avut pînă acum.

Sărbătorile schimbătoare se vor rîndui în funcție de Paști, iar după hotărîrile canonice, Paștele va fi prăznuit Duminica, după cea dintîi lună plină, care urmează echinocțiului de primăvară.

Determinarea lunii pline pascale se va face cu ajutorul calculelor astronomice, ținînd seama de progresele făcute în această știință. Determinarea datei Paștelui se va face totdeauna după timpul Sfintei Cetăți a Ierusalimului, care se ia drept criteriu în această privință²⁰.

Această reformă a calendarului iulian nu constituie o piedică pentru o eventuală modificare ulterioară a aceluiași calendar.

Congresul interortodox din Constantinopol 1923 mai hotărăște să comunice Ligii Națiunilor că «Biserica Ortodoxă este dispusă să ia în considerare un nou calendar mai științific și mai precis, dacă acesta va fi alcătuit și se va dovedi ca atare, însă ea nu renunță la împărțirea actuală a timpului în săptămîni²¹.

O altă problemă viu dezbătută la Congresul din 1923 a fost aceea a recăsătoririi clericilor văduvi prin deces și a căsătoriei clerului după hirotonie.

Singura împotrivire în ședința a VI-a a fost a episcopilor ruși. Episcopul Alexandru, rămas singur în ședința a VII-a, fiindcă colegul său Anastasie plecase la Carlovitz, nu s-a mai opus, ci a cerut numai o rezolvare a problemei pe cale canonică. În principiu aproba și el această dezlegare²².

20. Pr. Prof. Liviu Stan, *Cu privire la un viitor sinod ecumenic*, p. 587; *Hotărîrea Conferinței interortodoxe cu privire la chestiunea calendarului*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLI (1923), nr. 9 (507), p. 662-663.

21. Pr. Prof. Liviu Stan, *Cu privire la un viitor sinod ecumenic*, p. 587. *Scrisoarea patriarhului Meletie al Constantinopolului nr. 3126, din 25 iunie 1923, către I.P.S. Miron, primulul Românii*, în Arhiva Sf. Sinod, Dos. nr. 151, 1920-1921, f. 181.

22. Arhimandritul Scriban, *Conferința religioasă din Constantinopol*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLII (1924), nr. 3 (516), p. 169.

Recăsătorirea clericilor văduvi prin deces și căsătoria clericului după hirotonie au fost susținute de delegația română, de delegația sîrbă, în frunte cu mitropolitul Gavriil al Muntenegrului și de Patriarhia din Constantinopol²³.

«Cauza specială care silește pe preotul văduv să se căsătorească din nou este greutatea văduviei — au spus delegații Bisericii Sîrbe —, fiindcă e de două ori mai mare în cazul cînd soția decedată îi lasă copii mici. Pentru preotul văduv nu rămîn decît două căi: sau să se lipsească, el și copiii lui, de toate îngrijirile necesare trupului și sufletului și să trăiască cu toată averea în strîmtorare și sărăcie, sau să recurgă la ajutorul feluritelor servitoare. Unii preoți, aflîndu-se în în-curcătură, își iau concubine și nenorocirea se face și mai mare».

«Oprirea căsătoriei pentru preoți după hirotonie se găsește sub o formă limitată în canonul 1 al Sinodului din Neocezarea, iar aceea a nunții a doua, care e pomenită în canonul al 12-lea al Sfintului Vasile, se întemeiază pe canonul al 17-lea apostolic. Amîndouă opririle sînt definitiv sancționate de al 3-lea și al 6-lea canon al sinodului trulan. Aceste dispoziții prohibitive nu izvorăsc din dreptul dumnezeiesc și nu se sprijină pe temeuri dogmatice. Deci, Biserica le poate schimba.

În incredințarea că oprirea căsătoriei a doua a preoților nu izvo-răște din dreptul dumnezeiesc și că această problemă nu e de ordin dogmatic, Biserica Sîrbă, voind să înlătore răul care întinează curăția vieții bisericești, care duce în ispită și primejduiește nu numai pe preoții direct interesați, ci și ordinea și pacea Bisericii, roagă călduros toate Bisericile surori să ia o hotărîre comună, fie și provizorie în această problemă.

Plecînd de la considerația că totdeauna în astfel de cazuri Bise-rica Ortodoxă a făcut uz de dispensa pastorală, Biserica Sîrbă propune ca:

1. Biserica Ortodoxă să rămînă pe temelia canonică a opririi căsătoriei a doua a preoților văduvi, dar avînd în vedere starea deosebit de grea a acestora, chiar înainte de adunarea unui sinod ecumenic, să autorizeze în mod excepțional pe preoții și diaconii văduvi să se căsătorească a doua oară, cînd acești preoți și diaconi, după recomandarea episcopilor lor și după judecata și hotărîrea Sfintului Sinod competent, ar fi socotiți ca vrednici de această dispensă din partea Bisericii.

2. Căsătoria preoților văduvi, autorizați excepțional prin dispensă pastorală, trebuie săvîrșită fără fast, nu la biserică, ci fie la casa preotului, fie la reședința episcopului.

3. Această hotărîre poate fi aplicată numai în caz de trebuință serioasă și grabnică pentru dispensă, pînă la adunarea sinodului ecumenic, care va pronunța definitiv cu competență și tărie hotărîrea sa canonică în această problemă²⁴.

23. Pr. Prof. Liviu Stan. *Cu privire la un viitor sinod ecumenic*, p. 589.

24. *Raportul delegației sîrbești privind căsătoria preoților în Biserica Sîrbească*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLI (1923), nr. 13 (511), p. 1003—1006.

La un moment dat s-a pus chiar și problema căsătoriei episcopilor, dar nu s-a aprobat pentru că ea nu intră în concepția de azi a Bisericii²⁵.

În cele din urmă Congresul interortodox din Constantinopol, având în vedere că practica Bisericii Ortodoxe, care este străveche și care are în favoarea ei dispoziții canonice, nu este de o sfințenie de neatlns și de o tărie de neschimbat și ca atare este susceptibilă de modificare, dictată de nevoie și împrejurări urgente ale unora dintre Bisericile locale, hotărăște în unanimitate :

Să se considere a doua căsătorie a preoților și diaconilor, care au rămas văduvi prin deces, ca nefiind contrară spiritului general al doctrinei evanghelice, ci ca prevenind o defăimare a stării preoțești.

Sinoadele Bisericilor particulare vor putea aproba, la propunerea motivată a episcopului competent, — preoților și diaconilor văduvi, care cer — încheierea căsătoriei a doua.

Această măsură se socotește valabilă pînă la convocarea sinodului panortodox, care singur are calitatea de a-i da valabilitate generală²⁶.

De asemenea, acest Congres a hotărît că sinoadele Bisericilor particulare, la propunerea motivată a episcopului competent, pot aproba, — preoților și diaconilor care ar cere, — încheierea căsătoriei după hirotonie. Nu se va îngădui acest lucru pentru preoții și diaconii din cinul monahal. Și această măsură se consideră valabilă pînă la convocarea sinodului panortodox, singurul căruia îi revine calitatea de a o generaliza²⁷.

S-a discutat despre căsătoria preoților celibi care pot veni de la alte Biserici la Biserica Ortodoxă și s-a primit și aceasta²⁸.

Apreciind nevoile și împrejurările Bisericilor autocefale particulare, în interesul general al Bisericii, atît al celei care slujește, cît și al celei care este slujită, Congresul interortodox a mai hotărît :

1. Să nu fie nimeni hirotonit diacon, sub vîrsta de 21 ani. Nimeni să nu fie hirotonit presbiter sub vîrsta de 24 ani și nici episcop, sub vîrsta de 30 de ani.

2. În conformitate cu porunca Apostolului Pavel (I Cor. XI, 14), cu rînduielele și cu practica Bisericii vechi, ca să se tundă părul clericilor și ca înfățișarea lor exterioară să nu fie prea îndepărtată de îmbrăcămintea laicilor, se îngăduie tunderea părului și potrivirea costumului preoțesc după cum vor hotărî sinoadele particulare.

3. Făgăduința monahală (călugărirea) se consideră obligatorie pe viață, dacă nu s-a dat înainte de etatea de 25 de ani. Deci, nu se îngăduie tunderea în monahism sub vîrsta de 25 de ani.

25. *Scrisoarea arhimandritului Scriban către I.P.S. Mitropolit primat Miron și Scrisoarea I.P.S. Miron expediată la Constantinopol către arhimandritul Scriban cu nr. 71/1923*, în Arhiva Sf. Sinod, dosarul nr. 154/1920—1921, f. 9—10.

26. Pr. Prof. Liviu Stan, *Cu privire la un viitor sinod ecumenic*, p. 587; *Scrisoarea Sinodului din Constantinopol către Sinodul-român*, în Arhiva Sf. Sinod, Dosarul nr. 157/1920—1924, f. 250.

27. Pr. Prof. Liviu Stan, *Cu privire la un viitor sinod ecumenic*, p. 587.

28. Arhimandritul Scriban, *Conferința religioasă din Constantinopol*, p. 169.

4. Se consideră ca impedimente la căsătorie toate acelea care au fost stabilite ca atare prin canoanele sinoadelor ecumenice, iar cele care au fost rinduite prin dispoziții ulterioare vor fi aplicate după nevoie și după chibzuința fiecărui sinod local.

5. Divorțul, din punct de vedere bisericesc, este socotit valabil numai dacă se pronunță — în cazurile căsătoriilor religioase — și de către autoritatea bisericească respectivă. Partea vinovată pentru divorț nu va putea să fie admisă la o altă căsătorie religioasă, înainte de trecerea unui an de la divorț și în niciun caz nu se va putea admite să se căsătorească cu acea persoană cu care a păcătuit, constituind acest păcat și motivul despărțirii căsătoriei anterioare.

6. Punându-se problema reducerii numărului sărbătorilor prin trecerea unora în ziua Duminicii, s-a spus că e vorba numai de sărbătorile sfinților, pentru că nu se pot muta cele în cinstea Domnului Hristos și a Maicii Domnului. Mitropolitul sîrb a spus că și ale sfinților greu se pot muta, fiindcă au intrat în obiceiul poporului.

În urma discuțiilor, s-a lăsat la latitudinea Bisericilor particulare ca fiecare din ele să rînduiască timpul în care vor fi așezate sărbătorile care cad în timpul săptămîinii, sărbători care trebuie mutate în ziua Duminicii, pentru a nu împuțina zilele de muncă. Acestea pînă la pregătirea și acceptarea noului calendar.

7. În ceea ce privește posturile, fiecare autoritate bisericească poate să se conducă după al 69-lea canon apostolic, care poruncește: «Dacă vreun episcop, ori presbiter, ori diacon, ori ipodiacon, ori citeț, ori cîntăreț nu postește în Sfîntul Post al Paștilor sau miercurea sau vinerea, să fie caterisit, afară de cazul cînd ar fi împiedicat de o boală a trupului, iar de va fi mirean, să fie afurisit»²⁹.

În Congresul din Constantinopol s-a pus și problema întăririi legăturilor cu Biserica Anglicană, după ce în anul 1922, Patriarhia din Constantinopol, Biserica Greciei, Patriarhia din Ierusalim și Biserica din Cipru, recunoscuseră valabilitatea hirotoniilor anglicane. Pe linia acțiunii de stringere a legăturilor între Ortodoxie și Biserica Anglicană, — episcopul Charles Gore, însoțit de preotul Buxton, a și făcut o vizită Congresului, apărînd în cea de a patra ședință a lui. Ei au fost primiți și salutați călduros, iar Charles Gore a rostit o cuvîntare în care a spus că a predat în ziua de 22 mai, două documente patriarhului Meletie. Primul document cuprinde 5000 de semnături ale preoților anglicani care declară că nu găsesc nici un fel de greutate pentru o deplină unire între Biserica Anglicană și cea Ortodoxă. Al doilea document cuprinde o expunere asupra condițiilor unirii între Biserica Anglicană și cea Ortodoxă³⁰.

La propunerea mitropolitului Nicolae Bălan al Ardealului, prezentată Congresului de Arhimandritul Scriban, de a se sărbători 1600 de

29. Pr. Prof. Liviu Stan, *Cu privire la un viitor sinod ecumenic*, p. 587—588; *Scrisoarea Sinodului din Constantinopol către Sinodul român*, în *Arhiva Sf. Sinod*, Dosar 153 (1920—1921), p. 178, 181; Arhimandritul Scriban, *Conferința religioasă din Constantinopol*, p. 169—170.

30. Pr. Prof. Liviu Stan, *Cu privire la un viitor sinod ecumenic*, p. 588.

ani de la primul sinod ecumenic, s-a hotărât să se ia măsurile necesare pentru ca întreaga Biserică Ortodoxă să comemoreze acest eveniment și să se organizeze în același timp și convocarea sinodului panortodox, care să rezolve cu acel prilej toate problemele care preocupă Bisericile Ortodoxe³¹.

Convocarea unui sinod panortodox a fost propusă și de profesorul Dragomir Demetrescu de la Facultatea de Teologie din București, care a spus că unui asemenea sinod i-ar reveni sarcina a) să hotărască asupra unora din problemele care s-au pus în trecut; b) să rezolve problemele urgente care frământă Biserica și c) să se asigure pentru viitor o continuitate în rezolvarea sinodală a problemelor interortodoxe.

Ca probleme mai precise de care ar urma să se ocupe un viitor sinod panortodox, el a propus următoarele :

1. Să se alcătuiască o nouă mărturisire de credință a Bisericii Ortodoxe.

2. Să se hotărască asupra tuturor problemelor și a evenimentelor bisericesti care au caracter panortodox și care s-au pus ori s-au petrecut de la sinoadele ecumenice pînă astăzi.

3. Să se hotărască poziția Patriarhiei Ecumenice față de celelalte Biserici autocefale și drepturile acesteia să se întărească în așa măsură, încît ea să devină de fapt centrul întregii Ortodoxii.

4. Să se aprobe organizarea Bisericilor autocefale pe națiuni.

5. Să se hotărască asupra vieții și organizării uniforme a Bisericilor Ortodoxe ca și asupra relațiilor acestora între ele.

6. Să se hotărască asupra acelor probleme, care deși au un caracter intern — se pun în cadrul unei Biserici — interesează întreaga Biserică Ortodoxă. Astfel de probleme sînt : situația Bisericilor Ortodoxe din : Polonia, Cehoslovacia, și Ungaria și anumite relații anormale care există între diversele Biserici Ortodoxe.

7. Să se hotărască asupra poziției și situației canonice a acelor ierarhi, care datorită transformărilor politice au rămas fără eparhii, sau a acelor episcopi, care deși sînt hirotoniți rămîn totuși fără biserici și eparhie.

8. Același lucru să se facă și în problema trecerii unei eparhii dintr-o Biserică în alta, caz în care arhierul respectivei rămîne fără eparhie și se numește altul în loc și astfel există doi ierarhi care poartă numele aceleiași eparhii.

9. Să se hotărască un sistem administrativ unitar pentru toate Bisericile Ortodoxe autocefale, fie că sînt Patriarhate, fie că sînt Mitropolii.

10. Să se precizeze poziția (de principiu) a Bisericii față de stat, în așa fel, ca această precizare să servească ca ghid pentru întreaga Ortodoxie.

11. Să se precizeze granițele și cercul de activitate al Bisericii în stat, ca și raportul acesteia față de el.

12. Să se hotărască modalitatea alegerii și a instituirii ierarhilor. De asemenea și poziția canonică a episcopilor ajutoari (vicari).

31. *Ibidem*, p. 588—589.

13. Să se hotărască asupra soartei Bisericilor din diaspora, care se găsesc, fie în mijlocul unor popoare ortodoxe, dar de altă naționalitate, fie în mijlocul unor popoare eterodoxe și de altă naționalitate.

14. Să se examineze în acest scop canonul 28 al sinodului IV ecumenic, care recunoaște drepturile exarhale și drept bază a acestora să se ia naționalitatea sau credința. Astăzi, problema aceasta are mare importanță, pentru că drepturile minorităților naționale au fost recunoscute după războiul I mondial, prin tratatele internaționale.

15. Să se hotărască asupra căsătoriei a doua a preoților văduvi, și în general, asupra căsătoriei clerului în Ortodoxie. Adică să se hotărască dacă taina căsătoriei poate să constituie o piedică la ridicarea celui ce o primește în toate treptele preoției, inclusiv aceea a episcopatului, fiindcă nici în Biserica primară nu a fost considerată căsătoria ca o piedică pentru obținerea arhieriei.

16. Să se precizeze raportul legilor bisericești cu cele de stat în privința căsătoriei și a divorțului.

17. Să se hotărască asupra situației de acum a cultului și a slujbelor, cum există ele în Biserica Ortodoxă și să se adopte eventuale modificări.

18. Să se hotărască asupra calendarului, întrucât această problemă este prezentă în relațiile Bisericii Ortodoxe cu Statul, care a adoptat deja calendarul gregorian; să se păstreze însă deosebirea între sărbătorile fixe și cele mobile.

19. Să se studieze și să se hotărască și asupra posturilor care trebuie ținute.

20. Să se studieze și să se hotărască asupra organizării unitare a justiției bisericești în toate Bisericile Ortodoxe.

21. Să se alcătuiască rugăciuni unitare și analoage pentru toate evenimentele care reclamă rugăciuni și care nu sînt prevăzute în molitfelnic, unele privind viața credincioșilor și altele viața Statului ³².

*

Din analiza problemelor și hotăririlor Congresului de la Constantinopol din anul 1923 rezultă că acesta a încercat să caute rezolvarea unora dintre cele mai importante și mai acute probleme care se puneau vieții bisericești ortodoxe de pretutindeni. Importanța dată problemelor vremii și încercarea de a le rezolva în spiritul învățaturii Bisericii și ținînd seamă de necesitățile epocii demonstrează vitalitatea Ortodoxiei, arată că ea este mereu vie și lucrătoare, preocupată de problemele pe care i le pun vremurile, dezvoltarea istorică a omenirii și dezvoltarea vieții sale interne. Fiind o prelungire a Bisericii Primare, Ortodoxia răspunde perfect necesităților din toate timpurile, păstrează vioiciunea de gândire și un spirit ce se opune oricărei acțiuni care ar lovi în unitate.

32. *Ibidem*, p. 589—590; Dr. Dragomir Demetrescu, *De la Congresul panortodox din Constantinopol*, în «Biserica Ortodoxă Română», XL1 (1923), nr. 12 (510), p. 901—908.

Cu toate că la acest sinod n-au participat toate Bisericile Ortodoxe, el este o formă de manifestare a spiritului sobornicesc al Ortodoxiei. Acest principiu exprimă coeziunea internă a comunităților bisericești³³, dar și trăirea în Biserica sobornicească cea una, care adună într-o unitate toate Bisericile locale. Trăirea în sobornicitate este trăirea în Biserica sobornicească, iar trăirea în Biserică este o activare în unitatea de credință și în unitatea externă de fapte și manifestări. În sobornicitate se dă curs vieții sub toate aspectele, călăuzind-o după rânduiala înțelegerii în comun a tuturor³⁴. La Constantinopol (1923), Bisericile participante au dezbătut împreună, în sinod, problemele de interes general ortodox ce se puneau, și au luat hotărârile necesare, ținând seama de perspectivele totalității sau ale unității Bisericii, astfel manifestându-se concret lucrarea sobornicească, slujirea în comun a Ortodoxiei.

Bisericile participante au ieșit din starea de izolare, care duce la neînțelegere și la crearea unei psihologii deosebite.

Ele au început șirul congreselor și conferințelor ce vor tria problemele care urmează să se supună întâi spre dezbateră unui prosinod și apoi spre rezolvare mult doritului sinod panortodox.

Așadar, acest Congres interortodox a făcut să crească prestigiul Ortodoxiei, a realizat o apropiere mai mare între Bisericile participante, a stabilit o legătură sufletească mai strânsă între ele, întărind unitatea spirituală a Bisericii Ortodoxe, a întărit Constantinopolul ca reședință canonică a întiiistătătorului spiritual al Ortodoxiei și a afirmat încă o dată că Patriarhia Ecumenică este centrul simbolic în jurul căruia trebuie să se învîrtească celelalte Biserici Ortodoxe și în jurul căruia trebuie să se concentreze eforturile unității ortodoxe.

Doctorand VALDMAN D. TRAIAN

33. Pr. Prof. Liviu Stan, *Probleme de ecclesiologie*, în «Studii Teologice», VI (1954), nr. 5-6, p. 305.

34. S. Bulgakov, *Ortodoxia*, trad. în rom. de N. Grosu, Siblu, 1933, p. 75

COMEMORĂRI

A 1100-A ANIVERSARE A MORȚII SFÎNTULUI CHIRIL— CONSTANTIN FILOZOFUL

Textul acestui articol constituie referatul susținut de Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare în ziua de 9 mai 1969, la sesiunea științifică organizată de Academia bulgară de științe în cadrul festivităților ce au avut loc la Sofia între 9 și 13 mai 1969 pentru sărbătorirea jubileului de la moartea Sfântului Chiril — Constantin Filozoful. Pentru importanța datelor pe care le cuprinde, dăm în continuare — parte în rezumat, parte integral — conținutul acestui interesant referat (după textul publicat în «*Revista Patriarhiei din Moscova*», nr. 6/1969, p. 38—48).

*

La început Prea Fericitul Patriarh Chiril subliniază importanța pe care o are activitatea culturală a Fraților Metodie și Chiril pentru toate bisericile creștine și pentru toate popoarele civilizate. Pentru credincioșii ortodocși și îndeosebi slavi, Frații Metodie și Chiril sînt luminătorii lor în credința creștină; însă acțiunea lor culturalizatoare, care are început în al treilea pătrar al veacului al IX-lea, prezintă și o însemnătate culturală general umană, întrucît acești luceferi ai epocii aceleia au deschis era instruirii întregii națiuni și a dezvoltării culturale a popoarelor în existența lor națională proprie.

Pentru slavi acțiunea Sfinților Metodie și Chiril are o însemnătate cu desăvîrșire aparte, întrucît datorită activității lor culturalizatoare popoarele slave și-au afirmat originalitatea lor națională și au putut aduce contribuția lor la tezaurul culturii mondiale. Iar dintre popoarele slave, poporul bulgar simte mai apropiați de sufletul lui pe Sfinții Metodie și Chiril întrucît activitatea lor și a ucenicilor lor pe teren cultic-bisericesc și cărturăresc au creat baza temeinică a existenței și dezvoltării ulterioare a Bulgariei în vremea aceea. De altfel în a doua jumătate a veacului al IX-lea nu toți slavii primiseră creștinismul și nu erau pregătiți să primească acțiunea de creștinizare a Sfinților Metodie și Chiril.

Din această pricină, Prea Fericitul Patriarh Chiril socotește pe deplin justificată cinstirea pe care toate popoarele slave, «indiferent de vederile lor filozofice și ideologico-sociale, o acordă Sfinților Metodie și Chiril, întrucît faptele de cultură trăiesc în veci și împreună cu ele va trăi și chipul Sfinților Metodie și Chiril. Pe lângă aceasta — subliniază Prea Fericitul Patriarh Chiril — «bulgarii se pot mîndri cu particularitatea nobilă că în țara lor Sfinții Metodie și Chiril sînt cinstiți nu numai de Biserică — ca sfinți creștini, și de organizațiile culturale — ca întemeietori ai culturii slavo-bulgare, ci sînt cinstiți de întregul popor bulgar cu spontaneitatea și sinceritatea care mărturisesc multisekulara și neîntrerupta legătură între popor și cei dintîi învățători ai săi. Pentru aceasta Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare s-a socotit îndreptățit să organizeze festivitățile jubiliare de la Sofia.

După aceasta Prea Fericitul Patriarh Chiril a prezentat pe toți reprezentanții diferitelor Biserici Ortodoxe și neortodoxe care au răspuns invitației de a participa la festivitățile jubiliare.

În realitate, sărbătorirea împlinirii a 1100 de ani de la moartea Sfîntului Chiril constituie un act de recunoaștere a unei acțiuni mari, care obligă în chip egal toate Bisericile creștine să manifeste cinstirea pe care o datorăm acestor uriași ai culturii creștine și să împărtășească convingerea că toate limbile sînt egale pentru mărturisirea credinței și pentru progresul cultural. Cultura este creația comună a tuturor popoarelor și cu cît mai multe sînt popoarele care creează valori culturale în propria lor limbă națională, cu atît mai mare va fi contribuția lor la acțiunea de dezvoltare a culturii mondiale. Iar în împlinirea îndeplinirii datorii lor, Bisericile creștine mari și mici — urmînd exemplul Sfinților Metodie și Chiril și conducîndu-se după convingerile lor — au adus contribuția lor la acțiunea comună.

Limbile naționale sînt sfinte prin ele înșile și ele trebuie păzite iar pentru dezvoltarea lor trebuie create condițiile necesare. Acest lucru poate fi înțeles mai bine în epoca noastră cînd în țările în care se vorbesc mai multe limbi ale unor grupe etnice mai mult sau mai puțin importante are loc dezvoltarea unei culturi naționale conștiente de însemnătatea sa, dovedind astfel că drumul deschis de către Sfinții Metodie și Chiril spre egalitatea tuturor limbilor trebuie continuat. Iar cinstirea creatorului alfabetului slavon, Sfîntul Chiril-Constantin Filozoful ne obligă să urmăm acele idealuri cultural-creștine, care au însuflețit pe Sfinții Metodie și Chiril și cărora ei le-au închinat întreaga lor viață: apropierea între popoare, unitate în frățietate și deschiderea căilor către Dumnezeu și către cultură cu ajutorul puternic al limbilor naționale.

Izvoarele istorice care vorbesc despre perioada imediat următoare morții Fraților Metodie și Chiril transmit istoria minunată despre acești bărbați neobișnuiți chemați să devină misionari ai credinței și culturii. Născuți la Salonic într-o familie de vază și culturală (tatăl lor Leo era drugar, adică adjunctul strategului bizantin al regiunii Salonic), cei doi frați din fragedă copilărie au crescut într-un mediu prielnic pentru în-

sușirea învățaturii creștine și pentru studierea operelor Sfinților Părinți — întemeietorii teologiei creștine, păstrătorii fideli ai celui mai de preț tezaur al Tradiției bisericești din primele veacuri creștine. În istoria creștinismului chiar de la începutul ei n-a existat o epocă atât de bogată prin varietatea de gândire și practică teologică, filozofică, morală și liturgică, cum au fost aceste câteva veacuri de viață vechi creștină, confirmând temeiurile Bisericii creștine. Dacă se ține seama că întreaga filozofie păgînă, întreaga bogăție a gândirii eline precreștine cu toate aspectele ei au trecut în moștenirea Bisericii creștine, atunci poate deveni limpede cât de adînci erau rădăcinile cunoștințelor științifico-filozofice ale veacului al IX-lea.

În conformitate cu materialele ce servesc la studierea acțiunii chirilo-metodiene, se știe că încă de foarte tînăr, la Salonic, Sfîntul Chiril studia și cu stăruință pătrundea în operele Sfîntului Grigore de Nazianz și ale lui Pseudo-Dionisie Areopagitul, ceea ce dovedește pregătirea teologică pe care și-a însușit-o tînărul Constantin atât de setos după știință.

Trimis la Constantinopol pentru continuarea studiilor, Constantin a intrat în școala împăratească magnauroică unde, în afară de teologie, se predau și gramatica, aritmetica, geografia, astronomia, poezia, retorica și dialectica (elină, păgînă și creștină). Din școala împăratească din Constantinopol care constituie în fond o universitate și care avea și o secție tehnică de construcții, au ieșit mulți reprezentanți ai culturii bizantine, ai gândirii politice și economice precum și arhitecți ale căror creații grandioase pot fi apreciate după urmele păstrate.

Constantin Filozoful a studiat pe lîngă obiectele teologice și filozofice și limbile latină, ebraică și siriacă. Doi din dascălii săi erau cei mai de seamă învățați ai veacului al IX-lea: Leon, renumit matematician filozof, fost mitropolit al Salonicului, deus din treaptă din cauza atitudinii sale iconoclaste; și vestitul Fotie, care a lăsat adînci urme în bizantinologie și care de două ori a ocupat scaunul patriarhal al Constantinopolului (857—867 și 878—886). Fotie a fost unul din cei mai străluciți corifei ai veacului al IX-lea, — «slava Scaunului patriarhal de Constantinopol, mîndria Școlii împăratești magnauroice, teolog care a adîncit studierea creației multisekulare teologice a Sfinților Părinți, cunoscător profund al gândirii filozofice precreștine și creștine, filozof, om politic și diplomat fin, care cerceta problemele dezvoltării bisericești ținînd seama de situația politică reală din Europa și Africa. În domeniul științei el se putea întrece cu orice concurent în înțelegerea gândirii filozofic-religioase romane și în cunoașterea operelor Sfinților Părinți, în timpul în care între Bisericile creștine de Răsărit și de Apus se întvedeau acele deosebiri care au dus, în veacul al XI-lea, la Schisma cea mare.

După terminarea școlii împăratești magnauroice, Constantin a fost numit bibliotecar patriarhal pe lîngă biserica Sfînta Sofia, dar după o scurtă viețuire în mînăstire a devenit profesor de filozofie în Școala magnauroică, ceea ce i-a dat numele de Constantin Filozoful, deoarece

in activitatea sa didactică și științifică în Școala magnaurică dovedea mari posibilități intelectuale și înalte calități morale.

În decursul celor unsprezece veacuri, pe temeiul datelor puține dar veridice pe care le cuprind *Viețile dezvoltate ale Sfinților Metodie și Chiril* și alte izvoare, Constantin Filozoful se vedește a fi fost un gânditor religios, adâncit total în știința contemporană lui, cu evidentă înclinare către activitatea misionară și cu manifestări spre ascetismul obștesc, nu sihăstresc. Într-adevăr oamenii mari, care au lăsat urme adânci prin activitatea lor în viața culturală a omenirii, s-au arătat înclinați mai mult sau mai puțin spre ascetism, neavând alte preocupări decât dragostea față de știință.

În cuprinsul referatului său, Prea Fericitul Patriarh Chiril nu se oprește la amănuntele biografice ale Sfinților Metodie și Chiril, oricât de neobișnuit de interesante ar fi ele și oricât de deplin ar înfățișa ele chipul Sfintului Chiril-Constantin Filozoful, pe care-l sărbătorește întreaga lume. Referatul se oprește pe scurt doar asupra unor momente din viața lui și asupra împrejurărilor social-naționale și culturale ale epocii căreia aparțin luminătorii popoarelor slave.

Din izvoare se vede limpede că în Salonic și în regiunea Saloncului populația vorbea limba slavonă și că din cea mai timpurie perioadă a vieții lor cei doi Sfinți frați stăpîneau limba slavilor. Într-unul din textele *Vieților* se atribuie împăratului Mihail al III-lea afirmația că locuitorii Saloncului vorbeau în limba slavonă curată. «Noi nu facem din această afirmație nici un fel de problemă etnografic-științifică, ci pur și simplu indicăm faptul istoric, care își găsește confirmarea în literatura *Vieților* despre Sfinții frați Metodie și Chiril.

Mutîndu-se la Bizanț, Sfîntul Chiril a avut puțința să intre în contact și cu acei slavi care din pricini religioase, părăsiseră teritoriul statului bulgar. Pe lângă aceasta, în timpul războaielor bulgaro-bizantine, mulți prizonieri bulgari care mărturiseau credința creștină la Bizanț, refuzau să se mai întoarcă în Bulgaria. Astfel în «Cateheza XXIX-a» din *Catehismul mic* al Sfîntului Teodor Studitul se spune că în Mînăstirea Studion se așezase un monah Fadei, de neam bulgar, care a primit cununa muceniecilor în apărarea icoanelor. În acea vreme în Bulgaria păgînă creștinii erau prigoniți și — după cum se spune în «Cateheza LXIII» a Sfîntului Teodor Studitul în vremea Postului mare — mulți creștini au fost pedepsiți cu moartea pentru că au refuzat să încalce rînduiala postului. Acest lucru s-a întîmplat în vremea hanului bulgar Crum, la care, la începutul veacului al IX-lea a fost trimis un oarecare Ioanichie — egumen al unei mînăstiri din Muntele Olimp din Asia Mică — pentru a cere eliberarea prizonierilor bizantini. Cu aceeași misiune el a fost trimis și la saracini. Și trebuie amintit că într-o mînăstire din Muntele Olimpului din Asia Mică se așezase și Sfîntul Metodie.

Din acestea se poate deduce că Mînăstirea Studion din Constanti-nopol și Mînăstirea din Muntele Olimpului din Asia Mică erau în vremea aceea «răsadnițele culturii» și că din obștea lor erau recrutați mi-

sionari și trimiși cu scopuri religioase și cu sarcini diplomatice în țările vecine : în Bulgaria, la saracini și la hazari.

Aceste evenimente s-au petrecut înainte de creștinarea bulgarilor, în vremea țarului Boris, în anul 865. Însă și înainte de creștinarea oficială a bulgarilor, creștinismul se răspândise în teritoriile locuite de bulgari, pe care s-a format apoi un puternic stat bulgar. De altfel creștinismul a slujit ca mijloc de legătură între bizantinii și slavii care primiseră credința creștină, pentru care Bizanțul reprezenta o mare forță de atracție. Aceasta a și îndemnat pe țarul bulgar Boris, care se străduia să creeze un stat unitar, din punct de vedere religios, să primească credința creștină. Prea Fericitul Patriarh Chiril socotește că pe lângă această necesitate politică și pe lângă răspîndirea anterioară a creștinismului printre bulgari, un motiv pentru primirea credinței creștine l-a constituit și «convingerea personală a țarului Boris că credința creștină este credința cea adevărată». Așa s-ar explica faptul că după creștinare, în Bulgaria, nici sub țarul Boris și nici sub fiul său țarul Vladimir, nu s-au înregistrat rezistențe serioase din partea celor ce ar fi dorit întoarcerea la păgânism.

Bizanțul — zguduit în acele vremuri de serioase tulburări politice — statale și bisericești — continua să se dezvolte ancorat în forța elinismului, înțeles ca noțiune culturală. În acest înțeles elinismul reprezintă evoluția epocală a filozofiei și a religiei, a artei și a poeziei, cuprinzînd cîteva veacuri antecreștine și cîteva veacuri creștine. Nefiind sinonim cu naționalitatea, cu comuniunea de limbă și de apartenență culturală, elinismul a cunoscut o cale lungă de evoluție în multe veacuri creștine, păstrînd pînă în vremea apropiată nouă puteri lăuntrice creatoare.

În veacurile al VIII-lea și al IX-lea creștinismul se dezvolta în Imperiul bizantin în dependență de evoluția culturală comună întregii țări. Iar comuniunea existentă între Bizanț și Bulgaria cu mult înainte de 865 a dus la vii contacte culturale între ele, contacte care s-au adîncit nu numai ca rezultat al unei influențe unilaterale — din partea culturii bizantine avansate și mult mai vechi — asupra celor ce se așezaseră nu de multă vreme în Moesia de-a lungul întregului curs al fluviului Marița și pe țărmul Mării Egee, ci și pentru ca interdependența în evoluție constituie legea firească în cazul conlocuirii popoarelor. În acest fel ia naștere pentru ambele popoare un tip cultural și politic, dacă nu identic, cel puțin foarte asemănător.

Prea Fericitul Patriarh Chiril se oprește și asupra unui alt moment esențial: activitatea misionară a Sfinților frați Chiril și Metodie — îndeosebi asupra aceleia a Sfîntului Chiril, intrucît ea constituie rezultatul activității orientate spre depășirea ascetismului sihăstresc.

În evul mediu monahismul și ascetismul au atins un înalt nivel. În marile mînăstiri constantinopolitane activau monahi învățați care de fapt nu erau subordonați autorității patriarhale, încît în curînd ei au dobîndit o importanță socială așa de mare, că au devenit distribuitori

ai acestei autorități; monahii acestor minăstiri de multe ori au ridicat patriarhi pe scaunul de la Bizanț, sau i-au înlăturat. Glasul asceților se făcea ascultat din palatele aristocraților și pînă în palatul împărațesc și adesea hotăra soarta suveranului sau cel puțin definea politica lui. Avînd în vedere această situație, Prea Fericitul Patriarh Chiril se întrebă dacă activitatea misionară a Sfinților frați Metode și Chiril reprezintă doar o acțiune religioasă mînată de motive religioase, mai ales avînd în vedere personalitatea Sfîntului Chiril și ținînd seama că în toată existența creștinismului «nu a existat activitate bisericească, în care — într-o măsură sau alta — să nu existe și o orientare politică».

Iconoclasmul adusese, în acea vreme, discordia în viața Bisericii Bizantine și devenind un curent politic distrusese ordinea statală. Deosebiri între închinătorii la icoane și luptătorii împotriva icoanelor încetaseră de a mai sluji de semn distinctiv al dezvoltării obișnuite a teologiei. Lupta împotriva icoanelor constituia expresia judecării teologice care nu recunoștea atitudinii din partea persoanei credinciosului față de reprezentările materiale ale credinței, fiind deci vorba de o teologumenă care nu își reprezenta pe deplin limpede învățăturile și formulările dogmatice. În acest fel între lupta împotriva icoanelor și apărarea icoanelor existau nu numai diferențe teologice ori chiar admisibile contraziceri, ci exista o completă negare reciprocă, ce dusese pînă la dușmănie și adevărat război intern în sînul Bisericii și înăuntrul vieții sociale.

După această schematică prezentare, Prea Fericitul Patriarh Chiril lămurește problema: de partea cui era Sfîntul Chiril-Constantin Filozoful ?

Lupta împotriva închinătorilor la icoane s-a terminat în anul 842, o dată cu moartea împăratului Teofil, fără însă ca ea să se stingă definitiv. În vremea luptei împotriva icoanelor Sfîntul Chiril-Constantin Filozoful (născut la 826—827) era un tînăr de 14—15 ani și trăise întreaga ascuțime și influența nefastă din punct de vedere bisericesc a iconoclasmului. Absolvînd Școala magnaorică el era îndezproape cunoscător al acestei mișcări nu numai din punct de vedere teologic și general bisericesc, ci și din punct de vedere social.

Intrucit și pînă atunci Biserica creștină depășise de multe ori crizele interne convocînd Sinoade ecumenice și Sinoade locale, Sfîntul Chiril-Constantin Filozoful însuși visa înfăptuirea unității în Biserică și a puterii ei, și de aceea era dușman al schismelor și ereziilor, manifestînd astfel duhul predominant în Școala magnaorică. Același duh îl manifesta — însă sub aspect fanatic — față de astfel de probleme ale Bisericii de Răsărit și de Apus eruditul profesor al Școlii magnaorice, și mai tîrziu patriarh al Constantinopolului, Fotie.

Unul din cei mai de seamă reprezentanți ai luptei împotriva icoanelor era învățatul foarte cunoscut în vremea aceea Ioan Gramaticul, care — în vremea cînd certurile între luptătorii împotriva icoanelor și între apărătorii icoanelor slăbiseră fără să înceteze definitiv — fusese îndepărtat din Scaunul de patriarh al Constantinopolului. Sfîntul Chiril-Constantin Filozoful, pe atunci tînăr profesor al Școlii magnaorice, dar

recunoscut ca gânditor și teolog erudit, s-a hotărît să provoace la o dispută publică tocmai pe Ioan Gramaticul. Fostul patriarh — înflăcărat apărător al convingerilor sale — a fost de acord să participe la disputa cu Sfântul Chiril-Constantin Filozoful.

În *Viața Sfântului Chiril* — care este foarte laconică — se spune că disputa s-a încheiat cu izbînda profesorului Constantin Filozoful, fără a da vreo informație despre mersul și despre caracterul discuției ori despre argumentele logice ale Sfântului Chiril. Este greu de admis că Ioan Gramaticul a fost cu ușurință biruit în dispută. Și totuși această scurtă știre din *Viața Sfântului Chiril* lasă să se înțeleagă esențialul: inspirata înțelegere a închinării la icoane pe care a demonstrat-o tînărul profesor Constantin Filozoful. Totodată se înțelege că Ioan Gramaticul încerca să combată închinarea la icoane înfățișînd-o ca fiind lipsită de trăire religioasă lăuntrică și stăruind s-o reducă la o manifestare de piozitate pur externă. Constantin Filozoful, folosind logica adversarului său, a demonstrat că în practicarea închinării la icoane esențială este tocmai religiozitatea internă, trăirea comuniunii lăuntrice cu personalitatea chipului zugrăvit pe icoană, sau adîncirea în înțelesul temei religioase reprezentate pe icoană.

De altfel lupta împotriva icoanelor a apărut pe scena istoriei și în veacul al XVI-lea, provocînd o puternică frămîntare religios-politică. Lupta împotriva icoanelor este întilnită și în epoca Reformei, cînd apare într-o altă atmosferă politică — însă totuși politică —, pe cînd în epoca veacului al IX-lea ea se desfășura pe teren religios, și tocmai pentru aceasta a și dat naștere unei școli teologic-politice. În Reformă lupta împotriva icoanelor a fost provocată de pricini politice și stările de clasă, măcar că prima ei apariție fusese religioasă.

Istoria și-a dat verdictul în favoarea închinătorilor la icoane. Trebuie remarcat că în Răsărit închinarea la icoane a biruit pentru că s-a bucurat de sprijinul maselor populare și al monahismului, care s-au dovedit factorii hotărîtori în alegerea orientării ideologiei religioase.

Și în vremea de acum se mai întîlnesc luptători împotriva icoanelor, care încearcă cu argumente total învechite să lupte cu închinarea la icoane. Și aceasta se întîmplă în vremea cînd pictura portretistică și sculptura împodobesc muzeele laice și sălile de expoziție cu scopul de a trezi închinarea, plecarea în fața creațiilor și geniului oamenilor aleși.

În legătură cu aceasta, Prea Fericitul Patriarh Chiril subliniază că icoana bisericească — al cărei conținut lăuntric s-a dezvoltat o dată cu vremea — a contribuit într-un grad deosebit de înalt la înflorirea artelor frumoase.

Închinarea la icoane a jucat un rol excepțional în viața culturală a omenirii, ca și Sfântul Chiril-Constantin Filozoful care, apărînd închinarea la icoane în veacul al IX-lea și dezvoltînd ideea despre conținutul religios lăuntric al icoanei, a dat un puternic impuls dezvoltării artei iconografice între slavi. Iar această constatare constituie o condiție obligatorie pentru înțelegerea corectă a acțiunii misionare a Sfinților

frați Metodie și Chiril între slavi, întrucît ei au adus între slavi icoana ortodoxă și prin aceasta au făcut iconografia mai roditoare prin geniul artistic al popoarelor slave.

După disputa cu luptătorul împotriva icoanelor, Ioan Gramaticul, Sfîntul Chiril-Constantin Filozoful, cu toată tinerețea lui, a fost așezat în fruntea misiunii bizantine politic-religioase trimise la saracini. Erau numiți saracini arabii mahomedani din granițele Califatului de Bagdad, care ocupaseră, nu cu mult înainte de aceasta, teritoriile creștine din Palestina, Siria, Armenia, Egipt și Asia Mică. Saracini, deși mărturiseau religia mahomedană, se aflau încă sub o anumită influență creștină, întrucît ecourile trecutului creștin în aceste teritorii nu se stinseseră cu totul, iar legăturile existente între Bagdad și Bizanț permiteau să se conteze pe o întărire a influenței bizantine în teritoriile locuite de saracini.

Scopul misiunii conduse de Sfîntul Chiril-Constantin Filozoful era apărarea creștinilor ce locuiau în acele teritorii și îmbunătățirea soartei ostașilor creștini căzuți prizonieri în timpul războiului între Bizanț și arabi. O dată cu împlinirea sarcinilor politic-religioase membrilor misiunii se deschideau perspectivele întreținerii de discuții teologice cu arabii musulmani. În aceste discuții Sfîntul Chiril-Constantin Filozoful a avut puțința să demonstreze erudiția sa teologică și să dezvolte concepția sa religioasă despre superioritatea ideilor aduse în lume de învățatura lui Hristos.

Curînd după aceasta curtea împărătească a trimis o misiune și la hazari. În veacul al IX-lea Hazaria constituia o mare putere asiatică, ce se întindea la răsărit pînă la Marea Caspică, la sud pînă la Caucaz și Marea Neagră, la apus pînă la Nipru, iar la nord pînă la Kiev, locuită de o populație de origine turcă, de religie iudaică, dar între ei se aflau și hazari care mărturiseau credința creștină ori musulmană.

Misiunea trimisă la hazari, la care au luat parte amîndoi frații — Sfîntii Metodie și Chiril, a avut desigur, datorită faptului că pe teritoriul Hazariei existau trei religii (iudaică, creștină și mahomedană), caracter politic-religios.

Interesul manifestat de Bizanț față de țara hazarilor trebuie pus în legătură directă cu procesul de colonizare a grecilor — comercianți și navigatori — pe țărmurile Mării Negre și Mării Caspice. Într-adevăr grecii constituiau populația majoritară a multor orașe așezate la țărmul mării, ceea ce făcea ca Hazaria să intre în orbita intereselor comercial-politice ale Bizanțului. Totodată aceste localități create de greci fiind creștine constituiau pentru Bizanț o importantă problemă politic-religioasă. De aceea sarcinile misiunii Sfîntilor frați Metodie și Chiril erau să unească și să însuflețească pe bază religioasă elementul greco-creștin la țărmurile statului hazar și să facă în sinul populației hazare prozele ai Bisericii Bizantine.

A treia misiune în afara granițelor Bizanțului, încredințată Sfîntilor frați Metodie și Chiril, urmărea să înfăptuiască săvîrșirea cultului și propovăduirii creștine în limba slavă. Despre această misiune bizan-

tină în Moravia, la cneazul Rostislav, s-a scris foarte mult. Pe scurt se poate spune că creștinismul pătrunsesese în Moravia și în Panonia încă de la sfârșitul veacului al VIII-lea și începutul veacului al IX-lea; însă slavii de Apus care locuiau în aceste ținuturi nu aveau încă o scriere proprie și de aceea se aflau sub conducerea duhovnicească a clerului latin catolic, care se străduia chiar prin mijloace politice să întărească autoritatea episcopului de Salzburg în mijlocul slavilor de apus.

În această situație cneazul Rostislav a cerut împăratului bizantin și Bisericii Bizantine să trimită în cneazatul său oameni învățați care să lumineze pe slavi. Însă faptul că în vremea aceea contrazicerile — apărute de mai multă vreme între Europa de Răsărit și cea de Apus (extinse de altfel și la raporturile dintre Biserici) — ajunseseră acute, făcea ca misiunea la slavii de Apus să devină mai grea.

Pentru îndeplinirea cu succes a misiunii de luminători ai slavilor Sfântul Chiril-Constantin Filozoful a creat alfabetul slavon și cei doi frați, împreună cu alți colaboratori au tradus în limba slavonă mai întâi cărțile cele mai necesare din Sfânta Scriptură și pentru slujba divină; apoi, treptat ei au tradus întreaga Sfântă Scriptură și toate cărțile de cult. În acest fel se crease pentru slavi acel nesecat izvor de gândire religioasă, de înțelepciune, de exprimare artistică, de poezie și de cunoștințe practice.

Literatura slavonă chirilo-metodiană, care a constat nu numai din traduceri din limba greacă, ci, într-o anumită parte și din lucrări originale, trebuie să constituie obiectul altor cercetări speciale.

În Moravia și Panonia — în general în Marea Moravie — cei doi frați au întâmpinat opoziție, care i-au făcut să se deplaseze la Roma pentru a se apăra de acuzațiile ce li se aduceau că «ar fi căzut de la dreapta credință și ar răspîndi o învățătură eretică». Papa Adrian al II-lea a primit cu multă atenție pe cei doi frați, pentru că, fiind înzestrat cu adîncă pătrundere a situațiilor politice și cunoscător al adevărului creștin, papa și-a dat seama de marele rol pe care l-ar fi putut juca popoarele slave în împrejurările de contradicții deja existente între Bisericile de Răsărit și de Apus. Papa Adrian al II-lea a dispus ca toate cărțile slavone de slujbă să fie așezate în biserica Sfânta Maria din Roma și să fie săvîrșită stînta liturghie după ele, iar în bisericile Sfântul Petru, Sfânta Petronila și Sfântul Andrei, ca și la mormîntul Sfîntului Apostol Pavel a fost săvîrșită trei zile la rînd sfînta liturghie în limba slavonă. Curînd după aceasta la Roma au fost hirotoniți trei preoți slavoni.

În continuare Prea Fericitul Patriarh Chiril caută să precizeze înțelesul real al acestor informații pe care le cuprinde *Viața Sfinților Frați*.

«Nu pare, oare, naivă această povestire cu atît de neînsemnate amănunte? Ni se pare însă că ea descoperă cu deosebită convingere adevăratul eveniment istoric. Papa Adrian al II-lea a primit într-adevăr pe Sfinții Frați cu mari onoruri duhovnicești, care exprimau atitudinea sa nu numai față de cei doi misionari, ci și atitudinea sa față de cultul divin în limba slavonă și față de literatura slavonă. Care poate fi înțe-

Iesul faptului că papa Adrian al II-lea a dispus așezarea cărților de cult slavone în biserica Sfânta Maria, pentru că acest fapt nu poate fi întâmplător și lipsit de sens politic-religios ?

Sfânta Fecioară Maria este Mama Cuvîntului, adică Iisus Hristos, iar Sfânta Scriptură este cuvîntul lui Dumnezeu, și pentru aceasta cărțile bisericești slavone au fost așezate în biserica închinată Preasfinței Născătoare de Dumnezeu, Maica Cuvîntului cel veșnic.

Nici faptul că sfînta liturghie a fost săvîrșită în limba slavonă în anumite biserici: în biserica închinată Sfîntului Petru — socotit la Roma căpetenie a Apostolilor, vicar al lui Hristos și întîistătător al întregii Biserici; iar așezarea cărților bisericești slavone pe prestolul bisericii Sfîntul Petru voia să simbolizeze apartenența creștinismului slavon nu numai de Biserica de Apus, ci de întreaga Biserică. Cu același scop a fost săvîrșită sfînta slujbă în limba slavonă și la mormîntul Sfîntului Apostol Pavel, Apostolul tuturor popoarelor.

Săvîrșirea sfîntei liturghii și în biserica închinată Sfîntului Apostol Andrei — cel dintîi ierarh al Scaunului patriarhal de Constantinopol — dezvăluie caracterul adînc și larg al întregii acestei acțiuni care se încadrează într-o concepție ecumenică creștină. Noi refuzăm să vedem în aceste acțiuni obișnuite atitudini întâmplătoare, ci le socotim ca dovada unei adînci reprezentări a unității Bisericii lui Hristos, indiferent de limba în care sînt săvîrșite sfîntele slujbe și este binevestit cuvîntului Domnului».

Prezența Sfinților Metodie și Chiril la Roma nu putea folosi scopurilor politice ale Bisericii Romane, întrucît tocmai acești doi misionari bizantini (dintre care unul era ucenicul patriarhului Fotie) erau cele mai nepotrivite persoane pentru înfăptuirea unei politici care ținea seama de divergențele care apăruseră între Roma și Constantinopol. De aceea prezența la Roma a Sfinților Metodie și Chiril și atitudinea autorităților bisericești apusene față de ei urmărea mai degrabă un caracter împăciuitoare. Pentru aceasta, după moartea Sfîntului Chiril la Roma, Sfîntul Metodie a fost trimis ca episcop în Moravia, unde a și încetat din viață.

Papa Adrian al II-lea prin Bula *Gloria in excelsis Deo* a permis folosirea limbii slavone în cult; iar papa Ioan al VIII-lea (872—882) a interzis săvîrșirea cultului în limba slavonă, dar în 880 a schimbat această hotărîre. După cîțiva ani papa Ștefan al V-lea a interzis din nou săvîrșirea cultului în limba slavonă, ceea ce a dat naștere la o îndelungă luptă împotriva săvîrșirii cultului în limba slavonă, luptă care s-a prelungit pînă cînd papa Leon al XIII-lea, prin Bula *Grande munus* de la 30 septembrie 1880 a canonizat pe Sfinții Frați Metodie și Chiril.

Prea Fericitul Patriarh Chiril a încheiat referatul său astfel: «Slăvim pe Sfinții Frați Metodie și Chiril pentru acțiunea mare din punct de vedere religios și cultural săvîrșită de ei. Această cinstire se îndreaptă și către Biserica Bizantină care a însărcinat pe Sfinții Metodie și Chiril cu misiunea de luminare a slavilor. Această cinstire se îndreaptă și către popoarele slave care și-au însușit acțiunea Sfinților

Metodie și Chiril și a ucenicilor lor. În chip deosebit această cinstire se îndreaptă către poporul bulgar, care a primit pe ucenicii Sfinților Metodie și Chiril după ce ei fuseseră izgoniți din Moravia și care a înmulțit acțiunea lor creatoare. Cel mai de seamă urmaș al acțiunii de luminare a slavilor s-a dovedit Sfintul Climent, minunat prin cuvânt, prin credință, prin scris și prin viață. Iar când, în veacul al XIV-lea, a venit vremea grelelor încercări pentru popoarele balcanice, literatura slavă, care devenise în Bulgaria un torent plin de apă, s-a retras pe teritoriul Rusiei, care a devenit astfel păzitoarea ei.

Acțiunea Sfinților Metodie și Chiril aparține popoarelor slave, întrucât ca și în vechime și în prezent această acțiune este legată de soarta lor; însă totodată această acțiune cinstește Biserica Bizantină din veacurile creatoare ale slujirii ei.

Acțiunea Sfinților Metodie și Chiril cinstește însă spiritul omesc liber și creator, pentru că această acțiune orientează viața spre libertatea de cuvânt și de gândire. Pentru toate vremurile, dar îndeosebi pentru vremea contemporană acțiunea Sfinților Metodie și Chiril reprezintă marele simbol al ecumenismului creștin.

Vom slăvi pe Sfinții Frați Metodie și Chiril vestind și traducând în viață ecumenismul creștin ca slujire a păcii și a frăției între oameni și între fiii lui Dumnezeu pe pământ».

Prezentare de
PARASCHIV V. ION

LA 75 DE ANI DE LA MOARTE

PICTORUL GHEORGHE TATTARESCU, STRĂLUCIT ELEV AL ȘCOLII DE ZUGRAVI DIN BUZĂU

Strălucit elev al Școlii de zugravi de subțire din Buzău, pictorul *Gheorghe Tattarescu* și-a câștigat un loc de onoare în istoria culturii românești. De aceea, la comemorarea a 75 de ani de la moarte, se cuvin amintite câteva date esențiale din biografie — anii copilăriei și ai tinereții, legați de formarea în Buzău a personalității sale artistice.

Născut în Focșani, în 1820, dar rămas orfan de ambii părinți la vârsta de șase ani, copilul Iordache, cum se numea pe atunci, a fost integrat în familia unchiului său — fratele mamei — zugravul de talent din Odobești, pictorul *Nicolae Teodorescu*.

Chemat la Buzău de vrednicul episcop Chesarie pentru pictarea unor mănăstiri, Nicolae Teodorescu se instalează în 1827 la mănăstirea Ciolanu din apropierea Buzăului, având în familie și pe nepotul Iordache. Încă de aici acesta dovedește vădite înclinații spre desen, mărturie stînd și astăzi filele unui caiet din acea vreme, în care sînt desenate animale sălbatice din acea regiune. De aceea, cînd în 1831 episcopul Chesarie înființează în incinta Episcopiei o școală de zugravi, pusă sub conducerea lui Nicolae Teodorescu, printre elevii, de altfel puțini la număr, figura și Tattarescu, care locuia împreună cu familia unchiului în incinta Episcopiei.

Aici elevul Iordache învață prepararea culorilor și în special tehnica portretului, desenele rămase din această perioadă dovedind cu prisosință acest fapt. Elevii făceau mai mult practică. Și, ca unul ce era deosebit de talentat, Nicolae Teodorescu îl asociază pe nepotul în vîrstă de 12 ani la marea lucrare de pictare a Catedralei Episcopiei Buzăului, pictură conservată în bune condițiuni.

Progresele pe care le face în tehnica coloritului și a portretului îl determină pe episcopul Chesarie, acel ierarh care, după mărturia unui subaltern admira și încuraja talentul ori unde îl vedea, să trimită pe tînărul plin de talent pentru perfecționare în Italia.

În acest scop, atestatul eliberat de episcopul Chesarie mărturisește: «D. lordache Tattarescu urmînd cursul meșteșugului zugrăvirii sub D. pitarul Nicolae Zugravul opt ani ș-au dat eczamenul cuvenit prin înființarea modelelor propuse de către noi.

După care mai urmînd ajutor la dumnealui alți opt ani în lucrarea acestui meșteșug și cunoscîndu-l mult înaintat după aplecarea și silința ce are și după bunele sale purtări, am binevoit a-l primi sub părinteasca noastră protecție și a-l trimite în Italia, spre a se perfecționa într-această artă, după dorința noastră.

1845, aprilie 23, Buzău

Ghesarie Buzău»

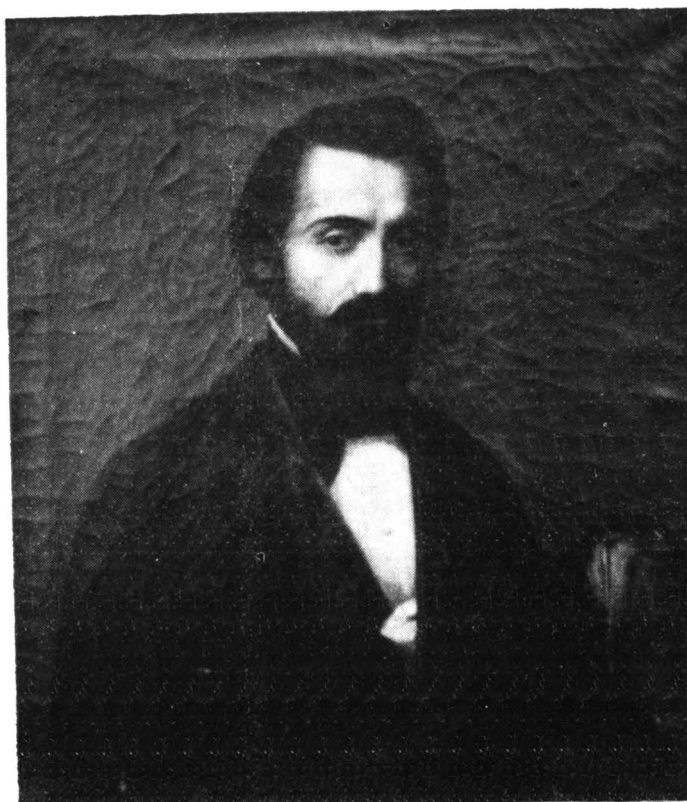
Sprijinit cu bursă «de acest magnanim și generos bărbat», cum îl definește Tattarescu, el pleacă la Roma la 1 mai 1845 și se înapoiază la începutul lunii noiembrie 1851.

Aici, tînărul de 25 de ani, înalt, brunet, cu ochi căprui, păr castaniu și barbișon, desfășoară o asiduă activitate de documentare. La insistențele unchiului său, care îl îndemna neconținut să se perfecționeze în arta portretistică, el răspunde afirmativ, și, drept dovadă, trimite Episcopiei Buzăului mai multe tablouri, copii de pe opere de seamă. Din acestea se mai păstrează aici *Adam și Eva găsind pe Abel mort*, semnat și datat, Roma 1845, copie după o operă a profesorului său Cavalerul de la Carta și în 1849 copie de pe *Iudita tăind capul lui Olofern* a pictorului extazului, Guido Reni.

Depărtarea de țară nu-l înstrăinează, ci, din contră îi sporește și întărește mai mult sentimentul patriotic, pe care nu-l poate ascunde în corespondența purtată cu cei dragi din Buzău. Deosebite sentimente de afecțiune și recunoștință purta el binefăcătorului său — episcopul Chesarie. La primirea vestei că acesta a trecut în lumea veșniciei, el scria economului Filotei, printre altele, că... «sînt puține zile de cînd unchiul meu îmi vesti pentru încetarea din viață a bunului meu Protector... Durerea ce o simți nu și-o poate nimeni închipui (...) Îmi aduc aminte că în cele mai din urmă minute ale plecării mele, răposatul, între sfatul de moral și fizic, îmi adaoga: fii bun că eu nu știu cît voi trăi, murind, pentru tine voiu îngriji».

În muzeul memorial din București, ce-i poartă numele, se poate vedea portretul binefăcătorului său, executat în anul plecării la Roma, chip plin de expresivitate, în comparație cu portretele zugravilor din epocă. Sus, în partea dreaptă, tabloul are inscripția cu literă chirilică: Chesarie Ep(iscop) B(uzău), 1845. Atît de mult a ținut la acest portret, încît pictorul evoluat, tocmai în 1877, a șters vechea inscripție, dar care e încă lizibilă, și a înlocuit-o cu «Chesarie Epis. Buzău repausat în noiembrie 1846».

În cei peste șase ani petrecuți departe de țară, dragostea de patrie i-a sporit, mărturisind des prietenilor săi că stă acolo numai spre folosul patriei. Astfel, unchiului său, îi scria, printre altele, că «eu îmi iubesc Patria mai mult decît orice și toată silința ce o am nu o voi pentru gloria mea, ci pentru a Patriei». În același an 1847, scriindu-i și «Coanei Elenca», soacra lui Petrache Poenaru, citorul învățămintului românesc, îi mărturisea că are de luptat cu multe împotriviri, toate le

Gh. Tătărescu, executat de Costache Dimitrescu, Buzău

Gh. Tattarescu, Judit lăind capul lui Olofern

înfruntă, însă nu pentru gloria sa personală, ci «a Patriei mele, pe care o iubesc mai mult decît pe mine».

Animat de asemenea sentimente patriotice, Gh. Tattarescu se găsește alături de mișcarea revoluționară din 1848, atitudine concretizată atît prin scris, cît și prin operele sale *România revoluționară, Renașterea sau Deșteptarea României; Lupta din Dealul Spirii*, și mai ales prin portretul celui ce a fost sufletul acestei revoluții, marele patriot și istoric *N. Bălcescu*, portret executat la Paris, în 1851.

Înainte de a fi trimis la studii la Roma, Tattarescu a pictat, împreună cu unchiul său, biserica minăstirii Rătești. După o tradiție, păstrată oral, la terminarea acestei frumoase picturi, la care tînărul talentat și-a adus o contribuție de seamă, episcopul Chesarie, văzînd sfinții zugrăviți aproape în mărime naturală, i-ar fi spus: «Tattarescule ai făcut sfinți cu picioare lungi ca să ajungă la Roma».

Învăluit cu o deosebită afecțiune de către întreg soborul minăstirii, aceasta s-a păstrat și mai tîrziu cînd, departe de țară, se manifesta prin corespondență. Într-o scrisoare din 6 martie 1849, Gh. Tattarescu își deapănă nostalgic amintirile și timpul petrecut în minăstire, simplu și sincer. Adresîndu-se stareții, îi scria: «Frumoasa Sf. tale scrisoare îmi varsă în inimă o bucurie însoțită și de o mulțumire neexprimată, văzînd că nu v-ați uitat de mine și că toți mă iubiți cu aceeași căldură cu care totdeauna v-ați arătat de la început...!» Și, chinuit de dorul depărtării, adăuga: «Eu zic că pentru mine ar fi din cele mai mari mulțămiri în viață ca să mor în patria mea și între frații mei». Lipsit de cei dragi, dar și de atmosfera liturgică mai ales din minăstire, tot el sublinia: «Ah, maică, cit doresc de mult să mai aud odată Sf. slujbă, pentru că aici acum sînt lipsit cu totul de dînsa».

La Buzău și-a creat strînse prietenii, din care amintim pe cea legată de mitropolitul Iosif Naniescu fost elev al seminarului din Buzău, din acea perioadă, episcopul Dionisie Romano, de cînd acesta locuia în incinta Episcopiei, fiind învățător în Buzău, arhimandritul Ruvim Tîrșoreanul, fostul stareț de la schitul Aluniș, căruia îi face un portret și Nicu Deșliu, fost seminarist, cu care face, în vara anului 1852, o excursie la Penteleu.

Episcopia Buzăului posedă cîteva icoane semnate și datate, din perioada șederii sale la Buzău, cele două copii amintite, portretul episcopului Filotei, executat în anul 1852, și un inedit portret de fetiță, lucrat în perioada șederii în Italia, pe care le publicăm acum pentru, prima oară, ca un binemeritat omagiu postum.

În cuprinsul Eparhiei Buzăului azi stau ca mărturie a talentului său picturile din biserica Sfîntul Dumitru-Bagdat din orașul Rîmnicu Sărat, unde recent am descoperit și portretul ctitorului, pictură în ulei pe pînză, și timpla Bisericii Banu din municipiul Buzău, executată în 1884.

La moartea lui, întîmplată în ziua de 24 octombrie 1894, ziarul «Universul» arată că «George Tattarescu, cel mai harnic dintre artiștii noștri în pictura decorativă religioasă, nu mai este și, cu plecarea sa dintre noi, trece în viața de veci cel din urmă dintre cei trei întemeitori ai școlii noastre naționale de Belle Arte din București, unde el a

profesat peste un pătrar de secol, puind astfel împreună cu Amann și Storck seminața viitoarei noastre școale române de pictură și de sculptură».

La catafalc, Dem. Georgescu, spunea printre altele : «Cînd artele frumoase își vor lua la rîndul lor zborul, potrivit cu un început atît de norocit pe care l-au realizat bătrîni, cînd vom avea o istoria a artelor plastice în România, numele D-lui Tattarescu nu va lipsi d-a figura pe frontispiciul acestei istorii». Și într-adevăr, cu ocazia comemorării a 75 de ani de la moarte, pictorul e numit «ctitor al artei românești moderne» afirmîndu-se că personalitatea sa «a intrat definitiv în istoria artei românești («Scînteia», vineri 24 octombrie 1969).

Și același cuvîntător, în necrologul său, afirma profetic : «sufletul său nemuritor se va bucura desigur în lumea senină spre care acum s-a îndreptat, văzînd că *Renășterea României*, pe care maestrul a prevestit-o prin a sa magistrală operă aflată în Pinacotea Școalei Naționale de Belle Arte a Capitalei este un fapt îndeplinit, că munca sa se încununează, că virtuțile se răsplătesc, că meritul triumfă».

Pr. GABRIEL COCORA

DOCUMENTARE

HIROTONIILE SAVÎRȘITE ÎN EPARHIA MITROPOLIEI UNGROVLAHIEI ÎNTRE ANII 1834—1852

Publicăm în aceste pagini textul unei condici de hirotonii a Mitropoliei Ungrovlahiei din secolul al XIX-lea. Manuscrisul cuprinde numele preoților și diaconilor hirotونيți între anii 1823 și 1852. Partea primă a manuscrisului, cuprinzând hirotoniile dintre 5 ianuarie 1823 și 28 iunie 1834 (f. 1—54) a fost publicată de preotul George I. Negulescu-Batiște încă de acum 30 de ani, sub titlul: «*Hirotoniile săvârșite în eparhia Mitropoliei Ungrovlahiei în vremea mitropolitului Grigorie Dascălul. (1823—1834)*», în revista «*Biserica Ortodoxă Română*», anul LII, 1934, text apărut și în extras. Încă de atunci sfinția sa, scria în finalul studiului introductiv următoarele cuvinte: «*E de dorit ca și restul de hirotonii dintre iunie 1834—31 decembrie 1852 să fie cit mai în grabă publicate, ca să nu se piardă, din cauză că fiile ultime din această condică fiind putrezite se fărâmițează la cea mai mică atingere*».

Din păcate, manuscrisul nu a putut fi publicat pînă acum din cauza bolii care l-a răpus pe preotul George I. Negulescu, astfel că o mare parte din ultimele foi este complet distrusă. Valoarea sa excepțională ca izvor istoric pentru această perioadă ne-a îndemnat să edităm și restul textului care cuprinde aproape trei sferturi din manuscris.

Despre importanța acestei condici vom vorbi și mai departe. Necesitățile care au dus la scrierea și păstrarea ei în arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei¹ sînt rezultatul unei evoluții în organizare strîns legată de situația economică și culturală a clerului din Țara Românească în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, situație pe care o vom analiza, în trăsăturile ei esențiale, în cadrul acestui studiu introductiv.

În contrast cu clerul înalt și cu bogatele mînăstiri, numeroasa preoție de la sate și orașe a constituit, în cursul evului mediu românesc, o pătură neprivilegiată. La plata integrală a tuturor birurilor și dărilor la care erau supuși întocmai ca și țărani, din care proveneau ca origine, s-a adăugat și obligațiile către autoritățile eclesiatice, așa numitul «plocon al vîdicăii»². Intensificarea continuă a exploatării

1. Cel care se îngrijea de scrierea condicii era elisiarhul, totodată și pastrător al arhivei; vezi Emil Vîrtosu, *Eclisiarhul, păstrătorul arhivelor mînăstirești*, în «*Biserica Ortodoxă Română*», LXXIX (1961), nr. 11—12, p. 1050—1051; pentru schevoîilax și hartoîilax care au avut și el acest rol vezi Aurelian Sacerdolescu, *Cancelaria Mitropoliei Țării Românești și slujitorii ei pînă la 1830*, în «*Glasul Bisericii*», XVIII (1959), nr. 7—12, p. 575—576.

2. Vezi V. Costăchel, P. P. Panaitescu și A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV—XVII)*, Editura Științifică, București, 1957, p. 452—453.

în cursul secolelor al XVI-lea și al XVII-lea, ca rezultat al accentuării dependenței față de turci și a creșterii puterii marii boierimi, prin sporirea numărului de obligații în bani și în natură ale țărănimii dependente, au apăsător cu tot atâta greutate asupra păturii sărace a preoțimii românești³. Situația economică grea a preoțimii a apropiat-o pe aceasta de țăranimea săracă, cu care a avut o comunitate de interese și idealuri binecunoscută. Ca forță progresistă, preoțimea, ale cărei interese erau apropiate și de cele ale orașenilor, a contribuit și a influențat apariția unor importante fenomene din istoria noastră culturală: ne referim în special la traducerea cărților de ritual în limba română și la triumful acestei limbi în cancelaria domnească și în biserică⁴.

Începând cu secolul al XVII-lea se constată în toate cele trei țări române, un fenomen deosebit de interesant: unii domnitori acordă preoților o serie de înlesniri în modul de plată al dărilor, fapt care le îmbunătățește acestora în mod simțitor situația economică. Pentru Țara Românească, seria reformelor este începută în mod hotărât căci antecedente au existat cu Grigore Ghica, în a doua domnie a sa în Țara Românească (1672—1673). La 15 aprilie 1673, cancelaria domnească emite un hrisov solemn, inedit până astăzi, adresat preoților din eparhia Râmnicului, prin care domnitorul hotărăște ca ei să plătească, în locul numeroaselor dări, o singură dată pe an (suma de 750 ughi), acordându-le astfel binecunoscutul privilegiu al ruptei⁵. Sînt scutiți de dări excepționale, precum și de abuzurile agenților fiscali domnești. Fiii de preoți în viață, cît și cei orfani, vor fi scutiți de orice fel de dări. O hotărîre foarte importantă este și aceea prin care țărani din satul respectiv, sau orașenii, în cazul orașelor, au obligația de a munci 4 zile pe an gratuit în folosul preoților. Alte indicații se dau în chestiunea sumelor de bani care trebuie încasate la cununii. Importanța acestui act este excepțională pentru cunoașterea evoluției situației economice și sociale a preoțimii din Țara Românească. Prin aceste măsuri, preoțimea devine o categorie socială privilegiată, asemănătoare în drepturi cu boierimea mică și mijlocie. În urma lor, ea devine o aliată a domnitorului, legală de el prin puternice interese materiale, contribuind astfel la centralizarea statului.

Domnitorii următori lui Grigore Ghica au reînnoit privilegiile preoților, generalizînd măsurile pentru întreaga Țară Românească. Niciunul însă din actele lor nu mai pomenesc cele patru zile de clacă ale țărănilor în folosul preoților, a căror situație economică se va îmbunătăți continuu în ciuda acestei restrîngerii. Astfel, Gheorghe Duca extinde plata birului cu ruptă pentru preoții din întreaga țară, sumele diferind de la o episcopie la alta. În documentul din 2 martie 1674, pentru preoții din eparhia Mitropoliei este lăsat un loc alb, preoții din eparhia Râmnicului plăteau 750 de ughi, cei din eparhia Buzăului 500, cei din eparhia Episcopiei de scurtă existență a Strehaii, 150. Măsurile privind plata în bani a dijmei sînt reproduse întocmai după actul lui Grigore Ghica⁶. Totuși, presat de nevoi și lacom de bani, Duca revine la sistemul anterior, însă cu rezultate dezastruoase. De aceea este nevoit să reintărească aceste privilegii, dintre care ni s-a păstrat cel pentru preoții din eparhia Râmnicului, din 9 aprilie 1676⁷.

Șerban Cantacuzino, a cărui politică fiscală a fost deosebit de apăsătoare, întărește și el privilegiul ruptei acordat preoților, dar la suma de 2100 de galbeni anual. Actul său datează din 23 iunie 1682⁸. Urmașul la domnie al lui Șerban Cantacuzino, Constantin Brîncoveanu (1688—1714) a avut o politică fiscală și mai grea,

3. Vezi Damaschin Mioc, *Despre modul de impunere și percepere a birului în Țara Românească pînă la 1632*, în «*Studii și materiale de istorie medie*», II, Editura Academiei, București, 1957, p. 49—116.

4. Vezi P. P. Panăitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1965; și recenzia lui Matel Cazacu în « *Glasul Bisericii »*, XXV (1965), p. 1189—1196.

5. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, XCIV/8; vezi și C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, III-2, București, 1946, p. 695.

6. Academia R.S.R., XCIV/6; C. C. Giurescu, *loc. cit.*

7. *Ibidem*, XCIV/7.

8. Arh. St. București, Mitropolia Țării Românești, CDXCII/1; și D. Furtună, *Preoțimea românească în secolul al XVIII-lea. Starea ei materială și culturală*, Vălenii de Munte, 1915, p. 48.

ajungându-se, în anul administrativ 1697—1698 la 38 de biruri pe an⁹. În anul 1698, Brîncoveanu acordă preoților privilegiul de a-și plăti toate obligațiile sub forma ruplei, măsură care se va generaliza pentru toate categoriile sociale începînd cu anul 1701. La 29 mai 1698, vistieria emite un hrisov reglementînd dările preoților din eparhia Buzăului, deci din județele Săcuieni, Buzău și Rîmnicul Sărat. Suma totală era de 2000 galbeni (ughi), plătibili în patru dări de cîte 500 ughi. Dijma din produse putea fi răscumpărată în bani¹⁰. La 16 iulie al aceluiași an se emite un alt act cuprinzînd obligațiile preoților din eparhia Mitropoliei, adică cele nouă județe: Ialomița, Prahova, Ilfov, Dinbovița, Vlașca, Teleorman, Muscel, Argeș, Olt, precum și cele două orașe, București și Tirgoviște. Preoții din aceste județe trebuia să plătească anual 7000 de ughi, tot în patru dări egale¹¹. Preoții din episcopia Rîmnicului, deci cele 5 județe de peste Olt, plăteau numai 2800 ughi anual¹². Din aceste acte se poate observa creșterea continuă a sumelor de bani pe care trebuia să le plătească anual preoții către vistieria domnească, de la Grigore Ghica și pînă la Constantin Brîncoveanu. În plus, ei erau supuși la tot felul de alte dări, după cum se vede din condica vistieriei țării, așa-numitul anatefter, continuat și de domnii următori¹³.

După moartea tragică a lui Brîncoveanu, este numit domn de către turci în Țara Românească Ștefan Cantacuzino, fiul învățatului stolnic, și principăul vinovat de moartea predecesorului său. Pentru a-și atrage simpatii în țară, el desființează, în 1714, printr-un hrisov solemn, văcărîtul care atingea în special pe marii proprietari de vite¹⁴. Un alt act deosebit de important al lui Ștefan Cantacuzino este hrisovul din 27 aprilie 1714, prin care preoții din toată Țara Românească sînt scutiți de orice fel de dări către vistierie, rămînd să plătească numai ploconul vlădicăii, stabilit la 1 galben pe an¹⁵. Acest act de o excepțională importanță a fost înălțat de primii Mavrocordați. Nicolae Mavrocordat îl va abroga însă în a doua domnie¹⁶, dar Constantin Mavrocordat va scuti și el pe preoți de orice dări către vistierie prin așezămîntul din 7 februarie 1740, articolul 3¹⁷. Aceste măsuri nu au fost însă respectate de domnitorii următori, care, ca Mihail Racoviță și Grigore Ghica al II-lea, căutau să stoarcă sume cît mai mari din țară. Actele din 24 septembrie 1749, din timpul domniei lui Grigore Ghica al II-lea, vorbesc de birul preoților din diverse județe ale țării, sfertul «lui Sf(eti) Dimitrie»¹⁸. Un alt sfert, plătibil la Sfîntul Gheorghe, îl găsim menționat la 1752¹⁹. Totuși, sumele erau mult mai mici decît cele de pe vremea lui Brîncoveanu: toți preoții din eparhia Mitropoliei plăteau anual vistieriei un total de 15.868 de taleri, adică 10.578 de galbeni²⁰, în timp ce în 1698 un singur preot plătea anual 7000 de galbeni.

În anul 1769, printr-un act datat 22 martie, Grigore Ghica al III-lea, luînd o serie de măsuri privind situația preoțimii, îi scutește complet de dăjzii către vistierie²¹. Aceste scutiri de dări către stat le-au avut preoții pînă la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul celui următor²². Totuși ei trebuia să plătească o sumă de bani din

9. H. Chirca, *Veniturile vistieriei lui Constantin Brîncoveanu după condica vistieriei*, în «Studii și materiale de istorie medie», I, Editura Academiei, 1956, p. 228.

10. Act în Anatefter, publicat de Dinu C. Giurescu, *Anatefterul. Condica de porunci a vistieriei lui Constantin Brîncoveanu*, în «Studii și materiale de istorie medie», V, 1962, p. 391—392, nr. 37; și N. Iorga, *Studii și documente*, V, p. 316—347; idem, *Antiens documents de droit roumain*, I, Paris—București, 1930, p. 568—569.

11. Arh. St., Mitropolia Țării Românești, CDXCIV/2; rezumat în Anatefter, *ed. cit.*, p. 392; și D. Furtună, *op. cit.*, p. 49—50. 12. *Anatefter*, p. 393. 13. *Idem*, *passim*.

14. *Idem*, p. 436, nr. 179; N. Iorga, *Studii și documente*, III, p. 94—96.

15. Arh. St. București, Mitropolia Țării Românești, CDXCII 2, original; idem, CDXCII/2 bis exemplar tipărit, cu pecetea domnului; idem, CDXCII.3, exemplar grec; D. Furtună, *op. cit.*, p. 50.

16. D. Furtună, *op. cit.*, p. 51, nota 6.

17. C. C. Giurescu, *op. cit.*, III-1, p. 256; *Istoria României*, III, Editura Academiei, București, 1961, p. 436.

18. Arh. St. București, ms. 139, f. 180v—183v; nu am putut cerceta manuscrisul deoarece era în stare proastă. 19. Arh. St. București, Mitropolia Țării Românești, CDXCIV/4.

20. *Idem*, CDXCIV/3; D. Furtună, *op. cit.*, p. 70. 21. Arh. Sf. București, Suluri 35.

22. D. Furtună, *op. cit.*

care se întrețineau școlile reorganizate de Alexandru Ipsilanti la 1776²³ și o altă sumă de bani, egală cu prima, pentru cutia milelor. Mai târziu, din acești bani se vor întreține soțiile²⁴.

*

Reducerea sau suprimările de dări de care a beneficiat preoțimea din Țara Românească în cursul secolului al XVII-lea și al XVIII-lea au avut ca rezultat transformarea ei într-o pătură privilegiată. Se observă astfel, în acest timp, o tendință tot mai accentuată de a se hirotoni un număr crescând de preoți, recrutați în special din țărani dorinci de a se elibera de povara dărilor la care erau supuși. Numărul preoților și diaconilor depășea cu mult necesitățile reale ale țării, fapt menționat în numeroase documente din acel timp, care pomenesc de cîte 20—40 de preoți și diaconi într-un singur sat²⁵. Această stare de lucruri își are originea în lipsa unor reglementări efective ale hirotoniilor, a unor formalități mai complexe de îndeplinit de către candidații la preoție, precum și de abuzurile unor protopopi locali.

Meritul de a fi inițiat o serie mai largă și mai precisă de măsuri privind condițiile de hirotonie revine învățalului mitropolit Antim Ivireanul. În afara tipăririi unui mare număr de cărți cuprinzând explicarea Sfințelor Taine, slujbele în diverse ocazii, cîntările și explicarea evangheliilor, mitropolitul ia hotărîrea ca pe viitor candidații la preoție să învețe timp de un an de zile slujba bisericească pe lângă episcopiiile de care aparțineau. Pentru a fi numiți preoți într-un sat era necesară cererea a minimum 5 săteni²⁶.

În ciuda tuturor acestor restricții, numărul preoților creștea mereu, fapt constatat în toate documentele timpului. De aceea, în secolul al XVIII-lea se observă o dublă acțiune de limitare a numărului de hirotonii, pe de o parte de către domni, care pierdeau un mare număr de contribuabili, iar pe de altă parte de către unii mitropoliți și episcopi. Astfel, Grigore Ghica al III-lea, printr-un act din 22 martie 1769, stabilește o extrem de complicată procedură de urmat în cazul unei hirotonii²⁷. Urmează apoi în ordine cronologică acte de la Alexandru Moruzi din 16 februarie 1794²⁸, Alexandru Ipsilanti din 17 decembrie 1796²⁹ și 22 martie 1797³⁰, Constantin Ipsilanti la 22 februarie 1804³¹ și 15 iulie 1806³², Ioan Gheorghe Caragea la 4 februarie 1813³³, 9 iulie 1813³⁴ și 26 februarie 1815³⁵, Alexandru Suțu din 28 august 1820³⁶. De la mitropolia țării cunoaștem acte de la Neofit al II-lea³⁷, Ignatie³⁸, măsurile lui Dionisie Lupu³⁹ și un act al episcopului Neofit al Rîmnicului din 29 septembrie 1837⁴⁰.

În aceeași serie de măsuri de reglementare și evidentă a hirotoniilor se numără și apariția condicilor în care se treceau hirotoniile efectuate, condici apărute desigur în secolul al XVIII-lea, o dată cu reorganizarea cancelariilor mitropolitane și episcopale⁴¹. Datorită lor se excludea posibilitatea pierderii sau falsificării actelor de

23. V. A. Urechla, *Memoriu asupra perioadei din istoria românilor de la 1774—1786*, București, 1893, p. 83—89; D. Furtună, *op. cit.*, p. 70. 24. D. Furtună, *op. cit.*, p. 72.

25. V. A. Urechla, *Istoria românilor*, VI, București, 1891, p. 309.

26. D. Furtună, *op. cit.*, p. 25—26. 27. Vezi nota 21.

28. V. A. Urechla, *Istoria românilor*, V, București, 1893, p. 31—32.

29. C. Erbiceanu, *Documente privitoare la istoria bisericii române*, în «Biserica Ortodoxă Română», XXV (1902), p. 697—698.

30. V. A. Urechla, *Istoria românilor*, VII, București, 1895, p. 15.

31. Idem, *ibidem*, VI, p. 310—311. 32. Idem, *ibidem*, p. 311—312.

33. C. Erbiceanu, *Documente inedite privitoare la istoria bisericească națională din secolul prezent*, în «Biserica Ortodoxă Română», XVI (1893), p. 303—305; V. A. Urechla, *Istoria românilor*, X A, București, 1900, p. 49—50. 34. Idem, *ibidem*, p. 50—51. 35. Idem, *ibidem*, p. 51—52.

36. Idem, *ibidem*, XII, București, 1898, p. 60—62.

37. Arh. St. București, ms. 143, f. 39—40.

38. C. Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul al XIX-lea*, în «Biserica Ortodoxă Română», XXVII (1904), p. 993. 39. V. A. Urechla, *op. cit.*, XII, p. 59—62.

40. C. Erbiceanu, *op. cit.*, în «Biserica Ortodoxă Română», XVII (1894), p. 485—489.

41. Emil Virtosu, *op. cit.*, p. 1050.

hirotonie. Tot astfel, pentru a se cunoaște numărul exact al preoților din țară, se notează mai întâi numele celor hirotoniți și satul în care locuiau, paralel cu aceeași făcându-se și un recensământ al preoților. Alexandru Ipsilanti, în 1776, pomeneste de «catastifurile» pe care i le-a prezentat mitropolitul Grigore, cuprinzând numărul preoților din toată Țara Românească, număr care se ridică la 3500⁴².

Primele hirotonii însemnate în condici pe care le cunoaștem din Muntenia datează din 1784⁴³, fiind continuate între anii 1787—1790 și 1792⁴⁴. Din secolul al XIX-lea posedăm sumare liste de hirotonii dintre 1 ianuarie 1802—4 mai 1804⁴⁵ și dintre anii 1813—1814⁴⁶.

Totuși condica cuprinzând hirotoniile dintre anii 1823 și 1852 este unică în felul ei și trebuie privită ca fiind rezultatul activității și importanțelor măsuri ale mitropolitului Grigorie Dascălul.

Descrierea manuscrisului. — Condica ce publicăm este un in-folio de dimensiunile 22 × 36 cm, având păstrate 199 de foi. Este scrisă pe o hîrtie groasă, de culoare albăstrui. Ultima hirotonie de pe fol. 199v datează din 27 decembrie 1852, însă o însemnare din 12 octombrie 1853 de pe fol. 150v lasă să se întrevadă că însemnarea hirotoniilor s-a făcut și în cursul anului 1853.

Pe copertă se mai poate descifra următorul titlu: «Condică de trecerea hirotoniilor ce să fac în eparhia Sf(intei) Mitropolii». Urmează 8 foi albe, iar pe foaia 9 pe care încep hirotoniile anului 1823 găsim însemnarea: «Hirotoniile ce s-au făcut în unsprezece ani în eparhia Sf(intei) Mitropolii prin mine după cum în jos pã fieșcare leat arată». Acest eclesiarh care a însemnat hirotoniile este Gavriil eclesiarhul. El copiază hirotoniile pînă la 1 aprilie 1834 și notează la fol. 53 «Aceste hirotonii ale preoților ce mai sus se arată într-această condică pe anume și prin ce arhieru s-au hirotonisit pe fieșcare leat în soroc de ani unsprezece din leat 823 aprilie 1 și pînă în leat 834 aprilie 1, toate s-au făcut prin mine, carele am fost într-arătații ani orînduit eclesiarh în sfința Mitropolie, de milostivul meu părinte Prea Înălțatul Prea Osfinția sa Mitropolit al Ungro-Vlahii chiriu chir Grigorie. Și acum iarăși prin a Prea Osfinții sale milă și dragoste părintească m-am orînduit de al doilea năstavnic Sf(intei) mînăstiri Znagov; și trebuință urmînd a merge să locuiesc în sf(inta) mînăstire, las acest înscris spre aducerea aminte oricui va ceti și pã mine a mœ pomeni și ca unui om greșit ertăciune a-mi dăruî. Gavriil eclesiarhul) Sf(intei) Mitropolii, 1834 aprilie 10». Pe foaia următoare, 54, se mai află o scurtă însemnare: «Pînă aici s-au hirotonisit din porunca părintelui mitropolit Grigorie, ce au răposat la leat 1834 iunie 22». Din acest an și pînă în 1849 hirotoniile sînt însemnate de altă mînă, însă nici-o însemnare nu indică numele respectivului eclesiarh. Începînd cu hirotonia 1/1839, este indicat și numărul delei (dosarului) respectivului preot, care cuprindea actele depuse de el la Mitropolie. Ultima hirotonie avînd această indicație suplimentară este cea cu nr. 70/1847. Acest eclesiarh, mai atent și mai conștiincios, face cîteva însemnări. La fol. 87v: «Pina aici cîți s-au hirotonisit, de la moartea răposatului mitropolit Grigore, s-au săvîrșit atît diaconi cît și preoți cu escăliiurile părinților episcopi ocîrmuitori Sfinței Mitropolii». Tot el pune două notițe marginale la fol. 109v și 123, indicînd că respectivul preot s-a prezentat cu întîrziere la eclesiarh, astfel că nu este trecut la locul său. În sfîrșit, de la 1849 și pînă la sfîrșit, hirotoniile sînt însemnate de Teodorit arhimandritul, noul eclesiarh. El face pe fol. 150 v următoarea însemnare: «Hirotoniile ce să vād trecute de aci înainte de la leat 1849 sînt însemnate și trecute la această condică de supțscălitul, fiind eclesiarh Sfinței Mitropolii. Teodorit arhimandrit eclesiarh Mitropolii, 1853 octombrie 12. Probabil că el a mai notat și hirotonii din cursul anului 1853, care ni s-au pierdut însă.

În indicațiile fiecărei hirotonii observăm deosebiri de la scriitor la scriitor, dar uneori și la unul singur. Unele sînt foarte scurte, altele mai lungi, trecîndu-se hramul bisericii în care este hirotonit candidatul, hramul bisericii pe seama căreia este hirotonit, județul, satul, uneori cătunul. În general, cu cît avansează în timp, însemnările sînt mai bogate și mai complete. Paralel cu aceasta se observă o creștere a numărului de preoți și diaconi hirotoniți. Astfel sînt 61 în 1824, 71 în 1825, 43, în 1826, 73, în 1827

42. V. A. Urechia, *op. cit.*, I, p. 88. 43. D. Furtună, *op. cit.*, p. 222—225.

44. Idem, *ibidem*, p. 230. 45. V. A. Urechia, *op. cit.*, VI, p. 180.

46. Idem, *ibidem*, X A, p. 54—56.

50 în 1828, 91 în 1829, 227 în 1830 (cel mai mare număr într-un singur an), 108 în 1831, 135 în 1832, 94 în 1833, 104 în 1834, 88 în 1835, 73 în 1836, 67 în 1837, 68 în 1838, 72 în 1839, 84 în 1840, 83 în 1841, 114 în 1842, 79 în 1843, 144 în 1844, 64 în 1845, 94 în 1846, 76 în 1847, 15 în 1848, 135 în 1849, 150 în 1850, 106 în 1851, 119 în 1852. Este plin de semnificație numărul redus — 15 hirotonii din anul 1848, an al revoluției. Ia care au participat și numeroși preoți din toate părțile Țării Românești.

Norme de transcriere. — Transcriind acest manuscris sîntem pe deplin conștienți de complexitatea problemelor pe care le ridică un text chirilic. De aceea, am adoptat ca principiu călăuzitor transcrierea fonetică, deci cît mai apropiată de pronunțarea zilnică a cuvintelor.

Astfel, am transcris în întregime cuvintele prescurtate, fără a mai indica aceasta prin paranteze, care îngreunează urmărirea textului. De asemenea, am căutat să unificăm modul de transcriere a unor cuvinte des utilizate, care apar în mod diferit uneori.

Astfel, am redat fomele *pr.*, *păr.*, *prlu* prin *părintele* sau *preotul*, renunțînd la terminațiile în *u* scurt.

De asemenea, am înlocuit formele *s.*, *st.*, *st.*, *sl.* *stul* prin *sînt*, articulat sau nu, precum și la cazul cerut de context.

Am transcris în loc de *beserică*, *biserică*, *besirecă*, *bisearică*, etc. prin forma *biserică*. De asemenea pentru adjectivul *noo*, *nođ*, *noao*, am ales forma *nouă*.

În transcrierea numelor lunilor anului am redat totdeauna forma modernă a cuvîntului. Astfel am transcris *februarie*, *august*, *decembrie*, etc.

Numelor de persoane care prezintă diferențe de transcriere le-am dat o formă cît mai corectă. Astfel am ales forma *Constantin*, chiar dacă întîlnim coruperi de felul *Costandin*, *Costantin*, etc. Am preferat forma *Vasile* lui *Vasilie*, *Gheorghe* lui *Gheorghie*, *Grigore* lui *Grigorie*, *Nicolae* lui *Niculae*, *Mihai* lui *Mihail*, *Parascheva* lui *Paraschiva*.

Tot în redarea numelor de persoane, dar și de sate sau biserici, am renunțat la articulări inutile de felul *Radul*, *Sandul*, *Mihul*, și am preferat formele *Radu*, *Sandu*, *Mihu*, etc.

Din rațiuni de ordin tipografic, am împărțit textul condicii în trei părți, a căror succesiune este cea cronologică. În același timp, am căutat ca aceste părți să aibe anumite limite în timp cît mai logice.

Astfel, partea întâi cuprinde hirotoniile săvîrșite în intervalul dintre 13 iulie 1834 și 3 iulie 1840, în timpul cît scaunul mitropolitan a fost vacant. De altfel, însemnarea care urmează acestei ultime date justifică această diviziune.

A doua parte cuprinde hirotoniile dintre 1840 și 1849, inclusiv. Am ales această perioadă deoarece, după demisia mitropolitului Neofit de la 27 iulie 1849, este ales ca locțiitor viitorul mitropolit Nifon, ales ca atare abia în septembrie 1850.

Partea a treia cuprinde hirotoniile dintre anii 1850 și 1852, inclusiv, fiind urmată de indicele toponimic pentru anii 1834—1852.

MATEI CAZACU

CONTRIBUȚII LA VIAȚA ȘI OPERA LUI DRAGOȘ EUSTRATIE LOGOFĂTUL

VIAȚA ȘI FAMILIA

Viața lui Dragoș Eustratie Logofătul e cam săracă în date¹. La 2 martie 1618, apare, într-un document, un «Istratie diac»². La 31 decembrie 1624, «Istratie paharnic» de Albești³. La 30 august 1630 îl găsim deja în rangul de al treilea logofăt⁴ iar la 28 octombrie același an îl aflăm în același rang boieresc⁵. Tot ca al treilea logofăt îl găsim și în anul următor, la 29 martie⁶ și 5 august⁷. Între această dată de 5 august 1631 și 28 aprilie 1632, Eustratie ieșise din viața politică, deoarece într-un document ce poartă ultima dată (28 aprilie 1632), el e numit «fost logofăt». În același document mai aflăm că Eustratie dăruise Mănăstirii Bisericii moșia sa Răzămăștii, ce forma a treia parte din satul Fitingești, și că scriitorul nostru se numea «Dragoș» Eustratie, lucru nesciut de istoria literară. Iată un fragment din acest important document din 28 aprilie 1632: «după accia Istratie biv logofătul el au dat și au miluit-o pe acea de mai sus scrisă Sf. Monastire cu acea ocină, drept aceea ca să-i fie și de la Domnia Mea Sf. Monastiri Bisericianii, accia a treia parte din satul Fitingeștii, care acum să mai numeste Răzămăștii, cu vad de mori, cu vii, dreaptă ocină și miluire și uric de întăritură cu tot venitul neștrămutat nici odinioară în veci. Însă să fie îndatorați și părinții monahi din mai sus numita mănăstire ca să pomenească pe logofătul Dragoș Istratie după testamentul lui la jertfelnicul lui Dumnezeu și să aibă a-i face lui pomeneire din an în an după cum se cade. Drept aceea cine din seminția numitului boer va voi să strice dania și a lui bună miluire, pe același să-l răpiască mânia lui Dumnezeu»⁸. Despre această danie făcută de Dragoș Eustratie Mănăstirii Bisericiani, aflăm confirmări numeroase. Astfel, într-un document din 1639 se spune: «pentru un loc ce are Mănăstirea acolo cumpărat și dat mănăstirei de logofătul Istratie Mănăstirei Bisericianilor»⁹; într-un pomelnic din mai 1661 al Mănăstirii Bisericiani e trecut și «Eustratie logofătul»¹⁰, iar în alt pomelnic al aceleiași mănăstiri e trecut de asemenea: «Eustratie logofăt; această au dat a treia parte de sat în Fitingești»¹¹. Eustratie a mai făcut o danie și Mănăstirii Bistrița, deoarece e menționat într-un pomelnic al acesteia astfel: «Eustratie logofătul»¹².

1. Deși opera lui a fost studiată amănunțit după cum vom vedea mai jos.

2. Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, I, 2, p. 112.

3. Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, XVI, p. 45.

4. N. Iorga, *Studii și documente*, XVI, p. 185; I. Antonovici, *Documente birlădene*, III, p. 33-34.

5. Gh. Ghibănescu, «I. Codrescu» (revistă), I, 1933, nr. 8, p. 116.

6. I. Bianu, *Documente românești*, București, 1907, vol. I, 2, p. 179.

7. Gh. Ghibănescu, *Surete...*, p. 157.

8. T. Codrescu, *Uricariu*, V, p. 222-221.

9. B. P. Hașdeu, *Arhiva istorică*, I, 1, p. 93-94.

10. T. Codrescu, *Uricariu*, XXII, p. 317.

11. N. Iorga, *Studii și documente*, XVI, p. 247.

12. I. Minca, *Pomelnicul M-rii Bistrița*, «Cercetări istorice», VII-IX, 1932-1933, nr. 1, p. 58.

Dar să urmărim viața socială a cronicarului. Pe manuscrisul său intitulat *Pravila aleasă*, care are o notă cu data de 23 septembrie 1632, Eustratie apare iscălit tot «fost logofăt»¹³.

Pe la 1632—1633 (10 februarie), Eustratie apare logofăt¹⁴, desigur neștiindu-se că deja ieșise din politică.

La 26 februarie 1636 apare tot «fost logofăt»¹⁵; la fel la 9 și 31 iulie 1639¹⁶. La 18 mai 1641, Eustratie «fost logofăt» cumpără 5 iepe de la niște boieri, între care se află și «Gligorie Ureache vel spatar»¹⁷.

La 20 martie 1644, «Istratie» apare logofăt¹⁸ (desigur «fost»). La 29 martie același an, «Istratie ce-au fost logofăt»¹⁹. La fel și la 8 noiembrie 1644²⁰, 20 octombrie 1645²¹ și 4 mai 1646²².

Dragoș Eustratie logofătul moare între 4 mai 1646 și 1647²³.

Asupra familiei lui Eustratie datele sînt foarte sărace. Într-un document din 26 februarie 1636 aflăm că pe soția lui Eustratie o cheamă Măricuța, e fiica «lui Constantin uricarul și a Tofanei fata lui Mălai vătaf». Măricuța are un frate Savin, și două surori: Mierla, măritată cu Stratulat Dobrenchii, și Nastasia, măritată cu Nacul²⁴.

Eustratie logofătul a avut o fiică Irina, care apare la 15 martie 1635²⁵ și 2 aprilie 1670 măritată cu Contăș²⁶.

Irina trăia încă la 28 august 1690, dar soțul ei murise deja. Ea a avut trei băieți: Lupașco, Solomon și Iardăchia²⁷.

OPERA

1. PRAVILA ALEASĂ²⁸, în manuscris, aproape de 1632.

Manuscrisul original a fost găsit mai de mult de Timotei Cipariu și se afla — cîndva — în biblioteca acestuia²⁹. Astăzi, o copie după originalul lui Cipariu, se află la Academia Republicii Socialiste România, secția msse no. 2946, copie făcută în anul 1904³⁰.

Datarea. — Manuscrisul *Pravilei* nu poartă nici o dată. Dar pe el există o notiță slavonească³¹ cu aceeași caligrafie ca și primele șapte file din tabla de materie a *Pravilei*, anume: «1632 luna septembrie 23 zile duminică s-a hirotonisit Varlaam Mitropolițul Moldovei... Și predicat-a în acea zi marele dascăl din Creta, Meletie Sirigul»³².

Unii istorici literari se îndoiesc de exactitatea acestei datări 1632. Cercelînd, am constatat că nota în cauză de pe *Pravila aleasă*, e cit se poate de exactă din

13. Vezi *Opera*.

14. N. Iorga, *Studii și doc.*, VI, p. 78; Idem, *Istoria literaturii* ed. II, București, 1925, vol. I, p. 262.

15. Idem, *Studii și doc.*, VII, p. 102.

16. Gh. Ghibănescu, *Documente*, în «Arhiva», IX, 1898, nr. 7 și 8, p. 477—478.

17. Ghibănescu, *Sur. și izv.*, III, p. 310.

18. Ghibănescu, *Isp. și zapise*, II, 2, p. 52.

19. *Ibidem*, p. 53.

20. Vezi opera *Șapte taine*.

21. Ghibănescu, *Isp. și zapise*, II, 2, p. 89.

22. Vezi opera: *Pravilele împărătești*.

23. Vezi opera: *Letopiseșul moldovenesc*. Eustratie mai scadește un document fără data astfel: «Istratie biv logofăt» (C. A. Stoide, *Contribuție la biografia a lui Eustratie Logofătul*, în «Arhiva», Iași (41), 1934, nr. 1, 2, p. 11—12).

24. N. Iorga, *Studii și doc.*, VII, p. 102.

25. Ghibănescu, *Sur.*, etc., IV, 289.

26. Miron Costin, *Opere complete* (ed. V. A. Urechia), I, p. 131.

27. N. Iorga, *Studii și doc.*, XXII, p. 357—358.

28. Semnalată și descrisă de T. Cipariu, *Principia de limba și scriptura*. Blaj, 1866, p. 103,

107, 113—114; I. Bianu, *Manuscrisul românesc de la 1632*, «Columna lui Traian», III, 1882, nr. 4—5, p. 210—217.

29. T. Cipariu, *Crestomație sau Anaiele literare* Blaj, 1856, XXXI și *Principia*, p. 113 — Fragmente după manuscrisul original a publicat Cipariu în *Principia*, p. 113 ș.u. (Cf. M. Gaster, *Crestomația română*, I, Leipzig-București, 1891, p. 76—79).

30. Vezi și *Creșterea Colectiilor Academiei pe anul 1904*, p. 161.

31. Citată în C. A. Stoide, *Principia*, p. 113. Pe manuscris-copie nota e la p. 286.

32. I. Bianu, *op. cit.*, p. 212.

două motive: primul, pentru că acel Meletie Syrigos a sîtat în Moldova, așa cum reiese din indicațiile lăsate de el pe niște caiete ale sale, de la începutul anului 1632 pînă în iulie 1633. El plecase din Constantinopol spre Moldova în «primele patru luni ale anului 1632» și se întoarce din Moldova la Constantinopol, la 4 august 1633; al doilea, pentru că Meletie înseamnă într-unul din caietele sale «o predică pentru duminică de 23 septembrie în care Varlaam fu înscăunat mitropolit al Moldovei». Deci, o asemănare perfectă în amănuntele ei cu nota de pe *Pravila aleasă*, (Vezi aceste date în I. Pargoire, *Meletios Syrigos, sa vie et ses oeuvres*, «Echos d'Orient», II, 1908, nr. 73, p. 337—339).

Din cauza acestei notițe, Cipariu datează *Pravila aleasă*, cînd la 1631³³, «cînd înainte de 1632»³⁴.

Descrierea. — Copia de la Academie e făcută întocmai după original, respectînd numărul rîndurilor și golorilor de pe fiecare pagină. Așa că, pe lîngă descrierile ce s-au făcut asupra originalului *Pravilei*, ne vom sluji și de copie.

Manuscrisul cuprinde 343 foi³⁵ (686 pagini) și 8 foi (16 pagini) nepaginate (Cuprinsul)³⁶. Formatul 4°. Pe pagina 1 (urmărim de acum paginația Academiei făcută la copie) e o Prefață³⁷, care ține loc și de titlu, și care începe așa: «*Pravila aleasă*, scoasă și tocmită, și pentru multe svinte scripturi, cercată și găsită, caria de toți prea înțelepții și buni credincioșii, iaste cinstită și primită»... Prefața ține pînă la la p. 5 inclusiv. Ea nu e iscălită. Pe p. 7—677, textul *Pravilei*.

Pe p. 677 (jos, ultimul rînd) — 685 se află un Epilog³⁸ iscălit: «Eustratie biv (= fost) loqofăt».

Pe p. 686 se află nota slavonească despre Varlaam.

Izvoarele și traducerea. — În epilog, Eustratie indică izvoarele prime ale *Pravilei* și de unde a tradus-o :

«*Aciaste capete de pravilă, ce sînt scrise într-această carte o samă sântu scoase dentru svintiloru și d(u)mn(e)zăeștiloru ap(o)s(to)lii o samă sântu alease și scoase de la svintele, și d(u)umn(e)zăștile, a toată lumea luminătoare, ceale 7 soboar(e) carele să află că le-au tălcuitu, și le-au scosu deusebi carea după treabă sa, fericitul și prea înțeleptulu, marele Ioanu pre poreclă Zunară (= recte Zonară), ce-au fostu monah...»³⁹ întru care lucru, era (= Zunară) întru totu împreunatu... cu *Teod(o)ru Valsamonu*... Dup-aceia sânt într-această carte și alte nume... *Mateiu Vlastari*... *Constantin* — *Tarasie Armenopolu, carii s-au nevoitu de au scos preia limbă mai purtăreață grecească...*». «Dup-aceia și eu una păcătosu, și mai neînțelegătoriu de toți, răvnindu urma învățaturii, și neajungîndu cu firea, *m-amu apucatu de-amu scosu această, cinstită carte de prea limba grecească, pre această limbă, ce se cheamă acum rumâniască*, luând izvod de la multe feluri de limbi, carii văzînd și ei scădeare, și împutînarea întru toate lucrurile înțelepciunii»...*

Cu alle cuvinte, această *Pravila aleasă* cuprinde o compilație din operele mai multor scriitori greci. Ion Zonară, Teodor Valsamon, Matei Vlastaris și Constantin-Tarasie Armenopol, compilație pe care Eustratie o găsește gata într-una din numeroasele redacții de nomocanoane grecești în manuscrise, care circulă sub numele și autoritatea lui Manuel Malaxos⁴⁰ și de unde Eustratie o traduce în românește. I. Peretz dovedește acest lucru, comparînd *Pravila* lui Eustratie cu una din redacțiile lui Malaxos⁴¹, punînd pe două coloane⁴². Totuși, Eustratie traduce confuz izvorul grecesc⁴³.

33. În *Principia*, 103 și în *Arhivul pentru filologie și istorie*, 1867, nr. 5, p. 88.

34. În *Crestomație*, p. XXXI.

35. După Cipariu, *Principia*, p. 113 și după copie. I. Bianu, *op. cit.*, p. 210, numără eronat 316 foi.

36. În original (deci și în copie), lipsește la început o parte din cuprins, de la cap. 1—23 inclusiv. 37. Reprod. I. Bianu, *op. cit.*, p. 213—214 și în Gaster, *Crestomația*, I, p. 76—77.

38. *Ibidem*, p. 214—217; *Ibidem*, p. 77—79.

39. Punctele sînt ale noastre. Evităm de a lungi citatul.

40. I. Peretz, *Le Code d'Eustratie*, «Revue de Roumanie», I, 1910, Nr. 3, p. 387. Cf. I. Peretz, *Curs de Istoria dreptului românesc*, Ed. II, București, 1928, vol. II, I, p. 312; Cf. I. Peretz, *Precis de Istoria dreptului vechi românesc*, București, 1931, p. 323 și 325.

41. *Ibidem*, p. 382; Cf. *Ibidem*, p. 286—287; Cf. *ibidem*, p. 323.

42. *Ibidem*, p. 384—387; Cf. *ibidem*, p. 308—311 (Cursul).

43. *Ibidem*, p. 384; Cf. *ibidem*, p. 289; Cf. *ibidem*, p. 325.

Pravila aleasă e primul cod penal clerical. Dar, desigur că, din cauză că nu fusese tipărit, n-a devenit oficial.

2. ȘAPTE TAINЕ A(LE) BESEARECII ⁴⁴, Iași, 8 noiembrie 1644 ⁴⁵.

E o tipăritură. Are peste 339 pagini (uneori eronate) ⁴⁶. E tradusă de Eustratie și cu o prefață de Mitropolitul Varlaam al Moldovei ⁴⁷.

Pe pagina 1 se află al doilea titlul: «Pravilă prescurtu aleasă, de-n svintele scripturi scoasă pre rindu și tocmită mai vrătos pentru ceale șeapte taine mari a besearicii, careaș dinse rânduită, cu toate treabele ei, prin carile și pravila svinților ap(o)s(to)lii la fel lucrulu diaistvniaste pre toate. Obiceale ce-au lăsat purtătorii de d(um)m(ne)zăire și într-un nărav cu ap(o)s(to)lii. Păstorii și a toată lumea, învățătorii» ⁴⁸.

Pe verso-ul primului titlu găsim stema țării Moldovei cu următoarele versuri:

Peceatia Domnii Moldovenești
Vlăhna, acestiia Her să o socotești.
Cap de buâr fiindu tare
Arată puteria celui mai mare.
Acesta chip de buâr
Mulți au biruit fără număr ⁴⁹.

La p. 317 se află următoarea notiță slavonească: «Mult păcătosul și neînțelegătorul serv *Eustratie fost logofăt de muncă iubitor*» ⁵⁰.

Cuprinsul. — E un codice penal și civil clerical. Conține sfaturi și pedepse în ceea ce privește: 1) Botezul; 2) Mirul; 3) Liturghia; 4) Preoția; 5) Pocăința; 6) Cununia; 7) Maslele (pînă la p. 300). De la pagina 301—303, un tablou de toate sărbătorile. De la pagina 304—317: «Tocmeala posturiloru ce sântu prespre anu, și hărții pre ce vreme să dezleagă».

De la pagina 318—339, o tablă de materii (ruptă și neterminată în exemplarul Academiei).

«Șapte taine». — La Academia Republicii Socialiste România se află trei copii manuscrise făcute după *Șapte taine* ale lui Eustratie.

Manuscrisul nr. 713. — Astăzi se află la Moscova. Reproducem după I. Bianu—R. Caracas ⁵¹. Titlul: «Pravila sv(i)ntilor părinți pre scurtu aleasă din sv(i)ntele scripturi, scrisă și tocmită pre limbă românească de Varlaam Mitropolitul de Suceava din Țara Moldovei, mai vartos pentru ceale 7 taine a beasearecii, care-ș de sine rânduite cu toate trebile ei, prin carele și pravila sv(i)ntilor ap(o)st(o)li la tot lucru adeverează spre toate obiceale ce au lăsatu purtătorii de d(um)n(e)zăirea și într-un chipu cu ap(o)st(o)lii, păstorii și această lumia învățătorii, svinții părinții de la ceale șiaptia săboare...».

La p. 123 (vezi și pagina 124 nota): «Cu mila și agiutoriul lui D(um)n(e)zeu am svărșit cele 7 taine a besearicii. *Precum am allat și în cea tipărită a Mitropolitului Varlamu, din țara Moldovoi dela Sucoavă, așa am și scris*. Și am scris în sat în Sântu Andreaș lângă Temișvara (= Timișoara)... 1708, iunie 22» ⁵².

44. Urmează titlul: «tipărite, cu învățatura și cu toata chelturala Măriei sale Ioanu Vasilie Voevoda, în tipariul cel Domnesc în targ în Iași, VII(ea)to 7153 (- 1644), Noev. 8». (Cf. Cipariu, *Crestomație*, n. XXXVI da eronat 1645), 212; (Cf. I. Bianu, N. Hodoș, *Bibliografia veche românească*, p. 147, nr. 47 Cf. Gaster, *Crestomație*, I, p. 111-117).

45. Cipariu, în *Principiu*, p. 102 și *Arhiva pentru filologia și istoria*, 1867; nr. 5, p. 88, o datează greșit 1645, apoi bine 1614 (*Principiu*, p. 107); D. Iareu, *Annale bibliografice române*, ed. I, Buc. 1865, p. 16 (Cf. *Ibidem*, ed. II, Buc. 1873, p. 4) o dateaza 1645. — Greșala acestei datări (1615) constă în faptul ca au scăzut 5508 din anul de la facerea lumii (7153), în loc de 5509.

46. Cipariu, *Crestomație*, p. 212; Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 147.

47. Vezi prefața întreagă în Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 147—150 și în Gaster, *Crestomația* p. 111

48. Cf. Cipariu, *Crestomația*, I, p. 212 (nota); Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 150.

49. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 117. 50. *Ibidem*, p. 150.

51. În *Catalogul Manuscriselor românești*, II, p. 465—467.

52. Descriș și de V. Manăgra, *Cercetări literare-istorice*, București, 1896, p. 15—16.

Nu mai rămâne îndoială că acest manuscris e o copie întocmai după tipăritura lui Eustratie, numai că acel copist timișorean, dascălul Vasile Sturza Moldovanul, presupune autor pe Varlaam.

*Manuscrisul no. 709*⁵³. — Există la Academia Republicii Socialiste România. Pentru că nu are nici o indicație, care să arate că e o copie după cartea lui Eustratie, comparăm :

Tipăritura lui Eustratie

Pag. 6: «Intăia taină iaste Botezul, A doa mirulu. A treia Liturgia, cumene-cătura, trupulu și singele lui Hs. A patra preuția. A cincea Pocăința. A șeasica cununiia. A șeptia Maselele, ce slujescu preoții la bolnav.

Aceaste Seapte Taine să înpreună cătră ceale șapte daruri a duhului svântu. Carile suptu chipure văzute și atinse».

Și așa mai departe. Mssul 709 are același cuprins ca și cartea lui Eustratie. Numai că, o mână străină adaugă la sfârșit două capitole, cari lipsesc lui Eustratie, anume: 1. «În sfințe și mari Gioe slujba strastiloru a Domnului nostru Is. Hs.» (f. 130 v); 2. «Tremealeria a D(omnului nostru Is. Hs. de au căzut din ceriu în cetate Erusalim(u)lui» (f-182 v).

Cap. 2 e neterminat: iar după cap. 1 aceeași mână adaugă (f. 182): «Aceasta Strașnicu au scrisu diiacu din țara Moldovei, likuitoriu în Șiumugiū, cîndu au fostu ani Domnului 1717. Iulii 21».

Așadar, această copie e anterioară anului 1717.

*Manuscrisul Nr. 711*⁵⁴. — Există la Academia Republicii Socialiste România. Are titlul asemănător cu al mssului nr. 713, văzut mai sus, adică: «Pravila sv(i)ntîilor parinți, pe scurtu aleasă și tocmită, scoasă din svintelele scripturi de *Varlaamu, Mitropolit de la Sociova, din țara Noldovei, pre limbă rumânească*, mai vărtos pentru celea 7 taine a besearicii, care-și de sine rânduite cu toate trebile ei, prin carile și Pravila sv(i)ntîilor apostoli la totu lucrul adeveriaz(ă) spre toate purtătorii de D(u)mnezău întru nărav cu apostolii pastori și a toată lume învățatori sv(i)nti părinți».

Are același conținut ca și tipăritura lui Eustratie.

Între *Pravila aleasă* din 1632 și *Șapte taine* nu-i nici o copiere, deși titlul celei de-a doua le-ar determina să crezi așa ceva.

Traducerea. — P. P. Panaitescu⁵⁵ afirmă în această privință: «*Șapte taine* ar putea fi traduse după cartea ruteană tipărită doi ani înainte (recte 4 ani) la Lemberg, «Tainele Bisericeii» (la 1640)⁵⁶. Publicarea acestei cărți moldovenesti, apărute doi ani (= recte: 4 ani) după aceea a unei cărți rutene cu același subiect, nu poate fi considerată ca o simplă coincidență atîta timp cît se cunosc relațiile care uneau tipografiile rutene și române».

Presupunerea lui P. P. Panaitescu poate fi un indiciu prețios. Dar ea nu poate fi dovedită atîta timp cît acele *Taine* de la Lemberg ne sînt cunoscute numai printr-un citat prea succint. Numai o comparare de texte deci, ne-ar da o concluzie hotărîită, negativă sau pozitivă. Se pare însă că șansele unei eventuale confirmări de texte, n-ar fi prea favorabile, atîta timp cît, făcînd asemenea paralele între

53. Descriș de Bianu-Caracaș, *op. cit.*, II, p. 460-761 și de V. Mangra, *op. cit.*, p. 14-15.

54. Descriș de Bianu-Caracaș, *op. cit.*, II, p. 463.

55. În op.: *L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila dans les Principautés Roumaines*, Paris 1926 (extras din «Mélange de l'Ecole Roumaine en France», 1926. I-re partie), p. 54.

56. Karataev, *Opisanie*, I, Petersburg 1885 (Sbornicul secției de limba rusă și folclor a Academiei Imperiale de Științe XXXIV, nr. 2, p. 473 nr. 505) numai citează cartea această cu titlul: *O Tainah terkocniih 1640*.

Șapte taine ale lui Eustratie și alte multe Șapte taine tipărite la 1724, 1746, 1751, 1784, 1790 și 1807⁵⁷, n-au putut găsi nici o asemănare între ele⁵⁸.

3. PRAVILELE ÎMPĂRĂTEȘTI⁵⁹, Iași, 1646. Din cauză că au fost tipărite din îndemnul și cu cheltuiala lui Vasile Lupu⁶⁰, au luat denumirea de *Pravila lui Vasile Lupu*.

Edițiile *Pravilele împărătești*: a lui G. I. Sion, Botoșani 1875, p. 179, a lui I. M. Bujoreanu, *Colecțiuni de legiuirile României*, București, 1885, vol. III, 3—82, a lui St. G. Longinescu, *Legi vechi românești și izvoarele lor (Anciennes lois roumaines et leurs sources)*, T. I., București, 1912. În aceste ediții se reproduc *Pravilele în întregime, cu toate anexele lor*. Fragmente a dat M. Gaster, *Crestomația*, 1, p. 118—123 și M. Kogălniceanu, în *Arhiva românească*, ed. II, Iași, t. I, p. 16—26 (aci se află și titlul, versurile și prefața *Pravilei*). Pe verso-ul titlului se află «Stihuri în stema Domniei Moldovei». Iată-le:

De și vezi cândva semn groaznic,
Să nu te miri când se arată putearnic,
Că puternicul puterea-l închipuiaște.
Și slăvitul podoaba-l schizmeaște.
Cap de buăr și la domnii moldovinești;
Ca putearea aceii hieari să o socotești;
De unde mari Domni spre laudă și-au făcut cale
De-acolo și Vasile Vod au început lucrurile sale,
Cu învățături ce în țara sa temeciuiăște
Nemuritor nume pe lume și-e zideaște⁶¹.

La sfârșitul *Pravilelor* e o tablă de materii, după care vine o notă slovenească în care se scrie că s-a terminat cartea de tipărit: «vlet 7154 (= 1646), mai 4»⁶².

Pravila lui Vasile Lupu mai cuprinde o Predoslovie, în care traducătorul spune între altele: «Drept aceea și al nostru prea... Ioan Vasilie Voevodă Domnul... Socotindu neputința și slăbiciunea acestui locu și imputinaria izvoarălor svintelor scripturi și altor învățături, și cunoscându nevoia ce va veni și scădearia asupra oameniloru ce vor fi locuitori în țara Moldovei, fiindu fără învățatură vor fi de pururia însătați ca și cumu ar fi într-un locu secetosu fără de apă, și mai vrătosu văzîndu nedreptățile și asuprealele mișeiloru, care le facu cei neînvățați și neînțelegători, diregătorii și giudeațele, de pare la toate scaunele Moldovei; drept aceea cu multă osîrdie s-au nevoitu Măria Sa de-au găsitu oameni ca aceea, dascali și filozofi, de-au scosu den cărți elinești și latinești toate tocmeale ceale bune și giudeațele celor buni creștini și sviști împărați, carile ca o lumină luminează și arată tot lucrul celor întunecați și proști și neînvățați ca să cunoască strâmbătalea tuturoru și să giudice pre direptate; carele se chiamă acum Pravilele împărătești.

După tocmaia și nevointa Mării Sale Domnului datu-s-au învățatură a Mării Sale rob, *Eustratie biv Logofătū de am scos aciaste Pravile și le-am tălmăcitu den scrisoare greciască pre limbă Românească ca să poată înțeleage toți*»⁶³.

57. Vezi Bianu-Hodoș *op. cit.*, p. 22 nr. 185, 92 (nr. 247), 119 (nr. 279), 202 (nr. 478), 365 (nr. 535), 505 (nr. 729).

58. Ștefan Dinulescu, *Notițe despre viața și activitatea mitropolitului Moldovei Varlaam*, 1886, p. 86—96, caută să convingă că Șapte taine ar fi traduse de Varlaam și nu de Eustratie, dar nu reușește. La fel I. Sbiera, *Mișcări culturale*, 1897, p. 103—105 se îndoieste că Șapte taine ar fi ale lui Eustratie; înclină mai mult spre Varlaam. Tot Sbiera, apoi, la p. 134, zice: «Eustratie a lucrat împreună cu mitropolitul Moldovei, Varlaam, la cele «Șapte Taine». P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 54, de asemenea crede că Șapte Taine sînt traduse de Varlaam.

59. Titlul întreg: «Cartea românească de învățatură dela pravilele împărătești și dela alte giudeațe. Cu dzisa și cu toată cheltuiala lui Vasile Voivodul și Domnului Țării Moldovei, din multe scripturi tălmăcită din limba Ilenească, pre limba Românească, în Tiparul la Domnescu, s-au tipăritu în mănăstirea a Trei S(lei)țite în Iași, dela Hs 1646» [Cf. Cipariu, *Principia*, Bianu-Hodoș, p. 102 și 107; Idem, *Crestomație*, p. XXXVI, 216—217; Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 156, nr. 50 Cf. Iarcu, *Analele*, ed. I, p. 17 (cf. ed. II, p. 4)].

60. Vezi nota 19.

61. Cf. ed. Bujoreanu, p. 4.

62. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 158.

63. Cf. Cipariu, *Crestomație*, p. 217—218; Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 157—158; Cf. Gaster, *Crestomația*, 1, p. 119.

Din titlul pravilei (vezi nota 59) și din această Predoslovie rezultă că pravila a fost tipărită din îndemnul și pe cheltuiala lui Vasile Lupu, din trei motive: 1) să se cultive poporul pentru ca astfel să-și corijeze răutățile; 2) pentru ca însuși poporul să-și dea seama de ce e rău și ce e bine, ferindu-se astfel să calce legea și drepturile aproapelui; 3) pentru ca, în sfârșit, cei chemați să judece, să știe cum să procedeze și cum să aplice sancțiunile.

Toate acestea, deoarece în Moldova nu există nici un cod civil și penal, la îndemna tuturor, pentru sancționarea fărâdelegilor și nedreptăților. Așadar, Vasile Lupu introduce o nouă legislație oficială pentru țara sa.

Apoi cel sorocit de Vasile Lupu să traducă din grecește aceste pravili, e Eustratie fost logofăt.

Valoarea artistică a Predosloviei. — Iată o comparație frumoasă în Predoslovie: «Cumiu izvoarăscu și esu toate apele den mare și împărțindu-să să răschrără prenu toate vinele pământului, de adapă totu pământulu, așa într-acesta chipu și svintele scripturi izvorăscu și esu dentru înțelepciunia dumezăirei și alte toate învățăturile ceale bune»⁶⁴.

Copierea Pravilei. — La Academia Republicii Socialiste România, în manuscrisul nr. 841, între alte lucrări, se află, la p. 37 v.-50, câteva extrase din *Pravila* lui Vasile Lupu⁶⁵.

Izvoarele Pravilei. — Vom constata că *Pravila* lui Vasile Lupu e o compilație din mai multe legislații grecești și latinești. Dar Eustratie, trebuie de reținut acest lucru, n-a făcut altceva decât că a tradus din grecește în românește, o compilație făcută de alți învățați din acel timp. Vasile Lupu, într-adevăr, dă însărcinări — după cum se afirmă în Predoslovie citată mai sus — la cîțiva «dascăli și filozofi, de-au scosu den cărți elinești și latinești toate tocmealele ceale bune și giudeațele celor buni creștini și svinti împărați». Împăratul, vom vedea, va fi Justinian cu legislația sa. Cine erau acei «dascăli și filozofi»? Unul din ei trebuie să fi fost grecul Meletie Sirigos, pentru că în predoslovie cărții grecești a acestuia — intitulată: *Întîmpinare la principiile catolice și la chestiunile lui Ciril Lucaris*, București, 1890 — se spune că Vasile Lupu l-a îndemnat să traducă «*Instituțiile lui Iustinian*, și prescurtarea de lege a împăraților Leon și Constantin»⁶⁶; or, aci nu e vorba decât de *Pravila* lui Vasile Lupu, care — vom vedea — e o compilație de bază a legislației lui Iustinian.

Cuprinsul pravilei dă la iveală numeroase citate de izvoare. Le vom transcrie așa cum sînt citate în pravilă: «*pravile împărătești*» (cităm după ed. Bujoreanu, p. 33, coloana II; 43, II; 47, I; 48, I și II; 50, I; 63, II; 68, I), «*pravilele ceste mai nou*» (28, I; 42, II; 48, I), «*pravilă*» (simplu) (57, II; 62, I), «*o samă de pravile*» (48, I), «*un feal de pravile*» (48, I), «*alte pravile împărătești*» (48, I); «*ceale ce au fost singur fiilor, marele împărat Iustinian, dă învățătură*» (33, II).

Despre doctrina juridică: «cum dau învățătură toți dascălii, tocmindu-se toți într-un cuvînt» (62, I), «după cum scriu toți dascălii tocmindu-se toți într-un cuvînt» (68, I), «iară cei mai mulți și cei mai credincioși dascăli zic» (51, I), «după cum zic mulți dascăli» (58, I), «măcar că zic o samă de dascăli» (44, I; 52, II; 73, I), «atuncea cum zic o samă de dascăli» (54, II), «cum învață și alți dascăli» (46, I), «alți dascăli zic» (50, II), «măcar că zic alți dascăli» (51, I), «măcar că zic unii» (73, I), «pînă la vremea unu dascăl mare și tocmitoriu de pravile, numele lui era Farinașeu... acest dascăl a fost după Hristos 1589 de a(n)i» (68, I).

Obiceiuri obștești și localnice: «iaste obiceiul locului» (62, I), aceste toate ce scrie mai de sus au fost în zilele cele vechi iară acum «s-au părăsit acele obiceiae» (22, II), «obiceaile creștinești» (59, I), «după obiceiul locului» (25, I), «și nu va

64. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 156.

65. Cf. I. Bianu — G. Nicolăiasa, *Catalogul manuscriselor românești*, Craiova, 1931, III, p. 87.

66. Cf. C. Erbiceanu, *Cronicarii greci*, București, 1890, p. XI, nota 2 și 3; Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 313.

socoti toate lucrurile și obiceiurile ce s-au apucat într-acel loc» (28, I), «zicînd că nu iaste obiceiul» (40, II), «după cum va fi obiceiul a fie ce loc» (41, I), «ceala ce nu face la boieria lui după tocmealele și naravurile ce-au fost mai de mult aceii boierii, ce face alte obiceiuri după voia sa, acela să chîmă că greșeaște cu înșelăciune» (59, I), «acești obiceiuri iaste de curînd în pravilele aceste mai nouă; iară mai di demult în zilele cele vechi» (28, I), «lasă pre voia giudețului», «cumu-i va părea giudețului» (24, I—II)⁶⁷.

Din fragmentele citate rezultă că izvoarele *Pravilei* lui Vasile Lupu sînt de trei feluri: 1) Pravilele împăratești ale lui Iustinian și jurisprudențele «marei dascal» italiene din secolul al XVI-lea, adică Prosper Farinaccius; 2) obiceiurile obștești și localnice, împărțite la rîndul lor în: a) obiceiurile vechi românești; b) obiceiurile nouă; 3) însăși judecata personală a judecătorului.

Așadar, *Pravilele* lui Vasile Lupu se bazează ca material de fond pe jurisprudențele lui Iustinian și Farinaccius, dar adecvate, modificate, împrejurărilor și cerințelor obștești și localnice vechi și nouă. Să verificăm, documentînd, afirmațiile acestea.

Izvoarele vechi și obștești, și localnice. — Care sînt aceste izvoare pe care am văzut că le pomeniște *Pravila* lui Vasile Lupu deseori? S. G. Longinescu ajunge la concluzia că ele formează *Pravila* netipărită a lui Alexandru cel Bun al Moldovei⁶⁸. Examinînd conținutul *Pravilei* lui Vasile Lupu, Longinescu observă că ea începe cu titlul «*Pentru plugari*» (la ed. Bujoreanu, p. 5.) scris cu roșu, iar paragraful 252 (p. 19) se încheie tot cu un titlu în roșu, în timp ce restul *pravilei* nu mai are titluri roșii. De aci, Longinescu conchide că această primă parte, adică 252 sau numai 94 paragrafe, formează tocmai *pravila* netipărită a lui Alexandru cel Bun (e de reținut că *Pravila* lui Alexandru cel Bun nu ne-a rămas nici în manuscris)⁶⁹.

Mai sînt apoi și alte dovezi de existența unei *pravile* a lui Alexandru cel Bun ce a intrat în compunerea aceleia a lui Vasile Lupu. Astfel:

Într-un paragraf al *Pravilei* lui V. Lupu se spune că numai de la vîrsta de 15 ani e răspunzătoare o persoană de furt; în alt paragraf se afirmă însă că de la vîrsta de 7 ani. Iată dar o contradicție, care indică că *Pravila* în cauză e o contopire de două legiuri (Alexandru cel Bun și Vasile Lupu).

Unele paragrafe ale *Pravilei* din 1646 cuprind rînduieii privitoare la complicitatea în materie de furt; alte paragrafe se îndeletnicesc cu complicitatea în general. Deci e o confuzie, o neclaritate, care de asemenea dovedește existența a două legiuri.

În sfîrșit, unele paragrafe cunosc numai monetele: litera de argint, asprul și potronicul de argint; alte paragrafe, numai: galbenii și talerii. Deci, o deosebire de cunoștințe⁷⁰.

În chestiunea *Pravilei* lui Alexandru cel Bun, unii istorici literari și juriști cred că ea a existat⁷¹, ce-i drept numai în manuscris; alții însă neagă această existență⁷².

67. Deci greșește A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, IV, p. 172 cînd afirmă: «În orice caz (*Pravila* lui Vasile Lupu), neconținînd nimic din obiceiul pămîntului, nici măcar în regulile privitoare la plugari», sau p. 174; «nu conține) absolut nici o dispoziție luată de obiceiul pămîntului, nici în acce privitoare la pedepse, nici în acete ce se referea la plugari».

68. Primul care a observat că *Pravila* lui Alexandru cel Bun a intrat în cea a lui Vasile Lupu, a fost N. Blaramberg, *Essai comparé sur les institutions, les lois et les moeurs de la Roumanie*; București, 1866, p. 733.

69. S. G. Longinescu, *Istoria dreptului românesc*, București, 1908, p. 155-158. S. G. Longinescu, *Legi vechi românești*, p. O—Q, retractează afirmînd că numai 94 paragrafe formează *Pravile* lui Alexandru cel Bun. Vezi și S. G. Longinescu, *Pravila lui Alexandru cel Bun*, București, 1923 (extras din «Curierul judiciar», nr. 11 ș.u., pe 1923).

70. Longinescu, *Ist. drept. romen*, p. 263.

71. Ca: Papiu Ilarian, *Articol*, «Tribuna» din 21 decembrie 1861, nr. 140; G. Missail, *Originile legislațiunii române*, București, 1865, p. 28—30; D. Alexandrescu, *Droit ancien et moderne de la Roumanie*, Paris — București, 1898, p. 468; C. D. Dissescu, *Originile dreptului român*, București, 1899, p. 60; Vespasian Erbeicanu, *Contribuțiuni la istoria dreptului român*, în «Cuvîntul dreptății», IV, 1922, nr. 8, p. 1—4 (Cf. *ibidem* în «Pandectele române», 1923, caetul nr. 1, p. art. II, p. 1—14); N. Blaramberg, *op. cit.*, p. 752—753.

72. Ca: Gr. C. Conduratu, *Codul de legi al lui Alexandru cel Bun*, în «Dreptul», XXXIII, 1904, nr. 19, p. 145—148, și nr. 20, p. 153—156 (afirmă că *Pravila* lui Alexandru «rămîne o legendă»);

Noi, pe baza dovezilor ce le dăm mai jos, afirmăm că *Pravila* lui Alexandru cel Bun a existat.

Vom expune dovezile în ordinea lor cronologică :

1. Într-un manuscris slav, cîndva la Academia Republicii Socialiste România, se afla însemnarea: «În zilele acestui Alexandru Vodă cel Mare, s-a făcut al optălea sobor în Florența la anul 6940 (= 1432) la care mulțimea de preoți s-au adunat, fiind și patriarhal de Țarigrad și Paleologul împărat grecesc... de la care sobor nimic nu s-a ales, ci mai mare împărăchere și price s-a făcut. Trimis-a și Alexandru Vodă, cu voia boierilor și a țării, solie cu Grigorie Țamblach, la Țarigrad și nu au aflat nici pe Patriarhul, nici pe Împăratul, de ce solii a se întoarce cu nimica li s-a părut a fi lucru fără cale, ce s-au dus solii la Ohrida și acolo și-au dat solia la arhiepiscopul de Ohrida, că era trimis pentru *Învățătura legei*, de acolo au luat preoții și cărți sîrbești de toată orînduiala bisericeii»⁷³.

Iată dar o informație prețioasă, care dovedește nu numai existența unui cod de legi pe timpul lui Alexandru cel Bun, dar și timpul cînd acest cod a fost adus în țară și — pe urmă — tradus, adică, la 1432, cu ocazia soborului de la Florența.

2. Sub Ștefan al II-lea (1443 --- 1447), *Pravila* lui Alexandru cel Bun continuă să fie folosită în judecăți.

Într-un document din 30 septembrie 1445 se vorbește de «*zacon-ul* (= *pravila*, *legea*) *vlah*» (= moldovenesc)⁷⁴.

În alt document din 14 ianuarie 1447 se află cuvintele: «căci i-a fost rămas Șendrică cu toată *legea*»⁷⁵.

3. Sub Petru III Aron (1451 --- 1457), de asemenea *Pravila* lui Alexandru cel Bun era utilizată.

Într-un document din 12 decembrie 1455: «s-au părît cît s-au părît și cu privilegiile lor, dar pan Gostilo n-a putut să dobîndească acest sat de la călugări, ci a rămas din toată *legea* iar călugării au dobîndit acest sat cu toată *legea* și cu privilegiile lor»⁷⁶.

În alt document din 20 ianuarie 1456: «ci singuri călugării să fie puternici a judeca în aceste sate să pedepsească furtul de fețe după *lege* și *obiceiu*»⁷⁷.

4. Sub Ștefan cel Mare (1457---1504), *pravila* lui Alexandru cel Bun se află încă în aplicare în Moldova. La 1457, Ștefan Vodă trimite o scrisoare arhiepiscopului de Ohrida, Dorotei, în care îi spune: «Cu mila lui Dumnezeu Io Ștefan Voevod, domn a toată țara moldovenească; prea fericitului Arhiepiscop al Înlîiei *Justiniane*». La care, după un an, Dorotei răspunde: «Drept aceea am trimis cinstirii tale scrisoarea smereniei noastre, ca să vă alegeți mitropolit după *legiunile Pravilei*»⁷⁸.

Într-un document din 13 aprilie 1460; «și pe care a cîștigat-o după tot dreptul și *legea*»⁷⁹.

Documentul din 8 februarie 1470: «după *zacon-ul lor valah*», «după acel *zacon*», după «*zacon-ul valah*», cum e «*zacon-ul valah*»⁸⁰.

St. Gr. Berechet, *Descoperirea a doua manuscrise juridice românești*, în «Buletinul Facultății de drept din Iași», (1930--1931), Iași, 1931, p. 1--8; St. Gr. Berechet, *Istoria vechiului drept românesc*, I. Izvoarele, Iași, 1933, p. 169--171; I. C. Filitti, *Vechiul drept penal român* (extras din «Revista de drept penal și știința penitenciară pe 1934»), București, 1934.

73. A. I. Iațimirskii, *Slavenskije i russkije rukopis: rumînskîb bibliotek*, St. Petersburg, 1505, p. 108--109; I. Bogdan, *Vechile cronici moldovenești*, București, 1891, p. 111. Despre delegația Moldovei la soborul din Florența vorbește și cronicarul ureche, *Letopisețul*, ed. Kogălniceanu, I. Iași, 1852, p. 105--106 (Cf. *ibidem*, ed. II, t. I, București, 1872, p. 139), ed. franceza a lui E. Picot, Paris, 1878, p. 44. Vezi și Melchisedec, *Cronica Romanului*, I, București, 1874, p. 50.

74. Melchisedec, *Cronica Romanului*, I, p. 112--115 (cf. I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, I, București, 1913, p. 111).

75. Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, XVIII, p. 76.

76. M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, Iași, 1932, p. 561 și 562.

77. *ibidem*, p. 566 și 567.

78. Melchisedec, *Cronica Romanului*, I, p. 115--116.

79. Ghibănescu, *Surete*, XVIII, p. 70.

80. Bogdan, *Doc. Ștefan*, I, p. 40--142.

Documentul din 26 august 1474: «Deci am judecat..., precum e drept și lege, după obicei», «căci au pierdut... înaintea a toată legea cea dreaptă»⁸¹.

Documentul din 17 aprilie 1480: «dreptul țării, obiceiul pământului»⁸².

Documentul din 5 octombrie 1480: «făcusem lege lui Mihai Buzatu după dreptul țării»⁸³.

5. Sub Mircea, într-un document din 8 mai 1549: «și i-am judecat după dreptate (= pravda) și după lege (= zakon), și am dat lege 12 boeri ca să jure»⁸⁴.

Leonhardi Gorecii, într-o carte a sa: *Descriptio Belli Juoniae voivodae valachiae*, anno MDLXXIII, publicată în Frankfurt, la 1578, spune: «De altminteri nu numai unele *datine și legi* ale Românilor *sînt Române*, dar și limba lor...»⁸⁵.

6. Sub Iancul Sasul (1579—1582) găsim iarăși aplicări din Pravila lui Alexandru cel Bun:

Într-un document din 16 august 1581: «drepte Pravile»⁸⁶.

7. Sub Aron Tiranul (1591—1592 și 1592—1595), găsim: Într-un document din 1592: «i-am giudecat pi dînsii după legea țării»⁸⁷.

8. Sub Ștefan Răzvan (mai-august 1595): «*antiquam Regni illius legem*» (3 iunie 1595)⁸⁸.

Iată dar un document de mare importanță, unde legea țării e numită *veche*!

9. Sub Eremia Moghilă (1595—1605): «din toată legea dinaintea noastră» (5 aprilie 1598)⁸⁹; sau: «acesi sat l-a luat cu lege» (22 aprilie 1598)⁹⁰; sau: «au giurat după legea țării» (10 mai 1604)⁹¹.

10. Sub Simion Movilă (1606—1607): «au judecat după legea țării» (21 mai 1607)⁹²; «ei au rămas din toată a noastră lege» (30 aprilie 1607) sau «judecat-am după legea țării»⁹³.

11. Sub Constantin Movilă (1607—1611): «iar ei au rămas din lege (26 martie 1609)⁹⁴, «judecat-am după legea țării» (22 septembrie 1609)⁹⁵, «legea țării» (1611)⁹⁶.

12. Sub Ștefan Tomșa (1611—1615): «au judecat și au aflat lor lege»; «din taată a noastră lege» (21 decembrie 1612)⁹⁷.

13. Sub Gașpar Grațiani (1619—1620): «au dat lor și lege peste acea mărturie, cum să aibă a jură... ci au rămas din toată legea» (3 iunie 1616)⁹⁸; «i-au judecat după legea țării» (4 iunie 1619)⁹⁹; «ei nu și-au putut aduce legea să jure, ci au venit... și au zis să le schimbe legea și n-au apucat să le schimbe legea... sau să-și aducă legea ca dintăi să jure; deci ei nici au venit să le schimbe legea nici s-au adus legea ca dintăi să jure» (4 decembrie 1619)¹⁰⁰; «a rămas din toată a noastră lege» (13 martie 1620)¹⁰¹; «din toată legea noastră» (10 mai 1620)¹⁰².

14. Sub Radu Mihnea (1623—1626): «au rămas din toată legea» (11 ianuarie 1625)¹⁰³.

15. Sub Alexandru Coconul (1628—1630): «au judecat după dreptate și după lege... și am dat lege... ca să jure... iar ei nici cum n-au putut să se apuce de lege, ci a rămas de lege și judecată» (3 mai 1628)¹⁰⁴.

16. Sub Moise Movilă (1630 — 1631 și 1633 — 1634): «nu le-am putut rupe legea (21 decembrie 1630)¹⁰⁵; «legea țării» (10 ianuarie 1633) și «au socotit după lege»; «au rămas din toată legea» (februarie 1634)¹⁰⁶.

81. *Ibidem*, p. 192 și 195.

82. *Ibidem*, p. 239 și 2. 0.

83. B. P. Hasdeu, *Arhiva is orică*, I, 1, p. 116.

84. Al. Ștefulescu, *Documente slavo-române pricitoare la Gorj*, Tirgu-Jiu, 1908, p. 123—124.

85. Cf. A. Papiu, Ilarian, *Tazauru de monumente istorice*, III, București, 1864, p. 210.

86. Ghibănescu, *Surete*, XIX, p. 151 și 152.

87. *Ibidem*, XXIV, p. 192.

88. Hurmuzachi, *Doc.*, III, p. 474.

89. Ghibănescu, *Surete*, XX, p. 69.

90. *Ibidem*, 85.

91. *Ibidem*, 126.

92. Ghibănescu, *Surete*, XX, 165.

93. *Ibidem*, IX, 76.

94. *Ibidem*, XX, 174.

95. *Ibidem*, IX, 87.

96. Ghibănescu, *Ispisace și zapise*, VI, p. 18.

97. Ghibănescu, *Surete*, XVI, 21 și 22.

98. Ghibănescu, *Isp.*, II, I, p. 4.

99. Ghibănescu, *Surete*, X, 11.

100. *Ibidem*, VI, 150.

101. *Ibidem*, IX, 98.

102. *Ibidem*, 101.

103. *Ibidem*, XXIV, 161.

104. *Ibidem*, Sur., VI, 15—16.

105. *Ibidem*, II, 85.

106. Aug. Treb. Laurian și N. Bălcescu, *Magazin istoric pentru Dacia*, I, 206—2.7; Ghibănescu, *Isp.* II, I, p. 29 și 30.

17. Sub Vasile Lupu (1634 — 1653): «au rămas din toată legea țării» (8 aprilie 1653)¹⁰⁷; «făcutu-le-a lor lege dreaptă, ca să aibă a jura» (21 iulie 1635)¹⁰⁸; «făcut-am lege țării după direase și întărituri ce am avut» (4 august 1635)¹⁰⁹; «să-i giurăm și să le punem brazdă cum iaste leage» (4 august 1635)¹¹⁰; «au rămas înainte a toată legea pământului» (14 mai 1636)¹¹¹; după legea țării... răma-su din toată legea țării (4 august 1636)¹¹²; «i-am giudecat după legea țării» (3 noiembrie 1636)¹¹³; «tu să-i faci lege driaptă» (20 martie 1637)¹¹⁴; «au rămas din toată lege țării» (18 martie 1638)¹¹⁵; au rămas... și din toată legea» (1639)¹¹⁶; au rămas din toată legea țării» (2 martie 1641)¹¹⁷; «le-am făcut lege» (11 mai 1641)¹¹⁸; am aflat lor lege dreaptă pe legea țării» (21 iulie 1642)¹¹⁹; «după legea țării» (4 septembrie 1642)¹²⁰; socotit-am pe legea dreaptă și am căutat la pravilă, deci cum scrie pravile într-aceia chip s-au judecat» (20 decembrie 1642)¹²¹; «le-am făcut lege» (25 august 1643)¹²²; «ne-au făcut lege» (12 aprilie 1644)¹²³; «le-am făcut lor lege dreaptă după legea țării» (15 aprilie 1644)¹²⁴.

18. D. Cantemir spune: «Însă fiindcă acele obiceiuri, intrucît nu se sprijineau pe nimic scris (= Pravila lui Alexandru cel Bun) erau abătute de la înțelesul lor adevărat de judecătorii răi și duceau la nedreptate, de aceea Vasile Arnăuțul (= Lupu), domnul Moldovei, în veacul trecut, a poruncit să se adune la un loc, de către bărbați învățați și cunoșcători ai legilor patrielor, toate canoanele și scrise, și ne-scrise, și a alcătuit din ele un singur cod»¹²⁵. Iar în alt loc, D. Cantemir chiar vorbește precis de existența unui codice ale lui Alexandru cel Bun și că acest codice «se explică acum (= sec. XVIII) în Moldova»; deci, observă Longinescu¹²⁶, se aplică prin Pravila lui Vasile Lupu, unde acel codice vechi e intercalat. Iată informația lui Cantemir: «Mișcat de aceaste neajunsuri (= judecătorii nu șiau să judece, Alexandru întiiu, Domnitorul Moldovei, pe care ai noștri l-au numit cel Bun pentru virtuțile sale mari, cînd au primit stema regilor de la împăratul din Constantinopol, a luat de asemenea și legile Grecilor, care erau cuprinse în cărțile *Basilicalelor* (încă o verificare! același izvor, vom vedea, cuprinde și *Pravila* lui Vasile Lupu), și a fost spicuită din tomurile din cele mari legea aceasta care se aplică acum în Moldova»¹²⁷.

19. Conte de d'Hauterive, fost secretar al lui Alex. Mavrocordat Voevod, într-un Memoriu din 1787, dă informații ample asupra Pravilei lui Alexandru cel Bun: «Aceiași dorință de mărire îl făcu pe (Alexandru cel Bun), fără îndoială, să schimbe jurisprudența romană, din care moldovenii păstrase în obiceiurile lor judecătorești tot aceea ce se potrivește cu moravurile lor. Poate că aceste obiceiuri ajunseseră neîndestulătoare pentru niște oameni pe cari o alcătuire boerească mai mîndră avea să-i facă mai puțin drepti; ori-cum ar fi, lucru păru prea ușor pentru cel ce voi să schimbe toate, și Vasilealele, compilație care a dominat în judecați, cîtă vremea a lui Teoboniu rămăsese în uitare, au venit să pună în Moldova o învățătură grea în locul bunului simț ajutat de ținerea de minte a bătrînilor.

Alexandru făcu deci două pravile sau mai bine zis le amestecă, le puse una împotriva celeilalte, așa că urmașii săi avură mult de lucru ca să împace nepotrivirile lor și ca să le schimbe, înlăturînd cea mai mare parte și din una și din cealaltă. Vasile¹²⁸ avu această glorie; dar și el păstră încă multe și strigătoare răutăți, cari așteaptă legiuitorii mai hotărîți și mai luminați ca dînsul»¹²⁹.

107. *Ibidem*, 95.108. Ghibănescu, *Surete*, XVI, 58.109. Ghibănescu, *Isp.*, II, 1, p. 164.110. Ghibănescu, *Sur.*, XIV, 17.111. *Ibidem*, XXI, 42.112. Ghibănescu, *Isp.*, II, 1, p. 124.113. *Ibidem*, 126.114. *Ibidem*, 133.115. *Ibidem*, 150.116. Hașdeu, *Arch. ist.*, I, 1, p. 93-91.117. Ghibănescu, *Isp.*, II, 1, p. 239.118. Ghibănescu, *Isp.*, II, 2, p. 1.119. Ghibănescu, *Surete*, IX, 141.120. Ghibănescu, *Isp.*, II, 2, p. 8.121. *Ibidem*, p. 32.122. *Ibidem*, p. 45.123. *Ibidem*, p. 56124. *Ibidem*, p. 58.125. D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, I, din Operele edit. de Soc. Acad. Rom. București, 1872, p. 101.126. În *Ist. drept. rom.*, p. 140.127. D. Cantemir, *Descriptio etc.*, p. 100.128. Adică Vasile Lupu, *Pravilele împărătești* din 1646.129. Le comte d'Hauterive, *Mémoire sur l'état ancien et actuel de la Moldavie présente à S.A.S. Le Prince Alexandre Ypsilanti en 1787*, Buc. 1902 ed. Acad. Rom., p. 58-61.

S-ar putea pune la îndoială informațiile contelui d'Hauterive, care știe chiar că Vasile Lupu a combinat *Pravila* sa după cea a lui Alexandru cel Bun?

20. În aceeași direcție autentifică și Hrisovul lui Scarlat Calimach din 1 iulie 1816: «Două veacuri mai apoi Vasile Voevod numit Arnăutul, culegînd tot din Vasilicale ca din niște izvoare, precum se vede de pe inscripțiunea Cărței sale și adăugînd către legile lui Alexandru Voevod au tipărit la 1646 Cartea sa de legi prin unul Evstratie, ce era pe atunci Vel (?) Logofăt... De atuncea au lipsit cu desăvîrșire codul lui Alexandru cel Bun ca unul ce n-au agiuns a fi tipărit»¹³⁰. O anafora din noiembrie 1819 afirmă: «în urmă după trecere de două veacuri, Vasile Voevod, ce s-au numit Albanezul, dintre Vasilicale alegînd precum se vede prin titlul cărții și adăugînd acele ale lui Alexandru Voevod le-au tipărit la anul 1646, întru care se cuprind mai multe Pravile criminalicești și plugărești, adăugîndu-se și cele potrivite obiceiului pămintului»¹³¹.

21. Al. Hîjdău, într-un discurs din 1837, vorbește chiar de o școală juridică înființată de Alexandru cel Bun, dar, din păcate, nu indică izvorul informației sale: «Prîntul Alexandru cel Bun, primind regeasca diademă de la Împăratul Paleologul, a întemeiat la Suceava școala juridicească, după modelul celei din Tarigrad, întru care învățați aduși din Bizantia, tălmăciră pravilele numite Vasilicale, precum și o școală greco-latino-slavonească pentru clerul bisericesc»¹³².

E incontestabil așadar, că *Pravila* lui Alexandru cel Bun a existat și că a fost intercalată în cea a lui Vasile Lupu. Însă, nu în bloc, la începutul *Pravilei* lui Lupu, fie în 94 paragrafe sau 252, cum afirmă Longinescu, ci eu cred că presărată ici colo, în întreg corpul *Pravilei*, după necesitățile de a adecva legile străine — din care a fost compilată — uzului Moldovei. Și cred acest lucru, deoarece, atunci cînd am extras din *Pravilă* citatele de izvoare locale și obștești, am putut constata că aceste izvoare sînt tocmai presărate în întreg corpul *Pravilei* lui Vasile Lupu¹³³.

Izvoare străine. — *Pravila* lui Vasile Lupu¹³⁴ cuprinde 1254 paragrafe: a) Primele 94 paragrafe sînt luate din Νομοι γεωργικοι tălmăcită în latinește prin *leges colonariae* (denumită și *leges agrariae* sau *leges rusticae*)¹³⁵. Aceste 94 paragrafe, la rîndul lor, se împart în două: primele 16 paragrafe se numesc «pricini»; restul de 78 paragrafe, «glave».

Din cele 94 paragrafe luate din *leges colonariae*, la rîndul lor 72 paragrafe sînt sprijinite pe cărțile lui Justinian (numite *Digestae*, *Institutiones* și *Codex*), 12 paragrafe pe rînduiele din Biblie și 6 paragrafe asemănătoare cu paragrafe din *Ecloga*, care este o spicuire de legi întocmită de împărații bizantini isaurieni, Leon și Con-

130. Cf. Th. Codrescu, *Uricariu*, IV, p. 303.

131. Cf. Th. Codrescu, *Uricariu*, p. 207—208.

132. Discursul lui Hîjdău e publicat prima dată în «Foaia pentru minte» din 10 noiembrie, 1838, p. 161 și reprodușă, apoi, în diferite perioade și cărți (vezi Lucian Predescu, *Familia Hîjdăuilor* în «Arhiva», (Iași), XXXVI, 1929, nr. 3 și 4, p. 253—254, nota). C. Negruzzi, Prefață la *Andronachi Donici, Colecția prescurtătoare din legile împărătești*, ed. II, Iași, 1858, p. III, aprobă afirmația lui D. Cantemir în chestia *Pravilei* lui Alexandru cel Bun.

133. Făcînd paralele, Peretz, *op. cit.*, din *Revue de Roumanie*, p. 381—387 și în *Curs de istorie drept rom.*, p. 308—312, constată că nu e nici o asemănare între *Pravila* lui V. Lupu și *Pravila aleasă* din 1632.

134. Longinescu, *Legi vechi rom.*, p. K; Longinescu, *Pravila lui Vasile Lupu și Prosper Farinaccius*, București, 1909, p. 20. Vezi paralele în *Pravila lui V. Lupu și Leges colonariae* în Longinescu, *Legi vechi rom.*, p. 1—28. — *Leges colonariae* sînt publicate de Johannes Leuclavius, *Jus graeco-romanum*, Frankfurt, 1596, p. 256—265 și de Const. Harmenopoli, *Manuale legum sive Hexabiblos*, Lipsice, 1861, p. 828—851.

135. Longinescu, *Legi vechi rom.*, p. 10.

slantin¹³⁶. Deoarece, cu excepția a cel mult trei paragrafe, *leges colonariae* au în genere drept izvor pe Justinian, și Ecloga e spicuită aproape în întregime tot din Justinian¹³⁷.

b) Din celelalte 1160 paragrafe rămase, 1159 au de izvor *Praxis et Theoreticae criminales* ale lui Prosper Farinaccius, juristul italian din 1544—1613¹³⁸.

În privința traducerii lui Farinaccius, «dascalii și filozofii» *Pravilei* lui Vasile Lupu nu sînt familiarizați cu termenii tehnici din juristul italian, și de aceea traduc un cuvînt de acolo prin mai multe cuvinte românești (recte grecești) sau chiar printr-o propoziție¹³⁹. Uneori traducătorii schimbă înțelesul adevărat¹⁴⁰. Alteori însă dau dovadă de cunoașterea perfectă a limbii latinești¹⁴¹. Iar cînd e vorba, nu de noțiuni juridice, ci de povești sau de fapte, traducătorii pun înfloriri de la ei¹⁴². Uneori traducătorii aleg din Farinaccius părerea crezută de ei drept cea mai bună, atunci cînd acesta dă mai multe ipoteze¹⁴³. Ba, mai mult: «cele zece, mari și groase, volume în folio ale lui Farinaccius n-au fost luate în întregimea lor de legiuitorii moldoveni. Aceștia au primit numai o parte din rînduielele cuprinse acolo; au spicuit numai ceea ce era trebuitor pentru nevoile țării lor»¹⁴⁴.

Dacă toți cercetătorii aprobă originea *Pravilei* lui Vasile Lupu în Νομοι γεωργικου (= *leges colonariae*) și în Farinaccius, în schimb unii din ei cred că izvoarele acestea n-au fost în mina «dascalilor și filozofilor», rînduiți de Vasile Lupu pentru compilarea *Pravilei* sale, în forma dată de Longinescu, adică în latinește, ci în versiune grecească.

N. Iorga¹⁴⁵, afirmă că, în ceea ce privește Νομοι γεωργικου «din partea noastră, am crede mai curînd că s-a întrebuintat un original grec» (pentru traducerea *Pravilei*). Peretz arată că într-adevăr, izvorul celor 94 paragrafe de la început sînt luate din Νομοι γεωργικου dar nu în versiune latinească, ci în cea grecească (și Peretz compară acele 94 paragrafe cu manuscrisul no. 176¹⁴⁶ de la Academia Română, grecesc, extras din Νομοι γεωργικου¹⁴⁷. Cîl privește Farinaccius, traducerea nu s-a făcut după lexlul latinesc al acestuia, ci de pe niște traduceri grecești făcute după Farinaccius, traduceri grecești ce se află și la Academia Republicii Socialiste România, manuscrisele nr. 532¹⁴⁸ și 588¹⁴⁹, și Peretz găsește asemănări mai apropiate între acestea și *Pravila* lui Vasile Lupu, decît cu textul latinesc al lui Farinaccius¹⁵⁰.

Răspunzînd, Longinescu caută să nege că ar fi afirmat că învățații lui Vasile Lupu au avut de izvor versiunea latinească a colecției Νομοι γεωργικου¹⁵¹.

136. Fiindcă aceste νομοι γεωργικου se găsesc în *Appendix Eclogae* și fiindcă ele au înruditri înuntrice cu *Ecloga*, de aceea Zachariae von Lingenthal în opera *Geschichte des griechisch-römischen Rechts*, Berlin, 1892, p. 250, nota 821, crede că au fost publicate de împărații isaurieni Leon și Constantin în timpul sau în scurta vreme după *Ecloga* (Cf. Longinescu, *Prav. lui V. Lupu și P. Farinaccius*, p. 20—21).

137. *Ecloga* cuprinde în cea mai mare parte rînduielele alese din *Institutiones*, din *Digesta*, din *Codex* și din *Novellae ale lui Justinian*, «dar și adeseori plâsmuirii juridice nouă», zice Lingenthal (Cf. Longinescu, *Prav. lui Lupu și Farinaccius*, p. 20—22).

138. Longinescu, *Legi vechi rom.*, p. 1; vezi și Longinescu, *Prav. Lupu și Farinaccius*, p. 34—62. Paralelă între *Pravila* lui V. Lupu și Farinaccius, în Longinescu, *Legi vechi rom.*, p. 29—33.

139. Longinescu, *Prav. lui V. Lupu și Farinaccius*, p. 42 și 62.

140. *Ibidem*, p. 62—63.

141. *Ibidem*, p. 63.

142. *Ibidem*, p. 63—67.

143. *Ibidem*, p. 67—68.

144. *Ibidem*, p. 70—71.

145. În lucrare, *Vasile Lupu ca următor al împăraților de răsărit* în «Analele Acad. Rom.», s. II, t XXXVI, «Mem. sect. ist.», nr. 8, București, 1914, p. 214.

146. Vezi C. Litzica, *Catalogu manuscriptelor grecești*, București, 1909, p. 312, nr. 617.

147. I. Peretz, *Pravila lui Vasile Lupu și izvoarele ei grecești*, «Arhiva» (Iași), XXV, 1914, p. 201—203 (cf. *ibidem* în extras, Iași 1815); vezi și I. Peretz, *Curs de istoria dreptului românesc*, ed. II, I, p. 348 și 366—367.

148. Vezi I. Litzica, *op. cit.*, p. 155, nr. 305.

149. *Ibidem*, p. 156, nr. 308.

150. Peretz, *Pravila*, cit., p. 203—221; vezi și Peretz, *Curs de ist. drept, rom.*, p. 348.

151. S. G. Longinescu, *Părerile d-lor N. Iorga și I. Peretz despre Pravila lui Vasile Lupu*, București, 1915 (extras din «Curierul Judiciar» nr. 61 și urm. din 1915).

Cred că Peretz și Iorga au dreptate, dar numai în ceea ce privește *Νομοι γερωνικου*. Cît despre Farinaccius, el desigur a stat pe masa de lucru a «dascălilor și filozofilor» lui Vasile Lupu în originala ediției, adică în limba latinească. Căci, altminteri, ce înseamnă acele cuvinte din Predoslovია de la *Pravilă*: «de-ău scosu den cărți elinești și latinești»?

Conținutul Pravelei. — Nepreocupîndu-ne decît partea istorică literară, nu vom expune conținutul pur juridic al *Pravelei* lui Vasile Lupu, conținut pe care, de altminteri, l-au expus și analizat amănunțit S. G. Longinescu¹⁵² și I. Peretz¹⁵³.

Ne vom opri numai asupra a două chestiuni ce se relevă din *Pravilă*: medicina legală și privilegiul filozofilor.

Pravila lui Vasile Lupu cuprinde detalii ample din medicina legală. Iată noțiunile de medicină expuse acolo, pe care le redăm în ordinea următoare:

1. Corpul medical e format din: vraci (= medici), doftori (= doctori în medicină), bărbieri (numai pentru cazurile de rănire), moașe, femei pricepute la moșit, descîntători, descîntătoare sau fermecătoare.

«Din punct de vedere sanitar, țările românești — conchide S. G. Longinescu — stau și pe atunci, pe aceeași treaptă cu țările cele mai civilizate din Europa apuseană: doctori în medicină se găseau nu numai în apus, ci și la noi; iar bărbieri, descîntători și fermecătoare nu se găseau numai la noi, ci și în apus»¹⁵⁴.

2. Mijloacele de vindecare: a) doctoriile vraceavăanii (= medicamente în genere), descîntece, farmece. Antidotul sau contraotrava se numea iarba aceea, care biruiește puterea otravei¹⁵⁵; instrumentele: cini, meșteșuguri. Care erau instrumentele, nu se arată de loc. Se vorbea însă de un fel de cini de lemn sau de hier, sau de sticlă, sau de pînză, sau fie ce alta, carea aveau întrebunțări tainice!

A se vindeca cu descîntece și farmece, se zicea: a se tămădui; cu doctori: a se vrăciui.

3. Bolile erau: otrăvirea, rănirea, surzenia, muțenia, somnabulismul, sifilisul, nebunia, beția și dragostea!

4. Spitalele se numeau: bolnițe, spitale, case unde zac calicii și oameni bolnavi, case de mișăii bolnavi.

5. Din anatomia omului se enumerau: trupul, părți ale trupului, mădulare, mădulare de cele mari care oblađuiesc sau domnesc pe celelalte, mădularea de cele mai mici¹⁵⁶, capul, creierii capului, ochii, urechile, etc.

6. Despre monștrii născuți se zicea: carele va fi născut cu niscarea semne sau prici groaznice ca acelea, cum ar fi cu capul ca de dobitoac, sau cu tot trupul, sau de tot cu totul să fie lucru ca acela nici de o treabă și cumu-i mai grozav și cum să nu se poată socoti să fie om.

7. Se mai vorbește în *Pravilă* de expertize în cazuri de otrăvire, de surzenie, nebulie, deflorare, sodomie, surzenie și de muțenie.

8. Prostitutia, concubine, prostituata, case de prostituție, case secrete sau de întîlniri, și de alte locuri unde se pot săvîrși pacate trupesti, și anume: vii, priseci sau stupine, pomete și alle plimbări asemenea acestora.

9. Proxenetii se numesc: hotri, votri, supuitoiri, codăși, coduși.

10. Despre farmaciile nu se pomenea nimic.

Se mai vorbește în *Pravilă* despre modul cum se făceau toate de mai sus, de urmările lor sociale, penale sau de altă natură¹⁵⁷.

În dreptul roman și în cel din apusul Europei, legea absolvea pe filozofi de orice penalitate. În această direcție formau o clasă privilegiată. Astfel, în codicele lui Prosper Farinaccius (1544—1613) se prevedea că acela ce va citi un pamflet și nu-l va distruge imediat, va fi pedepsit — uneori chiar cu capul — el și autorul pamfletului. Aceeași idee și în *Pravila* lui Vasile Lupu: «Ceala ce va găsi vreo scrisoare cu sudălmi sau cu ocară asupra cuiva și de nu o va sparge, sau să o arză, ce o va arăta prietenilor săi, sau cui-și va găsi, acesta se va certa ca și acela ce o va fi făcut,

152. În *Ist. dreptului rom.*, p. 159—260.

153. În *Pravilele românești din sec. XVII*, București, 1930, p. 12—47.

154. S. G. Longinescu, *Medica legală în legile vechi românești*, București, 1924 (extras din «Curierul judiciar» nr. 41 și 42 din 1923) p. 3. 155. S. G. Longinescu, *op. cit.*, p. 4.

156. *Ibidem*, p. 5. 157. Vezi Longinescu, *op. cit.*, p. 7—8.

«alegând de o va fi făcută vreun om de cinste și va fi scrisă cu dascălie mare, de ce o va ține și să va mira de acele cuvinte tocmite cu filozofie»¹⁵⁸.

Mai mult, în *Pravila* lui Vasile Lupu găsim o dispoziție specială pentru filozofi, care nu exista în dreptul roman sau în apus la Farinaccius. Anume: «De să va prijeți neștine vreun *filozof*, sau vreun numărător de stele, cînd va căuta în obrazul cuiva, și de-i va zice fur, nu să va certa ca un suduitor, pentru căce de iau zis fur, nu i-au zis pentru să-l suduiască, ce pentrucă l-au cunoscut ca meșteșugul său cum iaste fur».

Or, în legiuirile romane și din apus, de această desculpăre nu beneficiau decît astronomii, «numărătorii de stele». Deci, în *Pravila* lui Vasile Lupu există o inovație, deoarece desculpărea se referă și la filozofi și în primul rînd la ei¹⁵⁹.

Longinescu crede că această inovație e datorită tocmai acelor «dascăli și filozofi», care au fost însărcinați de Vasile Lupu să-i compileze *Pravila*¹⁶⁰.

Influența Pravilei lui Vasile Lupu. — Codicele Domnitorului Moldovean a avut poate cea mai puternică influență ce a fost cunoscută vreunei cărți. Timp de un secol, *Pravila* aceasta a fost utilizată ca singurul ghid judecătoresc oficial.

Sub Vasile Lupu (1634—1653), găsim următoarele urme de aplicare ale pravilei sale. Într-un document din 11 iunie 1646 se spune că «i-am judecat pre dreptate după legea țării»¹⁶¹; într-un alt document din 14 septembrie 1652: «ce au rămas... din toată legea țării»¹⁶². În sfîrșit, într-un document din 28 octombrie 1662: «iar Stoica au luat lege de a jurat»¹⁶³.

La 1652, Matei Basarab domnul Țării Românești, dă ordin să se tipărească la Tirgoviște o *pravilă* cu titlul *Indreptarea legii*. Ei bine, toată *pravila* lui Vasile Lupu e copiată de *Indreptarea legii*. (Totuși, aceasta din urmă cuprinde și alt material care nu e în *Pravila* lui Vasile Lupu). Astfel, de la p. 255—282 (paginația o facem după ediția citată a lui Bujoreanu, unde s-au publicat ambele *Pravile*), *Indreptarea legii* copiază cuvînt cu cuvînt prima parte a *Pravilei* lui Vasile Lupu de la p. 5—19. Iar de la p. 154—245, *Indreptarea legii* copiază restul *Pravilei* lui Vasile Lupu, p. 19—76.

Iată numai o scurtă comparație de texte.

Pravila lui Vasile Lupu (p. 5)
Pentru plugari

3-a. Pricina dintăii

a) Cade-să a tot plugariul să-și are și să-și lucreze pămîntul cu dreptate, iară să nu cumva îndrăznească a eși den hotărul său să apuce hotarul de-aproapelui său.

Indreptarea legii (p. 255)
Pentru plugari

Glava 296 (zac. 1). Cade-se ca tot plugariul să-și are și să-și lucreze pămîntul cu dreptate; iară să nu cumva îndrăznească a eși den hotarul lui să apuce hotarul al vecinului său¹⁶⁴.

Sub Gheorghe Ștefan al Moldovei (1653—1658), *Pravila* lui Vasile Lupu continua să se aplice: «au rămas din toată legea țării» (22 februarie 1655)¹⁶⁵.

Sub Grigore Ghica (1653—1659): «le-au aflat lege dreptă» (29 aprilie 1658)¹⁶⁶; «i-am făcut legea» și «l-au rămas din toată legea»¹⁶⁷; «i-am dat pre toți rămași din tot divanul și din toată legea țării» (20 iulie 1659)¹⁶⁸.

Sub Istrate Dabija (1661—1665): «au rămas din toată legea țării» (14 iunie 1662)¹⁶⁹.

158. S. G. Longinescu, *Din privilegiile filozofilor în dreptul vechi românesc*, în «Conv. lit.», XLIV, 1910, vol. I (cf. în extras, Buc. 1910), p. 252.

159. *Ibidem*, p. 253.

160. *Ibidem*, p. 254. Un indice de cuvinte din *Pravila* lui Vasile Lupu a dat G. Saulescu, *Glosariul codicelui D. Vasile Lupu*, «Bucurmul român», decembrie 1865, nr. X, p. 433—448.

161. Ghibănescu, *Ispisoace*, II, 2, p. 119.

162. *Ibidem*, III, 1, p. 30.

163. Ghibănescu, *Surcte*, VI, 63.

164. Această împrumutare a fost observată întii de A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, IV, p. 169—172, apoi de Longinescu, *Legi vechi românești*, nr. 1—319, care pune pe două coloare ambele *Pravile*.

165. Ghibănescu, *Isp.* III, I, p. 68.

166. *Ibidem*, p. 95.

167. Aurel Sava, *Documente putnenc*, I, Focșani, 1929, p. 20.

168. *Ibidem*, p. 113.

169. *Ibidem*, p. 216.

Sub Iliș (Ilie) Alexandru (1666—1668): «au rămas din toată legea țării (19 iulie 1667)¹⁷⁰; «după giudețul ce li s-au făcut, pre dreptate și după legea țării» (iunie 1668)¹⁷¹; «s-au giudecat cu legea țării» (10 iunie 1668)¹⁷².

Sub Gheorghe Duca în a doua domnie (1668—1672): «ne-am giudecat drept cu pravila» (10 mai 1670). La 8 august 1672: «au dat legea țării pi... de au giurat»¹⁷³.

Sub Constantin Duca (1693—1695): «datu-i-au Măria sa Vodă, la sama noastră (a divanului) ca să-i socotim și să li luam sama pe amănuntul «cu sânta pravilă» (6 iulie 1695)¹⁷⁴.

Hrisovul lui Scarlat Callimachi din 1 iulie 1817 observă că «legea lui Vasile Vv a rămas domnitoare, și după această lege giudecătorii urmează pricinile pînă la începutul veacului trecut» (1700)¹⁷⁵.

Cronicarul Neculai Costin povestește că pe timpul domniei a doua a lui Constantin Duca — 1701—1704 — «s-a tăiat capul lui Goia căpitanul de Covurlui, cu pravila, pentru căci au răpit o fată logodnica altuia, și l-au îngropat la sfîntul Neculai și bucatele lui încă le-au dat fetei»¹⁷⁶. Ori, acea pravilă e tocmai a lui Vasile Lupu, căci iată ce găsim la capitolul «pentru rîpitul, ce cercetare să se dea rîpitorului»: «cel ce va rîpi pe vreo muiare nu se va certa numai cu moartea, ci încă își va pierde și bucatele»¹⁷⁷.

Dimitrie Cantemir de asemenea afirmă că pravila lui Vasile Lupu «se aplică acuma în Moldova»¹⁷⁸, sau că ea «astăzi e călăuză pentru judecătorii Moldovei, ca să hotărăscă drept»¹⁷⁹ (începutul secolului XVIII).

Sub Antioh Cantemir în a doua domnie în Moldova (1705—1707) găsim următoarea urmă de aplicare a Pravilei lui Vasile Lupu: «i-am dat lege să giure» (24 mai 1706)¹⁸⁰.

Sub Mihail Racoviță în a doua domnie din Moldova (1707—1709): «s-au dat legea țării, să giure» (6 mai 1708)¹⁸¹.

Sub Nicolae Mavrocordat în a doua domnie din Moldova (1711—1716): «să hie rămasi din toată legea țării» (9 decembrie 1715)¹⁸².

Neculai Mavrocordat, în a doua domnie din Muntenia, pune la 1724 să i se facă două copii grecești după *Pravila lui Vasile Lupu*. Ele sună astfel în traducere românească: a) *Legi împărătești manuscris transcrise din cartea tipărită din porunca lui Vasile Vodă domnitorul Moldovei, copiate din ordinul prea înălțatului nostru domn de preotul Stanciu din București 1724*; b) *Mica lege din legile împărătești și altele transcrisă în limba românească și copiată de Stanciu preot din cea tipărită din porunca lui Vasile Vodă 1724*¹⁸³.

La 1729 se face a treia copie manuscrisă pentru uzul lui Neculae Mavrocordat al Munteniei. Titlul acestei copii sună: «Cartea românească de învățătură de la Pravilele împărătești și de alle giudeate, tîlmăcită din limba elinească pre limba rumânească și tipărită cu porunca lui Vasile Voevod, Domnul Țării Moldovei, la Iași în mănăstirea Treisfelitelui, la anul de la Hristos 1646. Iar acum cu porunca și cu toată cheltuiala dumnealui Constantin Ramadan biv vel stolnic, în zilele prealumina-lului și prea înălțatului nostru Domnu Io Nicolae Alexandru Voevod, Domnul țării Munteniești, întru al zecelea an din a doua domnie a măriei sale, s-au scris pentru învoia dumisale, precum se vede, de popa Stanciu de la toți sîntii în București. La anul de la nașterea lui Hristos 1729, Martie 25»¹⁸⁴.

În sfîrșit, sub Constantin Mavrocordat în a doua domnie din 1741—1743, se pare că găsim ultima urmă de aplicare a *Pravilei* lui Vasile Lupu: «s-au dat legea țării, să giure» (1742)¹⁸⁵.

170. *Ibidem*, III, 2, p. 49.

171. *Ibidem*, p. 67.

172. Ghibănescu, *Surete*, XII, p. 20.

173. *Ibidem*, XV, 123.

174. Sava, *op. cit.*, I, p. 53.

175. Ghib., *Surete*, XVII, p. 13.

176. *Ibidem*, XV, 123.

177. Cf. Th. Codrescu, *Uricariu*, IV, 303.

178. Neculai Costin, *Letopisețul în vol Letopisețele Țării Moldovei*, ed. M. Kogălniceanu.

T II, București, 1872, p. 48.

179. În ed. S. Sion, p. 92; ed. Bujoreanu, p. 43.

180. D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, ed. cit., p. 100.

181. *Ibidem*, p. 101.

182. Ghibănescu, *Surete*, VI, 1-9.

183. Ghibănescu, *Ispisoace*, V, 2, 8 și 10.

184. Ghibănescu, *Surete*, XIV, p. 38.

185. N. Iorga, *Pilda bunilor români din trecut*, Analele Academiei Române, s. II, t. XXXVII.

«Mem. sect. ist.», nr. 2, București, 1915, p. 105 și 106.

Am zis «ultima», deoarece ne aflăm în epoca fanarioților, care încep să aplice, împreună cu celelalte reforme sociale și politice, pravilele grecești importate atunci.

Dovada ne-o face și următorul document din august 1752 în care se citează pasagii întregi din articole de legi, pasagii și articole care sînt *inexistente* nu numai în Pravila lui Vasile Lupu dar și în aceea a lui Matei Basarab din 1552. Iată ce spune acel document, din timpul lui Constantin Racoviță (1749—1753): «Scosu-s-au și din *pravilă* cîteva ponturi pentru martorii de care o sumă s-au scris și aceea și s-au citit înainte a tot divanul»; *Cap. 116* «de am judecată cu tine și scoți și nu-i voui primi, apoi iarăși și a treia oară scoți mai mult nu pot să mă lepad de dînsii». *Cap. 110*. «Nu sînt martori vrednici de credință ciți sînt în mîna pîrîtului de le poruncește să mărturisească așijderea și la fiește ce pricină pîrșul oameni de casă și ai săi nu aduce marturi». *Cap. 99*. «Într-acest chip priimăsc pre marturi ce mărturisăsc cu gura lor că cu ochii noștri am văzut aceasta, și într-alt chip priimăscu pre cei ce mărturisăscu întru auzu, ori-carele dar va să aibă mărturie bună, marturi ce au văzut cu ochii lor, și mărturisescu cu gura lor să aducă». *Cap. 20*. «Pentru giudecătorii ales de ambe părțile poruncește canonul ale 26-lea al săborului de Catarghena că orice va hotărî giudecătorul aces ale ori drept sau strîmb, nimene nu le strică, nice patriarhul nice împăratul, numai să nu să arate giudecătorul cel ales că pentru obraz sau prieteșugul vre-unuia sau vrăjmășie n-au judecat drept numai atunci să mai cearcă giudecata și hotărîrea giudecătorului celui ales»¹⁸⁶.

Aceste capitole de lege nu se află în *Pravila* lui Vasile Lupu. Putem deci afirma că prin acest timp încetase aplicarea *Pravilei* vasiliane, care timp de un secol a fost folosită în traducerea lui Eustratie Logofătul, în Muntenia și Moldova, și mai ales în ultima provincie.

4. ISTORIA LUI HERODOT. — Manuscris din 1645, presupus a fi a lui Eustratie Logofătul.

N. Iorga a găsit la Mînăstirea Coșula din județul Botoșani un manuscris-copie a lui Herodot¹⁸⁷. Titlul de pe tartagiul legăturii este «*Istoria lui Irododu*», iar pe copertă e titlul: «*Istoria cea veche și de mai multe feluri a marelui învățătoriu Irododu de la cetatea Alicornasei, care istorie în nouă părți se împarte carele se chiamă muze, adică zine, pentru dulceata cuvintelor*»¹⁸⁸. Manuscrisul are 252 pagini¹⁸⁹. El e o copie din 1816¹⁹⁰ a unui original de pe la 1645, dată ce se deduce din următorul rînd în textul manuscrisului (Cartea III, paragraful 59): «Cetatea Candiei (pe) care nu o pot lua Turcii acum». Ori, această cetate a fost asediată de Turci de trei ori: la 1648, 1649, și 1667—1669¹⁹¹.

Iorga presupune ca autor al originalului românesc din 1645, pe Eustratie Logofătul, deoarece «cel ce a făcut traducerea era un deplin cunoscător al limbei eline»¹⁹².

186. Ghibănescu, *Surele*, IX, p. 246.

187. N. Iorga, *Herodot*, traducere românească publicată după manuscrisul găsit la Mînăstirea Coșula. Vălenii-de-Munte, 1909, p. III (prefața).

188. *Ibidem*. Textul întreg, cuprinzînd nouă cărți a fost publicat de N. Iorga, *op. cit.*, p. 5—215, anexîndu-i și un glosar.

189. *Ibidem*, p. IV.

190. *Ibidem*, p. III.

191. *Ibidem*, p. IV.

192. *Ibidem*, p. V. Vezi și N. Iorga, *Istoria literaturii române*, ed. II, vol. I, București, 1925, p. 263. «Eustratie a făcut întii, credem, o traducere integrală a lui Herodot». N. Iorga, *Vasile Lupu ca urmatör al împăraților de răsărit*, Anal. Acad. Rom., s. II t. XXXVI. «Mem. sect. ist.» nr. 8, București, 1914, p. 213, zice: «se mai poate adăuga probabilitatea că tot el (Eustratie Logofătul) a tradus în românește, la 1645, pe Herodot întreg». N. Iorga, *Pilda bunilor domni din trecut*, «Anal. Acad. Rom.» S. II, t. XXXVII «Mem. sect. ist.», nr. 2, București, 1915, p. 81, zice: «Eustratie logofătul, traducătorul lui Herodot întreg». G. Pascu, *Istoria literaturii române*, sec. XVII, Iași, 1922, p. 97, din spirit de contrazicere, greșește zicînd că «eu cred că trebuie să ne gîndim mai degrabă la Neculai Milescu» și Pascu (*op. cit.*) datează această traducere cam pe la 1650. Or, în acel an (1650), spătarul Neculai Milescu era în vîrstă de... 14 ani, la anul 1650! și nici nu începuse să studieze limba grecească la Constantinopol. În urmă, observînd gafa, G. Pascu, *Note despre Milescu*, «Revista critică», IV, 1930, nr. 2, p. 97—98, propune datarea aceluia manuscris al lui Herodot la anul 1668, ca să-i lese la socoteală cu paternitatea nemaipomenit precocelui Milescu. (Vezi și Lucian Predescu, «*Giorgie Pascu și Istoria literaturii române sau nulitate universitară*», Tr. Severin 1932, p. 9—10 (extras din «*Datina*», X, 1932 sr. 4—6, p. 53—63).

5. LETOPISEȘUL MOLDOVENESC. — Ține de la 1359—1592. Iată o problemă controversată. Înainte de a intra în fondul ei, să facem un mic istoric al chestiunii. Cronicarul Grigore Ureche scrie între 1642 și 1647 o cronică intitulată *Carte ce se chiamă Letopisățul*, în care descrie istoria Moldovei de la descălecat pînă la anul 1595. Acest *Letopisățul* nu ni s-a păstrat în original, ci în copii din sec. XVIII și XIX, dar și acestea derivînd dintr-o copie din 1647—1648, un an adică după moartea lui Ureche.

Istoria literară crede că acei care au copiat *Letopiseșul* lui Ureche la 1648, sînt trei interpolatori, Eustratie Logofătul al nostru, Simion Dascălul și Misail Călugărul, care au schimbat și au adăugat, la originalul lui Ureche, între altele un pasaj în care se afirmă că Moldovenii se trag, nu din Români, ci din tîlhari.

Această inovație periculoasă a celor trei interpolatori-copiști a fost semnalată de cronicarii moldoveni care au scris după Ureche. Primul cronicar care a atras atenția asupra acestor interpolări, e Miron Costin, în letopiseșul său *De neamul moldovenilor*, scris între 1685 și 1691: «Că celelalte ce mai sînt adosături (la *Letopiseșul* lui Ureche — N. Pr.) scrise de Simion Dascăl și al doilea de un Misail Călugărul, nu letopisește, ce ocări sînt»...

Sau «Cite mi se pare, bine nu știu, că n-am văzut letopiseșul lui Istratie logofătul iară cum am înțeles din cîțiva boieri și mai ales din Neculai Buhuș, ce au fost mare logofăt, pre acest Simeon Dascalul, Istratie logofătul l-au fătat cu basnele lui, și Misail Călugărul de la Simenon au născut cela fiu, cestălalt nepot. Și mult mă mir de unde au luat aceste basne?»¹⁹³.

Sau: «de ar fi acum Istratie logofătul și fiu-său un Simion Dascăl și nepotu-său, Misail Călugărul, oarecum s-ar apuca de această poveste, cu basnele lor cele ce au scris, că rădăcina acestui neam care, este acum pe aceste locuri, din temnițele Rămului este...»¹⁹⁴.

Sau: «Au scris ei acești istorici, Istratie logofătul și Simion Dascalul și Misail Călugărul, că acest Laslău au cerșut de la Râm oameni și neamul Românilor atunci trăia cu domni săi în Maramoroș acești dincoace, iar cei dincolo, despre Munteni, pe apa Oltului, fiind risipiți de Tătari de pre aceste locuri. Nu se prinde dar cum se zic aice: *Maïno țigănesc*»¹⁹⁵.

Sau: «Aicea iaste locul a pomeni și de tunsura părului, aceia de care au scris un Simion Dascălul, și mai înainte de dînsul Istratie Logofătul»¹⁹⁶.

Sau: «Vede-să dară basnele acelor scriitori mai sus pomeniți, Simeon Dascalul și Istratie logofăt și acel amăgean Misail călugărul, care au scris că sămnuțl acei tunsuri ca un celtlău au fost scăun tîlhăresc, cu care însămma Rămleii oamenii cei de rău făcători»¹⁹⁷.

Un alt cronicar, fiul lui Miron, anume Neculai Costin, reproduce textual pe tatăl său în cronica sa: «De ar fi acum Istratie Logofăt și Simeon Dascalul și Misail Călugărul, cum s-ar apuca pentru această poveste, cu basnele lor ce au scris, că rădăcina acestui neam care e acum pe aceste locuri au fost din temnițele Rămului»¹⁹⁸.

Sau: «Și au scris acești istorici mincinoși, Istratie Logofătul, Simeon Dascalul, Misail Călugărul, că acela Laslău Craiul Unguresc au cerșut de la Râm oameni de vaste furtăjitori; și neamul Romanilor acum trăia cu Domni săi în Maramorăș, cești dincoace, iară cei dincolo despre Munteni, pre lîngă apa Oltului.

Vezi aice basnele lor, ce au scrisu, ce nu se prinde, cum zicu mano țigănesc»¹⁹⁹.

Alt cronicar, de după Miron și Neculai Costin, mărturisește chiar că reproduce pe aceștia. El e Ioan Neculce: «Mai socolit-am și din Letopiseșul lui Eustratie Logofătul și a lui Simion Dascalului, și a lui Misail Călugărului niște cuvinte cîteva, de nu le'am lăsat să nu le scriu, ce le-am scris, macar că dumnealui Miron Logofătul și cu Necolae fiul său nu le-au scris și-i ocărăsc; și se cade să-i ocărăscă,

193. Miron Costin, *Opere complete*, ed. V. V. A. Urechia, I., București, 1886, p. 376, ediția cea mai completă. 191. *Ibidem*, p. 403

195. *Ibidem*, p. 403—401. Ultimele rînduri subliniate sînt ale lui Miron Costin.

196. *Ibidem*, p. 415. 197. *Ibidem*, p. 415—416

198. În: *Letopiseșele țării Moldovei*, ed. M. Kogălniceanu, T. I. București, 1872, p. 66.

199. *Ibidem*.

unde face că sînt Moldovenii din talhari; bine face că-i ocărăsce, și zice că sunt hasne»²⁰⁰.

Sau: «Apoi au mai făcut după Urechi Vornicul și un Simion Dascal și un Misail Călugărul, și un Eustratie Logofătul, și iar l-au scris, cît au scris Urechi Vornicul, pînă la Aron Vodă. Nu mai aceștii, poate fi, au fost oameni neînvațați, de n-au celit bine la istorii, că au defaimat pre Moldoveni, scriind că sînt din talhari; pentru aceasta, deară, nimene din scrisorile lor, nici cele ce ar fi fost adevărate, auzite, sau văzute, a lor nu le pot oamenii a crede»²⁰¹.

Dimitrie Cantemir, în *Hronicul vechimii a Romano-Moldo-Vlahilor*²⁰², zice: «Basna dară aceasta să poartă sub numele unui Simion Călugărul, după care apoi urmează un Misail, iarăși călugăr, și Evstratie, carele au fost și logofăt al triele la răposatul Părintele nostru».

Sau: «Aducu-m aminte, precum pomeniții Misail și Simion și cătră dînșii a-daosul Istratie carele și logofăt al triiele au fost la răposatul Părintele nostru Constantin Voevod Cantemir» (1685—1693).

În sfîrșit, Miron Costin reia chestiunea aceasta într-o scrisoare din Iulie 1684 adresată regelui Poloniei, de la *Poemul polon*: «Avem și întăiul istoric, Eustratie logofăt al trielea, avem și al doilea după dînsul, Urechi mare vornic al țării de jos». Iar la sfîrșitul *Poemului polon*, Miron Costin indică «Autorii, pe cari se razimă această istorie»: «1) Viețile și annales Domnilor, de prin mănăstirile moldovene și muntene; 2) Eustratie Logofăt al 3-lea Moldovanus; 3) Ureche mare vornic în țara de jos»²⁰³.

*

Din citatele de mai sus reies date care coincid și altele cari se contrazic. E lucru aprobat de toți cronicarii de mai sus: că ordinea interpolatorilor lui Ureche e aceasta: Eustratie logofătul, Simeon Dascalul și Misail Călugărul²⁰⁴.

Cînd au trăit acești interpolatori? Poate fi deci, Eustratie Logofătul aceeași persoană cu traducătorul *Pravilei* lui Vasile Lupu, a *Pravilei alese* și a celor *Șeapte iaine*?

Istoricii literari vechi credeau că sînt două persoane cu totul diferite²⁰⁵; alții, că formează una și aceeași persoană²⁰⁶.

200. În: *Letopiseștele țării Moldovei*, ed. M. Kogălniceanu, vol. 2, București, 1872, p. 188.

201. *Ibidem*, p. 177.

202. În ed. Acad. Române a *Operele* lui D. Cantemir, VIII, București, 1901, p. 135—136 și 472.

203. P. P. Panaitescu, *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Gr. Ureche și Miron Costin*, Anal. Acad. Rom., s. III, t. IV, «Mem. sect. ist.», nr. 4, București, 1925, p. 101 (249).

B. P. Hasdeu, *Arhiva Istorică* I, t. p. 160 și M. Kogălniceanu, în *Letopiseștele țării Moldovei*, vol. III, București, 1874, p. 491, reproducînd primul citat din *Poemul polon*, îl traduce greșit.

204. Istoricii literari, care au examinat această ordine au interpretat greșit cuvintele lui Miron Costin cu tată, fiu și nepot. Nu e vorba acolo de clase de rudenie, ci pur și simplu de ordinea interpolărilor, adică, Eustratie a fost primul interpolator, Simeon a interpolat interpolarea lui Eustratie, iar Misail pe aceea a lui Simeon.

Iată cum se exprimă, în mod eronat, istoricii literari: «După dînsul (Ureche) au eșit încă trei cronice scrise de Logofătul Eustratie, de fiul său Simeon Dascalul, și de nepotul său Mihail Călugărul» (N. Bălcescu, *Cuvînt preliminaru*, în *Magazinul istoric pentru Dacia*, I, București, 1845, p. 6); «vom cita pe Logofătul Eustratie, care scrie «istoria Moldovei» de la 1692 (?) pînă la 1616 (?). Lui îi urmează fiul său Simeon Dascalul și nepotul său Misail călugărul» (V. Gr. Popp, *Conspect*, I, 1875, p. 49); «Simion Dascalul e fiul lui Eustratie logof., iar Misail, e nepotul acestuia» (A. V. Gidei, *Studiu asupra cronicarilor moldoveni din sec. XVIII*, București, 1898, p. 151).

205. Ca: Ar. Densusianu, *Studii și notițe despre cronicarii români*, în «Revista critică literară», I, 1893, nr. 10, p. 148, care zice problema «rămîne rezervată unor cercetări ulterioare»; I. Sbierea, *Mișcări culturale*, 1897, p. 170—173; Ștefan Orășanu, *Cronicari moldoveni din sec. XVII*, București, 1899, p. 98—99.

206. Ca: Cipariu, *Crestomație*, p. XXXI; V. Gr. Popp, *op. cit.*; Al. Philippide, *Introducerea în istoria limbii și literaturii române*, Iași, 1888, p. 119; A. Gidei, *op. cit.*, p. 152; Iorga, *Ist. lit. rom.*, ed. II, vol. I, București, 1925, p. 263.

Păreră noastră e că sînt aceeași persoană. Într-adevăr: D. Cantemir, în ci-tatul de mai sus, afirmă că adnotatorul Eustratie ar fi fost al 3-lea logofăt pe timpul lui Constantin Cantemir, adică între 1685—1693. În cazul acesta, nu poate fi Eustratie al nostru, care a trăit numai în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Dar, informația lui Cantemir cade din motivele: Miron Costin, în *De neamul Moldovenilor*, scrisă între 1686—1691, spune că n-a văzut letopisețul lui Eustratie, ci că numai a primit informație despre interpolarea lui Eustratie de la niște boieri, între cari și Neculai Buhuș vel logofăt. Așadar, Miron Costin vorbește de Eustratie, ca de cineva din trecut. Tot Miron Costin în scrisoarea din 1684, afirmă de asemenea că a fost un Eustratie Logofăt adnotator al lui Ureche. Prin urmare, singura indicație, a lui D. Cantemir, că Eustratie adnotatorul lui Ureche ar fi trăit la 1685—1739, și că deci n-ar fi fost aceeași persoană cu autorul *Pravilei* din 1646, cade. Pe de altă parte, toți ceilalți cronicari așează pe interpolatorul Eustratie cu mult înainte de 1685.

Mai mult, Miron Costin în scrisoarea din 1684 și D. Cantemir precizează că Eustratie, interpolatorul, a fost al 3-lea logofăt. Noi, la biografia acestuia, am arătat că traducătorul *Pravilei* lui Vasile Lupu a fost tot al treilea logofăt. Deci, o coincidență de ranguri care întărește mai mult susținerea tezei aceleiași persoane.

La biografia lui Eustratie, am arătat că, la 18 mai 1641, mai mulți boieri, între cari și Grigorie Ureche, cronicarul, vînd cinci iepe lui Eustratie fost logofăt. Așadar, autorul și interpolatorul său se cunoșteau²⁰⁷.

Să ne orientăm acum și după acel mare logofăt Neculai Buhuș, care l-a informat pe Miron Costin asupra interpolării lui Eustratie logofătul. Acest N. Buhuș apare în documente ca mare medelnicer la 30 august 1661 și²⁰⁸ ca mare stolnic la 12 februarie 1664²⁰⁹; iar după ce la 1 februarie 1664 fusese logofăt²¹⁰, de la 5 ianuarie 1665 pînă la 2 martie 1667 apare mare logofăt²¹¹. Într-un document din 21 aprilie 1667 se vorbește de «repaosatul» N. Buhuș²¹².

De aci putem trage concluziile următoare: acest N. Buhuș apare în 1661 ca mare medelnicer; prin urmare, dacă nu a fost contemporan interpolării lui Eustratie logofătul, e sigur că a putut afla de la contemporanii interpolării; Miron Costin n-a putut fi informat de «marele logofăt» N. Buhuș, decît între 1665 și 1667. Așadar, adnotatorul Eustratie nu poate fi acel dintre 1685 și 1693, de care vorbește D. Cantemir. Încă ceva: ordinea interpolărilor este: Eustratie, Simion și Misail. Or, acesta din urmă apare ca simplu călugăr la minăstirea Bistrița la 12 iunie 1647²¹³, și cu mult mai tîrziu (dacă e tot el!) ca ieromonah la 2 februarie 1667²¹⁴. Or, acest Misail, în interpolările lui se numește călugăr și a interpolat după Eustratie și Simion. Trebuie, așadar, să fi interpolat Eustratie cu mult înainte le 1667? Desigur că da, astfel fiind și logic. În consecință, mai poate fi el în viață între 1685—1693? Mai mult: în *Poemul polon*, Miron Costin clasează ca prim istoric pe Eustratie Logofăt și în al doilea rînd pe Grigorie Ureche. Va să zică, o contradicție. Și tocmai această contradicție trebuie să fie reținută, deoarece ea clarifică adevărul.

✽

Pîna aci am expus tot istoricul interpolării lui Eustratie Logofătul și a celorlalți doi, interpolatori care au la bază un singur izvor: afirmația făcută de N. Buhuș lui Miron Costin, deoarece acesta din urmă singur mărturisește că n-a văzut cronică interpolată a lui Ureche. Cît privește pe Neculai Costin și Neculce, aceștia au ocupat pe Miron Costin, uneori chiar cuvînt cu cuvînt, după cum am constatat din citatele făcute mai sus.

207. Cipariu, *Principia*, p. 166, fără motiv afirmă ca *Cartea românească de învățatură*, Iași, 1743, a lui Varlaam, ar fi sun întru alții a mitropolitului Varlaam, cit. (a lui) Eustratiu logofătul».

208. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, XXII, 6.

209. Ghibănescu, *Ispisoave și zapise*, V, 2, p. 57.

210. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, IV, p. 21.

211. Vezi: Iorga, *Studii și doc.*, IV, 273—274; V, p. 88; VI, p. 57, 85; Ghibănescu, *Sur. și izv.*, IV, p. 23, 27, 30, 37—39, 41, 42, 44, 47—50, 103, 225, 261, 267, 293, 320; Ghibănescu, *Sur. și izv.*, VIII, p. 113, 114; Ghibănescu, *Sur. și izv.*, XVII, p. 7; Ghibănescu, *Sur. și izv.*, XXV, p. 10, 14.

212. N. Iorga, *Studii și doc.*, VI, p. 85—86.

213. Ghibănescu, *Sur. și izv.*, III, p. 165.

214. *Ibidem*, X, p. 43.

Intrind acuma în fondul adevărului, vom arăta că nici acel Buhuș, n-a văzut cronica lui Ureche și interpolările în cauză, căci și el, la rindul lui, fusese informat de alții ²¹⁵.

C. Giurescu, decedatul savant istoric, a fost primul care a clarificat chestiunea care ne preocupă. Noi vom căuta să completăm pe Giurescu.

Într-o muncită și documentată carte asupra acestei chestiuni, C. Giurescu ajunge la următoarele concluzii: «Este așadar nefiindoielnic că informația lui Buhuș se datora unei confuzii. Dacă admitem acum că tradiția ²¹⁶ care făcea din Istratie Logofătul un cronicar — indiferent de ceea ce se credea asupra valorii operei sale, sau asupra timpului când fusese scrisă — avea un fond oarecare de adevăr, și a-ceasta cred că nu se poate contesta, tocmai prin faptul că numele lui nu se leagă de o anumită cronică sau de un fapt determinat, atunci el n-a putut scrie decât numai înainte de Ureche. Păreră exprimată de Miron Costin în *Poemul polon*, unde îl considera ca predecesor al lui Ureche, este deci foarte verosimilă» ²¹⁷.

Cu alte cuvinte, trebuie căutată o cronică moldovenească înainte de Ureche, care va fi a lui Eustratie Logofătul, și C. Giurescu o identifică cu un «letopiseț moldovenesc», singura cronică moldovenească înainte de Ureche.

Acest *Letopiseț moldovenesc*, într-adevăr, apare deseori citat și de Grigore Ureche și de Simion Dascălul. Mai mult: Ureche și Simion Dascălul nu mai citează un alt cronicar sau cronică înainte de ei. Cu alte cuvinte, dacă așa zisa «interpolare» a lui Eustratie ar fi existat — cum spune Buhuș, și după el M. Costin, — de ce Simion Dascălul n-o citează de loc între el și Ureche? Cît privește *Letopisețul Moldovenesc*, Simion Dascălul îl citează tot înainte de Ureche, după cum vom vedea. Dar, să exemplificăm.

În toate exemplificările ne vom conduce după o ediție care este făcută în ordine cronologică și pe baza tuturor manuscriselor care privesc cronicile lui Ureche, Simion Dascălul, Misail Călugărul și ale altora care au scris letopisețul Moldovei în cadrul croniceii lui Ureche și Simion Dascălul.

Ori, în această ediție, în care sînt pomenite toate izvoarele cronicarilor cuprinși în ea, la izvoarele românești nu e pomenit decât unul: Letopisețul moldovenesc.

Letopisețul moldovenesc al lui Eustratie Logofătul e citat de Grigore Ureche. Spune Ureche în predoslovie: «letopisețul nostru cel moldovenesc» «așa de scurt scrie că nici de viața Domnilor, după carii au fost toată cîrma, nu alege, necum lucrurile din lăuntru să aleagă, și pre scurt scriind și însemnînd dela început pînă la domnia lui Petru Vodă Șchiopul și s-au stîns; că de aci încoace n-au scris nimenea. Nici este a să mira, că scriitorii noștri n-au avut de unde strînge cărți, că scriitorii dinții n-au aflat scrisori, ca de niște oameni neașezați și nemernici, mai mult proști decât să știe carte, ce și ei, ce au scris, mai mult din basme și din povești ce au auzit unul de la altul. Iată scrisorile streinilor mai larg și de ajuns scriu, carii au fost ferbinți și rîvnitori nu numai a sale să scrie, ce și cele străine să însemneze. Și de acolo multe lîund și lipind de ale noastre, potrivit vremea și anii, de (am) scris acest letopiseț» ²¹⁸.

Prin urmare, după Grigore Ureche, *Letopisețul moldovenesc* al lui Eustratie e prea scurt redat și de aceea îl utilizează puțin. Totuși îl folosește aproape în tot cursul croniceii sale, deoarece Eustratie scrie istoria Moldovei de la descălecat pînă la Petru Șchiopul, adică 1359—1574.

Simion Dascălul, reproducînd această predoslovie a lui Ureche, îl combate pe acesta din urmă, afirmînd că Eustratie a scris un letopiseț, exact și amănunțit și că ține de la 1359 pînă la 1592 inclusiv. Această deosebire de vederi, mă face să presupun că Ureche a cunoscut *Letopisețul* lui Eustratie într-o redacție nedefinitivă, alta

215. Conducîndu-se după afirmațiile lui Miron Costin, M. Kogălniceanu în *Letopisețul Țării Moldovei*, vol. I, București, 1873, p. 142, 147, 149, 173, 179, 377—379, în mod arbitrar indică părți din cronica lui Ureche ca fiind interpolate de Eustratie Logofătul, în urma stabilirii adevărului, că *Eustratie n-a fost interpolatorul lui Ureche*, aceste identificări de texte interpolate atribuite de Kogălniceanu lui Eustratie, trebuie șterse din paternitatea acestuia din urmă.

216. Adică: Buhuș, Miron Costin, Nicolai Costin, I. Neculce și D. Cantemir.

217. C. Giurescu, *Nouă contribuțiuni la studiul cronicelor moldovene*, București, 1908, p. 42.

218. Cf. Giurescu, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, 1916, p. 2—3.

decît aceea pe care a avut-o în mină Simion Dascălul. Iată cum se exprimă Simion Dascălul: «iară letopisețul nostru nu tinde poveștile, ce scrie mai pre scurt, însă le însemnează toate pre rînd. Măcar că vornicul Ureche au scris mai sus (în Predoslovie, — N. Pr.) că letopisețul cel moldovenesc scrie pînă la Domnia lui Petru Vodă Schiopul și de aci s-au stîns, iar eu adunînd izvoade de limba noastră...»²¹⁹; «cum spune și la predoslovie letopisețului celui moldovenesc de toate pre rînd»²²⁰; «care poveste o am socotit că se tocmește întru totul cu predoslovie letopisețului cestui moldovenesc, însă mai pre scurt»²²¹; «iară letopisețul nostru, măcar că scrie cam pre scurt, însă le însemnează toate»²²²; «iară letopisețul nostru, măcar că scrie deajuns și deschis toate pre rînd le însemnează, carele toate, dacă le-am luat sama, le-am socotit că sînt adevere, și deci toate le-am chibzuit și le-am tomit care-și la locurile sale»²²³; «iară letopisețul cest moldovenesc arată adevărat»²²⁴; «iară letopisețul cest moldovenesc, măcar că-i scris pre scurt, însă arată toate semnele pre rînd, carele toate le-am pomenit»²²⁵; «letopisețul cest moldovenesc parte pre scurt scrie»²²⁶; «iară letopisețul cest moldovenesc cam pre scurt însemnează și aceasta»²²⁷. Și multe alte citate face Simion Dascălul după *Letopisețul moldovenesc* al lui Eustratie Logofătul.

Cu alte cuvinte, Simion Dascălul, contrar lui Ureche, consideră *Letopisețul moldovenesc*, deși cam scurt, totuși cuprinzător, amănunțit, plin de adevărul istoric, și că cuprinde istoria Moldovei de la 1359 pînă la 1592, precum și o predoslovie.

Că, deci, Ureche a utilizat *Letopisețul* lui Eustratie și că Simion Dascălul, la rîndul lui citează acest *Letopiseț* al lui Eustratie, astfel se explică — observă C. Giurescu²²⁸ — informația lui Buhuș, că Simion Dascălul a «compilat» pe Eustratie și informația lui Miron Costin din *Poema polonă*, că Ureche scrisese cronica după Eustratie.

Lui C. Giurescu însă îi scapă adevărata importanță a afirmației lui Miron Costin din *Poemul polon*. Anume: în *De neamul Moldovenilor*, M. Costin afirmase că «interpolarea lui Istrate Logofătul» îi fusese comunicată de N. Buhuș. Pentru compunerea *Poemului polon*, Costin cu siguranță că văzuse *Letopisețul* lui Eustratie și chiar aflate — probabil din cele Șapte taine sau *Pravilele împărătești* (sau amîndouă) — cine fusese acel «compiler». Această afirmație o bazăm pe următoarele observații: în *Poemul Polon*, Costin nu-l mai blamează pe Eustratie — după cum făcuse pînă atunci, ceea ce însemnează că îi cunoscuse, între timp, adevărata-i cronică, în consecință determinîndu-l să-l situeze anterior lui Ureche. Că, între timp, aflate și de persoana lui Eustratie, arată faptul că, în timp ce mai înainte îl numise numai «Istrate» și «logofătul», acum în *Poemul polon* Costin îl pronunță exact «Eustratie» și «al treilea logofăt». Că M. Costin «se clarificase», o dovedește și denumirea *precisă* a rangului lui Ureche de «mare vornic în țara de jos», de unde pînă atunci Costin îl numise numai «vornic». Apoi, din felul cum vorbește în *Poemul polon* despre Eustratie, se vede că M. Costin vorbea chiar cu mîndrie despre el: «avem și întiul Eustratie... avem și al doilea... Ureche».

Mai mult, după felul cum Simion Dascălul citează *Letopisețul* lui Eustratie, pe Ureche și pe sine, se poate constata că cronologia e aceasta: Eustratie, Ureche și Simion Dascălul. Într-adevăr: «Pentru domnia acestui Despot Vodă letopisețul cest moldovenesc foarte pre scurt scrie... Iară dumnealui Ureche vornicul vrînd să arate... Iară eu Simion Dascălul...»²²⁹.

Și punem iar întrebarea: dacă tradiția «interpolării» în ceea ce-l privește pe Eustratie Logofătul e adevărată, de ce Simion Dascălul nu-l citează nici acum, și nici odată, între el și Ureche?

Data scrierii Letopisețului lui Eustratie. — Din citatele de mai sus rezultă că Simion Dascălul a început să scrie cronica sa încă din timpul vieții lui Ureche, deoarece îl numește pe acesta «dumnealui». Pe de altă parte, în alte locuri, Simion îl numește pe Ureche «răposatul»: «Pre acești doi au urmat răposatul Grigorie»

219. Cf. C. Giurescu, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, 1916, p. 4.

220. *Ibidem*, p. 7.

221. *Ibidem*, p. 12.

222. *Ibidem*, p. 41.

223. *Ibidem*, p. 158.

224. *Ibidem*, p. 161.

225. *Ibidem*, p. 172—173.

226. *Ibidem*, p. 189.

227. *Ibidem*, p. 249.

228. În *Nouii contribuțiani*, etc., p. 179—180.

229. Cf. C. Giurescu, *Letopisețul...* etc., p. 87. — În alt loc: «dumnealui Gligore Ureche...»

(Cf. Giurescu, *Letopisețul*, p. 1—2).

Ureche vornicul»²³⁰. Sau: «Pînă aici este scris de pre izvodul răpousatului Ureche vornicul»²³¹.

Ce înseamnă această aparentă contradicere? Că Simion Dascălul a început să-și scrie cronica pe cînd trăia Ureche și a terminat-o după moartea acestuia; sau că și-a scris cronica în timpul cînd trăia Ureche și a refăcut-o sau completat-o, după moartea acestuia. Or, e dovedit²³², că Grigore Ureche a murit între 15 aprilie și 3 mai 1647.

Prin urmare, Simion și-a redactat definitiv cronica între 1647 și 1648²³³.

De aci vom trage concluzia pentru datarea Letopiseșului lui Eustratie.

Într-un loc, Simion adaugă, după ce reproduce predoslovia cronicei lui Ureche: «După aceea (după Ureche — N. Pr.) și eu care sunt între cei păcătoși Simion Dascăl apucatu-m-am și eu pre urma a tuturor a scrie... văzînd și cunoscînd că scriitorii cei mai de mult, care au fost însemnînd aceste lucruri ce au trecut, s-au săvîrșit (= murit)...»²³⁴.

Deci, și Eustratie murise. El murise, cu alte cuvinte, între 4 mai 1646 (vezi *Viața lui*) și 1647, cînd și-a început Simion cronica.

Istoria literară presupune că Ureche și-a scris cronica între 1642 și 1647.

Datele noastre confirmă acelea ale istoriei literare. Data de 1647 e confirmată de aceea în care a început Simion să-și scrie cronica, care, am văzut, e tot 1647.

Cît privește 1642, anul acesta e confirmat de ceea ce am constatat la biografia lui Eustratie Logofătul, anume că acesta vinde, la 18 mai 1641, lui Ureche cinci iepe. Presupunem că, dacă nu chiar atunci, dar prin acel timp s-au cunoscut cei doi cronicari, determinînd astfel pe Ureche să ia cunoștință de *Letopiseșul* lui Eustratie, direct de la acesta.

În concluzie, credem că *Letopiseșul Moldovei* al lui Eustratie Logofătul, (ce ține de la 1359—1592) fusese scris pînă la anii 1641—1642 ai vieții acestuia.

LUCIAN PREDESCU

230. *Ibidem*, p. 16, nota. 231. *Ibidem*, p. 270, nota.

232. Vezi: Lucian Predescu, *Nistor și Grigore Ureche*, în «Arhiva» (Iași), XXXVII, 1930, nr. 3—4, p. 193.

233. Așadar, cu mult departe de adevăr e datarea 1654—1660 făcută de C. Giurescu. *Introducere la op.: Gr. Vornicul și Simion Dascalu, Letopiseșul Țării Moldovei*, Craiova, 1934, p. LV.

234. Cf. C. Giurescu, *Letopiseșul*, p. 3.

235. În afară de bibliografia citată în cursul studiului, au mai scris despre Dragoș Eustratie Logofătul și alții. Deși aceștia nu aduc date inedite sau rectificări, totuși îl cităm mai jos pentru acel care ar privi subiectul din alte puncte de vedere decît ale noastre: Ștefan Berechet, *Schiță de istorie a legilor vechi românești*, 1928, p. 22—29 (part. I), p. 3—7 și 13—14 (part. II); D. Iarcu, *Annale bibliografice române*, ed. I, București, 1865, p. 16, 17 (Cf. ed. II, București, 1873, cu titlul: *Bibliografia cronologică română*, p. 4); G. Pascu, *Gligorie Ureache și Miron Costin*, în «Revista critică», an. VIII, 1934, nr. 1, p. 11—14; Liviu Stan, *Pravila lui Alexandru cel Mare și vechea autocefalie a Mitropoliei Moldovei*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevel», 1960, nr. 3—4 (martie—aprilie), p. 170—214.

UN VREDNIC REPREZENTANT AL DIPLOMAȚIEI ROMĂNEȘTI: NICOLAE TITULESCU

LA SEMICENTENARUL ÎNFIINȚĂRII LIGII NAȚIUNILOR (1919 — 1969)

Liga Națiunilor a fost o organizație internațională guvernamentală creată după primul război mondial și, a cărei activitate o continuă astăzi Organizația Națiunilor Unite cu multiplele ei organisme.

Pactul Ligii Națiunilor constituia prima parte a tratatelor de pace de la Paris din 1919. Conform Pactului, printre scopurile Ligii figurau *menținerea păcii, reglementarea armamentelor, dezvoltarea colaborării între popoare, respectarea dreptului internațional și a obligațiilor decurgând din tratate* etc. Membrii fondatori ai Ligii au fost treizeci și două de state, printre care și România. Cel mai mare număr de membri l-a avut Liga Națiunilor în 1937, când a ajuns la cincizeci și opt de state.

Organele principale ale Ligii au fost :

1. *Adunarea*, organ de conducere alcătuit din reprezentanții tuturor membrilor Ligii, fiecare membru avînd un singur vot. Adunarea ținea sesiuni în fiecare an, în luna septembrie, la Geneva. În competența acesteia intrau toate problemele aflate în sfera de activitate a Ligii sau referitoare la pacea mondială. Adunarea lua hotărîri pe baza unanimității. Admiterea de noi membri în Ligă se făcea cu o majoritate de două treimi ; problemele de procedură se adoptau prin majoritatea simplă ;

2. *Consiliul*, organul executiv al Ligii. El era compus din membrii permanenți și nepermanenți. Ținea sesiuni de 3 - 4 ori pe an, ședințele putînd fi publice sau închise. Hotărîrile Consiliului se adoptau cu unanimitate de voturi. Competența sa era asemănătoare cu cea a Adunării ;

3. *Secretariatul*. Acesta era condus de secretarul general și alcătuit din 600 de funcționari. Pactul Ligii Națiunilor nu interzicea recurgerea la război, în relațiile dintre state, pentru rezolvarea litigiilor internaționale. El prevedea numai sancțiuni sau acțiuni de constrîngere împotriva statului care recurgea la război cu nesocotirea prevederilor Pactului. Pactul recunoștea că menținerea păcii implică reducerea armamentelor naționale ale statelor pînă la un minimum corespunzător necesităților securității naționale și îndeplinirii obligațiilor internaționale. Faptul că Liga n-a reușit să asigure aplicarea principiilor dreptului internațional în vederea apărării păcii și securității popoarelor, că sistemul de sancțiuni împotriva agresorului era insuficient și mai ales lipsa de dorință a marilor puteri dominante în Ligă de a aplica prevederile

Pactului au împiedicat această organizație să constituie un factor de menținere a păcii și securității internaționale. Ea nu a putut să preîntâmpine agresiunea cercurilor interesate ale Japoniei împotriva Chinei, cea a Italiei împotriva Etiopiei, cu toată opoziția distinsului diplomat român, Nicolae Titulescu; nu a putut să oprească înarmarea Germaniei hitleriste și încălcarea tratativilor internaționale de către acestea, ca și intervenția Germaniei și Italiei în Spania.

Printre personalitățile care s-au remarcat în activitatea Ligii Națiunilor se numără, la loc de frunte și Nicolae Titulescu, așa cum vom vedea, care a fost ales de două ori președinte al Adunării Ligii Națiunilor. Ca nimeni altul, el a înțeles pericolul politicii agresive a Germaniei hitleriste și a militat pentru crearea unui sistem de securitate colectivă europeană; a semnat, din partea României, Convenția de la Londra în 1933 pentru definirea agresiunii; în 1934, Nicolae Titulescu a fost printre inițiatorii invitării Uniunii Sovietice de a intra în Liga Națiunilor. Anul acestor oamenii muncii din țara noastră și-au amintit cu plăcere de evenimentul a 35 de ani de la reluarea contactelor diplomatice cu Marea vecină din Răsărit, fapt datorat lui Nicolae Titulescu și Litvinov, pe atunci ministru de externe al U.R.S.S. Mai mult, Nicolae Titulescu a pus în funcție toate uzanțele diplomatice, inteligența, dragostea și talentul său oratoric, pentru încheierea pactului oriental de securitate colectivă, cu participarea Uniunii Sovietice și a criticat politica müncheneză de împăciuire a agresorului, cerind acțiuni eficiente de organizare a securității colective împotriva agresiunii.

Liga Națiunilor a încetat să funcționeze la izbucnirea celui de al doilea război mondial, iar în 1946 a fost în mod oficial și formal desființată.

*

Luplătorul numărul unu și iubitorul păcii și al înțelegerii popoarelor din această perioadă rămâne patriotul înflăcărat Nicolae Titulescu, care se înscrie printre distinselor personalități diplomatice ale lumii din ultimele decenii.

Nicolae Titulescu face parte din «oamenii de seamă» pe care «Mica Valachie» (Oltenia), i-a dăruit poporului și neamului român.

Nicolae Titulescu s-a născut la 4 martie 1882, în Craiova, ca fiu de avocat.

Viața de copil și școlar și-a petrecut-o la țară împreună cu «prea iubitul său bunic», protopopul N. Economu, în comuna Titulești-Olt, care i-a făcut o educație de înaltă ținută. «Nicușor» la vârsta de 7 ani, îmbrăcat în «straie olteneste» «uimea pe cetățeni cu glasul și cu mintea sa». Mai târziu bunica lui, pe care o socotea «sacul fără fund al basmelor și folclorului nostru», i-a cusut o «straiță și un peșchir» pe care N. Titulescu toată viața le-a purtat cu el în «valiza diplomatică». De la flăcăii din sat, N. Titulescu * a învățat să prețuiască pe marii înaintași ai culturii și ai neamului și să înțeleagă rostul mișcării lui Tudor Vladimirescu și al pașoptiștilor (pe care îl evoca în dese ocazii), și mai ales Unirea Principatelor. Mama sa, Maria Titulescu... era «nepoata marelui pictor Theodor Aman», o femeie cu inimă caldă, care a imprimat fiului ei dragostea de muncă și iubirea de credință și de neam (I. M. Oprea, *op. cit.*, p. 6).

* În prezentarea de față am folosit ca bază următoarele izvoare: Ion M. Oprea — doctor în istorie —, *Nicolae Titulescu*, Editura științifică, București, 1966, 406 p. (indice și hărți, fotografii și ilustrații).

Nicolae Titulescu, *Discursuri*, Editura științifică, București, 1967, 684 p.

Copilăria fericită a diplomatului român era evocată și de alții care-i cunoșteau viața ca o oglindă în care-și vedea visele și viața de basm a statelor românești în preajma sărbătorilor Crăciunului, Paștilor sau Rusaliilor.

Școala primară o începe «cu bunicul» în sat, apoi o continuă la Craiova. În vacanță venea la țară citind «pătrunzătorii psalmi» ai utreniei și «bătrina și ceruita Cazanie».

După terminarea studiilor liceale, în Craiova, N. Titulescu se dedică literaturii juridice. De mic avea darul vorbirii, al clarității gândirii, al alitudinii prompte și nu ceda până nu era convins de adevăr. De aceste constante își va aminti N. Titulescu toată viața. Se înscrie la Facultatea de drept din Paris, unde se impune prin cultura sa multilaterală și prin promptitudinea sa. Faima de student eminent s-a făcut cunoscută în întreaga Universitate prin câștigarea, în 1903, la un concurs al studenților în drept, a premiului «Ernest Beaumont». La Paris cunoaște pe Brâncuși, a cărui figură de «apostol al datinilor străbune» n-o va uita niciodată.

Reîntors în patrie este numit profesor, fiind iubit de studenți și apreciat datorită cursurilor sale de înalt nivel științific, prin desăvârșită oratorie și excelentă diplomație-clarvăzătoare. El dorea ca «recrutarea profesorilor să fie severă. Profesorii angajați să aibă un nivel superior de pregătire profesională, un profil moral și spiritual, decizi să se consacre operei de instrucție și educație a studențimii...» (p. 28). El dorea «să vină cât mai curînd ziua în care românul va figura cu strălucire în concertul european intelectual...» (p. 33). Pentru acest lucru se realizează politici de pace și înțelegere, iar în parlament «stă alături de N. Iorga, Titu Maiorescu, N. D. Xenopol, C. C. Bacalbașa, Take Ionescu, N. D. Cocea...» (p. 49). Aspectul extern al politicii lui N. Titulescu este legat de propășirea patriei și fericirea întregului popor.

«În întreaga sa activitate diplomatică — subliniază Prof. Dr. I. M. Oprea — N. Titulescu a pus interesele patriei sale mai presus de orice. Pentru marele diplomat, a sluji patria însemna a îndeplini cea mai înaltă datorie morală și civică. Munca închinată intereselor României peste hotare îi era necesară pentru a da satisfacție deplină sentimentelor sale patriotice, a realiza ideile sale democratice și a îndeplini idealul său umanitarist, oglindit în menținerea păcii între popoare...»

Dragostea de patrie, la N. Titulescu, nu era un sentiment contemplativ, ci o forță activă. Pretutindeni, N. Titulescu era preocupat de ideea ridicării prestigiului țării sale în fața întregii lumi...» (p. 90).

După terminarea primului război mondial, la 6 septembrie 1918, N. Titulescu — prin eforturi susținute — a înființat la Paris *Consiliul Național Român*, din care făceau parte printre alții Take Ionescu (președinte), Octavian Goga, Constantin Mille, Traian Vuia etc. Scopul Consiliului Național Român era acela de a arăta lumii întregi justetea aspirațiilor românilor de a-și desăvârși unitatea din toate punctele de vedere.

Ca președinte al *Delegației române* la «Congresul păcii», care a avut loc la Trianon, N. Titulescu susține cauza română «prin care s-a consfințit recunoașterea unirii *Transilvaniei cu România*, împlinindu-se astfel năzuințele de veacuri ale poporului român spre desăvârșirea unității sale statale» (4 iunie 1920) (p. 124).

Pentru consolidarea acestei uniri, N. Titulescu, în calitate de ambasador la Londra (1922 — 1927; 1929 — 1932) a inițiat o serie întreagă de acțiuni diplomatice, apărînd cu tenacitate «pămîntul sfînt al patriei, drepturile politice, naționale, teritoriale și economice ale României».

Referindu-se la contribuția adusă de marele diplomat român, N. Titulescu, la rezolvarea procesului optanțelor, președintele Asociației Uniunilor pentru Societatea Națiunilor din Anglia, Noel Baker, spunea într-un discurs transmis la 13 decembrie 1930

de agenția Rador: «A lupta ani de zile fără preget și fără oboseală pentru apărarea unui interes național, a reuși cu toate acestea să nu jignești niciodată sentimentul internațional, a ajunge la o soluție care să satisfacă ambele părți și pe noi toți semnatarii acordurilor de la Haga și a reuși cu tot focul luptei să păstrezi o constantă prietenie conțelui Appony este o realizare internațională care presupune un complex de calitate a căror importanță nu va putea fi niciodată exagerată... N. Titulescu dorea să înceze pentru totdeauna acest focar...». Procesul acesta, inițiat de grofii-maghiari, protejați de regimul hortist, a fost cea mai complicată și s-ar putea spune «cea mai spectaculoasă dezbateră» din care a ieșit triumfător adevărul și slujitorul său sincer, N. Titulescu (p. 140—184).

Sinceritatea pulsa din inima de român a lui N. Titulescu, iar gândirea lui era frământată de unirea Transilvaniei cu România încă din 1915. Iată ce spunea la mitingul național din Ploiești: «Ardealul nu este numai inima României politice, priviți harta: Ardealul e inima României geografice. Ardealul e leagănul care i-a ocrotit copilăria, e școala care i-a făcut neamul, e farmecul care i-a susținut viața...». Aci s-a format vatra daco-română. Oare «Nu dorm în singele nostru strămoșii care așteaptă ceasul de a fi deșteptați în mărire...» (*Discursuri*, p. 143—144). Această mărire o vedea N. Titulescu în dublu ipostas. În primul rînd descoperirea trecutului de glorie a strămoșilor noștri manifestat prin opere nemuritoare și în al doilea rînd viața spirituală și culturală a înaintașilor, care poate fi comparată cu cele mai strălucite civilizații ale istoriei.

Cînd vorbea de marii făuritori ai culturii românești, mitropoliți (Dosoftei, Varlaam, Simion Ștefan, Antim Ivireanu etc.), episcopi (Damaskin, Climent, Mitrofan) ș.a., diplomatul român își descoperea capul; cînd invoca pe corifeii Școlii Ardelene făcea plecăciune în fața memoriei lor, iar cînd vorbea de marii revoluționari români de la 1848, zicea: «Doamne, cu ce virtute i-ai înzestrat...».

N. Titulescu a mărturisit în nenumărate rînduri credința sa ortodoxă: «... a vorbi despre poporul român și faptele sale mărețe, înseamnă a vorbi fără ascunzișuri despre cultura sa spirituală solidă, care vine de la strămoșii noștri geto-daci și daco-romani...» (p. 39, 78—79, 497).

Diplomatul român s-a străduit fără încetare la înfăptuirea unei trainice colaborări între națiuni, ca și pe această cale să se creeze acea forță colectivă pe care popoarele s-o opună oricărui atentat la independența și suveranitatea lor, menținîndu-se și prin aceasta pacea în lumea întreagă. Pacea și conviețuirea a mai multor națiuni la un loc, susținea N. Titulescu, sînt posibile dacă se aplică principiul respectului reciproc și neamestecul în treburile interne.

În calitatea sa de reprezentant permanent al României la Societatea Națiunilor, Nicolae Titulescu s-a apropiat cu abilitate de reprezentanții tuturor țărilor care înțelegeau aspirațiile poporului român. În Marea Britanie declara că: «Singurul lucru pe care-l pot face este de a spune adevărul și totodată să știe poporul englez despre România adevărul și numai adevărul».

Credinciosul ortodox și iubitorul păcii a salutat cu satisfacție Conferința de la Constantinopol din 1920, Conferința Laeth etc., apreciînd cu satisfacție noile orientări ale Comuniunii Anglicane, orientări care ar părea că aduc un nou duh în creștinismul modern. Acest duh va clarifica altă învățătura, dar și perspectivele de existență ale Bisericilor în secolul nostru.

Nicolae Titulescu lua cunoștință cu satisfacție de la Londra de Mișcarea ecumenică. Merge la Constantinopol să viziteze monumentele (Sfînta Sofia ș.a.), dorînd și

aplanarea conflictelor în problemele Orientului. Nicolae Titulescu dă sprijin pregătirilor pentru ridicarea Mitropolitului primat al României la rangul de patriarh (1925).

Tot la Londra, Nicolae Titulescu declara: «Eu sînt unul din cei ce consideră că amiciția ruso-română, supusă la încercări de veacuri, trebuie să supraviețuiască... Dar pentru a atinge acest scop înalt care corespunde atît intereselor ruso-române, cît și marilor interese ale păcii mondiale, trebuie să ne ferim a jigni sentimentele profunde ale unuia sau altuia din aceste două popoare» (I. M. Oprea, *op. cit.*, p. 155). Se reiau apoi relațiile cu ministrul de externe sovietic Litvinov și totodată se trece la numirea de ambasadori... «În cadrul relațiilor culturale româno-sovietice s-au adus osemintele domnitorului român Dimitrie Cantemir, care pînă atunci s-au aflat la Moscova; transmiterea, de asemenea, a unui număr important de documente din arhivele sovietice privind istoria României și perfectarea unei înțelegeri potrivit căreia arhivele românești, evacuate la Moscova în timpul primului război mondial, urmînd să fie restituite statului român» (p. 223).

Poporul român n-a asuprit pe nimeni și pentru acest lucru dorește să fie respectat. Totdeauna N. Titulescu argumenta că «poporul român dorește pacea cu toți în interesul propriei sale consolidări», combătînd tendințele de expansiune ale altor state, definind agresorul și agresiunea (Conferința pentru dezarmare — 24 mai 1933): «În consecință va fi recunoscut ca agresor într-un conflict internațional, sub rezerva acordurilor în vigoare între părțile în conflict, statul care cel dintîi va fi comis una din acțiunile următoare: 1) declarație de război unui alt stat; 2) invazie prin forțele sale armate, chiar fără declarație de război a teritoriului unui alt stat; 3) atac prin forțele sale terestre, navale sau aeriene, chiar fără declarația de război a teritoriului, navelor sau aeronavelor unui alt stat; 4) blocusul naval al coastelor sau al porturilor unui alt stat; 5) sprijin dat bandelor armate, care formate pe teritoriul său, vor fi invadat teritoriul unui alt stat sau refuzul, cu toată cererea statului invadat, de a lua pe propriul său teritoriu, toate măsurile în puterea lui, pentru a lipsi zisele bande de orice ajutor, ori protecție...

Articolul 3 precizează: «Nici o considerație de ordin politic, militar, economic sau alta nu va putea servi drept scuză sau de justificare a agresiunii prevăzută la articolul 2...» (p. 208—209).

În 1927 i s-a încredințat conducerea Departamentului externelor. În această calitate își intensifică și mai mult acțiunile pentru o alianță în Balcani și o pace traică în Europa. Acum N. Titulescu încearcă și reușește să dea diplomației românești o strălucire permanentă, trăzind în tineret entuziasm, responsabilitate națională, dorința de pregătire bună și un simț critic-realist. El dorea în posturi de răspundere pe acei ce aveau meritele reale. Îl interesa cîntea, demnitatea profesională și însușirea temeinică a normelor juridice interne și internaționale a candidatului; toate acestea cu scopul de a menține prestigiul României.

N. Titulescu îmbolnăvindu-se, cere eliberarea din funcție și pleacă la Londra ca ambasador.

Țara trecuse prin crize. Răscoala din 1907, N. Titulescu a văzut-o just, cerînd rezolvarea problemei țărănimii «legată de glia străbună» (*Discursuri*, p. 78). În criza economică din 1929—1933, N. Titulescu a acuzat conducerea, dînd dreptate grevelor muncitorești de la Ploiești și Grivița (1933). N. Titulescu este solicitat pentru formarea unui nou guvern, dar refuză fiind conștient de faptul că mai multe servicii aduce «națiunii mele» și poporului român la Londra în calitate de diplomat. În legă-

tură cu acest refuz N. Iorga preciza : «Domnul Titulescu dacă ar aduce numai trecutul său frumos ar putea governa ; dar aduce un viitor presupus încă mai frumos care mi se pare imposibil» (*Adevărul*, din 3 februarie 1931). N. Titulescu mai refuzase de multe ori aceasta. Considera că dezbinarea prejudiciază poziția de care se bucură România pe arena internațională... așa cum mulți filozofi visează armonia universală ; toți trebuie să dorim solidaritatea între oa eni și state» (*Discursuri*, p. 39).

Credincioșii trebuia să dea exemple vii, fiind urmași ai Aceluia (Hristos) «... care a fost anunțat de profeți drept *Domn al păcii*, al Celui a cărui venire în lume a fost salutată cu imnul : «*Pax hominibus bonae voluntatis*» (p. 498) — textul este parafrazat din Evanghelia cea după Luca : «Slavă între cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bună învoire» (II, 14).

Marele diplomat era convins că ordinea internă, face parte din demnitatea și autoritatea unui popor de sine-stătător. Acesta «...este un domeniu care relevă deplina suveranitate a României și în care nu avem să ne preocupăm decât în necesitățile pur românești, fără a consulta străinătatea. Cred însă că o țară care știe să-și apere ordinea publică este mai bine-văzută decât o țară care ar rămâne dezarmată în fața dezordinilor...» (p. 384). Pentru culele conviețuitoare și pentru credincioși, «Guvernul român va și totdeauna să asigure respectarea vieții lor spirituale cu certitudinea că va găsi totdeauna în ei cetățeni conștienți de datoriile lor către patria lor» (p. 497).

În ceea ce privește situația țărilor în curs de dezvoltare, N. Titulescu milita pentru ridicarea nivelului lor cultural, material și spiritual atât al popoarelor Asiei, Africii și în special ale Americii latine. Popoarele Americii latine găsesc la români afinități sufletești având aceeași origine etnică. Iată ce spunea marele descendent al dacilor și al ginții latine : «Dragi prieteni din America latină, fiți bineveniți pe pământul românesc care este al d-voastră prin acel drept de coproprietate prin care membrii familiei latine se recunosc oriunde s-ar găsi și care nu este, în definitiv, decât un reflex al inimilor lor, fiți bineveniți în mijlocul națiunii române, care este a voastră prin legături de frăție și de sînge, pe care nimic n-ar putea să le șteargă și care, în viață, constituie cea mai puternică baricădă împotriva sentimentului de primejdie sau de izolare și pe care distanța le poate transforma în nostalgie, dar niciodată în uitare ; fiți bineveniți sub cerul românesc, care, mai mult decât orice, este al vostru, pentru că sufletele românești au avîntat spre el aceleași idealuri îndrăznețe, aceleași speranțe generatoare de eforturi dezinteresate, aceleași rugăciuni fierbinți pentru pacea și buna înțelegere dintre popoare, aceleași strigăte de suferință împotriva nedreptății și a agresiunii, întocmai ca aceia care fac din istoria Americii latine un titlu de mîndrie pentru rasă și un capitol de glorie pentru omenire...» (p. 466—467). «România a înțeles rolul imens pe care este chemată să-l joace America de Sud în viața internațională...» (p. 493).

Diplomatul francez, prieten al lui N. Titulescu și simpatizant al poporului român, Paul Boncour, spunea : «Tumulțuos în modul de a se comporta, dar un cap lucid, copleșind pe toată lumea, cînd își ține discursurile și susține pozițiile, dar metodic în acțiune, avînd raționamentul adesea paradoxal, dar întotdeauna bazat pe documente și o deplină stăpînire a dreptului internațional... Acest ministru al unei țări mici face politică reală, în stil grandios...» ; «ce om uimitor — spunea Herriot —, în politica externă este îmbarcat pe o luntrișoară conducînd-o ca pe un vapor mare ; în politica internă (referitor la vechile lupte între partidele politice, situația grea economică, înapoierea culturală din vechea Românie) stă călare pe o scîndură, căreia pînă

la urmă îi dă o stabilitate de stîncă... Ce om uimitor!» Patriotismul lui Paul Boncour, preşedintele Consiliului de Miniştri al Franţei, l-a impresionat şi totodată a fost exemplul bun pentru N. Titulescu, care zicea: «A şti să te faci iubit, cînd reprezinti ţara ta, înseamnă a o servi...» (p. 475).

Faima de care se bucura N. Titulescu în lumea diplomatică a făcut ca a 11-a Adunare generală a Societăţii Naţiunilor să-l aleagă preşedinte (cu o proporţie de 45 voturi din 50 exprimate), iar cea de a 12-a sesiune îl realege ca preşedinte, tot pe N. Titulescu «cel mai ilustru diplomat al timpului», care a fluturat tricolorul românesc în fruntea drapelului lumii, ceea ce a făcut ca prestigiul României să se ridice, în persoana lui N. Titulescu, în loja cea mai înaltă a palatului Naţiunilor Unite din Geneva. El credea neabătut în pace şi liniştea omîenirii. Neconţinut se străduia pentru a se găsi metode eficace pentru împăcarea lumii: «Pacea — zicea N. Titulescu — este dorinţa noastră cea mare».

Valoarea lui N. Titulescu consta în a fi om sincer, credincios tradiţiilor străbune, autentic reprezentant al poporului român. S-au apropiat în dese ocazii, de el, diplomaţi cu diferite convingeri, N. Titulescu, îi respecta, dar îşi expunea punctul său de vedere. Eu sînt pămîntean — zicea N. Titulescu — adînc pămîntean, eu care particip de atîta ani la viaţa internaţională fără a uita că sînt român, eu care sînt un soldat al ţării mele, în tranşeele păcii şi care n-a cunoscut încă demobilizarea, eu care am văzut toate ţările la ele acasă sau la muncă, spre a ajunge la concluzia că nimic nu poate mai mult ca *glia pămîntescă*, eu care sînt adînc uman, dar care am curajul de a spune public că umanitatea nu mă interesează dacă România nu-şi găseşte locul în sinul ei...» (*Discursul lui N. Titulescu în Parlament cu prilejul vizitei lui Paul Boncour la Bucureşti*) (p. 478).

În nenumărate discuţii şi conferinţe, încheia cu citate stripturistice: «Este imposibil pentru mine — zicea N. Titulescu — să nu leg sfîrşitul conferinţei mele de cuvintele biblice: «... la început era Cuvîntul, Cuvîntul era Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvîntul» (Ioan I, 1) (*Discursuri*, p. 562).

Marele umanist şi om de cultură, N. Titulescu, a fost numit preşedinte al Societăţii internaţionale de filologie din Londra, făcîndu-se cunoscut lumii ca desăvîrşit filolog. A fost ales apoi membru în Comisia internaţională de cooperare intelectuală etc. În aceste situaţii era permanent solicitat pentru a susţine conferinţe şi prelegeri la Universităţile engleze, franceze, germane, elveţiene ş.a. Prestigiul lui ajunsese în vederile celor mai mari savanţi ai vremii care doreau să-l întâlnească: Einstein, Painlevé, Rocca etc. N. Titulescu prevedea vremuri turburi pentru omîenire şi cauta să convingă pe oamenii de ştiinţă că «viaţa internaţională va fi pusă într-o agravare lentă, dar progresivă...».

O altă organizaţie al cărei scop se împletea cu aspiraţiile oamenilor cinstiţi din întreaga lume era *Comitetul Român al Reuniunii Universale pentru pace*, ca secţie a Organizaţiei internaţionale R.U.P. creată în urma Congresului mondial de la Bruxelles din septembrie 1936. Acesta a ales ca preşedinte de onoare pe N. Titulescu; printre membrii de onoare figurau personalităţi de frunte ale intelectualităţii române ca: Mihail Sadoveanu, C. I. Parhon, Petru Groza, Geo Bogza, Demostene Botez, Victor Eftimiu, Mihai Ralea etc., precum şi doi muncitori cefeşti, Ionescu Marin şi Abramescu Marin (I. M. Oprea, *op. cit.*, p. 374—375).

Datorită meritelor sale ştiinţifice, culturale, naţionale şi diplomatice a fost ales membru al Academiei Române.

N. Titulescu dorea un climat liniștit din toate punctele de vedere. Gîndea și simțea ca și poporul sincer și profund credincios, plămădit într-un aluat nobil al cinstei, prin suferință și al credinței ortodoxe prin jertfă: «Istoria României este istoria care începe. Prea multe veacuri de suferință au plămădit sufletul românesc pentru ca el să nu proiecteze spre viitor, în virtutea unui fel de compensație naturală, comanda-mentele instinctului său de justiție» (*Discursuri*, p. 477).

A sprijinit măsurile, ca în iunie 1935 să înceapă *Conferința anglicano-română* de la București, acțiune cu mare răsunel ecumenic în istoria relațiilor intercreștine. Importanța conferinței este cunoscută de cititorii revistelor noastre și pentru aceasta nu mai insistăm. N. Titulescu și-a afirmat dorința de a ajunge la o înțelegere, «personal fiind satisfăcut de nivelul pregătirii teologilor români...».

Vizita patriarhului Bisericii Ortodoxe Române, Miron Cristea, în Anglia, a dat naștere la aprecieri deosebite, în cercurile clericale. Înțelegem așadar că: «atît de vast era cîmpul activității lui N. Titulescu, încît aproape că nu exista problemă importantă a politicii externe românești — în toate domeniile, pe care el să n-o cuprindă» (I. M. Oprea, *op. cit.*, p. 134). Această activitate dorea să fie un exemplu viu pentru tineretul studios ca să înțeleagă «și să mențină curate datinile și tradițiile noastre românești...» (*Discursuri*, p. 338), așa cum fac toate țările civilizate.

Norii negri încep a se lăsa asupra Europei, fascismul german își începe odioasele operații, N. Titulescu în zadar caută împiedicarea valurilor morții prin război. În România vine la putere un regim pro-fascist, Ion Antonescu interzice orice legătură cu N. Titulescu, «care formase o nenorocită școală...» (I. M. Oprea, *op. cit.*, p. 381). Totuși, N. Titulescu continua o vie activitate în slujba națiunii române. «Țin să se știe — declara N. Titulescu — că dacă am fost în trecut în orice clipă în serviciul națiunii mele, mă consider și azi tot în serviciul ei și datorita de a lucra pentru binele ei și apărarea ei de rele nu va înceta decît o dată cu viața mea» (p. 370). Revenit în țară, N. Titulescu a fost înlîmpinat cu o caldă manifestație de simpatie din partea publicului bucureștean. Poliția voînd asasinarea lui, l-a invitat să meargă la Mogoșoaia, într-un vagon special, N. Titulescu cu simțul său fin, a răspuns: «Nu mă dau jos, mă duc să mor în Gara de Nord». Aci dr. N. Lupu ține o emoționantă cuvîntare: «Ai fost înlăturat în mod nedemn de la cel mai important post de comandă în timpul cînd dincolo de granițele țării ai ținut stindardul păcii...». N. Titulescu merge în salul său natal, își vede prietenii din «copilăria fericită», apoi la căpăliul strămoșilor săi, unde, a luat țărîină de pe pămîntul udat de lacrimile sale. Admiră această glie stră-bună care l-a menținut în granițele demnității umane, aducîndu-i ultim omagiu printr-o sărutare sfîntă. Intristat de soarta națiunii române se reîntoarce în Franța, stabilîndu-se la Cannes. Aci era silit să guste din amarăciunea anonimului și a izolării. Imaginea crîncenului război mondial pentru a cărui prevenire N. Titulescu luptase aprig timp de peste douăzeci de ani, ca și «pătrunderea hitleriştilor pe teritoriul patriei sale mutilate îi făceau durerea și mai apăsătoare. Sub această viziune sumbră, la 17 martie 1941, în orașelul Cannes s-a stins din viață unul dintre cei mai mari diplomați pe care i-a avut România» (p. 367—382).

Înainte de moarte o boală crîncenă îl chinuia. Suferința i-a fost alinată de dragostea tuturor oamenilor cinstiți din întreaga lume, liste nesfîrșite de donatori de sînge i s-au prezentat, «iar patriarhia română a cerut slujitorilor și credincioșilor să se roage neîncetat» pentru Nicolae Titulescu (p. 369). La cîțva timp, triste unde ale clopotelor bisericilor aruncau și ele în văzduh anunțul tragicului eveniment al morții sale (17 martie 1941). Tot poporul român era în doliu, cinstind memoria marelui

dispărut. Locuitorii comunei Titulești, în costumele purtate și de N. Titulescu, au adus pios omagiu de recunoștință fiului meleagurilor lor.

În sfârșit, vom arăta, că în columna oamenilor de seamă ai diplomației și culturii mondiale, «numele lui N. Titulescu, prin locul de cinste pe care l-a cucerit, ilustrează gloria noastră națională, a strămoșilor noștri. Eminentul diplomat care a cunoscut și a prețuit în chip desăvârșit popoarele și oamenii, care s-a consacrat dintr-un spirit umanitarist și patriotic apărării păcii și care a slujit cu toată puterea forței sale, independența națională a tuturor țărilor, a devenit încă din timpul vieții, obiectul cinstirii, admirației și recunoștinței generale...

Personalitatea lui strălucită a trecut de mult hotarele țării noastre, și a intrat în istoria universală, rămânând totuși una din manifestările geniului nostru național... Așa cum am arătat, în țară, ca și peste hotare, ideile lui N. Titulescu s-au impus prin universalitatea valorii lor, intrând în patrimoniul culturii naționale și internaționale, încă din prima lor confruntare cu viața practică. Pentru aceasta Academia Română a primit în rândurile membrilor săi pe acest erudit al științei juridice, a cărui lucrare principală a fost opera de pacificare a Europei și a întregii lumi, care a echivalat cu opera de apărare a culturii și științei, ca revendicare majoră a lumii civilizate.

Faptul că o serie de principii promovate de N. Titulescu își mențin actualitatea, dovedește că idealul creator al păcii care a însuflețit în permanență activitatea marelui diplomat, și-a găsit împlinirea pe care el a dorit-o: «Viitorul trebuie să fie opera noastră», spunea el (p. 383).

Opera sa, cuvântările și discursurile răspund unor exigențe pe care le implică valorificarea moștenirii culturale și sînt un mijloc direct și complet de infirmare și de educație patriotică...» (Robert Deutsch, *Studiu introductiv*, la *Discursuri*, p. 23).

N. Titulescu nu cerea mult omului, decît lupta pentru ca «să-și împlinească menirea sa». În această luptă — spunea el — «Fiecare își are misiunea sa, cu toții uniți, cum ne-am putea îndoi de succes? Ce importanță are faptul că nu vom fi prezenți în ziua cînd opera va fi terminată? Ce importanță că vor fi uitate eforturile lucrătorilor din primul ceas? Ce importanță că noi nu vom fi fost decît soldați necunoscuți ai victoriei păcii? Vom fi fost aceea care au crezut într-o clipă, cînd ar fi putut să-și piardă credința și acesta este singurul merit care are preț...». (din *Discursul lui N. Titulescu ținut cu prilejul realegerii sale în funcția de președinte al Societății Națiunilor*, 1931, la I. M. Oprea, *op. cit.*, p. 383).

Diac. P. I. DAVID

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

CONFERINȚA DE ORIENTARE A CLERULUI DIN LUNA SEPTEMBRIE 1969

A treia Conferință de orientare a clerului, din acest an, a fost consacrată, comemorării unui sfert de veac de la eliberare — moment sărbătoresc de îndreptățită bucurie și emoționant bilanț pentru grandioasele realizări îndeplinite de popor în cei 25 de ani.

În cuprinsul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, această Conferință a avut loc în zilele de 16, 18, 23, 24, 25 și 30 septembrie la sediul protopopiatelor respective, fiind prezidată de delegații Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, după cum urmează :

P. C. Preot Alexandru Ionescu, vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, — la protopopiatele II Capitală și Fetești ; P. C. Pr. Petre F. Alexandru, consilier cultural la Sfânta Arhiepiscopie a Bucureștilor, — la Videle, I Ilfov și Oltenița ; P. C. Pr. Cons. Ioan Popa, — la Urziceni ; P. C. Pr. Cons. Leonida Mateescu, — la Vălenii de Munte și Călărași ; P. C. Pr. Cons. Sabin Verzan, — la Circ. I Capitală ; P. C. Pr. Cons. Gheorghe Soare, — la II Ilfov ; P. C. Pr. Cons. Octavian Popescu, — la Cimpina ; P. C. Diac. Prof. Dr. Nicolae I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar din București, — la Titu și Ploiești ; P. C. Prof. Ioan G. Coman, — la Circ. III Capitală și Giurgiu ; P. C. Pr. Prof. Alexandru Ciurea, — la Turnu Măgurele și Tîrgoviște ; P. C. Pr. Prof. Ene Branîște, — la Găești și Alexandria ; P. C. Pr. Cons. Mihail Marinescu, — la Cimpulung-Muscel și P. C. Pr. Insp. Vasile Diaconescu, la Slobozia.

Pretutindeni, Conferința a fost precedată de un Te-Deum, oficiat de un sobor alcătuit din preoți participanți.

PP. CC. Protoierei au deschis lucrările Conferinței prin scurte cuvinte în legătură cu tema acesteia : *Chipul nou al Patriei la împlinirea a 25 de ani de la eliberare (1944—1969).*

Părinții Protoierei în numele preoțimii participante au adus salutul călduros delegaților Centrului Eparhial sosiți să prezideze cea de a treia Conferință de orientare din acest an.

Referindu-se la tema designată dezbaterilor, s-a precizat că cei ce vor participa la discuții vor arăta situația social-politică a României la 23 August 1944 și eforturile depuse de poporul român pentru înfăptuirea chipului nou al României socialiste, precum și atitudinea Bisericii Ortodoxe Române față de situația creată în patria noastră după istoricul act.

Se vor evidenția principalele realizări politice, economice și sociale din România în cei 25 de ani de la eliberarea de sub jugul fascist, noul regim al cultelor din țara noastră, precum și situația Bisericii Ortodoxe Române din această nouă epocă.

În lumina celor arătate, PP. CC. Protoierei au rugat pe delegați să asigure pe Prea Fericirea Sa, Părintele Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române, cit și Departamentul Cultelor, de angajamentul preoțimii de a sprijini cu tot elanul eforturile credincioșilor pentru proșirea Bisericii Ortodoxe Române și pentru înflorirea patriei noastre, Republica Socialistă România.

La salutul de «bun venit», au răspuns cu cuvinte de mulțumire, delegații Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, care au urat apoi succes deplin referenților.

Au fost constituite birourile de lucru din delegatul Centrului Eparhial ca președinte și din protoiereul locului și unul sau doi preoți ca membrii și secretari.

După ce au fost citite procesele verbale întocmite de comitetele de lectură, au fost numiți referenții principali și coreferenții.

În referatele lor cei designați, s-au ocupat mai întâi de luptele revoluționare, care au culminat cu victoria definitivă din 23 August 1944.

Sînt descrise în continuare etapele parcurse de popor, precum și reformele și noile rînduiri înfăptuite de regimul democrat-popular.

Chipul nou al patriei noastre se înfățișează astăzi cu o industrie și o economie națională în plină dezvoltare.

România de azi — spunea Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu — este împlinirea visurilor celor mai luminați patrioți, ea e statul care asigură libertatea și dreptatea socială, pentru mulți, neatîrnarea politică și înflorirea economică a țării și înfăptuiește dreptul sfînt al poporului român de a fi stăpîn în patria sa strămoșească.

Pe plan extern, România promovează o politică de pace și bună înțelegere cu toate națiunile lumii, indiferent de orînduirea lor politică pe baza principiilor coexistenței pașnice, independenței, egalității în drepturi, respectului reciproc, neamestecului în treburile interne. În această epocă nouă, între cultele din patria noastră s-au stabilit relații de prietenie, colaborare și respect reciproc.

Sub înțeleapta conducere a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Biserica Ortodoxă Română a fost îndrumată către adevărata sa misiune sacerdotală și au fost reinnoite relațiile ecumenice cu toate Bisericile.

După citirea referatelor preoții au luat cuvîntul aducînd completări utile pe marginea acestora.

Cea de a doua parte a Conferinței a constituit-o citirea rapoartelor de activitate, din care reținem participarea preoțimii la acțiunile de interes obșteșc, ca : sistematizarea și înfrumusețarea satelor și a comunelor etc.

Au urmat comunicări privind manifestări în cadrul relațiilor externe ale Bisericii Ortodoxe Române, între 1 iunie și 1 septembrie 1969, după cum urmează :

— Între 21—25 iunie a.c. s-au desfășurat la Berlin (R.D.G.) lucrările Adunării Mondiale pentru Pace. La această Adunare au participat 1 100 persoane. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată prin P. C. Pr. Prof. Alexandru I. Ciurea. Lucrările Adunării s-au desfășurat în cinci comisii de studiu asupra următoarelor probleme : 1. Vietnam ; 2. Securitatea europeană ; 3. Orientul Apropiat ; 4. Colonialism, neocolonialism și independență națională ; 5. Dezarmare.

P. C. Pr. Prof. Alexandru I. Ciurea a participat la ședințele plenare ale Adunării, la lucrările Comisiei pentru dezarmare și la ședința «Organizațiilor religioase» prezente la Adunarea mondială pentru Pace din Berlin.

La ședința din 23 iunie a.c., P. C. Pr. Prof. Alexandru I. Ciurea a expus un succint mesaj către poporul german din partea Bisericii Ortodoxe Române și a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. În cuvîntarea ce a însoțit acest mesaj, P. C. Sa a vorbit despre unitatea dintre Biserică și poporul român în lupta pentru libertate, independență națională și dreptate socială.

— La Zagorsk s-a ținut Conferința reprezentanților tuturor religiilor din U.R.S.S., pentru pace, între 1 și 4 iulie a.c. La această Conferință au mai fost prezenți și delegați și observatori din alte state. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată prin Î. P. S. Mitropolit Nicolae Mladin al Ardealului și P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, ca delegați observatori.

Cele cinci Comisii de studii au elaborat rapoarte asupra următoarelor probleme : Vietnam, Securitatea europeană, Orientul Apropiat, Colonialism, neocolonialism și politica de apartheid, Temeiul pentru acțiunea comună a religiilor în favoarea păcii și a bunei înțelegeri. Conferința a lansat un apel către credincioșii tuturor religiilor de a găsi modalități comune pentru îngrădirea agresiunii și a războiului, pentru promovarea păcii și cooperării internaționale.

— Între 1 și 4 august a.c. a avut loc la Canterbury o reuniune a unui grup de teologi ortodocși cu scopul discutării problemei uniatismului. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat P. C. Prof. Dumitru Stăniloae și Dl. Prof. N. Chițescu.

Rezultatul reuniunii va fi folosit la viitoarele discuții asupra uniatismului ce vor avea loc spre sfîrșitul acestui an, în cadrul grupului mixt (ecumenist-romano-catolic).

— Comitetul de lucru al Comisiei pentru Credință și Constituție și-a ținut între 4 și 8 august a.c. sesiunea anuală la Canterbury.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Dl. Prof. N. Chițescu, membru în acest Comitet.

S-au expus și s-au discutat: Activitatea Secretariatului și a diferitelor subcomitete ale Comisiei, publicațiile și situația ei financiară.

Printre studiile ce se pregătesc se notează cele referitoare la: «Uniatism», «Catholicitate și Apostolicitate», «Unitatea omenirii și unitatea Bisericii», «Un program ecumenic pentru stîrpirea rasismului», «Împărtășirea în comun».

— Un grup de teologi ortodocși, romano-catolici și protestanți, în Cadrul Comitetului de lucru al Comisiei pentru Credință și Constituție, au discutat, între 9 și 10 august a.c. la Canterbury problema catholicității și apostolicității.

În același tip «Grupul bunelor oficii pentru conversațiile neoficiale ale teologilor calcedonieni și necalcedonieni» a ținut o reuniune dînd unele sarcini cîtorva dintre profesorii prezenți pentru viitoarea lor întîlnire. (Delegatul român a primit și el o astfel de sarcină).

— Între 12 și 22 august a.c., la Canterbury a avut loc o sesiune anuală de lucru a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Î. P. S. Mitropolit Iustin Moiescu, membru al Comitetului Central al C.E.B. și Prof. N. Chițescu.

S-au discutat probleme teologice și sociale, pe care le studiază diferitele Comisii, Departamente și Divizii ale C.E.B., precum și activitatea acestui organism ortodox în lumea de azi în continuă prefacere.

— Între 7 și 14 august a.c. a vizitat țara noastră Î. P. S. Arhiepiscop Paavali al Finlandei însoțit de un grup de credincioși din Biserica Ortodoxă Finlandeză.

În ziua de 10 august a.c. Î. P. S. Arhiepiscop Paavali a săvîrșit Sfînta liturghie în Catedrala Patriarhală, la sfîrșitul căreia, în cadrul unui discurs, a oferit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române, Marea Cruce a Ordinului «Sf. Miel», cea mai înaltă distincție a Bisericii Ortodoxe Finlandeze.

Oaspeții au vizitat, cu acest prilej, Centrele Eparhiale de la Sibiu și Rîmnicul Vlcea, precum și unele minastiri.

Cu prilejul întîlnirii cu Î. P. S. Mitropolit N. Mladin al Ardealului, Conducătorul Bisericii Ortodoxe Finlandeze, a oferit înaltului ierarh român, Ordinul «Sf. Miel» în grad de Comandor.

Vizita pe care a întreprins-o în țara noastră grupul de ortodocși finlandezi conduși de Î. P. S. Arhiepiscop Paavali, contribuie la strîngerea legăturilor de prietenie între cele două Biserici surori. Bunele impresii căpătate de oaspeții finlandezi, mărturisite verbal și în scris, sînt o nouă dovadă a prețurii de care se bucură Biserica Ortodoxă Română și poporul român din partea creștinilor îndepărtatei Finlande.

Sărbătorirea gloriosului sfert de veac de viață nouă a patriei a fost întîmpinată de slujitorii Bisericii noastre cu inima plină de bucurie pentru tot ce s-a înfăptuit de la eliberare.

REDACȚIA

ANIVERSARE

Cu prilejul conferinței administrative ținută la data de 9 octombrie 1969, preoțimea din Protoieria Giurgiu — județul Ilfov a aniversat într-un cadru festiv semicentenarul de slujire în ogorul Domnului a verhovnicului plaiurilor giurgiuvene — preotul Ion Netejoru de la parohia Băneasa, care a împlinit și vârsta de 77 de ani.

Meritul organizării acestui moment festiv revine P.C. Protoiereu Dumitru M. Acsinte, care și cu alte prilejuri cinșind vârsta și vrednicia unor preoți a creat adevărate popasuri duhovnicești.

Luind cuvîntul P.C. Sa a elogiât viața și activitatea preotului Ion Netejoru, scoțînd în evidență calitățile sufletești ale sărbătoritului, precum și frumoasele rezultate obținute în pastorație după o jumătate de veac închinată Bisericii și poporului și a arătat că secretul succeselor sale pastorale rezidă în faptul că este convins de preoție, trăiește preoția și slujește lui Dumnezeu și oamenilor cu dragoste, dar și cu frică și cutremur.

«Pentru hărnicia sa, a spus în continuare P.C. Protoiereu, părintele Netejoru este numit nu numai un al doilea «popa Tanda», ci și un al doilea «popa Tun», pentru că în 1916 s-a distins în chip deosebit în grelele lupte de la Mărăști și Mărășești, fiind răsplătit cu diferite ordine și medalii.

Cei 77 de ani de viață au nins pe chipul părintelui Netejoru, însă puterile nu l-au părăsit, ci a rămas mereu prezent la datorie ca preot și cetățean, închinîndu-și viața Bisericii, Patriei și poporului pe care l-a păstorit».

În încheiere P.C. Protoiereu l-a asigurat pe sărbătorit de toată dragostea și prețuirea preoțimii din Protopopiatul Giurgiu și i-a urat încă mulți ani cu sănătate.

În continuare au luat cuvîntul P.C. Pr. Dumitrescu-Frasin; P.C. Pr. Bădărică David de la parohia Adormirea Măicii Domnului-Giurgiu și P.C. Pr. Simion Gheorghe de la parohia Băneasa, evocînd momente din viața sărbătoritului, elogiîndu-i viața exemplară în familie și în societate, calitățile de adevărat păstor duhovnicesc, tactul, vrednicia și metodele eficace aplicate în pastorație, prestigiul de care se bucură în rîndul enoriașilor și al preoților, precum și roadele bogate obținute în minunata-i activitate dusă pe tărîmul vieții bisericești și sociale.

Toți l-au încredințat de considerația și respectul deosebit ce i se cuvin și i-au dorit încă mulți ani, plini de mulțumire sufletească cu sănătate pînă la adînci bătrîneți.

Tuturor le-a răspuns preotul Ion Netejoru, care a expus în mod sumar realizările obținute în cei 50 de ani de preoție neîntreruptă și a arătat cu multă seninătate și sinceritate greutățile și bucuriile de care s-a lovit în viață.

P.C. Sa a împărtășit preoților prezenți din secretele succeselor în viața de familie și în cea pastorală și a conchis că are mulțumirea sufletească că și-a făcut datoria în conștiință.

După aceea a mulțumit tuturor celor ce s-au ostenit și au luat cuvântul pentru a-i evoca viața și activitatea sa, a mulțumit preoțimii din Protopopiatul Giurgiu care i-a cinstit «pleșuva vîrstă» și cei 50 de ani de preoție printr-un așa frumos și înălțător moment festiv și în mod special P.C. Părinte Protoiereu care a organizat această aniversare.

În încheiere și-a îndreptat gândul cu recunoștință către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și către Conducerea de Stat asigurându-i că își va închina și în continuare viața slujirii cu tot devotamentul Bisericii și Patriei.

Preot ION M. PĂTRAȘCU

SFINȚIREA BISERICII DIN PAROHIA COELIA

Credincioșii din parohia Coelia, județul Ialomița, au trăit duminică 18 mai a.c. o zi plină de bucurie duhovnicească: în acea zi, prin rugăciuni arhieresti, biserica din satul lor a fost resfințită în urma reparațiilor ce i s-au făcut și a restaurării picturii. Au dorit credincioșii din parohia Coelia și venerabilul lor preot Mircea Marinescu să officieze slujba de resfințire a bisericii, P. S. Episcop Antim — Vicar Patriarhal, au dorit ca prima Sfințită Liturghie în biserica lor reînnoită și înfrumusețată, să fie săvîrșită de un vlădică. Și astfel, sîmbătă seara, 17 mai, P. S. Episcop Antim ajunge în satul ce se pregătea de sărbătoare.

Duminică dimineața la orele 9, P. S. Episcop înconjurat de un sobor de preoți — în care am remarcat pe P. C. Pr. Petre F. Alexandru — Consilier la Sfînta Arhiepiscopie a Bucureștilor, pe P. C. Protoiereu de la Slobozia, Petre Breleanu, pe P. C. Pr. Dumitru Stancu de la biserica Manu Cavafu din București și pe P. C. Diac. Petre Zamfira de la Catedrala Patriarhală — începe slujba de resfințire după tradiționala rînduială tipiconală ortodoxă. La ora 10 se începe Sfînta Liturghie, la sfîrșitul căreia, P. C. Protoiereu Petre Breleanu face un raport asupra activității gospodărești a preoților din Protopopiatul Slobozia. În continuare, c. paroh al parohiei Coelia, preot Mircea Marinescu, prezintă darea de seamă a lucrărilor, arătînd cum credincioșii acestui sat, strînsi uniți lingă preotul lor, au reușit să facă o lucrare alit de temeinică și frumoasă. C. sa mulțumește Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian care a venit în sprijinul parohiei, dăruind din fondurile Sfîntei Arhiepiscopii o frumoasă sumă de bani, cu care s-au putut duce la bun sfîrșit lucrările proiectate.

La sfîrșit a luat cuvîntul P. S. Episcop Antim, Vicar Patriarhal, care, printre altele, a spus: «Este mare bucurie pentru credincioșii acestui sat, cînd văd astăzi împodobită în haină nouă biserica lor pe care au moștenit-o de la strămoși. La început satul Coelia, mic și modest, și-a făcut o bisericuță din lemn. Dar în anii care au premers primul război mondial, credincioșii satului care între timp se înmulțiseră s-au gîndit să ridice Domnului o biserică mai mare, mai frumoasă, din piatră și cărămidă. După mult timp, vremea scurgîndu-se, biserica începuse să se afume, construcția să se învechească. Ea avea deci nevoie să fie restaurată și înfrumusețată, căci în starea în care ajunsese nu se mai putea continua să se săvîrșescă aici sfințele slujbe. Și iarăși s-au încălzit sufletele credincioșilor de aici, care în frunte cu vrednicul lor preot Mircea Marinescu au purces la săvîrșirea lucrărilor de restaurare a acestei Case a Domnului și de înnoire a picturii sale. Acum iată lucrările sînt gata, biserica este frumoasă, așa cum a fost ea la început și așa cum se cuvine să fie o Casă a Domnu-

lui. Bucuria voastră, iubiți creștini, este mare, dar la ea se adaugă și bucuria celor ce sînt în fruntea treburilor bisericești, începînd cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Iar noi am venit aici din încredințarea Prea Fericirii Sale, ca să săvîrșim slujba de resfințire a bisericii voastre, dar în același timp să aducem laudă atît preotului vostru care s-a ostenit cu săvîrșirea acestor lucrări, cît și frățiilor voastre, pentru tot ce ați făcut aici. Mulțumim tuturor celor care, din puținul lor, au contribuit pentru această lucrare și vă laudăm că ați dat ascultare păstorului vostru care a stat lîngă voi vreme de 50 de ani neîntreruși. Sînt încredințat că aproape toți cei de față ați trecut prin baia bolezului săvîrșit de sfinția sa. Părintele Marinescu v-a chemat la biserică, v-a împărtășit, i-ați ascultat sfaturile și îndemnurile, cei tineri au primit lina cununiei prin rugăciunile sale, iar la sfîrșitul vieții, cei vîrstnici au primit binecuvîntarea pentru calea cea lungă care duce către învierea cea de obște, tot prin sfinția sa.

Rîvna de care vorbea Psalmistul David că o avea pentru Casa Domnului ați avut-o și voi, iubiți credincioși și cucernicia ta părinte paroh. Această rîvnă a zidit și înfrumusețat și alte biserici. Pentru această rîvnă sfință pe care ați dovedit-o, vă încredințez binecuvîntării Domnului.

În numele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, cel care priveghează mereu asupra sufletelor credincioșilor noștri ortodocși și asupra sfințelor biserici, exprim mulțumiri părintelui paroh Mircea Marinescu, care împlinește 50 de ani de păstorie neîntreruptă în această parohie, atît pentru ceea ce sfinția sa a făcut pînă acum, cît și pentru ceea ce va mai face și pe viitor. Rugăm pe Dumnezeu să-i mărească șirul anilor și rîvna pentru cele sfințe, spre a fi de folos cît mai multă vreme acestui sat și credincioșilor săi».

Festivitatea bisericească prilejuită de încununarea muncii pentru înfrumusețarea bisericii din parohia Colelia a luat sfîrșit, toți cei de față plecînd mulțumiți la casele lor, știînd că au acum o biserică înfrumusețată prin strădania lor. Și mai mulțumit a rămas însă vrednicul preot Mircea Marinescu, păstorul acestei obști creștinești, care în cursul acestui an împlinește 70 ani de viață și 50 ani de preoție neîntreruptă, aici la Colelia. Căci hirotonit preot după terminarea Seminarului, acum 50 de ani, pe seama acestei modeste parohii, a înțeles s-o păstorească cu dragoste de părinte, pînă la sfîrșitul vieții sale. Pentru vrednicia sa el va fi răsplătit de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, cu rangul ce i se cuvine. Dar bucuria și mai mare a cucerniciei sale este aceea de a se simți înconjurat de respectul și iubirea credincioșilor săi, — bine meritale, adăugăm noi, — pentru că bunătatea și cuminența sa sînt recunoscute de toți cei ce-l cunosc și ele îl îndreptătesc la stima și iubirea tuturor.

PREOTUL GHEORGHE BOTEANU—VOINEȘTI—MUSCEL

S-a stins din viață, după o lungă și grea suferință, în vîrstă de 64 ani, preotul Gheorghe Boteanu de la parohia Voinești-Muscel.

Firea-i blîndă, înzestrată cu o mare bogăție duhovnicească, zîmbetul și seninătatea ce iradiau numai bunătate și dragoste părintească, au polarizat în jurul respectul și ascultarea deplină a păstoritorilor săi

S-a născut în Rucărul Muscelului, în anul 1905, din părinți vrednici gospodari și buni creștini.

După terminarea cursului primar, a absolvit școala normală, funcționînd cîțiva ani ca învățător apoi, următor unui foc «lăuntric» pentru «lucrul Domnului», face

cursurile seminariale și apoi pe cele ale facultății de teologie, obținând titlul de licențiat.

Lucrarea preotească și-o desfășură în primii doi ani la mînăstirea «Zamfira» și apoi în parohia Voinești pe care o păstorește pînă în ultimele clipe ale pămîntestei lui vieți.

Bilanțul vredniciei pastorale a preotului Boteanu este bogat și, pe plan gospodăresc-administrativ, el se materializează în reparația radicală a Sf. Biserici, a reafacerii picturii ei, a construcției unei case parohiale cu aspect de vilă, a îngrijirii și împrejmuirii cimitirului cu materiale frumoase și durabile.

Pe plan social prezența preotului Boteanu a fost permanentă fiind inițiatorul și animatorul multor acțiuni de bine, cit și al acțiunilor și eforturilor de înfrumusețare a comunii. A fost prohodit, în ziua de 5 iunie 1969, de un sobor de preoți în frunte cu P. C. Gheorghe Dudu Protoiereul de Cîmpulung, în prezența credincioșilor și prietenilor săi. Cuvinte de prețuire și adînc regret, evocînd meritele și personalitatea defunctului, au rostit: Preotul Spiridon Nițescu-Rucăr, Pr. Gheorghe Popescu-Vișoi, Pr. Eugen Polexe-Lerești, enoriași. I. Lăzărescu și Ion Dragomir și P. C. Protoiereu Gh. Dudu.

Apoi, tîrziu spre seară, în danșăul clopotelor ale căror ecouri se pierdeau în depărtările munților, sicriul cu corpul neînsușlețit al vrednicului dispărut, ce «slujba și-a făcut-o deplin», a fost coborît în cripta din apropierea Bisericii.

Dumnezeu să-l odihnească în pace și veșnică să-i fie amintirea.

E P I S C O P I A B U Z Ă U L U I

SĂRBĂTORIREA ZILEI ONOMASTICE A PREA SFINȚITULUI EPISCOP ANTIM

Ziua de 3 septembrie, cînd Biserica noastră prăznuiește pe mucenicul ierarh Antim din Nicomidia, este o zi deosebită pentru clerul și credincioșii Eparhiei noastre. E ziua onomastică a ierarhului lor iubit, stimat și prețuit.

Anul acesta, colaboratorii Prea Sfinției Sale de la Centrul Eparhial, slujitorii de la Catedrala episcopală, profesorii Seminarului teologic și protopopul de Buzău s-au strîns spre a-i prezenta respectuoase, sincere și calde felicitări pentru ziua numelui.

În prezența Prea Sfinției Sale s-a oficiat în catedrală un Te-Deum, înălțîndu-se rugăciuni către Dumnezeu pentru îndelunga înzîlire, cu sănătate deplină pentru a cîrmui pe mai departe cu aceeași destoinicie Eparhia pe calea slujirii lui Hristos și a poporului în mijlocul căruia își desfășoară misiunea ei sfîntă.

A urmat apoi o recepție în cadrul căreia toți cei prezenți au felicitat pe Prea Sfințitul Episcop Antim, exprimîndu-se prin aceasta deosebitele lor sentimente de respect, dragoste și devotament.

Cu acest prilej, P. S. Sa a primit din partea înalților ierarhi, membrii ai Sfântului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, telegrame de calde felicitări și sincere urări.

CONFERINȚELE PREOTEȘTI DIN LUNA SEPTEMBRIE

Dînd curs dispozițiilor Sfântului Sinod, în luna septembrie s-au ținut conferințele de orientare ale clerului, care, atît prin modul cum s-au desfășurat, cît mai ales prin tema propusă : *Chipul nou al patriei la împlinirea a 25 de ani de la eliberare* au avut un caracter festiv, la dimensiunea mărețului eveniment aniversat.

Conferințele s-au desfășurat potrivit planului aprobat de P. S. Episcop Antim : 2 septembrie la Panciu, prezidată de P. C. Părinte consilier administrativ Dumitru Arghir, referent fiind pr. Lazăr Drug-Tufele ; la Buzău, pe 4 septembrie, susținător fiind pr. Gheorghe Nicolae-Cernătești și prezidată de părintele consilier D. Arghir ; în ziua de 10 septembrie, P. C. Părinte Inspector bisericesc Marin Negulescu a prezidat la Brăila, conferențiar fiind pr. C. Popovici — Sf. Cruce oraș ; la 18 septembrie s-a ținut la Rimnicu Sărat de către pr. Bănică Ispas-Bobocu, iar la 23 la Pătirlagele de pr. Grama Valerian-Valea Fintînii, ambele prezidate de P. C. Părinte Vicar Gabriel Cocora. Ultima a avut loc pe ziua de 26 septembrie la Focșani, unde a prezidat P. C. Părinte Consilier administrativ Ion Zamfir, tema fiind tratată de pr. N. Erbaru-Boțîrlău.

Conferințele s-au ținut într-un moment în care încă nu s-a stins ecoul aniversării a 25 de ani de la eliberarea patriei. La acest popas festiv s-a subliniat cu admirație și bucurie cum poporul stăpîn pe soarta sa, a ridicat prin muncă și geniul său creator, o patrie puternică, liberă, bogată, care oferă tuturor celor cinstiți și harnici o viață nouă îmbelșugată și fericită ; o patrie care strălucește cu mîndrie între țările pămîntului, atît prin ritmul de dezvoltare a economiei sale cît și prin realizările ei culturale și prin lupta ei consecventă pentru pace.

Cei 25 de ani sînt tot atîtea trepte spre lumină și urcușuri pe scara progresului. Dacă e adevărat că viața popoarelor nu se măsoară cu secolele, și deci un pătrar de veac nu contează în această succesiune, tot așa de adevărat este că în condițiile cînd omul nu mai este «sub vremi», ci el stăpînește stihile naturii, un pătrar de veac de revoluție economică, politică și culturală din țara noastră egalizează un secol anterior.

S-a subliniat că sentimentul acesta al înaintării spre fericire este stăpîn astăzi pe cugetul și pe inima întregului popor român care aduce prinosul său de recunoștință celor care i-au deschis calea cea mult dorită de veacuri. Dar popasul acesta festiv — s-a mărturisit — nu justifică numai aprecierile a ceea ce s-a realizat, ci îndreaptă privirile și spre largi perspective ce se deschid spre viitor.

Prin ierarhii, clericii și credincioșii ei, Biserica Ortodoxă Română își mărturisește hotărîrea nezdruccinată de a participa și în viitor cu aceeași însuflețire la toate acțiunile menite să asigure propășirea poporului nostru și de a se ruga și a lucra cu timp și fără timp pentru pacea a toată lumea.

Conferința de la Buzău a fost inspectată de Prea Sfințitul Episcop Antim, care, răspunzând cuvîntului de bun sosit adresat de părintele președinte, binecuvintează preoțimea participantă. Referindu-se apoi la activitatea creștinismului pe latura socială, P. S. Sa arată că aceasta se exprimă prin activitatea intensă desfășurată în cadrul creării unei atmosfere de pace pe pămînt și prietenie între oameni și popoare. Este necesar deci ca ideea umanității să fie salvagardată în așa fel ca orice diferende și conflicte armate să fie cu neputință, statornicindu-se astfel cu adevărat pace pe pămînt și între oameni bună învoire. Cunoscînd că cheia simțirii teologului aceasta este, P. S. Sa afirmă că are convingerea că acest ideal se va îndeplini. Pentru aceasta este necesar să se desfășoare un apostolat social pus în slujba umanității. În scrisoarea ce a trimis-o cu ocazia sărbătoririi unui sfert de veac de la eliberarea patriei au fost enumerate numai cîteva din contribuțiile Bisericii pe latură socială. Biserica noastră își unește eforturile împreună cu celelalte Biserici prin reprezentanții săi, aducînd în toate împrejurările un important aport în cadrul luptei ce se duce pentru intronarea păcii în lume.

Pe plan intern Biserica noastră a desfășurat o bogată activitate în acest sens. Se mai varsă totuși sînge pe globul nostru și creștinismul caută să-și aducă contribuția la extirparea acestor situații, dîndu-și silință să se intronizeze pacea. Noi dorim — spune în continuare P. S. Sa — ca din lumea veche să se creeze o lume nouă și pentru aceasta este necesar să punem pacea în inimile noastre, deschizînd larg porțile pastorației spre această latură și să fim conștienți de răspunderile ce apasă asupra noastră.

La conferința de la Brăila, unde Prea Sfințitul Episcop Antim a venit a fost iarăși o zi sărbătorească. Răspunzînd la cuvîntul de salut adresat de părintele președinte, Prea Sfinția Sa își exprimă bucuria de a se găsi în mijlocul preoților brăileni și în lăcașul în care a slujit 22 de ani ca preot și profesor. Referindu-se apoi la subiectul conferinței, P. S. Sa subliniază că Biserica Ortodoxă Română a stat legată de destinele poporului și preoțimea din toate laturile țării a muncit alături de credincioși de-a lungul veacurilor. După marele act istoric de la 23 August 1944, Biserica, preoții și poporul au răspuns cu toată loialitatea la chemările de sprijin și dezvoltare a cuceririlor regimului socialist. Conducerea Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, prin Sfințul Sinod, stăruie zi cu zi pentru împlinirea aceluia apostolat social atît de necesar acțiunilor pastorale și sociale.

În încheiere, P. S. Sa reamintește preoților că bucuria aniversării ce o facem și noi acum în mod festiv a spus-o în scrisoarea adresată la 23 August. Mulțumind conducătorilor noștri dragi și înțelepți, pentru tot ce au făcut, încheie cu urări de prosperitate, de mari și înfloritoare succese ca prin acestea patria noastră să urce tot mai sus pe înalte culmi.

În încheierea conferințelor, întreaga preoțime și-a luat angajamentul că nu va precupeți nimic, pentru ca fiecare la locul său de muncă, să facă tot ce-i stă în putință pentru o și mai bogată înflorire a țării noastre, strigînd unanim: Trăiască august douăzeci și trei ce a

pus țării temei. Și acest motiv folcloric ne face să nu trecem sub tăcere că în aceste conferințe înaltele sentimente de prețuire față de tot ce s-a realizat au fost așternute și în versuri de către preoții: Horațiu Ionescu-Șaringa III, Dumitrescu Nicolae-Zilișteanca și Gh. Pruteanu-Buda — protopopiatul Panciu.

Pr. Horațiu Ionescu subliniază :

Ești mîndră și bogată din vecie
dar mai măreață și bogată ne ești azi
cînd Feți-Frumoșii muncii-n noua Românie
cresc dîrzi și mîndri ca pădurile de brazi.

Amintind apoi tradițiile de luptă pentru libertate, adaugă :

Patria mea e țara arcașilor lui Ștefan cel Mare,
a lui Horia, Tudor, a clasei muncitoare.
S-au sfărîmat cătușele și frîntă-i iobăgia
Tirana asupra și geamătul de cnut.
Noi sîntem astăzi toată România
Stăpîni pe dacicul pămînt.

Intr-un poem de 18 strofe, intitulat *Spre culmi*, pr. Pruteanu arată că marele poem 23 August :

S-a făurit pe dealuri, la răsăditul viei,
Și-n lanuri-le de grîne de pe întinsul luncii
Și-n aburii din brazde de pe cuprinsul gliei
Și în solemnul imn din simfonia muncii
23 August 1944 — spune mai departe :
«Țesut e din migala, cînd calculăm prin ani ;
Procente în producții sau electrificare,
Noi care-am ars opaiț și-am plîns lîngă plăvani,
Și-am tras la plug de lemn pe vechile ogoare».

DIN NOU ÎN BĂNCI ȘI LA CATEDRĂ

Cursurile Școlii de cîntăreți bisericești și ale Seminarului teologic, situat în incinta Episcopiei, au luat început pe anul școlar 1969—1970 la 1 octombrie, festivitatea inaugurală desfășurîndu-se în paraclisul din vecinătatea catedralei.

În prezența Prea Sfințitului Episcop Antim și a colaboratorilor săi de la Centrul Eparhial, a domnului împuternicit județean al cultelor, profesor Mircea Potec, a părintelui protopop de Buzău, profesori și părinți ai elevilor, un sobor de trei preoți și un diacon, toți profesori ai seminarului, au oficiat un Te-Deum.

După Polihroniu a luat cuvîntul P. C. Părinte Director Dumitru Luca, care în cuvinte simțite, după ce zugrăvește cadrul festiv al acestei ceremonii, înfățișează starea de înaltă culturalizare a țării noastre care se realizează prin învățămîntul obligatoriu de 10 ani. Apoi P. C. Sa a subliniat și buna organizare a învățămîntului teologic de către ctitorul său, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și a arătat în continuare, situația bună a seminarului din punct de vedere al pregătirii elevilor, terminînd cu pîrîntești îndemnuri adresate noilor elevi intrați în anul I. P. C. Sa a

mulțumit apoi în mod deosebit P. S. Episcop Antim pentru sollicitudinea și grija deosebită pe care o are față de seminar.

Răspunzînd, Prea Sfințitul Episcop Antim apreciază în mod deosebit cele înfățișate de către părintele director, declarîndu-se mulțumit de rezultatele obținute pînă acum. P. S. Sa ține însă să abordeze cu această ocazie, mult frămîntata problemă a vocației preoțești, care urmează a fi pentru părinții profesori un permanent memento.

«Pentru a aspira la vrednicia preoțească trebuie mai întîi să fii chemat. Sfințul Apostol Pavel spune: «Nimeni nu-și ia singur cinstea aceasta, ci numai cel de Dumnezeu chemat ca și Aaron» (Evrei V, 4).

Mîntuitorul Hristos se adresează direct celor pe care vrea să-i cheme la preoție pentru a-i invita să-L urmeze. În acest sens citim în Sfînta Evanghelie relatarea cu privire la chemarea apostolilor.

Sfîntul Apostol Pavel pe drumul Damascului primește în chip neașteptat chemarea divină. Această vocație la preoție n-a încetat a se exercita în Biserică. Episcopii — succesorii Apostolilor — au îndatorirea de a chema în slujba Altarului pe cei pe care îi cred susceptibili de-a îndeplini în chip demn și sfînt funcțiunile sacre în Biserică.

Fără această designare din partea autorității eclesiastice nimeni nu poate pretinde să ajungă preot.

Episcopul însă nu se poate lipsi de concursul celui ales. Trebuie ca viitorul preot să aibă ferma intenție de-a intra în rîndul preoților — cinul preotesec.

Dar această intenție trebuie să fie inspirată de un motiv supranatural. Cel care ar dori să fie preot pentru rațiuni de interes material sau pentru onoarea sa personală ar înșela Biserica și ar săvîrși un mare sacrilegiu.

Intenția dreaptă de a ajunge preot este toldeauna inspirată de considerațiuni supranaturale, de dragostea de Dumnezeu de unire strînsă cu Mîntuitorul Hristos — Marele Preot — de setea pentru întoarcerea păcătoșilor la calea mîntuirii și desăvîșirea celor drepți.

Dacă intenția este absolut necesară, ea totuși nu constituie singură o probă de vocație preoțească. În realitate, pentru a fi preot nu-i de ajuns să voești, trebuie să ai și calitățile care predispun la sublîmă slujbă a preoției.

Ei bine, noi dorim ca germenii vocației divine să-i cultivăm în Seminarul Teologic.

Trebuie să observăm cu multă grijă, că sînt incompatibilități între unii indivizi și unele funcțiuni: exemplu: surdul nu poate deveni muzician și nici orbul picior. Tot așa pot fi indivizi pentru care preoția este complet contraindicată.

De aceea se cer: aptitudini familiale: născut din părinți care să nu sufere de anumite tare morale sau fizice. Vin apoi aptitudinile fizice: o sănătate deplină, o constituție normală. Aptitudinile intelectuale: seminaristul va studia disciplinile religioase nu numai pentru știința sa personală, ci mai ales pentru a învăța pe alții marile adevăruri dogmatice și morale, căci preotul este «lumina lumii». Deci îi trebuie să posede o inteligență capabilă de o oarecare penetrație.

Trebuie să dăm aptitudinilor intelectuale însemnătatea meritată și de ea nu putem dispensa pe cineva sub pretext că este piou, căci pietatea trece iar ignoranța rămîne.

Pe lîngă aptitudinile enumerate trebuie să avem «gustul» preoției.

De aceea, Seminariile trebuie să dispună de educatori experimentați.

Acum, la începutul acestui nou an școlar, prima noastră grijă este aceea de a crea o atmosferă de pietate, căci nici o lucrare solidă, intelectuală sau morală nu se va putea săvîrși fără această temelie indispensabilă. Sfîntul Apostol Pavel spune: «Evlavia e de folos pentru toate lucrurile, avînd făgăduința vieții de acum și a celei viitoare» (I Tim. IV. 8). Deci, pietatea — evlavia — bine înțeasă și generos practică stimulează acordarea la îndeplinirea îndatoririlor și disciplinei în seminar și este pазitoare virtuii în aglomerarea tinerilor.

Deviza noastră a tuturor: conducători, profesori și elevi să fie mai întîi: Pietatea — evlavia și tot restul — virtute, succes, renume — ne vor fi cu prisosință. «Căutați mai cu seamă împărăția lui Dumnezeu și toate acestea vi se vor adăuga» (Luca XII, 31).

Vom căuta să introducem ore de reculegere, de retrageri și de meditații religioase — conferințe duhovnicești — spirituale, pentru că aceste conferințe spirituale sînt un mijloc de apostolat sacerdotal.

Trebuie să creăm în sufletele seminaristilor convingeri nezguduite despre Sfînta Taină a preoției.

În perioada critică, educatorii să se sprijine pe acest principiu: O vocație nu se pierde, ci o pierdem, Dumnezeu nu-și schimbă avizul — părerea — hotărîrea, ci noi — și nu vor ezita în toată această perioadă critică, aproape inevitabilă, să caute unde se află răul care roade în sufletul elevului, pentru a se sili cu ajutorul Mîntuitorului Hristos să-l vindece.

Nu trebuie să dăm uitării nici dificultățile întîmpinate de director, profesori și duhovnici și care dificultăți se înmulțesc și se grămădesc în jurul acestei probleme îngrijorătoare de direcția sufletului către vîrsta pubertății — acestei epoci cînd simțurile, imaginația și demonul se unesc pentru a da asalturi virtuții viitorului preot.

Trebuie să depunem toate eforturile pentru a grava, a întipări în sufletele elevilor idealul sacerdotal — preoțesc, infinita demnitate și valoare a preoției. Ne vine în ajutor educația și practica liturgică. Totul în cultul ortodox converge spre un centru, care este Domnul Iisus Hristos. Biserica exprimă această idee prin toate manifestările exterioare liturgice. De aceea vom pune un accent pe slujbele zilnice ce se vor oficia în Paraclis și mai ales pe Sfînta Liturghie spre a-i familiariza cu teologia altarului.

În felul acesta ne vom îndeplini o sfințită datorie față de Biserică și de Patrie, dînd pe bunii și adevărații preoți, orientați în problemele teologice, bisericesti și în latura «Apostolatului Social» la care ne cheamă Prea Fericitul Patriarh Justinian — cîtorul învățămîntului teologic. În chipul acesta preoții și credincioșii vor aduce contribuții sporite la crearea noii României Socialiste».

În încheiere P. S. Sa spune :

«Ne îndreptăm gîndurile și omagiul nostru cu asigurări de supunere și devotament față de Prea Fericitul Patriarh Justinian, care ne-a cinstit Eparhia cu ocazia sfințirii bisericii din Plopeasa; și față de Sfîntul Sinod asigurîndu-i că vom depune toate eforturile ca Seminarul nostru să dea roade sporite. Aducem mulțumiri D-lui Secretar General al Cultelor pentru înlesnirile condițiilor ce ne pune la îndemînă pentru buna funcționare a Școalei teologice ortodoxe, pentru a da buni preoți bisericii și cetățeni loiali și devotați Patriei.

Elevilor noi admiși în anul I le spunem: Bun venit în familia noastră duhovnicească și-i binecuvîntăm în numele nostru și al P. S. Episcop Chesarie al Galaților. Celorlalți le dorim succes la învățătură și conduită vrednică de viitori preoți.

P. C. Pr. Director și Pr. Profesori, din tol sufletul le dorim succes deplin în greaua și plina de răspundere misiune de educatori ai viitorilor preoți».

Întreaga asistență a ascultat cu mult interes ideile și reflexiile cuvîntării Prea Sfinției Sale, problema vocației intrînd, mai mult de acum înainte, la inima părinților profesori.

La rîndul lor, elevii, 121 la număr, puși sub scutul acoperămintului Maicii Domnului, pe care-l prăznuim în această zi, și cu rugăciunile îndreptate către Dumnezeu pentru a le lumina mintea, la care se adaugă hotărîrea lor de a munci cu mai multă putere, au bune nădejdi că rezultatul final va fi mult mai bun ca anul trecut. Mai ales cînd au în fața ochilor stimulente vădite. Părintele director le-a adus la cunoștință că doi absolvenți din iunie, Jarpalău și Buga, în urma concursului dat, au fost selecționați pentru a fi trimiși cu bursă la studii peste hotare, primul, la Atena și celălalt la Moscova.

După terminarea ceremonialului din paraclisul școlii, în sala de sus a seminarului s-a sfințit apa cu care s-au stropit, potrivit uzului liturgic, toate încăperile seminarului care sclipeau de curățenie. Subliniem și remarcăm că localul seminarului din Buzău, deși datează din 1836, datorită grijii deosebite depuse de către administrația lui, ține pasul cu cele mai moderne zidiri.

SFINȚIRI DE BISERICI

Toamna de anul acesta, cu zile senine și calde când soarele strîns în porumbul auriu și chihlimbarul boabelor de struguri se adună cu hărnicie și cu bucurie, a încrustat pe răbojul ei și deosebite manifestări bisericești, adevărate sărbători ale parohiilor prinse în zorul cel mare al înnoirilor și înfrumusețării urbanistice.

Preoțimea din Eparhia Buzăului, căutînd să fie exemplu viu și în această privință, lucrează cu sîrg la buna podoabă a Casei Domnului.

Ziua de 5 octombrie marchează binecuvîntarea realizărilor gospodărești ale unei parohii. Parohia *Tisău*, situată pe Valea Nișcovului, cu vechi așezări mînăstirești, în ziua aceasta a trăit bucuria pe care o oferă o slujbă arhierască pentru sfințirea picturii bisericii din satul Bădeni.

Despre această biserică nu se cunosc știri decît din anul 1790, cînd Constantin sin Barca Bădeanu mazilu construiește, din dărnicia și puterile sale, o bisericuță de lemn pe sfoara de moșnească. Aceasta dăinuie pînă în 1860, cînd, mutată fiind la poalele Istrii în cătunul Broasca, în locul ei frații Alexandrești, Dinică, Căniță și Iorgu, ridică una din bolovani de rîu, care la cutremurul din noiembrie 1940 a fost grav avariata. La 10 octombrie 1946 harnicul preot paroh Stan Ion Coman începe construirea altei biserici, cea de azi, care a fost gata la 10 octombrie 1958. Pictura ei nu s-a putut realiza însă decît acum de către pictorul buzoian Octavian Teodorescu.

Slujba de sfințire a fost oficiată de P. S. Episcop Dr. Antim Angelescu, înconjurat de un sobor de preoți din împrejurimi și din Administrația Eparhială în frunte cu P. C. Pr. Vicar Gabriel Cocora.

Răspunsurile la Sfînta Liturghie au fost date de credincioși prin cîntarea omofonă. Frumusețea acestei sărbători a fost sporită și de hirotonia în preot a candidatului la preoție pe seama parohiei Luciu din județul Buzău.

La sfîrșitul Sfîntei Liturghii a luat cuvîntul preotul paroh, care într-un vibrant cuvînt, străbătut de puternice emoții, își arată bucuria că a putut duce la capăt această lucrare. Notăm că cucernicia sa a înnoit și celelalte biserici, încît lucrarea de acum este o cunună a strădaniilor ce le-a depus în această parohie timp de 43 de ani. În continuare, mulțumește, în mod deosebit, Prea Sfințitului Episcop Antim pentru donația pe care a acordat-o din fondurile Episcopiei, cît și Departamentului Cultelor, precum și credincioșilor care l-au înțeles și sprijinit în această frumoasă operă.

În cuvîntul său părintele protopop de Buzău, N. Sburlan, raportează că tot ce se lucrează se datorește îndemnului, cu vorba și fapta, a P. S. Episcop, care a ajutat cu dărnicie, asemenea lucrări.

Răspunzînd, P. S. Episcop spune că a acceptat cu bucurie să vină să officieze această slujbă în una din frumoasele biserici ale Protopopiatului Buzău, adusă în această stare datorită harnicului preot. O cîntare bisericească spune: «În Biserica slavei Tale sînd, în cer ni se pare a sta». Cu adevărat așa este, pentru că aici avem un adevărat rai pămîntesc. Aici avem tot ce ne trebuie ca să ne întărim credința noastră creștină ortodoxă devenind astfel adeverați creștini și cetățeni devotați patriei. Aici îl avem pe Domnul nostru Iisus Hristos prezent în Sfînta Taină a Împărtășaniei, aici tronează deasupra altarului chipul Preacuratei Maici, care mijlocește pururea pentru noi la Fiul ei și Dumnezeuul nostru.

Ceea ce s-a realizat în această parohie — subliniază P. S. Sa — constituie o dovadă grăitoare că libertatea religioasă în țara noastră este cu adevărat garantată: această biserică s-a zidit din nou în cei 25 de ani de mari prefaceri sociale și economice din scumpa noastră Patrie. Se cuvinte dar să mulțumim dragilor noștri conducători pentru tot ce au făcut și fac ca țara noastră să prospere alit de mult încît uimește întreaga lume, care ne admiră și ne prețuiește în mod deosebit.

Adresîndu-se, în continuare, credincioșilor prezenți, P. S. Sa le atrage atenția ca această biserică, alit de frumos împodobită cu pictură să le fie casa sufletului. Aici, prin rugăciunea în comun, Domnul Hristos, după zisa Sa, e în mijlocul nostru. Avînd această comuniune, toți simțim acea desfătare duhovnicească, care a determinat ca psalmistul să exclame: «Cît sînt de iubite lăcașur le Tale, Doamne al puterilor. Dorește și se sfîrșește sufletul meu spre curțile Domnului». Sfințirea unei biserici,

adaugă P. S. Sa — este un act de credință. Să păstrăm deci credința curată așa cum ne-au predat-o strămoșii, moșii și părinții noștri.

Mulțumind preotului paroh pentru deosebita sa strădanie — fiind deja iconom stavrofor — P. S. Sa, în încheiere, împarte arhieresti binecuvântări, cu încredere; nădăjduind că în zilele care urmează să se străduiască, cu limp și fără lărmă, să culeagă recoltele cât mai devreme.

Duminică 12 octombrie P. S. Episcop a făcut slujba de sfințire a bisericii din parohia Năeni, protopopiatul și județul Buzău, hirotonind, cu această ocazie, un diacon și un preot, nou numiți la parohii vacante din cuprinsul Eparhiei.

Înimosul paroh, Eftimie Enc, care a înfăptuit lucrări gospodărești și la parohia alăturată Jugureni, a reușit și aici ca, în mai puțin de doi ani de zile, să realizeze spălarea picturii bisericii parohiale.

După terminarea slujbei, cu cântare amfună, preotul paroh mulțumește călduros P. S. Episcop Antim pentru această bucurie pe care o face parohiei sale și prezintă o dare de seamă a lucrărilor. După cuvântul protopopului, răspunde P. S. Episcop Antim care ține să sublinieze că a venit aici să vadă cum lucrează un preot pe care, cu câțiva ani în urmă, l-a hirotonit și i-a urmărit îndeaproape activitatea. Aceasta este însă o datorie a Prea Sfinției Sale, aceea de a avea grijă de preoți și credincioși și de aceea a răspuns cu bucurie la chemare. Cu ani în urmă a vizitat parohia, constatând anumite lucruri nu prea îmbucurătoare. Un ierarh numai vizitându-și credincioșii poate cunoaște viața lor religioasă și poate astfel lua act nemijlocit de anumite probleme pentru care trebuie să dea sfaturi și soluții cât mai potrivite. Astăzi — declară P. S. Sa, — e mulțumit de lucrarea din cuprinsul acestei parohii și de aceea propune sinodului mitropolitan să se acorde preotului respectiv rangul de iconom. În continuare, P. S. Sa subliniază măreția Sfintei Taine a hirotoniei pe care cei prezenți au văzut-o administrată celor doi tineri, pregătiți în mod special pentru aceasta și arată datorii pe care le are de îndeplinit un preot, precum și obligația credincioșilor de a-și cinsti păstorul. Apoi P. S. Sa, amintește că Biserica Ortodoxă Română, care sprijină cu tărie tot ce se înfăptuiește în Patria noastră dragă, nu poate rămâne în urmă în acest măreț iureș de epocale înfăptuiri. Noi sintem mai înlii cetățeni devotați și loiali și apoi credincioși. De aceea trebuie să ne îndeplinim fără șovăire toate îndatoririle cetățenești. Să ne iubim patria și pe înțelepții ei conducători. Mai ales cei din Năeni trebuie să aibă acest sentiment patriotic, pentru că trăiesc pe un loc în care Mihai Viteazul a avut una din bătăliile sale pentru menținerea independenței țării. Sintem acum — ține să sublinieze P. S. Sa — în plină campanie de strângere a unei bogate recolte. Cei de aici, situați în plină podgorie, să se silească ca toată recolta de struguri care face faima țării, mai ales că în de bazinul viticol Pietroasele cu faimă mondială, să fie strânsă cât mai curând ca astfel și mulțumirea materială să fie mai mare. În încheiere, Prea Sfințitul Episcop Antim binecuvintează toată asistența și împarte anafora.

Zi de mare bucurie duhovnicească a trăit și parohia Lunca din Protopopiatul Buzău în ziua de 19 octombrie. Întîmpinat de credincioși, în dangăt de clopot și buchet de flori P. S. Episcop pășeste în încăpătoarea biserică, după ce e întîmpinat, după ritual, cu Sfînta Evanghelie și Sfînta Cruce în acordurile imnului arhieresc.

Situată în Bărăgan, parohia Lunca, altădată inundată în praf și noroi, e acum printre fruntașele din cuprinsul județului. Troluare, cămin cultural, dispensar, cinematograf, lumină electrică și bunăstare ce se vede în orice casă, sint toate roade ale erei noastre socialiste.

Venind aici, P. S. Episcop a fost vădit emoționat, pentru că, în 1918, a păstorit ca preot la parohia vecină, Rușețu. După lucrări de tencueli interioare și exterioare, scoaterea igrasiei, înlocuirea dușumelii cu mozaic, mobilier nou și electricare, biserica cu hramul Sfîntii Împărați Constantin și Elena se înfățișează privitorilor complet înnoită. Ostenelile pentru desăvîrșirea acestei complexe lucrări au început în anul 1965 și ceea ce este mai emoționat e faptul că lista donatorilor a deschis-o o văduvă.

Într-un ales și chibzuit cuvînt, preotul Iacob Dumilru amintește că biserica a fost sfințită la 10 noiembrie 1844 și a mai suferit de aluncii renovare în anul 1906. Climatul de adevărată libertate religioasă, reîntoarcerea preoțimii la adevăratele sale

rosturi după 23 August 1944, mai ales progresul material al credincioșilor, l-au determinat să înceapă această lucrare pentru care P. S. Episcop Antim a acordat ajutoare. Pentru îndemnul, susținerea moralului, cât și pentru această danie, aduce Prea Sfinției Sale modeste și sincere mulțumiri. Mulțumește apoi tuturor credincioșilor care au sprijinit cu drag lucrul. Ține apoi să sublinieze că în această biserică, deși dăinuie de 125 de ani, n-a slujit pînă azi un arhiepiscop, nici măcar la tirnosire. De aceea bucuria sa e mare și mult sporită pentru că Prea Sfințitul Episcop Antim a ținut să facă aici, în fața acestei mulțimi de credincioși, hirotonia unui diacon și a unui preot.

P. C. Părinte Protopop N. Sburan raportează P. S. Sale că a vizitat pe parcurs lucrările și a constatat că parohienii sînt buni creștini și buni cooperatori, smulgînd pămîntului frumoase și îmbelșugate roade. Și aici, ca pretutindeni, s-a lucrat după îndemnul pe care P. S. Sa îl dă prin lucrările de la Centrul Eparhial. Doritori de pace și belșug, enoriașii de aici, antrenăți de vrednicul lor paroh, înfățișează în fața P. S. Sale o părțică din tot ce se lucrează cu sîrg în Eparhie.

Luînd cuvîntul, P. S. Episcop Antim mărturisește că azi trăiește din plin emoția primilor ani de pastorație preotească, văzîndu-se parcă preot în parohia vecină Rușețu, imediat după război, într-o situație jalnică. Azi însă vede credincioși care condamnă cu lărie războiul, harnici, cu prosperitate economică. Aceasta îi umple sufletul de bucurie, mai ales cînd are în față elementele de comparație. A venit aici — spune P. S. Sa — să cinstească pe vrednicul paroh, acordîndu-i cel mai mare rang — iconom stavrofor — și să felicite pe credincioși că au un asemenea preot cît și pentru strădaniile lor de a avea o biserică cu adevărat lăcaș al Domnului.

După aceste cuvinte de circumstanță, P. S. Sa arată că Dumnezeu ne-a așezat în al doilea rai pămîntesc care se numește biserică. Aceasta pentru ca să aducem roade de credință, nădejde și dragoste creștină. Dumnezeu vrea să aducem roade, pentru că spune Psalmistul: dreptul este ca un pom răsădit la izvoarele apelor, și ale cărei ramuri, la vremea lor, se împodobesc cu roade. De aceea, să ne silim să fim printre cei cu roade bogate, bune și frumoase ca să merite a fi culese de mîna ingerilor. Să fim printre aceia care slujesc lui Dumnezeu în duh și în adevăr, fără altă țintă decît aceea de a împlini voia Lui, altfel de împede arătată în Sfînta Evanghelie.

Biserica este casa lui Dumnezeu. — Așa a fost numită de Dumnezeu-Tatăl și Dumnezeu-Fiul. Ea este locul de pe acest pămînt în care se întîlnesc Dumnezeu și omul. Dumnezeu cu puterea și dragostea Sa, iar omul cu slăbiciunile și necazurile lui.

«Biserica este în slujba lui Dumnezeu pentru mîntuirea credincioșilor. Ea trebuie să traducă în fapt directive precise: lupta împotriva exploatării omului de către om; să sprijine socialismul și actualul regim de producție și de repartitia bunurilor din Republica Socialistă România.

Mai presus de toate, ea sprijină cu putere ordinea economică și socială, intronată în țara noastră.

Cu un cuvînt, Biserica nu există pentru ea, ci pentru lume.

Ea luptă pentru intronarea păcii în lume și înfrățirea popoarelor și sprijină atitudinea Conducătorilor noștri cu privire la sfîrșitul războaielor și dispariția violenței, ca mijloc de rezolvare a conflictelor între națiuni, popoare și rase.

La noi, preoțimea Bisericii este orientată în actuala activitate socială opusă conservatorismului în toate domeniile.

Îndemnăm pe credincioșii noștri care sînt în același timp și cetățeni cinstiți ai Patriei să-și îndeplinească cu sfințenie toate îndatoririle cetățenești. Supunerea și respectul legilor și mai ales munca care este o poruncă dumnezeiască să fie făcută cu trager de inimă, nu de silă, ca să avem toată îndestularea spre binele și fericirea obștească.

Să fim acei pomi plini de roadă, răsădiți la izvorul dragostei de Patrie. Să nu precupețim nimic, ci să ne asemănăm harnicilor furnici, strîngînd de îndată recoltele bogate de pe întinsul țării.

Să avem conștiința răspunderilor fiecărui loc și rostul nostru de muncă. La acestea ne îndemnăm Prea Fericitul nostru Patriarh Justinian prin «Apostolatul Social».

Morala evanghelică nu este o doctrină a indiferențismului civic, a resemnării. Noi avem un creștinism cu toate aspirațiile lui morale, sociale și spirituale.

Sub forma unei chemări la iubire, Domnul Iisus rezumă toată legea morală: «Să iubești pe Dumnezeu și pe aproapele».

Dacă sîntem preocupați și salvăm pe om, deja sîntem antrenați în problema socială, pentru că însăși constituția societății și regimul economic cer aceasta.

Despre toate acestea veți primi învățătură în Sfînta noastră Biserică prin preoții respectivi.

De aceea, în duminici și sărbători veți lua parte la Sfînta și Dumnezeiasca liturghie, vă veți ruga și veți primi toate învățăturile de credință și de conduită cetățenească.

Pentru aceasta am venit în mijlocul frățiilor voastre căci am auzit de credința voastră, de dragostea voastră de biserica strămoșească și de Patrie.

Nu voi înceta a mulțumi lui Dumnezeu pentru noi, pomenindu-vă în rugăciunile mele. Să umblați întru iubire precum și Hristos ne-a iubit pe noi. Pace fraților și dragoste, cu credință de la Dumnezeu-Tatăl și de la Domnul nostru Iisus Hristos».

Cuvîntarea P. S. Sale a fost ascultată de mulțimea adunată, cu multă atenție și însușită, dovadă că la sfîrșit, într-un glas, s-a rostit: să trăiți. Apoi P. S. Episcop a împărțit anafora, fiecare participant plecînd adînc mișcat de această manifestare și eveniment rar în viața lor.

SĂRBĂTOAREA COLEGIALITĂȚII

Cei opt ani ai seminarului de altădată petrecuți împreună în internat imprimă elevilor seminarști un sentiment aparte de solidaritate a unei mari familii. Amintirile sînt mai puternice și de neuitat și pentru aceea revederea cu colegii de altădată are un spor de emotivitate. Aceasta s-a văzut și la revederea pentru prima oară, după 45 de ani de absolvire, a seriei P. C. Părinte inspector dr. Olimp Căciulă, în ziua de 21 octombrie și a seriei P. C. Părinte Consilier Administrativ Ion Zamfir, după 35 de ani, la 28 octombrie.

După slujirea parastasului pentru colegii pristăviți și a Te-Deum-ului pentru cei în viață cît și pentru conducătorii politici și bisericești, datorită cărora pot avea loc asemenea manifestări colegiale, în sunetul clopoțelului, s-a intrat la clasă. Elevii au răspuns prezent și au schițat activitatea desfășurată în aceste deceni. S-au evocat, apoi, duioase amintiri din vremea școlărității și s-au zugrăvit chipurile dragilor profesori, adormiți în Domnul.

La invitația ce i s-a făcut, P. S. Episcop Antim a participat cu bucurie la ora de clasă. Reprezentanții și organizatorii seriilor au adus elogii bine meritate ierarhului locului pentru tot ce a înfăptuit la sediul acestei Episcopii, cît și pentru excelența înfățișare a seminarului, care datorită îndemnului și sprijinului material al P. S. Sale, a fost complet renovat. În unanimitate și «elevii», în scurtul lor cuvînt, au ținut să nu dea tăcerii acest fapt, subliniind ce au lăsat ei aici acum 35 sau 45 de ani și ce văd ei astăzi.

Fostul profesor de odinioară, Prea Sfințitul Episcop Antim, a trăit din pl'n atmosfera de clasă și în cuvîntul de răspuns a elogiat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh, omul providențial, datorită căruia Biserica Ortodoxă Română se găsește în această înaltă ipostasă materială și spirituală. Nu se poate a nu aminti totdeauna — subliniază P. S. Sa — înțelegerea, îndrumarea și sprijinul Departamentului Cultelor căruia i se cuvin fierbinți mulțumiri.

Vorbînd, în continuare, despre rostul acestor revederi, P. S. Sa spune:

«Nu existăm și nu ne menținem în viață decît datorită legăturilor care ne unesc cu ceilalți semeni — oameni. Unele dintre aceste legături sînt vizibile și puternice, iar altele sînt ascunse și sînt indicate sub numele general de *solidaritate*.

Prima legătură dintre toate este legătura familială. Datorăm existența noastră părinților noștri. Mamele nu numai că ne aduc pe lume, dar minile lor binefăcătoare și îndemnalice se ostenesec să ne ajute la toate funcțiile indispensabile pe care nu le putem îndeplini singuri. Ne hrănim din dulceața și gingășia de mamă, și inima

ne tresaltă la sărutul de mamă. Copilul prin spiritul lui de imitație se îmbibează de mediul în care este crescut. Omul iese din familie așa precum iese fructul din pom.

După solidaritatea familială vine *solidaritatea națională*. Mica familie ne pregătește la marea familie care este patria. Primele motive care ne leagă de țară sînt impresiile copilăriei.

Patriotismul are mai întîi o culoare locală. Pe măsură ce creștem, devenim oameni mari, granițele patriei se întind. Dragostea de țară ne susține în munca noastră zilnică oricare ar fi ea. Fiecare la locul său, postul său, trebuie să-și facă datoria, să-și amintească de țară pentru ca viața națională să fie sănătoasă și puternică.

Patriotismul ne cere să respectăm ordinea publică, legile și instituțiile naționale și ne cere să fim plini de bunăvoință față de concetățeni fără deosebire de neam, de grup social sau de credințe religioase. În felul acesta, ea ne duce la *solidaritatea umană*.

Fiecare țară, neam sau popor, are interesul să trăiască în pace, cu celelalte țări și popoare din lume. Peste toate țările și deasupra intereselor lor oricît de respectabile ar fi ele, există un interes superior de frățietate umană».

După aceste considerații referitoare la aspectele solidarității, revenind la viața de seminar, P. S. Sa adaugă: «Ceea ce este familia în copilăria noastră, a fost și este seminarul în vîrstă școlară. Au trecut zeci de ani de cînd ați absolvit cursurile seminariale și ați intrat în vîltoarea vieții sociale, unii intrînd în ceata preoției, iar alții ocupînd funcții onorabile în viața socială.

Educația din seminar a corespuns deplin la toate nevoile și cerințele cuvenite pentru viața religioasă ortodoxă și patriotică.

Seminariile teologice sînt investite cu o misiune divină și asigură cu adevărat valoarea noastră morală și destinul nostru.

Facultățile de teologie de odinioară și Institutetele teologice de azi, de grad universitar au completat, completează și aprofundează toate ramurile teologiei. Profesorii de teologie publică studii adînci, religioase, filosofice și moral-sociale care sînt apreciate de teologii altor Biserici și confesiuni creștine.

Biserica noastră la cirna căreia vislește cu iscusință, devotament și prestigiu Prea Fericitul Patriarh Justinian, pe plan extern se orientează către ecumenism și luptă pentru unirea Bisericilor și intronarea păcii în lume și frățietatea între popoare.

Pe plan intern, se constată o primenire și o înnoire a vieții. Preoțimea prin cursurile de îndrumare de la Curtea de Argeș, prin conferințele de orientare și prin pastorale chiriarhale și îndeosebi prin volumele de «Apostolat social» ale Prea Fericitului Patriarh Justinian, pe lîngă întărirea conștiinței de misiune preoțească a căpătai și sens social și aduce o contribuție de seamă la consolidarea vieții celei noi intronate în Republica noastră Socialistă România pentru binele și fericirea obștească.

Seminarul nostru s-a reorganizat și funcționează ca atare din 1950, ca al șaselea Seminar teologic din țară. Aici se primesc elevi ai școlii de cîntăreți și ai seminarului, tineri din cele două Eparhii, a Buzăului și a Dunării de Jos.

Eparhiile se îngrijesc îndeaproape de seminar și contribuie cu fondurile necesare pentru buna funcționare. Fiind în incinta Episcopiei, cade mai des sub supravegherea și controlul nostru ca Episcop al locului.

A fost renovat în anul 1957 și în anul 1967, așa precum se vede.

Directorul Pr. D. Luca și corpul profesoral își fac pe deplin datoria și cu toții ne silim să dăm Bisericii pe bunii, adevărații preoți ceruți de popor și totodată cetățeni loiali Patriei.

Biserica noastră ortodoxă Română păstrează cu sfințenie Sfînta Evanghelie, tradiția, învățăturile patristice, hotărîrile Sfintelor Sinoade ecumenice și Canoanele. În acest sens și spirit și noi vrem să formăm conștiința preoției noastre. Orice abateri și orice inovație în cult și în practica vieții religioase nu sînt admise.

La noi nu se pune problema christologică așa cum se pune în alte confesiuni de către școala mitologică sau comparatelistă, care merg pînă acolo încît tăgăduesc existența lui Iisus.

Noi credem că Domnul nostru Iisus este Fiul lui Dumnezeu născut, nu făcut, din veci din Tatăl — Lumină din Lumină — Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat și s-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Fecioara Maria și s-a făcut om pentru noi și a noastră mîntuire.

Biserica pe care El a întemeiat-o și a răscumpărat-o cu însuși sfînt singele Său este organul mîntuirii noastre iar noi îi sîntem adevărații ei fii. De aceea, insuflăm elevilor seminariștii dragostea de Biserica noastră care, ca o mamă bună, veghează pentru a noastră mîntuire.

V-am împărtășit aceste gînduri și considerații eclesiologice ca să fiți încredințați de recituidinea căilor pe care le urmăm pentru recrutarea slujitorilor Sfintului altar și ai stranei în spirit ortodox».

În încheiere, P. S. Sa adaugă: «O dată cu arhierestile noastre binecuvîntări vă transmitem urările de sănătate, pace, frățietate și bun spor în munca pe care o desfășurați pentru binele personal și obștesc.

Foștilor profesori care îi înconjoară cu tot respectul, dragostea și recunoștința lor.

Acest fel de întîlnire cu astfel de program se pot ține într-un climat de libertate religioasă și de dragoste pentru Patrie.

De aceea, aducem mulțumiri D-lui Secretar General Profesor Dumitru Dogaru și colaboratorilor săi pentru condițiile favorabile acordate școlilor teologice, dîndu-le posibilitatea să-și îndeplinească rolul lor în Biserica strămoșească.

În chip cu totul deosebit, se cuvine să exprimăm omagiul și recunoștința noastră Prea Fericitului Patriarh Justinian — ctitorul învătămîntului teologic, căruia îi dorim ani mulți de patriarhicească ocîrmuire a Bisericii Ortodoxe Române.

SLUJBA ARHIEREASCĂ LA MÎNĂSTIREA RĂTEȘTI

O dată cu pomenirea Sfintului și Marelui Mucenic Dimitrie, Izvoritorul de mir, mînăstirea de maici Rătești își prăznuiește al doilea hram. Nu se cunoaște dacă înainte de anul 1844, data zidirii actualei biserici, mînăstirea a avut și acest hram, dar de atunci se pare că se prăznuiește mereu, fapt atestat de prezența icoanei sfîntului pe catapeteasmă, în partea stîngă. Icoana pare a fi zugrăvită de pictorul Gh. Tattarescu, nepotul și asociatul zugravului de renume, Nicolae Teodorescu, șeful școlii de zugravi de la Buzău, care a zugrăvit și această biserică. După o tradiție vrednică de crezut, Tattarescu și-a dat aici o contribuție de seamă și prețioasă, fapt care a determinat pe episcopul de vrednică pomenire Chesarie să-l trimită la studii în Italia.

Slujba hramului a fost oficiată de Prea Sfințitul Episcop Antim, însoțit de părintele vicar, Gabriel Cocora și arhidiaconul Dimitrie Stoica. P. S. Sa a hirotonit preot, cu acest prilej, pe noul numit la parohia Vulturul de Sus din Protopopiatul Focșani.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii, P. S. Episcop, în stil de cazanie și sinaxar, a zugrăvit viața și pătimirile Marelui mucenic Dimitrie pentru temelierea și zidirea vieții creștine. După aceea, arătînd că azi nimeni nu ne împiedică ca să ne manifestăm credința noastră, atrage atenția ascultătorilor că trebuie să fie vrednici urmași ai celor ce au plătit cu viața convingerile lor religioase și să-și arate prin fapte credința, fiind buni creștini și buni patrioți. Adresîndu-se, în încheiere, soborului, Prea Sfinția Sa a dat îndemnuri duhovnicești și arhieresti binecuvîntări.

După tradiționala aqapă, P. S. Sa a cercetat incinta mînăstirii, interesîndu-se îndeaproape de noile amenajări, proiecte.

CRONICAR

R E C E N Z I I

Mihail M a c r e a, *Viața în Dacia Romană*, Editura științifică, București, 1969, 524 p. + 1 hartă + 32 planșe în afara textului.

Este o operă a cărei lipsă se simțea de multă vreme. O lucrare de sinteză, care reia interpretarea textelor istoricilor antici, completându-le în lumina bogatelor rezultate ale săpăturilor arheologice făcute în ultimele decenii.

Lucrarea regretatului profesor clujan are și marele merit de a fi scrisă într-o formă atrăgătoare, prin acuratețea limbii și cursivitatea expunerii, în ciuda — uneori — a multiplexelor detalii de erudiție, cerută de context și caracterul temei.

Opera regretatului M. Macrea cuprinde o perioadă de mare și interesantă extindere în timp a istoriei țării noastre (sec. VII î.e.n. — 271 e. n.), pornind de la primele știri despre geto-dacii civilizației fierului Latène și până la părăsirea oficială a Daciei (271).

*

Capitolul I. — Dacii și Romanii. Dacia înainte de cucerirea Romană. Autorul prezintă pe geto-daci ca pe o ramură nordică a marelui neam al tracilor indo-europeni, a căror arie de răspândire era cuprinsă între Marea Egee, Carpații Păduroși și din Boemia până dincolo de Nistru.

Geto-dacii trăiau organizați în uniuni de triburi, care se bazau pe sistemul democrației militare, în fruntea cărora au fost cunoscuții «regi» *Dromihetes*, *Croles*, *Rhemaxos* și care-și aveau centrul politic în câmpia dunăreană, în vreme ce un altul, «enigmaticul» *Rubobostes* se afla în părțile Transilvaniei (sec. III—II î.e.n.).

O formă consolidată a regalității dace o aflăm apoi sub *Burebista* (65—44), întemeietorul primului stat dac, un urmaș al lui *Rubobostes*.

Burebista reușește să facă un stat puternic prin unirea tuturor triburilor geto-dace și apoi, prin victoriile strălucite asupra celților (indo-europeni veniți din vest și aducând cu ei civilizația fierului Latène), precum și cucerirea cetăților grecești de la Pontus Euxinus creează vastul imperiu al dacilor, care se întindea de la Marea Egee în Carpați și din Boemia la gura Bugului.

Curînd, în Peninsula Balcanică, *Burebista* intră în conflict cu republica romană și un război era pe punctul de a izbucni între el și *Caesar*, cînd și unul și celălalt au căzut de moarte năpraznică în același an (44).

După *Burebista* — între 44 î.e.n. și 87 e.n. — pe vremea regilor *Cotiso*, *Dicomes*, *Scorilo*, *Duras-Diurpaneu*, au loc lupte necontentite cu romanii, ajunși între timp pînă la Dunăre, unde sînt cunoscute campaniile duse de un *M. Licinius Crassus*, *M. Vinicius*, *Cn. Cornelius Lentulus*, *Aelius Catus*, — acesta aducînd cu forța 50.000 de geți din nordul și sudul Dunării. În acest chip — sîntem pe vremea împăratului *Octavianus Augustus* — imperiul roman, stăpînind și Dobrogea (*Ovidiu* este exilat la *Tomis* în anul 8 e.n.), își avea consolidată granița de nord pe linia Dunării mijlocii pînă la

vărsarea acestuia în mare. Se pare că, în urma expediției lui Aelius Catus, romanii creaseră ca siguranță o zonă deșertă (*terra deserta*) pe malul stîng al Dunării.

Pe vremea lui Nero, este cunoscută expediția lui T. Plautius Silvanus Aelianus, care — între 62—66 — a strămutat 100.000 de transdanubieni (printre care mulți geto-daci) în Moesia.

Roma simțea tot mai mult primejdia statului dac, închegat din nou în părțile Transilvaniei și Banatului. De aici a pornit necesitatea unei politici de încercuire a Daciei, stabilită de Roma prin alianțe cu popoarele din estul și vestul Daciei.

Către 85 e.n., relațiile daco-romane intră într-o fază acută; războiul izbucnește. În iarna 85—86, dacii regelui Duras-Diurpaneu invadează Moesia, distrugînd o armată romană.

Împăratul Domițian (81—96) pregătește o campanie de mari proporții. În aceste împrejurări, bătrînul rege Duras cedează tronul nepotului *Decebal* (87—106), un mare general și om politic. Și de data aceasta romanii sînt învinși, iar comandantul *Cornelius Fuscus* cade mort pe cîmpul de luptă, victimă a unei curse întînsă de Decebal (87).

În sfîrșit, o a doua armată romană, în frunte cu *Tettius Iulianus*, călca pămîntul Daciei, prin părțile Banatului, reușind să învingă pe daci la Tapae (89), de unde se deschidea drumul spre Sarmizegetusa, capitala lui Decebal.

Domițian, constrîns de războiul cu marcomanii germanici, acceptă cererea de pace a lui Decebal.

E adevărat că regele Daciei devenea prin această pace *client* al Romei, în schimb primea din partea acestuia subsidii anuale în bani și meșteri constructori de cetăți.

Cucerirea Daciei de către romani. Primul război (101—102). Cele două armate romane trec Dunărea pe la Lederata și Dierna; se întîlnesc la Tibiscum, de unde se îndreaptă pe valea Bistrei. Traian întîlnește pe Decebal tot la Tapae; succes roman, dar cu mari pierderi.

Decebal încearcă o diversiune în părțile Dobrogei, aliat cu roxolanii, dar suferă o a doua înfrîngere. Aici, în amintirea acestei victorii, se va ridica în anii următori impozantul monument Tropaeum Traiani (Adamclissi).

În 102, războiul este reluat de Traian, care iernase la Viminacium. Romanii înaintează pe mai multe coloane, conduse de Traian în vest, iar în est de guvernatorul Moesiei Inferior, M. Laberius Maximus, obținînd frumoase succese, ca și Lusius Quietus, care comanda un corp de călăreți mauri. Între alte capturi, este vorba și de însăși sora regelui dac.

Decebal cere și obține pacea.

Traian, primind titlul de *Dacicus*, își serbează triumful la Roma (decembrie 102). Romanii anexau unele teritorii în nordul Dunării. Se construiește podul peste acest fluviu, la Drobeta. Decebal, cum era de așteptat, a călcat condițiile păcii din 102.

Începe *al doilea război* (105—106), condus de Traian împotriva dacilor. Campania se desfășoară pe drumuri cunoscute. Ținta era Sarmizegetusa. În aceste împrejurări, trădătorul Bicilis destăinuie romanilor locul unde fusese ascuns tezaurul dacilor. Sub albia râului Sargetia, au fost găsite, în afara vaselor prețioase o cantitate enormă de aur (165.000 kgr.) și de argint (331.000 kgr.)

Războiul, desfășurat în mari proporții a dus la distrugerea armatei dace, incendierea Sarmizegetusei, sinuciderea lui Decebal și desființarea statului dac, devenit provincie imperială romană.

O ultimă rezistență dacă fusese sfărîmată de romani la punctul numit astăzi Bilca Doamnei, aproape de P. Neamț, — deci pe teritoriul Moldovei.

Traian a rămas în Dacia, cu scopul organizării noii provincii, pînă în primăvara anului 107.

Reîntors la Roma, își serbează al doilea triumf dacic. Serbările costisitoare au durat 123 de zile: 11.000 de animale sacrificate, în lupte cu 10.000 gladiatori. Se bate monedă comemorativă și se ridică monumentala Coloană în forul lui Traian, precum și Basilica Ulpia. Tot atunci s-a înălțat și monumentul de la Adamclinsi, închinat lui Mars Ultor (răzhuțătorul).

Capitolul II. — Constituirea provinciei Dacia și istoria ei pînă în vremea Severilor. Este un capitol în care sînt precizate multe amănunte în legătură cu administrația noii provincii, stăpînită de Roma timp de 165 de ani.

Biruința împăratului Traian asupra dacilor a adus liniștea în aceste ținuturi. O diplomă de la Porolissum (Moigrad) precizează că la 11 august 106, războaiele dacice erau terminate și Dacia, provincie romană, își avea primul ei guvernator, Decimus Terentius Scaurianus. Aceasta s-a făcut printr-o *constitutio*, promulgată de Traian, în timp ce încă nu plecase din Dacia. Guvernatorul numit avea să desăvîrșească lucrările începute și preconizate de împărat.

Dacia era o provincie imperială (nu senatorială!), ca provincie de graniță, amenințată de popoare din lumea «barbară». Este guvernată de un *legatus Augusti pro praetore*, ales din clasa plebeilor, dar numai dintre cei ce fuseseră mai înainte consuli la Roma. De aceea se spunea că Dacia era o provincie imperială de rang *consular*. Guvernatorul era împuternicit cu puteri depline (avea *imperium*), cu dreptul de a fi însoțit de cinci lictori purtători de fascii. El răspundea de întreaga conducere a provinciei, avînd dreptul să pronunțe și pedepse capitale. Durata mandatului guvernatorial era de 3—5 ani, mai tîrziu chiar mai puțin. În administrarea finanțelor provinciei, *legatus* era ajutat de un *procurator Augusti*, ales tot de împărat, din ordinul cavalerilor.

În timpul guvernării lui Scaurianus s-a fondat orașul *Colonia Dacica*, numită mai tîrziu, ca o legătură cu numele vechii capitale dacice, Sarmizegetusa. Actul de fundație spune: *Ex auctoritate Imperatoris Caesaris divi Nervae filii Nervae Traiani Augusti condita colonia Dacica per Decimum Terentium Scaurianum legatum eius pro praetore.* Anul probabil al întemeierii coloniei Dacica este între 108—110. Mai tîrziu, colonia Dacica, care a fost ridicată nu pe urmele capitalei dacice, ci mult la vest, pe locul unde se crede că a fost comandamentul ultim al lui Traian, în al doilea război cu dacii, s-a numit *colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica*. Ea este singura ctitorie a împăratului Traian în Dacia. Coloniștii de aici erau veterani din legiunile care luaseră parte la luptele din Dacia.

Autorul discută cu autoritate problema granițelor Daciei, cucerită și apoi organizată de împăratul Traian, stabilind în cele din urmă, că provincia imperială Dacia... «cuprîndea numai o parte din teritoriile dacice cucerite de el la nordul Dunării, și anume partea centrală și cea mai importantă a fostei Dacii a lui Decebal, unde s-a fondat *colonia Ulpia Traiana*, unde se afla regiunea auriferă și localitatea Apulum, cu sediul legiunii XIII Gemina, apoi regiunile din nordul Daciei pînă la Porolissum, important centru militar, și părțile de est ale Transilvaniei, pînă la cursul Oltului ocupat de trupele Moesiei Inferior, precum și Banatul de vest. Toate celelalte regiuni ale Daciei preromane cucerite de Traian au fost atașate fie Moesiei Inferior, cele mai multe și mai sigur, fie Moesiei Superior, cum se crede» (pag. 39).

Din punct de vedere politic și militar, Traian a dat mare importanță Daciei, care trebuia complet pacificată și consolidată militar mai cu seamă la granița de vest și de nord. În acest scop, a lăsat o armată numeroasă în Dacia.

Dacia a rămas liniștită pînă la moartea lui Traian (117), cînd au izbucnit revolte în mai multe provincii ale imperiului roman. Atunci s-au turburat și apele de pe meleagurile noastre.

Sub împăratul Hadrian (117—138), răscoale amenințătoare ale sarmaților, roxolanilor și sarmaților iazigi amenință Dacia, determinînd pe noul împărat, ca la sfîrșitul anului 117 să se deplaseze în Dacia, unde va rămîne pînă în vara anului următor. Linștea a relativ stabilită. Împăratul lasă însă în Dacia pe un mare general Q. Marcus Turbo, care avea să continue războiul cu iazigii (dintre Tisa și Dunăre), supuși cu totul în prajma anului 118. În anul următor, Turbo este chemat la Roma, unde i se încredințează înaltul post de prefect al pretoriului.

În acest timp, a avut loc o reorganizare a teritoriilor din nordul Dunării. Apare *Dacia Superior*, vechea Dacie (capitala Apulum), avînd în frunte un *legatus Augusti pro praetore*, dar numai de rang pretorian, — era deci o provincie imperială pretoriană. Rangul inferior al *legatului* este explicat de faptul că provincia avea acum o singură legiune (a XIII Gemina), celelalte două fiind transferate în alte provincii.

Dacia inferior, o provincie nou creată și nu rezultată din divizarea Daciei traiane. era alcătuită din teritorii ce aparținuseră Moesiei Inferior. Cuprindea... «Oltenia de astăzi, inclusiv partea de vest, precum și teritoriile din estul Transilvaniei, de la *Angustia* (Brețcu), pînă la *Caput Stenarum* (Boița, în fața pasului Turnu Roșu)». De asemenea, garnizoanele militare ce au fost în aceste ținuturi au fost încorporate Daciei Inferior. Tot acum, Muntenia de la est de Olt, ca și Moldova de sud au fost evacuate și unitățile militare repartizate parte în Moesia Inferior, parte în Dacia Inferior (pag. 45—50).

Dacia Inferior era guvernată de un *procurator Augusti* sau *praeses*, cu puteri depline civile, judiciare, militare. Dacia Inferior era deci a provinciei *procuratoriană*. Situația acestei organizări administrative rămîne neschimbată pînă în anul 158—159.

La 124, apare și provincia *Dacia Porolissensis*, detașată la nordul Daciei Superior și cuprinzînd teritorii... «spre nord, de riul Arieș și cursul superior al Mureșului, pînă în munții Meseșului și cursul riului Someș». Noua provincie era guvernată tot de un *procurator praesidial*, avîndu-și reședința nu la Porolissum — care avea un rol militar, — așa cum s-ar crede, ci la *Napoca*.

Unitatea celor trei Dacii — Porolissensis, Superior și Inferior — era atestată de armata celor trei provincii, care împreună alcătuiău «*exercitus Dacicus*», ca și de monedele care purtau aceeași inscripție — *Dacia*.

Antoninus Pius (138—161), fiul adoptiv al lui Hadrian, duce mai departe politica bunei administrații și a apărării Daciei. Iubitor de pace, este nevoit să poarte prin legații săi războaie cu dacii liberi sau costobocii, care atacau Dacia la nord și la est.

În scopul apărării granițelor amenințate s-au adus aici armate din alte provincii și, după terminarea războiului (157), s-au întărit frontierele provinciei cu castru reconstruite în piatră și prin noi fortificații. Și tot așa a fost întărită granița pe Olt în Dacia Inferior.

În timpul domniei împăratului *Marcus Aurelius* (161—180) au loc grelele războaie cu marcomanii și aliații lor, desfășurate de-a lungul Dunării, Dacia găsindu-se în mijlocul cîmpului principal al luptelor. Sînt războaie determinate de marea migrațiune a goților, care se deplasau de la Baltica spre țărmurile Mării Negre. Ani de zile, Dacia, înaintată dincolo de Dunăre ca un promontoriu în lumea barbară, a fost ca și asediată pe toată frontiera de nord-vest și vest, unde atacau iazigii și multe seminții germanice (vandalii se așezaseră aproape de granița Daciei), ca și la nord-est și est unde atacau dîrzi costoboci, alături de bastarni și roxolani.

În aceste împrejurări critice, a fost adus în Dacia *legiunea V Macedonica*, căreia i s-a fixat garnizoana la Potaissa.

În anii marilor frămîntări, are loc o nouă organizare administrativă. Apar acum — la 167—168 — tot trei provincii ale Daciei, dar cu alte nume: *Dacia Apulensis*, *Dacia Porolissensis* și *Dacia Malvensis*, care se mențin în genere în granițele cunoscute ale vechilor provincii, respectiv D. Superior, D. Porolissensis, D. Inferior. Să reținem că Banatul de astăzi — după demonstrarea convingătoare a autorului — făcea parte din Dacia Apulensis, care avea frontieră comună cu Moesia Superior.

Asupra granițelor Daciei Malvensis, ca și asupra localizării orașului *Malva*, există o discuție neterminată și complicată, pe care autorul o prezintă în lumina ultimelor argumente.

Cele trei provincii își aveau conducerea proprie, limitată însă de acel *imperium*, pe care-l deținea *legatus Augusti pro praetore Daclarum trium*. El deținea și comanda supremă a armatei celor trei Dacii. Reședința era la Apulum, în vreme ce Sarmizegetusa, Ulpia Traiana, rămînea metropola spirituală a întregii Dacii.

Toate aceste reforme se făceau în plin război, cînd (167—170) Dacia era atacată din toate părțile de sarmați, iazigi, vandali și dacii liberi, care pătrund în teritoriul Daciei, provocînd panică și cauzînd distrugerii mai cu seamă în regiunea auriferă. Însăși Sarmizegetusa a fost amenințată de un «dublu pericol»; al iazigilor și al dacilor liberi, poate și al vandalilor. La 168, situația se mai limpezise, dar primejdia mocnea încă, pentru ca după 172, războiul să reînceapă la Dunăre, unde M. Aurelius însuși conduce campania contra cvazilor, marcomanilor și iazigilor. La 174, împăratul se afla pe teritoriul Daciei, purtînd lupte cu bastarnii și dacii liberi, pe granița de

nord-est a provinciei în 177, alte lupte aveau loc la Dunăre cu aceiași neîmblinziți cvazi și marcomani, împotriva cărora se aflau armatele conduse de împăratul Marcus Aurelius, care-și va găsi moartea aici (180, la Vindobona, Viena zilelor noastre).

Atacurile dacilor liberi au continuat asupra Daciei și în timpul împăratului *Commodus* (180—192).

Cu domnia lui *Septimius Severus* (193—211), Dacia cunoaște o perioadă de liniște, ceea ce a permis o dezvoltare economică înfloritoare. Orașele cunosc un progres neatins pînă atunci: *Potaissa*, *Porolissum*, *Dierna*, *Tibiscum* și *Ampelum* devin municipii; iar la *Apulum* se ridică un nou centru urban, *municipium Septimium Apulense*, pe lângă mai vechea *colonia Aurelia Apulensis*. Multe castre de pămînt au fost reconstruite din piatră; granița *D. Malvensis* a fost împinsă dincolo de *Olt*, în cîmpia Munteniei, unde a fost ridicat acel *Limes transalutanus*. Sub *Caracalla* (211—217), care cedează o bună parte din atribuțiile sale energice și inteligentei sale mame, *Julia Domna*, se continuă opera de consolidare a sistemului defensiv la granițe și în interior, precum și încurajarea dezvoltării orașelor. *Caracalla* a făcut o vizită la *Porolissum*, cu care ocazie a stabilit reglementarea raporturilor dintre imperiu și popoarele vecine.

În scurta domnie a lui *Macrinus* (217—218), Dacia este din nou atacată de dacii liberi, aceiași cu care *Caracalla* dusese tratativele menționate mai sus.

Dar liniștea este restabilă și în Dacia, buna stare materială și spirituală explică înflorirea orașelor sub împărații *Elagabal* (218—222) și *Severus Alexander* (222—235), secundat de capabila sa mamă, *Julia Mamaea*, care joacă rolul *Juliei Domna*. Este o lungă perioadă de prosperitate, cînd împărații își bazuau puterea și popularitatea prin solde mărite, *donativa* și sume mari distribuite soldaților, care vor sfîrși prin ridicarea continuă a pretențiilor lor, deschizînd drumul spre anarhie.

*

Capitolul III. — Organizația administrativă a Daciei Romane. Sub împăratul *Hadrian* au fost fixate granițele celor două (apoi trei) provincii dacice. O mărturie arată că lungimea frontierei Daciei romane era de un milion de pași, ceea ce înseamnă 1000 mile romane, adică 1479 km. Astfel delimitată, Dacia avea aproximativ 125.400 km². Autorul fixează, prin denumirea localităților și a granițelor naturale, frontierele Daciei romane. Nu făceau parte din teritoriul Daciei următoarele ținuturi ale României de astăzi: *Crișana* în întregime cu ținuturile de la vestul Munților *Apuseni*; țara *Oașului*, *Maramureșul* cu tot ținutul de la nord de *Someș*, cu țara *Bistriței* și *Năsăudului*; regiunea *Topliței* și *Gheorghenilor*, de pe cursul superior al *Mureșului* și cel al *Miercurii Ciucului*; iar dincolo de *Carpați*, la est și sud, întreagă *Moldova* și *Muntenia* pînă la *limes-ul transalutan* sau pînă la *Olt*, cu excepția citorva capete de pod pe stînga *Dunării*, menținute de romani.

Toate aceste teritorii rămîneau la dispoziția dacilor liberi, dintre care un rol important l-au jucat *carpii* și *costobocii*, supuși și ei puternicei influențe civilizatoare romane.

Alle popoare, care de multe ori au atacat-o au fost: *lazigii* (între *Dunăre* și *Tisa*); la nord erau *vandalii* germanici, mai departe *cvazii* și *marcomanii*, iar mai îlrziu *gepizii*; în sfîrșit, rămășițe ale *bastarnilor*, *roxolanii* sarmați, peste care în sec. al III-lea se vor așeza *goții*, coborîți de pe țărmurile *Balticei*.

Pămîntul Daciei cucerite alcătuia *ager publicus*, de care dispunea împăratul, distribuind loturi coloniștilor, trupelor și altor locuitori. Prima împărțire s-a făcut prin atribuirea terenului necesar fondării coloniei *Ulpia Traiana*, cînd s-au repartizat loturi de cîte 100 iugăre și chiar mai mult coloniștilor. Împărțiri, vînzări sau arendări de pămînt din *ager publicus* s-au făcut în diferite părți ale Daciei și tot timpul stăpînirii romane. Autohtonii rămași pe teritoriul castrelor, erau obligați la anumite corvezi; alții au fost deplasați în regiuni mai îndepărtate de căile de comunicație de mare trafic sau acolo unde erau pămînturi sărace.

În afara teritoriului orașelor și castrelor erau alte teritorii, numite *regio*, sub jurisdicție și control militar (una pe *Someș*, alta la *Cumidava* și a treia la *Bologa*).

O parte importantă din pământul Daciei alcătuia *patrimonium Cesaris*: regiunea auriferă, minele de fier, ocele de sare, pășunile ș.a.

O bună parte din ager publicus a fost lăsat în folosința autohtonilor. Regiunea de est a Daciei, izolată de linia orașelor din vest, era în posesiunea dacilor, pentru care plăteau impozite, făceau prestații și corvezi.

Erau apoi *teritoriile rurale*, întemeiate de coloniști, în jurul unui centru vechi dacic (ex. *teritiorul rural al Sucidavei-Celei*).

Intensa activitate economică din Dacia, desfășurată de o populație numeroasă, explică mulțimea așezărilor romane, rurale și urbane, din Dacia.

Orașele au avut un rol însemnat în tot imperiul și alături de armate, ele erau coloanele pe care se sprijinea întreaga stăpânire romană.

Perioada de maximă urbanizare a imperiului a fost pe timpul dinastiei antoninilor (98—192) și a severilor (193—235), — tocmai când Dacia devenise provincie romană.

Primul oraș a fost *colonia Ulpia Traiană*, care a devenit un centru economic, politic și cultural. Era un oraș de tip roman, cu for, templul augustaților, amfiteatru, basilică, diferite temple, vile suburbane ș.a. Populația se ridicase la 15—20.000 locuitori. Aici a fost tot timpul sediul administrației provinciei, instalat în clădirea numită *tabularium provinciae*, unde se păstrau arhivele și registrele de impozite. Pe timpul împăratului Septimiu Sever, Ulpia Traiana a primit epitetul de *metropolis*, căci aici funcționa *concilium trium Daciarum*.

Din vremea împăratului Hadrian s-au înființat alte orașe: *Drobeta* și *Napoca*. Împăratul acordându-le titlul de municipii. O comunitate de cetățeni romani, așezată în jurul lagărului legiunii XIII Gemina, au pus bazele orașului *Apulum*. Curând a devenit un puternic centru militar, administrativ și economic, avantajat de așezarea la o răscruce de drumuri. Pe vremea lui Marcus Aurelius se numea *municipium Aurelium Apulense*. Un al doilea oraș s-a ridicat în fața celui menționat pe vremea împăratului Septimiu Sever, — este *municipium Septimium Apulense*. Populația ajunge la 40.000 locuitori.

Un oraș ridicat în apropierea unui castru a fost *Romula* (Reșca), singurul oraș din Dacia cu nume roman, celelalte purtând vechile nume dacice. *Potaissa* sau *Pala-vissa* (Turda) a fost la început un sat (*vicus*), în jurul căruia s-a strâns o comunitate de veterani și cetățeni romani — un castru va fi fost pe aproape. Așezarea *legiunii V Macedonica* (168—169) a determinat dezvoltarea vertiginoasă a orașului. Tot pe o veche așezare dacică s-a ridicat și *Porolissum* (Moigrad, j. Sălaj), dezvoltat în jurul a două castru romane fixate încă din timpul împăratului Traian. *Dierna* (Orșova), așezată pe Dunăre, a fost întemeiată pe vremea războaielor de cucerire a Daciei. *Tibiscum* (Jupa, lângă Caransebeș) s-a dezvoltat la un punct de joncțiune a două drumuri ce veneau de la Dunăre. *Ampelum* (Zlatna) era centrul administrației minelor de aur. *Malva* nu este încă identificată pe teren.

Conducerea, organizarea și administrarea orașelor din Dacia era similară cu a celorlalte orașe din imperiu: *ordo decurionum*, duumviri jure dicundo, *aediles*, *flamines* — formau aristocrația municipală sau colonială care deținea întreaga conducere a orașelor. *Ordo Augustalium*, cu un caracter politic-religios, era recrutat dintre liberti și se îngrijea de cultul Romei și al împăratului.

Alte așezări erau *pagi* (așezări rurale pe teritoriul unei colonii), *vici* (sate propriu-zise), *stationes* (posturi fiscale, vamale, de poștă, de pază) și, în sfârșit, *canabae*, așezări în jurul castrului.

În contrast cu așezările coloniștilor, cele ale autohtonilor erau cu totul modeste, locuind uneori în cătune răzlețe și răsfirate, unde tehnica zidăriei în piatră, cărămidă și mortar era necunoscută.

«Organizarea Daciei dovedește unitatea și uniformitatea sistemului administrativ creat de romani în provinciile de limbă latină în primul rând».

Căile de comunicație au pornit de la drumurile construite în timpul războaielor de cucerire a Daciei, ele fiind necesare mișcării trupelor. După terminarea războaielor, a început o intensă campanie de lucru pentru construirea unei rețele de șosele necesare armatei, ca și circulației mărfurilor. A fost executat drumul care străbătea Dacia de la Dunăre, urma valea Oltului și ajungea la *Porolissum*. Din această rețea

principală porneau artere laterale, de obicei mergînd paralel cu văile apelor și formau o adevărată pinză de păianjen, care prindea punctele periferice de centrul provinciei.

Șoselele romane erau construite după o tehnică specială și cu materiale rezistente, care explică persistența lor pînă în timpurile noastre.

În afara drumurilor de uscat, erau folosite la navigat sau plutărit apele rîurilor principale (Mureș, Olt, Someș), dar mai cu seamă Dunărea, păzită de o unitate navală specială.

Organizarea fiscală și vamală a provinciei a fost pusă la punct odată cu organizarea Daciei. Reședința procuratorului financiar era la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, unde se afla *tabularium provinciae*, registrele de impozite și venituri.

Pentru stabilirea impozitelor s-a făcut de la început un recensămînt general. Impozitele erau aceleași ca în tot imperiul: directe (*tributa*) și indirecte (*vectigalia*). Impozitele directe (*tributa*) erau trimise la Roma și administrate de fiscul imperial, în vreme ce impozitele indirecte (*vectigalia*) erau administrate de fiscul provinciei, servind la întreținerea serviciilor locale.

Funcționarii subalterni ai procuratorului erau numeroși și îndeplineau diferite funcțiuni: *tabulari, librari, conductores* ș.a. și erau sclavi.

Încasarea taxelor vamale (*portoria*) se făcea în mod obișnuit printr-o *societas*, alcătuită din 2—3 conductores. Punctele vamale se numeau *stationes*, iar încasarea taxelor vamale se făcea de *servi villici*, tot sclavi, — cîte doi, puși în serviciul unui *conductor* sau *procurator portorii* (ipoteza lui N. Gostor).

*

Capitolul IV. — Armata și sistemul de apărare a provinciei. Armata Daciei, *exercitus Daciae*, era sub comanda superioară a guvernatorului fiecărei provincii în parte. Armata, ca în orice altă provincie romană, era alcătuită din legiuni, apoi din trupe auxiliare, trupe neregulate, detașamente și formații temporare.

Legiunea avea 5600 soldați și era alcătuită din 10 cohorte, cohortele aveau cîte 5—6 centurii. Legiunea era comandată de un *legiuis* sau *praefectus* (*legionis*). Subunitățile erau comandate de *centurioni* (de diferite grade), de *tribuni legionis laticlavi* și *tribuni legionis angusticlavi*; apoi, *principales*, intrînd în competența statului major, alții avînd atribuțiuni militare de comandă, iar a treia categorie fiind alcătuită din tehnicieni.

Înrolarea era voluntară; se făcea la 20 de ani și durata serviciului era de 20—25 de ani.

După cucerirea Daciei, Traian lăsase în Dacia, se pare, trei legiuni, de aceea guvernatorul era un *legatus* de rang consular. Erau legiunile IV *Flavia felix*, XIII *Gemina* și I *Adiutrix*. Dintre acestea, legiunea XIII *Gemina* și-a avut garnizoana tot timpul la Apulum și n-a părăsit nici odată Dacia.

În locul legiunilor IV *Flavia felix* și I *Adiutrix*, deplasate în alte provincii ale imperiului, Marcus Aurelius a adus în Dacia cunoscuta legiune V *Macedonica*, instalînd-o la Potaissa, unde a rămas pînă la părăsirea Daciei.

Temporar, în Dacia au mai staționat detașamente din legiunile I *Italica*, VII *Claudia*, X *Gemina* și XI *Claudia*. Ele luaseră parte la campaniile lui Traian și au participat la construirea podului de la Drobeta. Tot pentru o scurtă durată de timp se constată prezența în Dacia a legiunii XIII *Gallorum*, XXII *Primigenia pia fidelis*, — aceasta din urmă a lucrat la zidul Romulei.

Recrutarea după organizarea provinciei Dacie, s-a făcut atît dintre coloniștii așezați aici, cît și dintre autohtonii deveniți între timp cetățeni romani. Erau recrutați atît pentru legiunile din Dacia, cît și din afara ei. Soldații originari din Dacia ajung pînă chiar și în cohortele pretoriene de la Roma. Dacia devine o pepinieră pentru recrutarea soldaților în legiuni. Erau atrași în număr tot mai mare, căci situația materială era bună. După terminarea serviciului militar, primînd o sumă apreciaabilă (*praemia militiae*), soldații deveneau *veterani* și de cele mai multe ori se stabileau în provincia în care-și făcuseră serviciul militar. Acum căsătoria lor era recu-

noscută legală și copiii rezultați din căsătorie, la fel. Mulți pătrundeau în ordo decurionum, devenind cetățeni de vază în centrele urbane.

Trupele auxiliare erau formate din *alae* (cavalerie), *cohortes* (infanterie), *cohortes equitatae* (mixte) și *numeri*. Totalul auxiliarelor din Dacia era la un moment dat de 21 *alae*, 50 cohorte, 18 numeri.

Un interes deosebit prezintă *cohors VI nova Cumiduvensium*, recrutată dintre dacii cumidavensi (numeroși în părțile Rîșnovului, unde-și aveau centru, Cumidava), fiind singura unitate militară dacă menționată în Dacia, celelalte fiind răspândite în tot imperiul. Această cohortă făcea paza și siguranța pe marele drum ce lega Angustia (Brețcu) de regiunile de la Dunăre.

Pe vremea împăratului Marcus Aurelius, armata Daciei număra 50.700 soldați, ceea ce reprezenta o armată numeroasă.

Soldații erau în parte cetățeni romani încă de la înrolare, alții deveneau cetățeni după împlinirea termenului de angajare (20 ani), cînd deveneau veterani. Vorbeau toți limba latină și, împrăștiati în toate colțurile provinciei, fie ca soldați fie ca veterani, ei au constituit un factor determinant în procesul de romanizare a Daciei. Multimea inscripțiilor interpretate de autor confirmă cele spuse mai sus.

Sistemul defensiv al Daciei a fost început de împăratul Traian și a fost continuat de împărații următori, fiecare contribuind la refacerea, la amplificarea sau la construirea unor noi fortificații, construite fie în interior, dar mai cu seamă pe frontiere. Sînt lucrări numeroase, variate, unele de mari proporții și construite temeinic, demonstrînd pînă astăzi tăria lor.

Pe tot cuprinsul Daciei, s-au ridicat *castre*, *castele* și *limes*-uri (limes Porolissensis, limes transalutahus, limes Alutamus, limes Meseșan — de la Bologna la Potrolișsum), — acestea din urmă fiind ziduri «de piatră alternat cu un val de pămînt și întărit cu mici castele de pămînt și turnuri de piatră».

Aurul descrie mai multe castre de pe teritoriul țării noastre, urmărind întreprinerea sistemului defensiv sub împărații care au urmat după Traian.

Capitolul acesta este prezentat cu multă competență și cu un lux de detalii, autorul fiind un perfect cunoscător al chestiunilor militare romane în legătură cu Dacia. O lucrare special închinată acestor probleme a format una din preocupările de seamă ale celui dispărut atît de tragic dintre noi.

Capitolul V. — Populația provinciei și clasele sociale. Colonizarea Daciei, făcînd de Traian a cunoscut două forme: 1) colonizarea tradițională reprezentată prin întemeierea *coloniae Ulpia Traiana*, denumită mai tîrziu Sarmizegetusa; 2) prin acordare de pămînt agricol (*adsignatio*) din *ager publicus*, unui grup de cetățeni romani sau chiar peregrini în diferite părți ale provinciei. Alte grupuri de coloniști au fost așezați în vechi localități dacice, unele mai mari (Napoca, Apulum, Potaissa...) sau altele mai mici. Din acestea se vor dezvolta apoi orașele, ridicate la gradul de *municipium*, iar altele ajungînd chiar *coloniae*.

În afara colonistilor, erau funcționari administrativi și ai diferitelor exploatari ale bogățiilor naturale, trupele de tot felul, meșteșugari și negustori, nelipsiți lagărelor militare.

Pe timpul domniei lui Hadrian, numărul coloniștilor romani aduși în Dacia ajunsese destul de mare.

A existat și o *colonizare neoficială*, pornită din inițiativă particulară: cetățeni romani sau oameni liberi din provinciile imperiului, de diferite condițiuni sociale, dar mai cu seamă oameni dornici de îmbogățire au sosit în Dacia, atrași de mulțimea bogățiilor ei naturale.

Cu toată diversitatea etnică a coloniștilor aduși sau veniți în Dacia, ei erau «purătorii culturii materiale și spirituale romane». Se citează că din 3009 de inscripții aflate în Dacia, numai 37 sînt redactate în limba greacă și 2 cu caractere semite (în limba siro-palmiriană), — restul sînt în limba latină).

Succesul deplinei romanizări a Daciei, într-o perioadă de 165 de ani, este consecința masivei colonizări cu elemente romanizate, încă de la începutul organizării provinciei.

Dacii sub stăpînirea romană. Coloniștii romani n-au sosit într-o *terra deserta*, ci din contră, într-o țară cu populație autohtonă destul de numeroasă, iar dacă inscripțiile nu-i amintesc, e pentru că ei s-au menținut într-o viață retrasă, mai nevoiașă și fără tradiția monumentelor grăitoare prin mențiuni scrise.

De aici, părerea absurdă în istoriografia modernă că populația autohtonă ar fi fost exterminată în timpul războaielor.

Cercetările ultime ale istoricilor noștri (C. Daicoviciu și colaboratorii săi) au demonstrat falsitatea teoriei. Studiile arheologice au adus dovezi peremptorii cu privire la permanența dacilor în provincie. De asemenea s-a arătat că textele din *Eutropius și Iulian Apostatul* (sec. IV) au fost greșit interpretate. De altfel, atît scenele de pe columna lui Traian, cît și textul respectiv din *Dio Cassius* vorbesc de înfrîngerea dacilor și trecerea multora de partea romanilor, cărora s-au predat cu femeile și copiii lor.

Teoria exterminării dacilor în urma războaielor de cucerire romană este astăzi perimată.

Dintre daci, unii s-au ridicat pînă la pretenția obținerii coroanei imperiale, cum a fost cazul cu *Regalian* — adversarul lui Gallienus 260—268, — despre care se spune că ar descinde din neamul lui Decebal; iar *Galerius* ajunge Caesar, pe vremea lui Dioclețian (284—305), acuzat (*Galerius*) că ar fi urmărit să transforme imperiul roman într-unul dacic (*Lactantius*, sec. III—IV).

Este adevărat că masa dacilor a fost pusă de la început într-o situație mult inferioară față de noii veniți. Li s-au luat ogoarele fertile și au fost împinși spre linia periferică a Daciei. Cunoștințele noi, rezultat al cercetărilor arheologice, arată că «vechile forme social-politice ale dacilor au fost desființate... și înlocuite cu altele impuse de noii stăpîni». Tot timpul ei au format o masă compactă în toate regiunile provinciei, cu excepția centrelor urbane și a teritoriilor ce depindeau de ele.

De altfel, vechea toponimie a fost păstrată numai datorită prezenței lor: *Samus, Marisus, Alulus, Tisia, Carpates, Porolissum, Napoca, Potaisa, Apulum, Ampelum, Drobeta ș.a.*

La sate, dacii și-au păstrat o parte din elementele de cultură și de vechi tradiții, — alături de formele noi de cultură materială romană. În această privință, descoperirile făcute în anii din urmă au scos la lumină numeroase elemente de cultură dacică: locuințe, ceramică, unelte, podoabe, rituri funerare etc. Autorul stăruie în deosebi asupra ceramicii și necropolelor (pag. 262—265).

Cu vremea, dacii își fac apariția și în orașe (municipii, colonii), căci romanii căutau să-și atragă populația băștinașă, făcînd-o să colaboreze chiar la conducerea orașelor.

Dar mijlocul prin care romanii au reușit să atragă de partea lor pe daci, a fost acela de a recruta soldați autohtoni pentru legiunile romane, știut fiind că situația materială a soldaților era bună, datorită soldelor ce li se plăteau. Unități militare dacice au fost identificate în Capadocia, Siria, Britania, Panonia ș. a.

Dacii romanizați reprezintă «elementul de bază în procesul formării poporului și a limbii române».

Clasele și păturile sociale. Autorul afirmă că în Dacia... «Clasele fundamentale sînt cele proprii orînduirii sclavagiste, adică stăpînii de sclavi și sclavii», *Clasa stăpînilor de sclavi, deținătoare a principalelor mijloace de producție, constituie o minoritate privilegiată. Sclavii și păturile exploatate (populația liberă) reprezintă «principală forță de muncă în activitatea economică și productivă a Daciei».*

În Dacia nu erau latifundii, ci proprietăți mici și mijlocii. Dar pe moșiile mai mari — rezultate prin rotunjirea lor în dauna micilor proprietari — se foloseau și sclavi la muncile agricole. Mai mulți vor fi fost folosiți în minele aurifere, în cariere, ateliere, construcții etc.

Izvoarele istorice nu permit să putem aprecia numărul sclavilor existenți și folosiți ca brațe de muncă în Dacia romană. E sigur că folosirea lor în număr relativ mic, în comparație cu alte regiuni ale imperiului, a lăsat loc suficient muncii oamenilor liberi, în toate domeniile.

E probabil că în secolul al III-lea, numărul sclavilor a scăzut în Dacia, iar în agricultură, muncitorii liberi, în calitate de *coloni*, au înlocuit treptat pe sclavi.

Frământări sociale și lupte împotriva stăpînirii române în Dacia. Ținînd seama de antagonismul existent între exploatare și exploații, este de la sine înțeles că nici în Dacia nu putea fi o resemnare a celor exploați și nici a celor învinși. Lupta de clasă și lupta autohtonilor împotriva romanilor au luat diferite forme: *fuga la triburile libere* dincolo de frontierele Daciei, atacurile prin surprindere ale *latronilor* și *răscoalele* populației exploatare și oprimată.

Știrile privitoare la răscoale sînt puține. Se pare că, la 117—118, la începutul domniei lui Hadrian, cînd s-a produs atacul iazigilor și roxolanilor, ar fi luat parte și daci din Dacia romană.

Alte răscoale au avut loc în timpul împăraților *Antoninus Pius* (138—161), *Marcus Aurelius* (161—180) și *Commodus* (180—192), — dar lipsa știrilor literare nu permite a ne da seama de participarea elementului autohton la aceste ultime atacuri.

În concluzie, autorul susține că ascuțirea «contractiilor de clasă» au contribuit, împreună cu atacurile din afară, la slăbirea stăpînirii romane în provincia de la nordul Dunării».

Capitolul VI — Viața economică s-a dezvoltat în Dacia într-un ritm vertiginos, o dată cu începerea dominației romane. Civilizația superioară, alături de experiența noilor veniți, meșteșugari de toate felurile, negustori, agricultori — au schimbat repede aspectul noii provincii, transformate continuu prin marea rezervă de brațe de muncă a autohtonilor.

Agricultura și păstoritul au rămas mai departe ocupațiunile de bază ale dacilor din Dacia romană, — în legătură cu care autorul vorbește și de noile relații agrare de tip sclavagist.

Alături de mica și mijlocia proprietate, se găsesc și *villae rusticae*, unde lucrau sclavi. Proprietarii vilelor locuiau la oraș, iar grija fermelor o avea un *servus villicus*. În Dacia însă, nici o inscripție nu amintește de vreun atare villicus.

Uneltele agricole erau de fier și erau variate: fiare și cuțite de plug, seceri, coase, sape, casmale, greble etc., aflate în numeroase săpături arheologice.

Dația era o provincie bogată în cereale, care se păstrau în gropi arse și se măcinau în rîșnițe de piatră sau recipiente mari de piatră numite *mortaria*, aflate pretutindeni.

Cultura viței de vie era intensă — se făcea *vinum*, — dar se importau și vinuri scumpe — *merum* — aduse din ținuturile mediterane.

Pădurile și pășunile erau alte bogății.

Exploatarea aurului a jucat un rol de seamă în economia Daciei. Centrul administrației aurifere era la *Ampelum* (Zlatna) și nu la *Brucla* (Aiud), cum se crezuse. Minele cele mai bogate erau la *Alburnus Maior* (Roșia Montana). În fruntea administrației era un *procurator aurarium*, numit de împărat, avînd numeroși funcționari subalterni.

Pentru exploatarea rațională a minelor, împăratul Traian a adus specialiști din Iliria și anume *Pirustae*, *Baridustae* și *Sardeates*. Exista un *collegium aurariarum*. Tehnica de extragere era cea cunoscută în tot imperiul, — primitivă.

Argintul, *cuprul* și *plumbul* se extrăgeau din cîteva centre din Banat.

Informații despre exploatarea fierului sînt puține. Mine de fier, exploatare se găseau la Teliuc (Hunedoara), Ghelar, Alun, Ruda și mai multe centre în Banat.

Fierul extras servea nevoilor interne ale provinciei, — mai cu seamă la confecționarea armelor necesare legiunilor.

Sarea se extrăgea de la *Salinae* (Ocna Mureșului), Ocna Dejului, Ocna Sibiului, Ocnele Mari s.a. Sarea era folosită în Dacia, dar era trimisă și în alte provincii ale imperiului.

De asemenea, existau cariere de piatră pentru construcție, în diferite părți ale țării.

Meșteșugurile erau numeroase și variate. Asupra industriei metalelor, izvoarele sînt sărace. Aurul și argintul era preluat de fiscul imperial. S-au păstrat totuși ateliere de argintărie, unde se lucrau după vechea artă dacică vase, articole de podoabă, fibule împodobite cu figuri.

Turnatul bronzului era de asemenea practicat. S-au aflat în săpături și necropole diferite obiecte: fibule, chei, zăvoare, opaite (lucerne), candelabre etc.

Metalurgia fierului era cea mai dezvoltată și confecționa tot felul de arme și unelte.

Erau și alți meșteșugari, a căror prezență se vedește arheologic: lemnari, dulgheri, dogari, zidari, constructori, pietrari (lapidarii) ș.a.

Ceramica este meșteșugul cel mai de văză, confecționând vase, lămpi, figurine ș.a. Ateliere se află la orașe ca și la sate, lucrând mari cantități de produse. Erau olari autohtoni, dar și alții care au adus influențe romane. De aceea, alături de ceramica romană, se găsesc în număr mare și vase de vechi tip dacic.

Un studiu de sinteză asupra ceramicii din această perioadă lipsește.

Meșteșugarii erau organizați în corporații, numite *collegia*, din care făceau parte meșteșugari de aceeași specialitate, dar și negustori. Sînt cunoscute colegiile aurarilor, corăbierilor, utricularilor, lapidarilor, dar de deosebită importanță era *collegium fabrorum* (făurari, meșteri în metale), *c. centonarium* (meșteșugari care confecționau pături, postlavuri, îmbrăcăminte), *c. dendrophorum* (lemnari, dulgheri, negustori de lemne). Autorul studiază în detaliu toate aceste colegii, insistînd asupra organizării lor, asupra scopului urmărit, a localităților unde au ființat, dar în primul rînd asupra inscripțiilor de pe monumentele ridicate de aceste colegii. Cele mai numeroase știri s-au păstrat în legătură cu *collegium fabrorum*.

Meșteșugarii organizați în colegii au ajuns la o foarte bună stare materială, ceea ce le-a permis să intre în *ordo decurionum*, ca membri onorifici, ca și în ordinul augustulilor.

Comerțul și circulația monetară. Bunurile agricole, ca și diferitele produse manufacturate, se vindeau în interiorul Daciei, dar multe erau îndreptate — prin intermediul negustorilor de profesie, spre diferite provincii mai apropiate sau mai îndepărtate ale imperiului.

Negustorii romani, ca și moneda romană, pătrunseseră în Dacia, cu mult înainte de cucerirea romană. Dunărea a fost principala arteră de comunicație, care a înlesnit transporturile de mărfuri la mari depărtări.

Așa cum de mult stabilise V. Pîrvan, conchide și M. Macrea, folosind și lucrări mai noi, că majoritatea negustorilor din Dacia erau de origine orientală (Asia, Galatia, Bitinia Pontică), dar și din părțile occidentale ale imperiului, cum ar fi orașul Trier din părțile Rinului.

Legăturile comerciale ale Daciei cu celelalte provincii se adevărsă prin monezile provinciale, orașenești sau coloniale grecești, desgropate pe teritoriul Daciei. S-au găsit monezi de bronz, emise de Viminacium; apar drahme de argint din Lycia (Asia Mică); monezile coloniale grecești sînt cele mai numeroase; apoi din orașe din Moesia Inferior, Macedonia, Egipt, din orașe din diferite provincii ale Asiei Mici, Grecia.

Mulțimea monezilor provenind din orașele Asiei Mici arată și pe această cale mulțimea relațiilor comerciale cu această parte a imperiului, precum și numărul mare de negustori de origine orientală, stabiliți în Dacia romană.

Totuși legăturile comerciale cele mai intense le-a avut Dacia cu provinciile din jur, precum și cu Italia de nord, provinciile de pe Dunăre și Rin pînă în Gallia.

Din Italia se aducea untdelemn și vin; din Orient soseau stoffe fine, sticlă, gema ș.a.; iar Dacia exporta aur, sare, lemn, cereale, miere, lînă, piei etc.

Așa se explică intensă circulație monetară în Dacia, sub forma monezilor de aur, argint și bronz. Unitatea de calcul era fie sesterțul de bronz, fie denarul de argint. În denari se calculau prețurile tuturor tranzacțiilor comerciale.

Începînd cu domnia lui Septimius Sever, denarul se depreciază prin reducerea cantității intrinsece de argint. Se anunță criza caracteristică a secolului al III-lea.

În anul 256, monetăria din Dacia încetează de a mai emite monedă.

*

Capitolul VII — Viața culturală în Dacia a fost creată de clasa dominantă, care o dezvoltă și o folosește potrivit concepției și intereselor ei. În ansamblul culturii de care este vorba, predomină elementele și formele de cultură romană, făcînd astfel dovada unei depline romanizări a provinciei.

Limba latină s-a impus de la începutul cuceririi Daciei ca limbă oficială. Componenta eterogenă a coloniștilor și celorlalți nou veniți, alături de autohtoni, a ajutat mult la răspîndirea limbii latine ca limbă comună. În același timp a pătruns și *scrierea latină*, al cărei alfabet nu fusese străin dacilor nici înainte de cucerire.

Limba inscripțiilor, în general, este destul de corectă, iar cele oficiale sînt corect redactate.

Nu există școli publice, instrucția copiilor făcîndu-se de obicei în casă, unde pedagog și profesor era un sclav. Sclavii erau instruiți pentru a putea fi folosiți în activități publice și private.

Arta este mai mult opera unor meșteri, decît a unor artiști. Ramura artistică mai mult realizată în Dacia a fost *arhitectura*, civilă, religioasă și militară.

Printre lucrările valoroase se citează în primul rînd minunatul *pod de piatră peste Dunăre* — între Pontes și Drobeta — opera lui Apollodor din Damasc.

Cît privește planul orașului *colonia Ulpia Traiana*, el a fost trasat conform tratatului de arhitectură al lui Vitruvius (sec. I î.e.n), respectînd toate regulile. Orașul, dezagrupat în parte, are o formă de patrulater. În centru se află forul, pardosit cu lespezi de gresie. Pe o latură se afla basilica (la început halele = macellum). De aici se face trecerea spre *Aedes Augustalium*, cea mai importantă construcție a orașului. În afara incintei, spre nord, a fost construit *amfiteatrul*, ale cărui impozante ruine se lasă admirabile pînă astăzi. Au fost identificate și ruinele unor temple.

Planurile altor orașe ne sînt mai puțin cunoscute.

Arhitectura religioasă a ridicat numeroase temple și construcții sacre. Multe sînt atestate epigrafic, cîteva și arheologic. Templele erau de tip greco-roman. Se constată însă și prezența templelor închinale Zeului Mithras, așa numitele *mithrea*, adîncite în pămînt în amintirea adorării în peșteri a zeului.

S-au construit porțice, terme, vile, avînd ca elemente decorative frizele și coloanele cu capitele (corintice, egiptene, compozite).

Arhitectura militară a ridicat castr.

Sculptura a lăsat puține amintiri: busturi de împărați, demnitari oficiali, divinități, statui funerare. Arta statuară e sîngace, modestă, fără a atinge valoarea operelor de artă din alte provincii. Este arta meșterilor de provincie. Valoroasă a fost statuia de bronz de la Porolissum, reprezentînd — în mărime naturală — pe împăratul Caracalla călare. Dar aceasta e opera unui sculptor din Roma. O altă lucrare de seamă este statuia de bronz a împ. Decius (249—51), descoperită la Sarmizegetusa.

Se cunoaște numele unui singur sculptor din Dacia: Claudius Saturninus din Sarmizegetusa.

Sînt numeroase reliefuli votive sau de cult și cele funerare, închinare divinităților.

Artele plastice din Dacia au fost supuse influențelor venite din Italia de nord, din provinciile apusene și mai puțin celor orientale.

În concluzie, arta dacică este modestă și naivă ca execuție și concepție, nu lipsită de originalitate.

Culte și credințe religioase. Manifestările religioase din Dacia formează cel mai interesant aspect al vieții spirituale din această provincie. Cultele sînt variate, mai mult decît în orice altă provincie, datorită variației naționalităților așezate aici.

Inscripțiile cu text religios reprezintă o treime din totalul inscripțiilor descoperite. Monumente figurale, multe și interesante, n-au fost studiate în legătură cu religiile din Dacia. Se impune publicarea unui *corpus*, cu alt mai mult cu cît materialul epigrafic și monumental crește în măsura săpăturilor ce se execută. De aceea, studiul religiilor din Dacia constituie unul din cele mai interesante capitole din istoria culturii sale spirituale.

În Dacia, au fost adorate multe *divinități romane*. Juppiter Optimus Maximus, alături de Juno Regina și Minerva (triada capitolină), Venus, Ceres, Dis Pater, Dioscurii, Hecate; apoi, *străvechi divinități romane*: Spes, Virtus, Concordia... personificînd noțiuni abstracte, în sfîrșit, genii protectori: genius loci, genius commercii, genius Populi Romani ș.a.

Toate aceste divinități italice sau de origine grecească alcătuiesc panteonul roman, cultul cvasi oficial din Dacia.

Culte orientale ocupă al doilea loc, după cultul roman, în Dacia. S-au păstrat numeroase monumente votive și de cult, iar în privința inscripțiilor relative la divinitățile orientale, ele reprezintă cam o cincime din totalul inscripțiilor religioase. Divinități orientale, provenind din zei romani asimilați zeilor orientali, adorați în Dacia, erau numeroși: Juppiter Oplimus Maximus Dolichenus, J.O.M. Heliopolitanus, Juppiter Nareus s.a. Erau și zei orientali neasimilați cu cei romani: Malaghel et Bebellahamon et Benefal et Manavat (pe o inscripție dintr-un templu din Sarmizegetusa), Balmarcodes, Atargatis, Baltis ș.a.

Cultul lui Mihras, de origine persană, s-a bucurat în Dacia de o cinstire deosebită. Zeu al luminii, al adevărului și al dreptății. Ritualul era mistic; asigură fericire eternă celor ce-au făcut fapte bune. În secolul al III-lea, cultul lui Mihras era cel mai răspândit în Dacia.

Se constată și un zeu de origine traco-frigiană, destul de răspândit: *Sabazius*, zeul naturii.

Nu s-au găsit urme epigrafice care să constate prezența creștinismului în Dacia înainte de 271. «Pretinsa inscripție creștină de la Napoca» ca și inscripția — monogramă cu formula *opto sit tibi terra levis* (lot la Napoca) sînt socotite că nu au un caracter creștin. Dovezi arheologice care ar demonstra prezența creștinismului în Dacia ar putea fi acele patru *abraxas* (două aflate la Porolissum și două în Dacia Malvensis; Romula și Orlea), geme purtate ca talismane de adepții sectei creștine a gnosticilor basilieni. Autorul elimină și aceste argumente, socotind că ele ar fi putut să fie simple elemente de podoabă.

După această digresiune a autorului, se revine la analiza altor zeități orientale. Se menționează Isis și Serapis, divinități egiptene care erau adorate în mai multe centre. Dea Coelestis era zeița Tanit a cartaginezilor. Cultul s-a răspândit în timpul împăratului Septimius Sever, zeița fiind considerată ca divinitate întruchipată în populaara împărăteasă Iulia Domna.

Interesante sînt și divinitățile trace: I.O.M. Zbelsurdus, zeu al fulgerului și al cerului, corespunzînd zeului getic Gebeleizis; Cavalerul trac sau Heros (eroul), răspândit printre soldați, era un simbol funerar; Cavalerii danubieni aveau un cult mistic cu o escatologie complicată.

Au pătruns și zeități venite din apus, cum erau zeița Epona, divinitate celtică, protectoare a cailor și grajdurilor¹.

În Dacia, lipsesc cu totul știrile privitoare la vechile zeități ale vechilor daci. E posibil ca aceste zeități să se fi asimilat cu zei corespunzători, nou veniți în Dacia, cu alți mai mult cu cîl fenomenul sincretismului era obișnuit în secolul al II-lea și al III-lea în provincia nord-dunăreană.

Organizarea cultelor și clerului era aceeași ca în restul imperiului: cultul împăratului și Romei erau în grija augustalilor.

În cei 165 de ani de stăpînire romană, procesul romanizării — ca un fenomen complex — se desăvîrșise. Romanizarea se oglindește în inscripții, monumente și altele urme arheologice scoase la lumina zilei prin săpăturile din ultimele decenii, adevărînd marea operă a stăpînirii romane în Dacia.

Capitolul VIII — Aspecte din viața socială. Acest capitol cuprinde lucruri, asupra cărora istoricii nu s-au oprit prea mult și autorul ne avizează că cele prezentate de el sînt elemente lipsite de pretenție.

Viața în orașe și sate se desfășoară conform sistemului de viață romană și a orînduirii sclavagiste.

Se descrie un oraș cu monumentele și locuitorii lui, — clasa celor bogați, apoi meșteșugari, negustori și sclavi. Se trece la descrierea unei locuințe, insistîndu-se asupra confortului.

Lucrările edilitare și funcționarii, aprovizionările și administrația sînt prezentate sumar.

1. În trecut noiez că «șarpele cu cap de herbec», descoperit la Tomis este un atribut celtic al zeului fertilității și abundenței. Cf. Jan Filip, *Die Keltische Zivilisation und ihr Erbe*, Prag, 1961, pag. 179, (n. n.).

Viața satelor era grea, uneori mizerabilă. «Viața civilizată era de fapt rezervată exclusiv orașelor, în timp ce comunitățile rurale trăiau în condiții absolut primitive». (M. Rostovtzev).

Dacia nu face nici un fel de excepție de la acest fel de viață.

Viața de familie este sobră și solidară. În fruntea familiei este pater familias și toți membrii familiei poartă și un nume gentilic. Cetățeanul roman avea trei nume: *praenomen* (comun celor din aceeași familie), *nomen* (numele gentilic) și *cognomen* (numele personal). Sint cazuri când o persoană poartă două cognomina; uneori se adaugă și o poreclă (*signa*).

Familia are grija mormintelor și monumentelor funerare, ca și de diferitele ceremonii după moarte.

Epitaful unui mormint caută să exprime sentimentele celor din viață față de cei morți, precum și virtuțile și meritele celor dispăruți. Toate acestea sînt prezentate de autor pe baza inscripțiilor interpretate.

Viața cotidiană e arătată pornind de la îmbrăcămintea bărbaților (tunica, toga, pallium, iacerna) și a femeilor (tunica, zona-centură, — stola, palla). Varia și după anotimp.

Toaleta bărbaților era redusă la luns și bărbierit (un chin!) — *tonsores* lucrau în aer liber. În secolul al II—III-lea se purta barbă, iar frizura era în funcție de modă. Toaleta femeilor era mai complicată: coafura era bogată și variată; se foloseau farduri, pomezi, parfumuri; se împodobeau cu inele, cu geme sau camee, fibule; purtau oglinzi metalice de bronz sau argint.

Viața de societate era bogată și variată: serbări religioase, ospete, banchete, spectacole publice (feriae publicae); lupte de gladiatori (numera) și cu animale sălbatice (venationes) în amfiteatre...

Îngrijirea sănătății era o chestiune de prim ordin; medicina era specializată (oculiști, ginecologi, medici de urechi, chirurși de război, droghști ș.a.). Instrumente chirurgicale au fost descoperite în săpăturile de la Apulum, dar și în alte părți.

De asemenea erau cercetate apele curative ale diferitelor stațiuni balneare.

Igiena publică și curățenia corporală constituiau o grijă deosebită, de aceea băile și termele se găsesc nu numai în orașe, dar pînă în cel mai izolat castru. Se descrie o baie publică: tepidarium, caldarium, sudatorium, frigidarium și chiar palestra, biblioteca, porticele. Autorul trece în revistă toate băile din Dacia, ale căror ruine au fost date la iveală prin săpăturile arheologice.

Cimitirele (necropole) de inhumare și incinerare erau în afara incintei orașelor, din considerațiuni sanitare.

*

Capitolul IX. — Dacia în vremea anarhiei militare și sfîșitul stăpînirii romane în Dacia.

După stingerea dinastiei Severilor (235), imperiul roman trece prin perioada numită *anarhia militară*, cînd tronul imperial rămîne la discreția armatei — Maximian Tracul (235—38) a fost primul împărat proclamat de armată. A avut de purtat lupte cu iazigii și dacii liberi la Dunăre. În acest timp s-au refăcut drumurile în Dacia.

Apariția gepizilor, goților în jurul Daciei și atacurile carpilelor asupra provinciilor sud-dunărene, au pus în mare primejdie Moesia Inferior, care se afla în calea marilor invaziuni.

Sub domnia lui Gordian III (238—241), o nouă invazie a carpilelor (242) atinge și Dacia Malvensis, ca și părțile răsăritene ale Daciei Apulensis, după cum reiese din analiza izvoarelor epigrafice, arheologice și numismatice. Dar cel mai puternic atac al carpilelor asupra Daciei a avut loc în timpul împăratului Filip Arabul (244—49), care reușește să-i învingă — primind supranumele de Carpicus Maximus. După aceea s'întîlnesc invazii de carpilelor, care coincidea cu marile serbări ale milenarului Romei (247), a urmat o scurtă perioadă de liniște, după care s-au deslănțuit noi atacuri

ale iazigilor, dacilor liberi, vandalilor și gepizilor asupra graniței de vest a Daciei, în vreme ce la est atacau carpizii și taifalii germanici (248—249).

De la Roma, generalul Traian Decius e trimis împotriva acestor popoare. Obține câteva victorii și armata îl proclamă împărat (249—51). După înfringerea lui Filip Arabul, Decius se întoarce și restabilește pacea la Dunăre, pace care se menține sub Gallus (251—53), când s-a refăcut drumul de la Apulum la Micia, — ca și sub Valerianus (253—259). Sub Gallienus (260—268), atacurile dacilor au reînceput prin părțile de nord-vest ale Daciei. Situația se restabilește datorită celor două legiuni, care-și aveau lagărele în Dacia.

Primejdiile au fost mai mari în timpul lui Claudius II (268—270), când s-au întezit atacurile goților. Către 270, situația Daciei se agravase, datorită atacurilor devastatoare pe care «barbarii» le repetau, în sudul Dunării, pînă departe în Illyricum.

Sfîrșitul stăpînirii romane era aproape. Autorul discută cu competența-i cunoscută problema părăsirii Daciei (sub Gallienus), a originii românilor sau a continuității daco-romane în nordul Dunării. Folosește în susținerea acestei teze nu numai izvoarele literare antice, pe care le interpretează din nou, ci și pe cele epigrafice, arheologice propriu-zise și numismatice. În lumina acestor informațiuni, autorul stabilește categoric că Dacia, de la Gallienus și pînă la Aurelianus, a rămas neclintit sub stăpînire romană, continuînd să se dezvolte normal: cele două legiuni sînt prezente în lagărele lor, se ridică monumente în cinstea împăraților, se așează diferite inscripții.

Împăratul Aurelian poartă un război cu goții la Dunăre, în părțile Moesiei (271) și mai tîrziu (273), învinge și pe carpizii, în aceleași părți. Goții însă atacau mereu provinciile din sudul Dunării. Retragerea armatelor din Dacia, în sudul Dunării se impunea ca o măsură strategică, putîndu-se apăra mai bine provinciile din sud, de pe o graniță naturală și mai redusă în lungime. Retragerea pare să se fi făcut în cursul anului 271.

Multă vreme, unii istorici — din interese politice sau lipsă de informație asupra realităților istorice — au susținut că Dacia (la 271) ar fi fost complet evacuată de populație, rămînînd o terra deserta. Logica istorică și bunul simț respingeau teoria aceasta neacceptată de la început de marii istorici străini și români.

La 271, romanitatea prinsese rădăcini puternice în Dacia, asimilase fondul dacic și alcătuisese «un factor de bază în dezvoltarea istorică a societății de pe fostul teritoriu al provinciei Dacia și din ținuturile învecinate ale Daciei vechi, dinainte de romani».

*

Capitolul X — Dacia după retragerea stăpînirii romane. — Împăratul Aurelian a înființat în sudul Dunării, între cele două Moesii, provinciile Dacia Ripensis și Dacia Mediteranea. Granița dunăreană se consolidase prin aducerea legiunii XIII Gemina (la Fatiaria) și V Macedonica (la Oescus).

Menținerea stăpînirii romane în nordul Dunării este dovedită prin izvoarele literare, ca și prin urmele arheologice. De la Aurelian și pînă la Constantin cel Mare (323—337), în afara capetelor de pod de pe stînga fluviului, prezența romană este atestată fără întrerupere. Iar Constantin cel Mare, după înfringerea goților și sarmaților limiganti întinde stăpînirea romană în cîmpia Dunării (332) cu cîtiva km. spre nord, punînd să se construiască un pod de piatră la Sucidava, aproape de gura Oltului, apoi au fost ridicate noi fortificații pe ambele maluri ale fluviului pînă la vărsarea Siretului în Dunăre.

Justinian (527—565) a dispus o refacere totală a sistemului de apărare a acestei granițe, amenințate de slavi.

Populația daco-romană după retragerea aureliană este confirmată ca prezentă în Dacia prin urmele arheologice de tot felul ce au fost scoase și continuă să iasă la iveală prin mulțimea săpăturilor întreprinse în anii din urmă.

În secolul al IV-lea se aduceau în Dacia diferite mărfuri importate din sudul Dunării și ce este mai important, apar, pretutindeni dovezi ale prezenței creștinismului, — la Apulum, Arpelum, Potaisa, Napoca.

Mărfurile și monezile romane, prezente în Dacia, arată schimburile neîntrerupte între populațiile din sudul și nordul Dunării.

Legăturile populației daco-romane cu popoarele migratoare. — Primele contacte ale daco-romanilor cu popoarele migratoare au avut loc pe la 300, când carpicii și goții s-au așezat în părțile estice ale Daciei; daco-romanii au rămas nestingheriți și neclintii în părțile vestice.

Între cele două grupe, daco-romanii și nou-veniții, au fost relații economice și s-au exercitat influențe culturale reciproce.

Răspîndirea creștinismului la daco-romani. Autorul emite ipoteză că creștinismul a pătruns în Dacia în perioada constantiniană — deci în prima jumătate a sec. IV-lea, atunci cînd Constantin cel Mare socotește creștinismul religie liberă (313) și cînd împărații îl sprijină oficial, «împotriva păgînismului în declin». Au apărut atunci, de-a lungul întregului mal drept al Dunării numeroase comunități creștine, înființîndu-se în provinciile sud-dunărene mai multe episcopate, între altele la Tomis, Durostorum, Novae (Sistov), Oescus, Ratiaria, Sirmium, Singidunum ș.a.

Cuceririle romane ale lui Constantin cel Mare și ale urmașilor săi în Banat, Oltenia și Muntenia au adus cu ele și creștinismul, răspîndit prin misionari și prin contactul dintre locuitorii celor două maluri ale fluviului.

«În legătură cu repartizarea geografică a descoperirilor creștine s-a făcut constatarea că la Dunărea de Jos, ele nu apar decît pe teritoriile fostei Dacie, care a făcut parte odată din Imperiul Roman. Constatarea e valabilă pentru sec. al IV-lea și ea întărește convingerea că aceste descoperiri de factură creștină au aparținut de fapt populației romane». Autorul arată că creștinismul a prins mai întîi poporul sărac și mai tîrziu a fost acceptată și de cei bogați. În Dacia secolului al IV-lea, creștinismul s-a răspîndit repede, din cauza situației grele în care se afla populația de aci.

Ipoteza regretatului M. Macrea e simplă, comodă și atrăgătoare, dar nu și convingătoare.

E greu să admitem că creștinismul a pătruns atît în provinciile sud-dunărene, cît și în Dacia, în sec. al IV-lea, impunîndu-se și eliminînd celelalte religii, pentru ca într-un răstimp de unul sau două decenii să cuprindă Dacia, de la Dunăre și pînă în părțile nordice, la Napoca și Porolissum, așa cum se constată epigrafic și arheologic. Credem — alături de V. Pîrvan și N. Iorga — că creștinismul fusese adus în Dacia de negustorii, militarii și coloniștii atît de numeroși, veniți din Orient și Peninsula Balcanică, unde creștinismul era la el acasă încă din sec. I e.n. Și apoi, apariția creștinismului în sec. al IV-lea numai în cuprinsul Daciei romane — și nu în teritoriile periferice rămase libere — vine să întărească ipoteza că aici, unde se exercitase sub toate formele influențele Orientului, creștinismul pătrunsese cu mult înainte, poate chiar din secolul al II-lea.

Lipsa dovezilor arheologice — chiar dacă respingem și acele abraxas și mai vechile inscripții aflate la Napoca cu acel sit tibi terra levis — nu implică inexistența creștinismului. Oare lipsa dovezilor epigrafice sau arheologice propriu-zise, privind vechea religie a dacilor — după cucerirea Daciei — este o dovadă a dispariției acestuia o dată cu anul 107?

Numărul creștinilor din Dacia romană nu-l cunoaștem, dar nu-l putem nega. Înțelegem că s-a răspîndit în taină, s-a practicat și s-a păstrat în aceeași taină, pentru ca să apară la lumina zilei îndată ce s-a simțit dispariția autorităților ce-l interziceau. Numai așa ne putem explica mulțimea centrelor creștine din Dacia și necesitatea creierii atîtor episcopate la Dunăre în sec. al IV-lea.

Daco-romanii după invazia hunilor. O dată cu așezarea hunilor în cîmpia Panoniei, gepizii germanici s-au instalat în Dacia. Orașele au dispărut și în umbra lor s-au ridicat așezări rurale. Circulația monetară imperială s-a redus, arătînd astfel slăbirea relațiilor comerciale între ținuturile nord și sud-dunărene. Ultimele monede romane care apar în Dacia sînt din timpul împ. Heraclius (610—641). Este timpul marelui invazii a slavilor, care vor sparge unitatea romanică, prin infiltrarea lor în sudul Dunării.

O dată cu apariția slavilor, un nou capitol se deschide în istoria poporului nostru.

*

În concluzie, lucrarea mult regretatului M. Macrea este o operă de valoroasă sinteză, care îmbogățește una dintre cele mai discutate, interesante și controversate perioade a istoriografiei românești.

Scrisă cu multă erudiție, cu deplină competență, cu experiența unui neobosit cercetător și într-o limbă accesibilă chiar nespecialiștilor, cartea se recomandă prin atrăgătoarea sinteză, privind «viața în Dacia romană», tuturor cărturarilor, tineri și bătrâni, specialiști sau amatori.

Unele ezitări, dubii și ipoteze sînt inerente unei asemenea îndrăznețe lucrări, care nu știrbesc întru nimic din valoarea ei, din contră.

REMUS ILJE

Petre Brîncuși, *Istoria muzicii românești*, Compendiu, Editura Muzicală a uniunii Compozitorilor din Republica Socialistă România, 1969, 246 p.

Recent și-a făcut apariția în librării o lucrare de sinteză, așteptată cu mult interes de iubitorii de artă. Este lucrarea de față ce își propune să prezinte principalele etape ale dezvoltării artei muzicale de pe întinsul patriei noastre, de la primele apariții, pînă astăzi.

Autorul lucrării, după cum însuși menționează, se oprește, în special, asupra specificului artei muzicale din trecutul nostru, asupra locului și aportului pe care l-au adus cele mai mari personalități în muzica românească și universală, asupra aspectelor mai importante ale culturii muzicale actuale, precum și locul artei muzicale românești în cultura europeană.

Materialul, împărțit în capitole și subcapitole, «va sluji la o viitoare posibilă perfecționare a activității de elaborare a unei istorii complete a culturii muzicale românești». S-a avut în vedere, în primul rînd, prezentarea datelor în procesul lor evolutiv și apoi în ordinea lor cronologică.

Mărturiile a unei străvechi culturi muzicale pe teritoriul României — este primul capitol al lucrării. Pentru stabilirea procesului de dezvoltare a culturii muzicale pe teritoriul țării noastre, autorul se bazează pe surse indirecte (singurele existente): descoperirea cu ocazia săpăturilor arheologice a unor resturi de instrumente și datele obținute pe baza unor cercetări de la alte științe ajutătoare (arheologia, etnologia, etnografia, epigrafia etc.).

Vorbind despre originea muzicii, în general, autorul prezintă cîteva teorii cu scopul evidențierii caracterului complex și contradictoriu al multitudinii de probleme pe care trebuie să le elucideze muzicologia contemporană.

Concluzia generală este aceea că «arta muzicală este rezultanta contribuției întregii omeniri la făurirea limbajului specific de reflectare a realității». Așa au început să apară, cu ocazia vînaștorii reproduceri ale cîntecelor de păsări, ale susurului apelor sau foșnelului frunzelor etc. Treptat printr-un proces complex de diferențiere și selectare s-a ajuns la formarea rudimentelor de artă muzicală. La acestea o contribuție importantă au adus-o rudimentele graiului vorbit. Prin accentul ritmic al silabelor, prin intonația și inflexiunile vorbirii, diferite de la un individ la altul s-a ajuns la o organizare superioară a sunetelor, la dezvoltarea limbajului muzical și a celui vorbit.

Au apărut acum și instrumentele muzicale ca cele idiofone, aerofone, membranofone.

Luată în ordinea apariției trebuie menționat că «muzica vocală» precede pe cea instrumentală. De-a lungul evoluției societății aceste prime elemente muzicale s-au transmis, prin tradiție, ducînd la cristalizarea unor formule internaționale și ritmice, a unor anumite rapoarturi între nuanțe.

După stabilirea acestui cadru general, autorul se referă la arta muzicală a traco-daco-geților ce locuiau, potrivit consemnărilor istorice, în nordul Dunării.

O serie de lucrări istorice se ocupă de modul de viață, material și spiritual, tradițiile și obiceiurile geto-dacilor. S-au relevat, cu acest prilej, preocupările intelectuale ale acestui popor. Invitații de la curțile conducătorilor geto-daci cultivau etica, filozofia, astronomia, medicina, iar scrisul căpăta un caracter sacru. Pe baza

r cercetări, istoricii și folcloriștii români au ajuns la recunoașterea rol pe care l-a avut cultura muzicală tracă, deci și a geto-dacilor, în antichitatea acestora se caracteriza prin rigurozitatea sa, «printr-un stil diferit de interpretare, printr-un sistem propriu de organizare melodică și ritmică particularitățile sale conceptuale». La aceasta a contribuit desigur și limbii traco-dacilor. Treptat, geto-dacii, această ramură de nord a Europei, au acordat un rol din ce în ce mai mare, muzicii. Muzica însoțea, dar era folosită și la dezvoltarea trăsăturilor de caracter specifice prin asocierea ei cu dansurile. Dacă, după toate presupunerile, la început dansatorii erau și muzicanți, cu timpul, muzicanții au devenit simpli acompaniatori ai dansatorilor. S-a ajuns treptat la sintetizarea așa numitelor serbări populare cu dansuri, cîntece și acompaniamente de instrumente. Cercetătorii au ajuns la concluzia că, dintre cîntece, cele mai răspîndite erau *peanele* — cîntece ostășești executate în timpul luptelor sau întru premărirea unor fapte de vitejie — *epodele* caracterizate prin luptul lor vrăjitoresc, și *torelli* — melodii de jale. Multe dintre acestea erau însoțite de flaute, fluere sau tulpice.

La începutul perioadei sclavagiste — susțin unii cercetători — legile specifice fiecărui trib erau învățate în cor acompaniat de liră, chitară, flaut, tobă sau cinel. Asemenea elemente erau specifice, mai ales, locuitorilor de pe teritoriul Dobrogei. Dovada acestor relatări este inscripția fragmentară din secolul al III-lea e.n., ce a fost descoperită la Histria.

O dată cu ocupația romană manifestările artistice ale bășinașilor se îmbogățesc cu elemente specifice stăpînitorilor ajungîndu-se la crearea unei culturi autohtone originale. Dar, nici influența romanilor, nici aceea orientală și grecească nu au înlocuit tradițiile locale. Îmbogățite, elementele de cultură materială și spirituală autohtonă s-au transmis de-a lungul generațiilor.

În ceea ce privește instrumentele muzicale, în această perioadă, ele erau comune aproape întregii populații antice din Europa de astăzi. Dintre cele mai răspîndite instrumente sînt amintite: flautul, tibiile, cornii, cimpoaiele, naiurile, chitarele, lirele, etc.

Autorul expune, în continuare, aspecte ale sistemelor prepentatonice și pentatonice. Cercetările muzicologice au dus la concluzia că, inițial, cîntecele se diferențiau prea puțin de zgomote. De-a lungul unui proces de dezvoltare s-a ajuns la cristalizarea «unor scări muzicale arhaice» și a unor sunete intermediare între intervale.

Pentru început au luat naștere forme din două sau din trei sunete, numite *bicordie* și *tricordie*, ce alcătuiesc *sistemele prepentatonice* — după expresia muzicologului George Breazu. Tot George Breazu a stabilit și lanțul evolutiv al formelor inițiale simple de exprimare artistică, așa numitele *stenohoria* și *oligocordia*. Aceste forme stau la baza melodiilor simple.

Un alt sistem ce va lua naștere este cel pentatonic care, după afirmația lui Constantin Brăiloiu, nu ar constitui totuși o etapă obligatorie în evoluția artei muzicale.

Dacă pînă la stabilirea acestor date preliminare autorul folosește deseori expresia de artă muzicală, se menționează însă, că sensul acesteia în antichitate, era cu totul altul decît cel de astăzi. În primul rînd, muzica, poezia și dansul constituiau «o unitate inseparabilă». Asupra acestor probleme cercetările viitoare vor aduce, desigur, noi precizări.

Muzicologul George Breazu, în urma cercetărilor întreprinse, a ajuns la concluzia că la baza muzicii antice (deci și a celei de pe teritoriul țării noastre) stă principiul consonantic. Cultura muzicală se îmbogățește continuu paralel cu evoluția procesului de formare a limbii și poporului român. Acest fenomen are loc în perioada de trecere la feudalism.

După retragerea cotoptilorilor romani din partea de sud a Dunării, pe teritoriul țării noastre apar primele relații feudale, se întemeiază formațiunile statale românești și poporul român de sine stătător. Această perioadă se caracterizează și prin influența asupra strămoșilor noștri a popoarelor migratoare.

Un alt element caracteristic al acestei perioade din evoluția societății noastre îl constituie răspîndirea creștinismului. Primele comunități creștine apar în jurul Dunării prin secolul al IV-lea și se răspîndesc și în Dacia Carpatică. «Forma latină a creștinismului primitiv daco-roman indică proveniența acestuia din lumea greco-

romană, cu care populația locală păstra legături strinse de ordin cultural... Demn de menționat este faptul că, în Dacia, noua religie a fost altoită pe vechi practici păgâne și pe obiceiurile legate de ele».

Elementele ce sînt de cult și de cultură s-au transmis de-a lungul vremii pe cale orală. Așa au fost cîntecele, dansurile, credințele, obiceiurile.

Demonstrînd continuitatea în Dacia a populației autohtone, istoricii au evidențiat și continuitatea pe linie culturală.

Cercetările au dus la concluzia că alături de ceilalți factori de cultură a existat în Dacia și o cultură muzicală proprie, cu specificul său autohton.

O dată cu formarea limbii române, elementele muzicale, cîntecele folclorice sînt influențate de ritual și structura specifică sistemului de versificație populară. Iată una dintre măturile muzicale de la începutul emigrației popoarelor: cîntărețul cu lira de pe cunoscutul tezaur «Cloșca cu puii de aur». Cercetările au scos în evidență faptul că în momentul venirii romanilor, dacii aveau deja «o tradiție muzicală constituită cu trăsături melodice, metro-ritmice și modale».

În formarea și dezvoltarea culturii feudale, un rol de seamă l-a avut creștinismul care a atras de la sine crearea instituțiilor bisericești (prin secolul XI), ce au organizat o intensă activitate călătorească și artistică. În cult se introduce ca limbă oficială cea slavonă iar cîntările vor fi cele de la organizațiile bisericești bulgare. Biserica slavă avea însă cîntările liturgice din muzica bizantină.

Procesul de răspîndire a muzicii bizantine pe teritoriul țării noastre capătă un caracter aparte, ca urmare a substratului popular autohton. Influența bizantină a adus prin scrierea, prin pictură și arhitectura sa o dezvoltare deosebită a popoarelor influențate.

Asupra muzicii bisericești din această perioadă s-au făcut cercetări intense. Rezultatul acestora a fost descoperirea de urme ale muzicii bisericești pe întreg teritoriul țării prin secolele XI și XII ce exprimă o împletire de influențe slave bizantine și latine pe un fond autohton original.

Alături de muzica bisericească, în perioada feudalismului timpuriu a existat, desigur, o literatură și artă de curte. Se presupune existența unor instrumentiști ca cimpoiieri, fluierași, trîmbițași, buciumași, tobosari.

În ceea ce privește practica muzicală, denumirea notelor în această perioadă, datele existente sînt extrem de sumare — spune autorul.

Dintre manifestările artistice mai răspîndite cele mai vechi știri vorbesc despre muzica militară și muzica ostașilor țărănești ce foloseau ca instrumente trompetele și tobele.

Această perioadă în care alături de formarea limbii și poporului român apar elemente cu specific național aduce și în muzica românească caracteristici originale.

Muzica în istoria medie a României, capătă un caracter complex ca urmare a transformării curților feudale și apoi a curților domnești în centre culturale.

La începutul secolului al XVI-lea apare și se răspîndește tiparul și ca urmare directă a început procesul de formare a limbii române literare. Tot acum se dezvoltă arhitectura, sculptura și pictura. Fetele momentul în care apar «capodoperele picturii murale, de o unică splendoare artistică», realizată de meșterii lui Ștefan cel Mare și Petru Rares.

În secolul al XVII-lea limba slavonă este înlocuită cu limba română. Punerea bazelor învățămîntului umanist și ale tiparului determină creșterea interesului pentru literatură.

În domeniul muzicii pătrund tot mai mult elemente specifice Renașterii. Dezvoltate în complexul muzical autohton, acestea capătă aspecte particulare. Iată cîteva înnoiri: creșterea numărului de genuri ale folclorului muzical, devin tot mai numeroși cîntăreții și instrumentiștii instruiți. Sînt multiplicat mijloacele de răspîndire a muzicii. Tot acum apar școli de tip latin (Schola coronensis din Brașov, Schola bistricensis, Școala românească din Scheii Brașovului, Schola latina de la Colnari), apare teatrul muzical în școli, etc.

În domeniul creației folclorice cunosc o mai mare varietate baladele sau cîntecele bălrînești, doinele, cîntecele de haiducie și baladele păstorești, dintre care cea mai importantă realizare rămîne *Miorița*. Dintre acestea cea mai cunoscută și cea mai răspîndită este doina, care «s-a constituit originar ca o specie melodică strîns legată de viața păstorească și de instrumentele ei muzicale tipice: fluierașul și cimpoiul».

Din domeniul practicii muzicale populare, răspîndit sînt colindele, cîntecele și dansurile păstorești. Tot în epoca feudală au existat practici muzicale în vîta orașelor cetăți, a existat muzica ostășească și muzica de curte. Un loc aparte îl ocupă muzica lăutarilor care prin secolul al XVII-lea încep să se organizeze în vălășii.

Cercetările au relevat și prezența spectacolului popular în care muzica avea un rol de seamă. Așa sînt capra, cucii (spectacole laice cu măști) și irozii sau vicleimul (spectacol semireligios).

Introducerea la curțile domnești a unor jocuri străine nu influențează tradiția populară.

Un loc aparte în dezvoltarea muzicii românești îl ocupă «prima școală muzicală bisericească românească de tip bizantin de la Mînăstirea Putna», menționată pe la 1500.

Cercetătorii George Breazul și mai apoi George Ciobanu au ajuns la concluzia că la Putna exista o școală ce pregătea cîntăreți de strană, școală mult cunoscută în lumea ortodoxă. Tot aici a existat și un cor al cîntăreților bisericești.

Documentele vremii relevă pe monahul și cîntărețul Paisie, pe Antim, Ștefan, Loghin și Ioasăf, autori de cîntări.

În secolul al XVII-lea, creșterea numărului școlilor mînăstirești (Școala lui Vasile Lupu din 1640, Școala de la Mînăstirea Trei Ierarhi) atrage și dezvoltarea învățămîntului muzical.

Tipăriturile religioase a căror traducere și tipărire crește după anul 1500 dă posibilitatea răspîndirii cărților bisericești. Rolul lor era, mai ales, acela al unor chemări la unitatea lumii ortodoxe.

Documentele atestă existența la Tîrgoviște prin anul 1660 a unui cor valah și altul grecesc care au executat în limba română *Canonul Învierii*. Traducerea melodiilor bisericești se făceau totuși cu mare greutate datorită dificultăților întîmpinate la potrivirea cuvintelor românești pe aceste melodii precum și datorită faptului că, oficial lucrările trebuiau executate în limbile slavonă și greacă.

Scenele muzicale ce reprezintă hore și instrumente muzicale pictate pe mînăstiri și biserici ilustrează încă o dată cultura muzicală din această perioadă.

Tot din perioada feudalismului au fost descoperite și manuscrise cu scriere muzicală în notația specifică vremii: neumatică (un sistem de puncte și virgule combinate conform ascensiunii sau coborîrii vocii), efonetică (douăsprezece semne, fiecare indicînd un grup de note), tabulatulară (destinată orgii, lăutei și altor instrumente vocale), alfabetică (bazată pe cincisprezece litere din alfabetul latin), guidonică (ce folosește portativul, cheile și denumiri silabice ale unor sunete specifice), bizantină etc.

Documentele muzicale din Istoria medie a României sînt multiple. Dintre acestea sînt amintite *Codex sturdzanus* (1550—1580), *Cronica lui Sebastian Tinodi* (1554), lucrarea lui Iohannes Honterus intitulată *Odae cum harmoniis ex diuersis Poetis in usum Ludj Literarij Coronensis decerptae*.

De o importanță deosebită este lucrarea cărturarului român Ioan Caioni intitulată *Codex Caioni*.

Mărturii ale existenței muzicii românești se găsesc și în lucrarea a doi muzicanți anonimi de la 1680, sub numele de *Codex Victoris*, în culegerea de folclor românesc a trompetistului Daniel Speer, care, în anul 1650 se afla în slujba domnitorului Gheorghe Ștefan. Multe alte documente și manuscrise necercetate exprimă preocuparea timpurie de valorificare, păstrare și transmitere a culturii muzicale populare cu trăsăturile ei specifice.

Muzica românească în secolul XVIII, este cel de al IV-lea capitol al lucrării.

În secolul al XVIII-lea puternicile frămîntări sociale ca expresie a nedreptăților suferite de masele populare contribuie în mare măsură la destrămarea feudalismului. Pe plan cultural se desfășoară acum o intensă activitate de ridicare a maselor, de emancipare socială și națională a românilor.

Activitatea marilor cronicari din secolul al XVII-lea (Grigore Ureche, Miron Costin, etc.) de elaborare a tezelor despre specificul național al românilor este continuată acum de cărturari ca Dimitrie Cantemir, Ion Neculce, Stolnicul Constantin

Cantacuzino, Radu Popescu. În domeniul literaturii religioase un loc aparte îl ocupă opera lui Damaschin episcop de Râmnic.

Ca rezultat a acestei activități culturale apar o serie de elemente din domeniul literaturii laice și religioase.

Tot acum apar și crește numărul instituțiilor de cultură laică în toate cele trei provincii românești: școli, biblioteci, tipografii. În școli, alături de fiii de boieri pătrund acum fiii mazărilor, negustorilor, iar mai apoi viitorii preoți, grămăticii, dregători. Aici se formau viitorii intelectuali români în spiritul dragostei de patrie.

În aceste școli s-a cultivat interesul pentru obiceiurile populare, pentru cîntec și teatru.

În dezvoltarea culturii muzicale în această perioadă un rol important l-a avut vestitul cărturar Dimitrie Cantemir. Dintre lucrările acestui istoric, geograf, etnograf, biograf, orientalist și muzician sînt citate: *Divanul sau gilceava înțeleptului cu lumea, Imaginea științei sacre care nu se poate zugrăvi, Prescurtarea logicei generale, Istoria ieroglifică, Descriptio Moldaviae, Istoria creșterii și descreșterii Imperiului otoman, Sistemul religiei mahomedane, Hronicul vechimii româno-moldovlahilor*. Dintre acestea lucrarea *Descriptio Moldaviae* conține numeroase date referitoare la folclorul muzical românesc (cîntece rituale și ceremoniale, jocul călușarilor, doina, nunta, Drăgaica).

Ostatec și apoi ambasador la Constantinopol, Dimitrie Cantemir studiază multe limbi și are posibilitatea să cunoască multe lucrări iluminate, să-și formeze o vastă cultură muzicală, teoretică și practică. El cîntă la tambură și la ney, scrie un sistem de notație a muzicii turcești, predă lecții de muzică și întocmește lucrări de muzică: *Tratat de teorie a muzicii turcești, Cartea cîntecelor după notația muzicii turcești*, în care introduce și compoziții proprii, *Introducerea în muzica turcească*.

În continuare sînt prezentate sumar cîteva dintre documentele ce se referă la viața muzicală românească din secolul al XVIII-lea. Acestea sînt: *Hungariei, Saltus, Dionysio, Culegere*, datată din 1730, în care s-au găsit și trei dansuri populare românești; lucrarea lipărită la Veneția în 1718 de Anton Maria del Chiaro Forentino, ce cuprinde mențiuni despre viața muzicală de la curtea cantacuzinilor; lucrarea lui Franz Joseph Sultzter, *Geschichte des transalpinischen Daciens* (Istoria Daciei transalpine) în care se găsesc și zece melodii populare românești.

În dezvoltarea culturii muzicale românești un rol important l-a avut introducerea lucrărilor marilor clasici europeni, mai ales cu prilejul concertelor susținute în țările române de muzicieni străini.

În secolul XVIII-lea se răspîndește, din ce în ce mai mult cîntecul haiducesc și paralel cu acesta dansul haiducesc caracterizat prin virtuozitate, inventivitate și varietate de procedee coregrafice.

Numeroase sînt și măturiiile despre muzica bisericească — spune autorul. La București, în timpul vestitului domnitor Constantin Brîncoveanu, a apărut o școală de muzică ai cărei reprezentanți se numără Filotei sin Agăi Jipei, protopsaltul Șerban Grigore Dunca, Ion Sin Radului Duma Brașovan, protopsaltul Constantin.

Se remarcă dintre acestea manuscrisul ieromonahului Filotei sin Agăi Jipei «*Psaltichie românească*, care cuprinde întru sine Anastasima cu toate samoglasnicile praznicilor celor slăpînești și ale sfinților celor mari, cari să prăznuiesc preste tot anul; Stihirariul Penticostarului cu sărbătorile Paștilor, de la Sîmbăta lui Lazăr pînă la Duminica mare; Calavasierul cu toate trebuincoasele cîntări ale bisericii ce se cîntă preste tot anul. Așezate cu meșteșugul Psaltichiei pre glasurile grecești, în zilele prea luminatului Domn Ioan Grigore Ghica Voievod, păstorînd în arhierescul scaun al Mitropoliei prea Sfințitul și de Dumnezeu trimisul Kyr Neofitu, la anii de la facerea lumii 7259, iar de la Hs. 1751, luna August 1 din». Manuscrisul mai cuprinde și un cuvînt «cătrecîntăreții acestei cărți și cătrecelălalt norod pravoslavnic», autorul înfierînd pe toți acei care «defaimă și hulesc limba noastră cea rumânească, zicînd că iaste grozavă și necuviincioasă».

Mai sînt menționate manuscrisul lui Naum Rîmniceanul din 1788, în care alături de cîntări grecești se găsesc patru melodii românești: un *Irmologhion*, cu cîntări în limba greacă și română și o melodie a monahului Iosif, protopsalt la Mînistirea Neamț; Kyrie Eleison, la patru voci notație bizantină.

Își continuă activitatea de pregătire a cîntăreților de strană școlile de pe lângă minăstiri (între care cea mai cunoscută este aceea de la Mînăstirea Neamț).

Cunoștințe muzicale se obțineau în deosebi în școlile de psaltichie. O secție de muzică bisericească ce pregătea viitorii dascăli de biserică exista în secolul al XVIII-lea la școala de la Mînăstirea Colțea. Abia la începutul secolului al XIX-lea se organizează învățămîntul, Școala de la Biserica Niculai Șelari fiind renumită. Aici au fost educați Macarie și Anton Pann.

O serie de scrieri consemnează activitatea tarafurilor și lăutarilor și rolul lor la dezvoltarea muzicii românești. Cea mai veche breaslă lăutărească, cu reguli de organizare a apărut la Craiova în 1723.

În 1785 se înființează breasla lăutarilor din Iași și zece ani după aceea breasla lăutarilor din Huși. Despre repertoriul lor știrile sînt puține. Se presupune doar că el cuprindea piese instrumentale de virtuoziitate, balade, doine, cîntece de petreceri, jocuri populare.

Privită în general, cultura muzicală din secolul al XVIII-lea se caracterizează prin acumularea de date ce vor sta la baza muzicii profesionale românești.

Capitolul V, *Muzica românească în secolul XIX* — prezintă mai întîi principalele transformări sociale ce culminează cu apariția noii clase burgheze. Intelectualitatea progresistă militează din ce în ce mai mult, pentru înfăptuirea ideii de unitate națională, pentru eliberarea națională și socială. Afirmarea demnității naționale este înscrisă din ce în ce mai des în programul diferitelor mișcări literar-artistice. Operele unor cărturari ca: Mihail Kogălniceanu, Cezar Bolliac, Alecu Russo, Vasile Alecsandri, Mihail Eminescu, Ion Creangă, Nicolae Grigorescu, Ciprian Porumbescu, Iacob Mureșianu, sprijină prin conținutul lor năzuințele și aspirațiile poporului român în lupta sa pentru libertate națională și socială.

În acest context general se înscrie și muzica românească din secolul al XIX-lea. În ea se oglindesc principalele evenimente ale vremii.

Trăsăturile sale fundamentale sînt unitatea, specificul național, originalitatea și cîteva particularități ce țin de condițiile istorice ale apariției și dezvoltării muzicii culte românești.

În această perioadă crește tendința de eliminare a elementelor muzicii orientale și aceea de introducere a muzicii europene.

Influența muzicii europene se va extinde treptat și în învățămîntul muzical, în viața de concert, în încercările de compoziție și de teatru muzical.

Ca formă specifică de afirmare a culturii naționale apar și se dezvoltă, în această perioadă societățile culturale, conduse de cărturari și patrioți de seamă.

În 1833 este întemeiată *Societatea Filarmonică* din inițiativa lui Ion Cîmpineanu și Ion Heliade Rădulescu. Scopul acestei societăți era de a promova «cultura limbii românești și înaintarea literaturii, întinderea muzicii vocale și instrumentale în Principat, și prin aceasta, formarea unui teatru național».

Pe lângă această societate s-a deschis și o școală de muzică vocală și instrumentală a cărei conducere a fost preluată de Ioan Andrei Wachmann. Elevii acestei școli prezintă vodevilul *Triumful amorului* de Ioan Andrei Wachmann și mai apoi opera *Semiramida* de Rossini.

În Moldova cărturarii din Iași vor crea și ei, în 1836 asociația muzicală *Conservatorul Filarmonic dramatic* în fruntea căreia se aflau Ștefan Catargiu, Gh. Asachi și Vasile Alecsandri. În educarea gustului muzical al publicului ieșan o contribuție de seamă au mai adus-o *Asociația Harmonia* (1864), *Societatea Filarmonică muzicală* (1868), *Societatea lirică* (1880), *Societatea Amicii Artelor* (1884).

«Cea mai importantă asociație corală din Iași este Corul mitropolitan, dirijat de Gavril Muzicescu, înființat în jurul anilor 1876—1877, prin reunirea a trei formații corale bisericești». Printre compozitorii ale căror opere intrau în repertoriul corului erau Palestrina, Haendel, Cherubini, Weber, Wagner, Brahms, etc.

În Transilvania și Banat societățile culturale apar în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Tot acum au fost înființate primele formații corale sătești. Cea mai veche formație corală este aceea de la Lugoj înființată în perioada 1850—1854 și Corul din Chizătu.

Pentru dezvoltarea învățămîntului muzical, Dinicu Colescu a adus de la Sibiu, la școala românească de pe moșia sa din județul Muscel, un dascăl de muzică. Interesul pentru învățămîntul muzical crește atrăgînd de la sine procese înnoitoare.

În Biserica Română arhimandritul Vissarion, conducătorul «Horului Ștabului oștirii» transformat apoi în *Așezămîntul corului cîntăreților bisericii domnești de la Curtea Veche*, introduce cîntarea armonică în locul celei psaltice. Cît timp a existat (1845—1846), acest cor va avea și alte denumiri. Scopul rămîne însă același: învățarea cîntărilor bisericești, scrierea notelor, regulile teoretice muzicale și principiile de armonie.

În 1863 a fost înființat *Institutul de muzică vocală* și Școala de muzică instrumentală, iar în 1864, Internatul corului vocal.

În același an, apare *Regulamentul pentru Conservatorul de muzică și declamațiune*, în care se prevedea înființarea unui conservator la București și unul la Iași.

Regulamentul prevedea printre altele scopul acestora, de a forma artiști români în muzica bisericească, instrumentală, vocală și în arta dramatică și de a lucra cu toate mijloacele la întinderea și îmbunătățirea gustului muzical. Conservatorul de la București, condus de Alexandru Flechtenmacher avea printre profesori pe Grigore Mănciulescu, Matei Millo, Eduard Wahnmann și arhimandritul Vissarion. Printre profesorii Conservatorului din Iași condus de Francisc Serafin Caudella (tatăl compozitorului Eduard Caudella), se aflau G. T. Burada, Constantin Gros, Eduard Caudela și Pietro Mezzetti.

În Transilvania școala specială de canto și vioară din cadrul *Societății muzicale clujene*, înființată în 1818 va lua numele de *Conservator* în 1837.

O dată cu creșterea interesului pentru organizarea învățămîntului universitar, apar și preocupările de didactică muzicală. Pînă acum încercări de elaborare a unor lucrări de teorie muzicală aparținuseră lui Dimitrie Cantemir și Frantz Joseph Sulzer.

În anul 1829, Teodor Burada redactează lucrarea *Gramatica românească de note pentru fundamentul chitarei compusă după cea europenească*. Prima carte teoretică în spiritul muzicii apusene este considerată lucrarea lui Ioan Andrei Wachmann intitulată *Principiuri generale de muzică europenească modernă* (1846). Este urmată de lucrarea profesorului de canto Alexandro Petrino intitulată: *Gramatica de muzică vocală pentru casa Filarmonică*.

În domeniul muzicii bisericești sînt menționate ca fiind importante preocupările teoretice ale lui Petre Efesiu și Macarie, autorul lucrării apărută la Viena în 1833 cu titlul *Theoreticon sau Privire cuprinzătoare a meșteșugului muzichiei bisericești, după așezămîntul sistemului nouă*. Trebuie menționată de asemenea lucrarea *Bazul teoretic și practic al muzicii bisericești* a lui Anton Pann, apărută în 1845 și care «este considerată cea mai de seamă în domeniul răspîndirii reformei lui Hrisant în țara noastră».

În sistemul încercărilor de înnoire a culturii românești se înscriu și acțiunile de organizare a vieții muzicale. Către sfîrșitul celui de al doilea deceniu al secolului al XIX-lea la sala de spectacole de la «cișmeaua roșie» din București încep să fie prezentate și spectacole de opere și vodeviluri. Se dezvoltă amatorismul muzical și ca urmare se organizează serate muzicale, recitaluri vocale, de pian, de flaut, de harpă. Viața concertistică se organizează și în Transilvania cu ajutorul trupelor străine de operă și vodevil și a ansamblurilor teatrale autohtone.

Un rol important în dezvoltarea gustului muzical al poporului l-au avut fanfarele ce iau locul așa numitelor «meterhanale». Viața muzicală românească din această perioadă este completată cu arta lăutarilor. Dintre aceștia au devenit renumiți conducătorii de țară: Anghelută și Barbu Lăularul de la Iași.

Tot în această perioadă își fac apariția în țările române virtuozii interpreți ca violoncelistul Bernard Romberg care, în trecere prin Moldova, a dat la Iași un mare concert.

Sînt din ce în ce mai numeroase inițialele de organizare a activității de concert și de susținere a activității unor trupe de operă autohtone.

În anul 1868 se înființează *Societatea Filarmonică română*, care în frunte cu Eduard Wachmann luptă pentru promovarea muzicii clasice și romantice, pentru edu-

care gustului muzical al publicului, pentru formarea unor interpreți bine pregătiți. O asemenea societate a luat naștere și la Iași. Activitatea concertistică este viu susținută de Corul metropolitan de la Iași condus de Gavriil Muzicescu — «unul dintre cei mai de seamă animatori ai activității corale din secolul trecut».

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea George Stephănescu, duce în fruntea unui grup de cîntăreți români, o intensă activitate pentru înființarea *Operei Române* și afirmarea artei interpretative românești.

Dacă inițial trupele române de operă și vodevil au contribuit mult la dezvoltarea vieții muzicale românești, treptat, prezența lor a dus la înăbușirea elementelor autohtone. Cu toate acestea compozitorul, dirijorul și pedagogul George Stephănescu a prezentat, la 8 mai 1885 cu o trupă română de operă, spectacolul, *Linda de Chamonix*, de Donizetti.

Nepăsarea oficialităților și disprețul față de arta românească nu au frînat activitatea lui Stephănescu care, prin trupele de operă create a reușit să scoată treptat în evidență creația lirico-dramatică națională și posibilitățile elementelor solistice autohtone.

În cadrul tendințelor de afirmare a școlii muzicale naționale se înscriu și preocupările pentru culegerea și valorificarea cîntecului popular. Ceea ce se urmărea era în primul rînd includerea cîntecului popular în creația cultă. Pentru început această acțiune se rezuma la culegerea de melodii populare. Pe această linie se înscriu lucrările *Muzica orientală, 42 cîntece și dansuri moldove, valahe, turcești și grecești*, de François Roujtoki, *România, Buchet de melodii valahe, Ecouri din Valahia și Malurile Dunării* — patru caiete de melodii populare, publicate de Ioan Andrei Wachmann etc.

La mijlocul secolului al XIX-lea, în cadrul preocupărilor legate de culegerea și valorificarea creației muzicale un loc de seamă îl ocupă volumul lui Vasile Alecsandri intitulat *Balade adunate și îndreptate* (1852), precum și culegerile de folclor literar ale lui Anton Pann (1797—1854). Principala lucrare a lui Anton Pann o constituie *Spitalul Amоруlui sau Cîntătorul Dorului* (1850—1852). Aceasta conține 174 de melodii aranjate în notație psaltică pe texte românești și unele creații proprii de influențe orientale sau hibericești scrise pe versurile unor poeți ca Cezar Bolliac, Grigore Alexandrescu, Vasile Alecsandri, Dimitrie Bolintineanu. Ceea ce este important în activitatea lui Anton Pann îl constituie faptul că «nu se mulțumește cu transcrierea fidelă a melodiei și textului, ci intervine și modifică, atît muzica, cît și versurile, schimbă genul unor cîntece, transformă substanțial textul».

În cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea genul muzical de cea mai mare răspîndire l-a avut creația corală. Evenimentele istorice ca Revoluția de la 1848, Unirea Principatelor, Războiul pentru Independență, sînt însoțite de melodii mobilizatoare. Asemenea cîntece oglîndesc și figuri de eroi ce au devenit simboluri ale ideii de libertate și unitate națională.

Iată cîteva dintre aceste melodii: *Mugur Mugurel* sau *Cîntecul asupriților* din folclorul țărănesc, *O Moldavie iubită*, melodie scrisă de mitropolitul Veniamin Costache; *Deșteaptă-te române*, melodie de Gh. Ucenescu, pe versuri de Andrei Mureșianu, *Bălcescu murînd*, melodie armonizată de George Dima; *Ștefan Vodă și codrul*, *Cîntecul Prutului*, *Ștefan și șoimul*, *Arcașul lui Ștefan*, toate de Isidor Vorobchievici; *Unsprezece cîreșar*, *Apelul Moldovenilor de la 1849*, *Sînta zi de libertate*, *Hora muncitorilor*, *Cîntecul lui Cuza Vodă*, *Saltă române, plin de mîndrie și vestita Hora Unirii*, de Alexandru Flechtenmachen.

Mișcarea corală românească din a doua jumătate a secolului al XIX-lea este strîns legată de activitatea compozitorilor Gavriil Muzicescu — dirijor al Corului metropolitan din Iași, George Dima, Ciprian Porumbescu, Iacob Mureșianu și Ion Vidu.

La sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului al XX-lea în domeniul creației muzicale se afirmă o nouă pleiadă de compozitori printre care Eduard Caudella, Tudor Flondor, Isidor Vorobchievici, Teodor Teodorescu, Paul Ciuntu, Iosif Verceanu, Liviu Tempea și Antoniu Sequens.

O răspîndire deosebită au cunoscut-o lucrările compozitorului Eusebie Mandicevschi, multe dintre ele prelucrări din folclor.

Cei mai mulți dintre compozitorii de muzică corală din această perioadă au fost și dirijori de coruri bisericești. Pentru mulți dintre ei «Cântarea corală bisericească devine laborator de experimentare artistică, de utilizare multilaterală, fără suport instrumental, a artei, corale în diverse ipostaze». Printre cei care pun bazele muzicii corale bisericești se numără Gavriil Muzicescu, George Dima, Eusebie Mandicevski, Ion Vidu, Ioan Cartu, Iacob Mureșianu.

Apariția și dezvoltarea creației lirico-dramatice are loc în prima jumătate a secolului trecut o dată cu primele începuturi teatrale. Printre începători pe această linie se numără Elena Tayber și soțul său Gheorghe Asachi. Tot acum cunosc o largă răspândire vodevilul și opereta la dezvoltarea cărora o contribuție de seamă au adus-o Alexandru Flechtenmacher, Ioan Andrei Wachmann, Ciprian Porumbescu, Eduard Caudella, George Stephănescu, Tudor Flondor.

În domeniul operetei, «prima lucrare românească reprezentativă» este *Baba Hîrca* scrisă în anul 1847 de Alexandru Flechtenmacher, pe text de Matei Millo.

Opera apare în secolul al XIX-lea, în mod sporadic. Cea mai realizată din punct de vedere artistic este opera *Petru Rareș* scrisă de Eduard Caudella între anii 1885—1889. Această dramă istorică ce are la bază un conflict de natură socială reprezintă o «încununare a creației dramatice din secolul XIX».

În strînsă legătură cu dezvoltarea vieții muzicale de la noi stă și creația simfonică. Încercări în această direcție sînt numeroase dar, prima lucrare simfonică românească, o adevărată valoare artistică, este considerată *Uvertura națională «Moldova»*, scrisă în 1874 de Alexandru Flechtenmacher. O importanță asemănătoare pentru cultura muzicală românească o are *Uvertura festivă «Ștefan cel Mare»* de Iacob Mureșianu.

Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cea mai amplă lucrare simfonică este considerată *Simfonia în ia major* de George Stephănescu.

Genul uverturii naționale va fi continuat în secolul al XX-lea de Eduard Caudella, care scrie Uvertura «Moldova». Aceluiaș compozitor precum și lui Constantin Dimitrescu li se datorează apariția și dezvoltarea în muzica românească a genului concertant. Ca o continuare a tradiției naționale a muzicii simfonice apare lucrarea «*Poemă română*» prin care George Enescu își începe cariera de compozitor.

Creația vocal-simfonică din secolul trecut este și ea strîns legată de evenimentele social-istorice. Așa sînt *Cantata jubiliară, Hora și Balada, Mama lui Ștefan cel Mare* (1884) de George Dima, precum și *baladele Mînăstirea Argeșului, Brîncoveanu Constantin, Erculeanu, Brumărelul, Șoimul și Floarea iagului, Muierușca din Brașov și Năluca* de Iacob Mureșianu.

Tradiția națională cuprinde și muzica de cameră. Sînt tot mai multe încercările care, deși nu rezistă vremii, ajută la individualizarea imaginilor artistice, la dobîndirea ca atare a meșteșugului componistic. Ca izvor de inspirație compozitorii folosesc cîntecul, dansul popular și romanța. În a doua jumătate a secolului trecut, ca urmare a unei mai mari varietăți de gustări și preferințe, compozitorii inventează teme în spiritul muzicii folclorice.

Din creația instrumentală din această perioadă cea mai largă răspîndire a avut-o *Balada pentru vioară și pian* de Ciprian Porumbescu. Ca valoare artistică se disting totodată lucrările pentru pian ale lui Eusebie Mandicevski și prelucrările sale corale pentru orgă.

În domeniul muzicii instrumentale de cameră «cel mai productiv compozitor român este considerat Constantin Dimitrescu cel care a inițiat Cvartetul Românesc. George Dima, George Stephănescu, Iacob Mureșianu, rămîn în istoria muzicii și ca creatori ai liedului românesc — gen ce oferea posibilități multiple de exprimare artistică neîntîlnite în alte domenii ale creației muzicale.

Paralel cu dezvoltarea școlii naționale de compoziție apar și încercările de emiteră a unor considerații de ordin teoretic estetic. Pe măsură ce se creiau opere muzicale, este firesc să apară, în cercul compozitorilor lupta de opinii. Dar se simțea necesitatea unei temeinice instrucții muzicale, fără de care nu era posibilă înțelegerea celor mai valoroase opere de artă muzicală.

Cel mai de seamă reprezentant al criticii muzicale din secolul al XIX-lea este Nicolae Filimon (1819—1865). Vasta cultură muzicală i-a permis să contribuie prin

cronicile sale la formarea și educarea gustului muzical al publicului la stimularea și la susținerea activității compozitorilor și interpreților. Referindu-se la obiectivitatea criticului de artă, Nicolae Filimon spune: «Critical, fie teatral sau de orice altă specialitate, trebuie mai întâi de toate să fie bine inițiat în specialitatea sa, să studieze cu profunditate subiectul ce voințește a critica și în expunerea criticii ce face să arate adevărul, fără parțialitate sau pasiune».

Moștenirea componistică, critica muzicală și gândirea teoretică moștenite de la înaintașii noștri, cu toate limitele inerente, stau la baza culturii muzicale românești din secolul XX.

Muzica românească în secolul XX (1900–1944), este cel de al șaselea capitol al lucrării de față.

De la început, este subliniată complexitatea problemelor culturii muzicale din primele patru decenii și jumătate ale secolului nostru precum și necesitatea unor mai ample cercetări asupra acestor aspecte.

Începutul secolului XX se caracterizează prin apariția unor manifestări diferite și contradictorii în gândirea istorică. Cu toate acestea cei mai de seamă compozitori români au rămas atașați tradițiilor umanistice, cultural artistice, și au militat pentru orientarea muzicii pe coordonatele naționale. Li, cultivând moștenirea înaintașilor și păstrând totodată legătura cu operele de seamă din cultura muzicală universală, au dat la iveală lucrări ce s-au înscris pentru toldeana în patrimoniul culturii românești. Apar acum lucrări de folclorică, teoria, critică și estetică muzicală datorate unor artiști ca: Dumitru G. Kiriac (1866–1928), Dimitrie Cuclin (1885), Constantin Brăiloiu (1893–1958), George Breazlu (1887–1961), Mihail Jora (1891), Sabin Drăgoi (1894–1968), Tiberiu Brediceanu (1877–1968), Emanoil Ciomac (1890–1962).

În domeniul teoriei muzicale o importanță deosebită o are lucrarea de sinteză *Tratatul de estetică muzicală* (1933) a lui Dimitrie Cuclin.

Activitatea componistică românească este stimulată de Societatea compozitorilor români înființată în 1920 prin stăruința unor oameni de artă ca Tiberiu Brediceanu, Ion Nona Otescu, Alphonso Castaldi, Constantin Brăiloiu, Filip Lazăr, Constantin Nottara, Florica Muscăescu, Alfred Alessandrescu, etc. În același an se înființează și Asociația criticilor dramatici și muzicali.

În anul 1901 la asociațiile tradiționale se adaugă Societatea corală «Carmen» și Societatea corală «Cîntarea României».

«Rolul de a sintetiza aceste cuceriri și de a le înălța la nivelul celor mai de seamă valori ale muzicii universale revine lui George Enescu... (1881–1955)».

Sînt deosebit de interesante ideile acestui mare compozitor în legătură cu unitatea dintre realitate și artă, menirea muzicii și a artei în general precum și necesitatea legăturii cu folclorul românesc.

Primele sale lucrări simfonice sînt *Poema română* și cele două rapsodii. Încheind o etapă a muzicii românești, acestea deschid noi perspective prin măiestria de tratare a subiectului, prin specificul personal și în același timp național al ideilor muzicale prelucrate — Etapele decisive în evoluția creatorului sînt marcate de opera *Oedip* (1931) și poemul simfonic *Vox maris* (1950).

În continuare, autorul face referiri ample asupra diferitelor aspecte ale limbajului enescian.

În strînsă unitate cu opera componistică a lui George Enescu s-a afirmat activitatea sa interpretativă și cea de animator al vieții muzicale românești. Ca violonist, dirijor și pianist, cu un repertoriu extrem de vast, George Enescu a contribuit la răspîndirea capodoperelor muzicii universale.

Sub influența ideilor sale creatoare, în școala națională de compoziție apar înnoiri de seamă. Ele vădesc o concepție simfonică și gândire estetică evoluată. Așa sînt lucrările compozitorilor Alfonso Castaldi, Dimitrie Cuclin, Alfred Alessandrescu, Ion Scărlătescu, Constantin Brăiloiu, Stan Golesten.

Creația simfonică a cunoscut de asemenea, o perioadă de înflorire caracterizată prin înnoirea limbajului, prin continua legătură cu viața și aspirațiile poporului. Pe această linie se înscriu lucrările lui Mihail Jora, Sabin Drăgoi, Paul Constanti-

nescu, Dinu Lipatti, Theodor Rogalski, Mihail Andricu, Filip Lazăr, Zeno Vancea, Stan Golestan, Marțian Negrea, Dimitrie Cuclin, Constantin Silvestri.

În domeniul operei sînt valoroase lucrările lui Hartulary Darclée (1886—1969). Tot acum apar și lucrări de operă inspirate din trecutul poporului (*Năpasta de Sabin Drăgoi și Traian și Dochia* de Dimitrie Cuclin) sau din literatura antică.

În această perioadă se îmbogățește mult tematica creației corale. O serie de lucrări corale reiau motive ale muzicii bizantine și ale cîntării de strănă. Sînt reprezentative din acest punct de vedere *Liturgia psaltică* de Dumitru G. Kiriac, *Răspunsurile liturgice nr. 1, Heruvicul în mi major și La riul Vavilonului* de Gheorghe Cucu.

În literatura genului pe teme bisericești bizantine Paul Constantinescu va crea două oratorii unice ce «se ridică la un înalt nivel de cugetare și elaborare», prin măiestria cu care este prelucrată tema tradițională bisericească.

Este amintită și muzica ușoară românească ce înregistrează acum primele succese prin activitatea unor compozitori ca Ion Vasilescu, Gherase Dendrino, Nicolae Kirculescu, Elly Roman.

Activitatea acestei pleiade de compozitori români în domeniul creației și interpretării constituie un exemplu pentru generațiile următoare și un imbold de ridicare a școlii naționale de compoziție pe o nouă treaptă artistică.

Ultimul capitol al lucrării — *Muzica românească contemporană sub semnul unei permanente ascensiuni*. Este tratată aici creația muzicală de la noi sub înfrîurirea stimulatorie a prefacerilor istorice survenite în urma istoricului act de la 23 august 1944. Continuînd bogatele tradiții ale artei și culturii noastre naționale strîns legate de viața și năzuințele poporului compozitorii au oglindit în creațiile lor procesul de făurire a noii culturi din patria noastră. În felul acesta creația muzicală a cunoscut o continuă diversificare tematică și stilistică bucurîndu-se de prețuirea celor mai largi categorii de ascultători. Compozitorii au lărgit orizontul de sensibilitate al auditoriului nostru prin înfrîurirea creației străbătute de dragostea de viață a poporului, de avîntul generos al zilelor pe care le trăim.

Tendința compozitorilor din cea mai tînără generație de a continua experiența reprezentanților generației anterioare creiază posibilitatea transmiterii tradiției de la o etapă la alta. Această etapă denumită de autor «etapa marilor experiențe» se caracterizează prin căutări febrile și fertile care, pe măsura dezvoltării fiecărui creator aduce înobilarea și viabilitatea operei de artă. În ultimă instanță locul și rolul acestei personalități în istoria culturii noastre muzicale este definit de confruntarea cu publicul de rezonanță a lucrărilor în conștiința auditoriului. Alături de compozitorii vîrstnici apar tot mai mult tinere talente românești. Întrucît procesul de creație cunoaște o continuă desfășurare, autorul precizează că modul de citare a compozitorilor și lucrărilor «nu urmărește o asemenea ierarhizare».

În circuitul valorilor universale este tot mai mare numărul lucrărilor simfonice românești. Aceasta dovedește procesul de continuă înflorire a culturii noastre naționale. Valoroase lucrări au apărut și în domeniul muzicii de cameră. Se disting în acest domeniu lucrările lui Mihail Jora, Sabin Drăgoi, Marțian Negrea, Mihail Andricu, Paul Constantinescu, Ion Dumitrescu, Zeno Vancea, Sigismund Toduță, Tudor Ciortea, Alfred Mendelsohn, etc.

Ceea ce este specific muzicii în această perioadă este legătura cu creația populară, atît din punct de vedere al tematicii, cît și în domeniul factorului ritmic și armonic.

Un loc deosebit în viața compozitorilor români au început să-l ocupe balada, poemul, cantala și oratoriul. În domeniul oratoriului trebuie amintită monumentală lucrare a lui Gheorghe Dumitrescu, *Tudor Vladimirescu*.

O evoluție ascendentă cunosc de asemenea opera, baletul și opereta, caracterizate acum printr-o definire mai clară a eroilor în raport cu idealurile și aspirațiile superioare. Așa sînt operele *Ioan Vodă cel Cumplit* de Gheorghe Dumitrescu, *Pană Lesnea Rusalim*, de Paul Constantinescu, baletele, *Iancu Jianu*, de Mircea Chiriac, *Haiducii* de Hilda Jerea, operele *Lăsați-mă să cînt* de Gherase Dendrino, *Anton Pann* de Alfred Mendelsohn, *Ana Lugojana*, de Filaret Barbu, etc.

De o deosebită răspindire se bucură cîntecul de masă și muzica corală. Dîntre oratorii acestui gen sînt citați între alții Ioan Chirescu, Sabin Drăgoi, Paul Constantinescu, Gheorghe Dumitrescu, Alfred Mendelsohn, Sigismund Toduță, Zeno Vancea, Marțian Negrea, Vasile Popovici, Matei Socor, Radu Paladi, Constantin Palade, Nicolae Oancea, Nicolae Lungu, George Danga, Ion Croitoru, Achim Sloia, Teodor Bratu, Gheorghe Bazavan, Dinu Stelian, Dumitru Botez.

În continuă transformare și înnoire se află și muzica ușoară și de dans românească, contemporană.

Eforturile compozitorilor sînt susținute de lucrările de muzicologie, gîndire teoretică și estetică. Numeroase sînt lucrările tipărite de editura muzicală, articolele și studiile datorate unor muzicologi ca: George Breazul, Zeno Vancea, Ion Dumitrescu, Alfred Mendelsohn, Gheorghe Dumitrescu, George Bălan, Vasile Tomescu, Cornel Țăranu, etc.

Ceea ce trebuie menționat în legătură cu muzica românească contemporană constituie faptul că a căpătat un larg caracter de masă. Dovada acestui fapt o constituie amploarea mișcării artistice de amatori, creșterea instituțiilor muzicale de învățămînt, al partiturilor, discurilor, emisiunilor radiofonice și televizate.

Pe lângă cele două teatre de operă și muzicale, (Opera Română din București, Opera din Timișoara, două opere în Cluj, Opera din Iași, teatrele muzicale din Brașov, Galați, Constanța și teatrul de operetă din București), o importantă activitate muzicală desfășoară orchestrele simfonice (Filarmonica «George Enescu», Orchestra simfonică a Radioteleviziunii Române, filarmonicile din Cluj, Timișoara, Iași și Tirgul Mures) și valoroșii soliști ce îi are.

Un loc aparte îl ocupă în viața muzicală românească corul «Madrigal» de pe lângă Conservatorul «Ciprian Porumbescu» din București condus de Marin Constantin.

Succese de seamă pe diferite scene ale lumii au reușit ansamblurile de cîntece și dansuri înființate în anii de după eliberare: Ansamblul Armatei, Ansamblul Ciocîrlia, Ansamblul Periniția, etc.

La popularizarea moștenirii noastre muzicale și în special a muzicii enesciene o contribuție de seamă o aduce Concertul și Festivalul internațional «George Enescu», ce întrunește muzicieni valoroși de pe toate meridianele lumii.

Încrederea compozitorilor noștri în idealurile și aspirațiile noii societăți determină o mai puternică afirmare a talentului, vitalității și forței lor, apariția unor lucrări de artă care să se afirme mai puternic pe plan universal.

Lucrarea D-lui Petre Brîncuș este o importantă sinteză de date asupra vieții muzicale românești. Prezentarea, de cele mai multe ori, este făcută fără a respecta strict ordinea cronologică.

Autorul motivează aceasta prin faptul că a ales calea prezentării datelor în procesul lor evolutiv.

În ceea ce privește periodizarea istoriei culturii muzicale românești, autorul a preferat «soluțiile mai puțin uzitate, pentru simplul motiv că încercările de periodizare de pînă acum s-au dovedit în parte scolastice și nu într-un tot concludente».

Vastul material ce trebuia să fie parcurs l-a determinat pe autor ca, uneori să nu zăbovească prea mult asupra operelor unor muzicieni ci să se rezume doar la citirea lor, cu unele aprecieri succinte. Aceasta este motivată de însuși faptul că lucrarea este un compendiu.

Așteptăm cu deosebit interes apariția unei istorii complete a culturii muzicale românești în care să se insiste asupra lucrărilor acestor creatori de artă componistică, deja îndăltănită și apreciată. Volumul de față reprezintă un ajutor prețios în desfășurarea activității de elaborare a unei asemenea istorii.

IOAN F. STANCULESCU

E. De Jaifve, *Les Saintes icônes*, 3-ème édition revue et augmentée, Gemboux, Éditions de Chevetogne, 1965, 89 p.

În cartea aceasta cu un cuprins bogat, expus într-un număr restrâns de pagini, autorul își propune să popularizeze una din bogățiile credinței ortodoxe, care impresionează în primul rând pe vizitatorii occidentali; cu hieratismul lor plin de farmec, icoanele bizantine pot să li se pară uneori străni creștinilor din Apus. Dimpotrivă, prin înțelegerea pe care o arată iconografia răsăritene, fapt care echivalează cu o apropiere de psihologia oamenilor din care s-a cristalizat această artă, E. De Jaifve se încadrează în curentul de la «Jrénikon». De mai multe decenii, cunoșcerea revistă belgiană se străduiește să înlăture neînțelegerile și resentimentele seculare dintre creștini prin metoda simpatiei, prin prezentarea patrimoniului comun de credință al Bisericilor în schismă.

Înainte de a cerceta subiectele icoanelor, partea cea mai dezvoltată a studiului, învățatul catolic expune pe scurt trei capitole doctrinare.

Întrebuințarea liturgică a icoanei în Orient se explică prin câteva temeuri dogmatice, bine stabilite, după aproape un veac de frământări în tot Imperiul bizantin. Amintirea acestei perioade dureroase și în același timp glorioasă evocă întreaga istorie a Sinodului al VII-lea ecumenic și activitatea Sfântului Ioan Damaschin.

Este important de reținut consemnarea cu privire la circulația actelor acestui sinod. În Occident, ele au ajuns într-o traducere foarte defectuoasă, de vreme ce noțiunea de «venerație» era redată prin «adoratie». Abia pe pereții catedralelor de mai târziu s-a observat că, între timp, apusenii reduseseră de fapt icoanele la un simplu rol didactic și pedagogic, ca urmare a unor teorii stabilite sub presiunea lui Carol cel Mare.

În gândirea Sfinților Părinți adunați în cel de al doilea Sinod de la Niceea, dimpotrivă, icoana are un rol mai complex, fundamentându-se pe o dublă perspectivă teologică: faptul că Logosul divin S-a întrupat ca om, chip care poate fi reprezentat prin mijloacele artistului, și nădejdea eshatologică; la venirea într-un slavă a Fiului lui Dumnezeu, atât dreptii cât și păcătoșii îi vor contempla figura Sa omenească. De aceea, mai ales în urma luptelor iconoclaste, pereții lăcașurilor de cult încep să fie împodobiți cu scene din viața Mântuitorului, a Maicii Domnului și a Sfântului Ioan Botezătorul. Departate de a constitui o barieră, iconostasul din bisericile ortodoxe de astăzi echivalează cu o deschidere către lumea cerească și este un simbol al comunității tuturor credincioșilor în Hristos.

Dintre subiectele icoanelor, prima categorie o formează Sfânta Treime, capodopera lui Andrei Rubliov fiind considerată «ca una dintre cele mai pure bijuterii ale artei tuturor timpurilor». Dintre teoriile mai multor învățați ortodocși și neortodocși, cu referire la interpretarea persoanelor reprezentate pe această icoană, autorul se pronunță pentru părerea lui E. Voordeckers — A. Hackel; în consensul ei, nimbul cruciform al Îngerului din centrul tabloului — ca și alte elemente simbolice și de tradiție iconografică — ar indica pe Domnul nostru Iisus Hristos, așezat de către artist în stînga Tatălui.

Paragraful următor al cărții privește reprezentările legate de persoana și de prezența în lume a Mântuitorului. Dintre acestea, o primă categorie o alcătuiește icoana lui Hristos Pantocratorul. Din punct de vedere istoric, denumirea amintește cele mai vechi simboluri creștine prin care se recunoaște stăpînirea actuală a lui Dumnezeu asupra tuturor lucrurilor; ea amintește de asemenea pe Fiul, întrupat pentru mîntuirea noastră, dar și Creator al lumii împreună cu Tatăl și cu Sfîntul Duh. Precizarea doctrinară a temei nu s-a făcut fără un ascuțit polemic antignostic, deoarece această erezie introduce în creație pe Demiurg.

În categoria icoanelor care amintesc tainele vieții Mântuitorului sînt incluse reprezentări ale următoarelor evenimente din istoria mîntuirii: Bunavestire, Nașterea Domnului, Teofania cea Mare (Bolezul Domnului), Schimbarea la Față, Răstignirea, Coborîrea de pe Cruce, Învierea și Înălțarea la cer. Dintre ele, pictarea scenei Schimbării la Față se încredințează de obicei iconarilor tineri. Actul acesta echiva-

lează cu o rugăciune de la început de cale, pentru ca Domnul să trimită în inima creatorului de artă lumina harului celui mai presus de fire, ca odinioară asupra Sfinților Apostoli.

«Iconografia bizantină cunoaște două feluri de a înfățișa icoana Învierii: scena mironosițelor, care se duc la mormîntul gol ca să ungă trupul Domnului pe care ele credeau să-l găsească acolo, și tema numită *Anastasis* (Învierea din morți), căci Mîntuitorul proslăvit a coborît la iad pentru a scoate de acolo pe dreptii care își așteptau izbăvirea. Începînd din veacul al IX-lea, orientalii redau Învierea mai ales prin această temă din urmă».

Icoanele Maicii Domnului sînt studiate aparte; într-o biserică ortodoxă, ele poartă privirile credinciosului de la boltă altarului la turla Pantocratorului. De altfel și în icoanele la care ne-am referit mai sus, evlavia artiștilor acordă un loc însemnat «Celei mai cinstite decît Heruvimii» pe care o înfățișează, fie sub formă de mijlocitoare către Dumnezeu, fie ca simbol al sfințeniei Bisericii.

În general, tipurile iconografice ale Maicii Domnului în Răsărit pot fi împărțite în trei grupe: scene evanghelice, atitudini de orantă și icoane ale maternității Mariei.

Asupra celor din urmă — cunoscute după numele locurilor în care sînt venerate: Kazan, Vladimir, Don, Moscova etc. — autorul insistă cu exemple culese exclusiv din istoria Bisericii Ruse.

Cum sfinții au fost nu numai oameni în legătură cu Dumnezeu, ci și frați ai noștri plini de harul ceresc, care ne-au precedat în credință, nu se poate ca chipurile lor să nu fie păstrate și cinstite cu dragoste. Studiul de față le grupează, probabil, după aghiografia slavă: Dreptii Vechiului Testament, Sfinții Apostoli și Evangheliști, Sfinții Dascăli a toată lumea, Sfințul Marele Mucenic Gheorghe (nu mai sînt și alți sfinți militari?), Sfinții Prinți, Fericiiți Mărturisitori, Apărătorii poporului ortodox, Sfinții Episcopi, Sfinții Călugări și Sfinții Stîlpnici. Alte icoane se inspiră din Apocalipsă, din bătăliile decisive pentru libertatea credinței unui popor, din activitatea sinoadelor ecumenice...

O dată cu trecerea crizei iconoclaste, Biserica a fost silită să fixeze amănunțit cîteva reguli pentru pictarea chipurilor Mîntuitorului și ale sfinților. Devenite astăzi tradiționale, ele lasă totuși artistului destulă libertate de inspirație, cerîndu-i doar ca opera sa să fie într-adevăr o re-prezentare a originalului contemplat de Biserică. Iconarul este liber să-și interpreteze modelul după propria sa credință și filozofie umană, dar să nu uite că personajele sfinte sînt «întru slavă», chipul lor prezentînd în forma cea mai pură trăsăturile pămîntești și cerești ale omului. De aici întrebuintarea culorilor de aur și luminozitatea nimbului sfinților, de aici apoi atmosfera hieratică, situarea evenimentelor și a personajelor dincolo de temporal și spațial, absența celei de a treia dimensiuni și a tot ce dă impresia de volum.

În lumina acestor criterii, ne dăm seama că iconarul săvîrșește o operă a Bisericii, transformînd în culori cuvintele preotului de la altar. De aceea el trebuie să aibă o puternică viață duhovnicească, țesută din smerenie, credință, rugăciune și răbdare; erminile, dintre care autorul amintește manualul călugărului-pictor Mihail Greșnii, trăitor în veacul al XIV-lea la Kiev, propun aceste virtuți cu stăruință.

După considerații privitoare la evlavia orientală de ieri și de azi față de sfințele icoane, lucrarea se încheie cu capitolul «Cîteva note de istorie». Din el putem cunoaște evoluția iconografiei bizantine, ruse și apusene, cu centrele, artiștii și numele icoanelor mai importante, fără a se neglija schițarea perspectivelor actuale ale școlilor de pictură din țările ortodoxe.

Cum se poate observa, E. Dejaifve a întîlnit dificultăți reale în sintetizarea tradițiilor și tipurilor iconografice orientale și occidentale, pe de o parte, ca și bizantine și slave, pe de alta. Pentru înțelegerea icoanei ortodoxe, învățatul catolic face apel continuu la Liturghie, sinaxar și tropar; perspectiva este răsplătită nu numai printr-o deplină înțelegere a simbolismului triumghiului, crucii sau cercului în arta bizantină, ci și prin înțelegerea contrastului imobilism-mișcare.

Se recunoaște în mai multe rînduri că ideea ortodoxă a icoanei s-a păstrat mai pură și mai profundă în Răsăritul decît în Apusul creștin, fenomen pe care autorul

il explică prin trăirea ioaică a Evangheliei. De bună seamă că explicația trebuie împinsă pînă la înțelegere pneumatică a trăirii duhovnicești ortodoxe, ceea ce determină înlăturarea dolorismului și a naturalismului din reprezentarea ei artistică.

În activitatea pastorală, cartea folosește și predicatorului, nu numai acelor care au nevoie de o introducere în iconografie sau urmăresc cunoștințe istorice și aghiografice noi. Pentru a accepta pe deplin afirmația noastră, este suficient să meditam la bogăția de idei a icoanei înălțării Domnului, care nu se reduce doar la obișnuita elevație corporală a Logosului întrupat.

Ne-ar fi plăcut să se fi amintit, alături de modele rusești și despre un tip românesc de icoană, ca de pildă «Prodromița», menționat chiar și în cele mai modeste lucrări de specialitate (vezi E. Poseleanin, *Bogomater polnoe illiustrovanoe episanie*. S. Petersburg, f.a., p. 465).

Icoanele pe sticlă de asemenea constituie în zilele noastre un capitol distinct al istoriei artei românești.

În tot cazul, obiecțiunea noastră nu poate fi socotită exagerată într-o carte care dă ca model de biserică în stil bizantin biserica din Chevetogne!

Alături de alte studii de o reală valoare științifică și această lucrare de informare generală contribuie la revelarea bogăției spirituale ortodoxe și la înlăturarea șablonului, răspîndit odinioară mult în Occident, că icoana bizantină ar fi un lucru mort și de domeniul periferiei artelor.

Pr. GHEORGHE I. DRĂGULIN

Nicodim, Mitropolitul Leningradului și Novgorodului, *Acțiunea măreață a Sfinților Frați Metodie și Chiril*, în «Revista Patriarhiei din Moscova» nr. 6/1969, p. 66—73.

Textul acestui studiu a fost citit de Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului în cadrul sărbătoririi festive organizate de Academia duhovnicească din Leningrad cu prilejul împlinirii a 11 veacuri de la moartea Sfîntului Chiril, luminaătorul slavilor.

La început autorul semnalează că deși literatura bisericească despre acțiunea Sfinților Metodie și Chiril a fost multilateral studiată, totuși rămîn încă insuficient lămurite multe laturi și aspecte ale acestei acțiuni inițiale de Bizanț, acțiune «care a avut colosale consecințe culturale, ce au depășit limitele obișnuite ale legăturilor diplomatice, intrucît prin activitatea fraților Iesaloniceeni a fost creată literatura slavonă» (S. D. Scazkin, *Istoria Bizanțului*, Moscova, 1967, vol. II, p. 200).

Încadrînd acțiunea Sfinților Metodie și Chiril în aspectul bisericesc al epocii veacului al IX-lea, Mitropolitul Nicodim precizează că tocmai în vremea aceea în Biserica creștină încă nedespărțită începuseră să se intensifice străduințele spre separare sub influența dorințelor și pasiunilor omenești, abia la o jumătate de veac după al VII-lea Sinod Ecumenic care condamnase iconoclasmul. Cu începuturile acestei separări, în lumea creștină apăreau doi poli care aveau să atragă în jurul lor întreaga geografie politică medievală: în vechea, prima Romă, de unde autoritatea supremă de stat trecuse în Bizanț — noua Romă, se punea început năzuinței de suprapunere universală a autorității bisericești asupra autorității civile, așezînd funcțiile de stat sub cît mai deplinul control al Bisericii. Lua naștere în acest fel *papocezarismul*. Cu circa un sfert de veac înainte de nașterea la Salonic a Sfinților Metodie și Chiril, papa Leon al III-lea încorona la Roma ca «împărat al Apusului» pe regele francilor Carol cel Mare, urmărind ca prin acest act să înlătore dependența statală a Romei față de împărăția «răsăriteni» bizantini; această dependență exista formal de la mutarea capitalei imperiului de către Constantin cel Mare la Constantinopol, dar de mai multe veacuri dependența aceasta era fictivă. Totodată prin acest

act se urmărea și înfăptuirea unei superiorități a papilor asupra «împăratului de Apus». Acest act politic bisericesc apusean nu a dus imediat la despărțirea Bisericilor.

În schimb, în Imperiul de Răsărit-bizantin — cu toate că de multă vreme, sub presiunea popoarelor migratoare din Asia prin nordul Mării Negre, popoarele slave înconjurau Salonicul și se infiltrau în Grecia Sudică, cu toate că bulgarii se stabiliseră temeinic în Balcani și cu toate că arabii (deveniți din cauza islamului războinic spaima lumii creștine) se așezaseră pe întreg țărmul de nord al Africii — autoritatea centralizată a absolutismului bizantin nu suferise nici un fel de slăbire. Autoritatea bisericească era pe deplin subordonată autorității statale a împăratului, dând naștere *cezaropapismului*. Și cu toate că în timpul vieții Sfinților Metodie și Chiril unitatea Bisericii se menținea încă, ciocnirile între *cezaropapismul* răsăritean și *papocezarișmul* apusean, în năzuința după stăpânirea politică, pregăteau terenul pentru ruperea bisericească între Răsărit și Apus.

În aceste împrejurări, când unii din ierarhii Bisericii încă nedespărțite erau gata, în punerea în practică a concepțiilor lor politice, să înfăptuiască ruperea Trupului tainic al lui Hristos, Sfinții Metodie și Chiril se străduiau să propovăduiască credința creștină în Răsărit și Apus, continuând activitatea Apostolului neamurilor și reprezentând în această privință cea mai veche tradiție creștină proprie Tesalonicului, ca înfăptuire a sfaturilor date tesalonicenilor de Sfântul Apostol Pavel (I Tes. I, 2, 5; II, 9; V, 15—23).

După ce înfățișează poziția pe care o ocupa Sfântul Chiril în treburile de răspundere statale și bisericești cîl s-a aflat la Constantinopol, Mitropolitul Nicodim precizează că încercarea făcută de Sfântul Chiril — după disputele susținute cu Ioan Gramaticul și cu saracini — de a rupe legăturile cu reprezentanții autorității statale și bisericești se datorează în fond faptului că, pe de o parte, el nu punea admite comportarea imorală a împăratului Mihail al III-lea, iar pe de altă parte, el nu aproba «cursul politic imperialist urmat de patriarhul Fotie», care în chip conștient urmărea ruptura cu patriarhul Romei din pricina prestigiului statal și bisericesc bizantin.

Retras din viața cercurilor conducătoare, Sfântul Chiril-Constantin Filozoful s-a dedicat străduințelor pentru crearea în limba slavonă a unei literaturi creștine și a traducerii în această limbă a cărților de cult. Această acțiune contravenea într-o măsură oarecare practicii folosite de Biserica creștină în veacul al IX-lea, întrucît acțiunea ei misionară (altă a Bisericii din Roma cît și a celei din Bizanț) urmărea să îmbrace cultura propovăduită într-o limbă anumită. În Biserica Romei care nu admitea decît folosirea a trei limbi cultice (aramaica, greaca și latina) devenise evidentă năzuința supranațională spre un universalism care impunea popoarelor dependente de Roma săvîrșirea cultului în limba latină; iar străduința de dominație a Constantinopolului conținea nuanțe imperial elenistice, ceea ce făcea ca popoarele dependente de Bizanț să săvîrșescă cultul în limba greacă (deși în Ortodoxie problema libertății de folosire a limbilor naționale în cult fusese de multă vreme rezolvată pozitiv).

Faptul că Sfântul Chiril muncea pentru crearea literaturii slavone și a unei limbi slavone pentru cult ca și pentru traducerea cărților Sfintei Scripturi și a cărților de cult în limba slavonă demonstrează că el nu împărtășea atitudinea generală bizantină.

Menționînd datele principale în legătură cu apariția slavilor în Europa Centrală și Sud-estică și cu așezarea triburilor slave pe văile rîurilor, adesea fără legătură unele cu altele, Mitropolitul Nicodim demonstrează că în veacul al IX-lea naționalitățile slave nu reușiseră să-și înfăptuiască o literatură, ceea ce ar fi făcut ca dialectele lor cu vremea să se fărîmițeze definitiv, dacă nu ar fi apărut un oarecare numitor comun — sub forma unei limbi slavone centrale.

Mitropolitul Nicodim afirmă că Sfântul Chiril — ca lingvist înnăscut și de talent — înțelesese că dialectele slave puteau fi făcute să se adune și să-și creeze o matcă unică, pe care Sfântul Chiril — ca Apostol după chemare — o vedea în străduința de a face slavilor accesibil cuvîntul lui Dumnezeu.

Pentru aceasta Sfântul Chiril a conceput un sistem de scriere slavonă, luind ca bază cele 24 de litere ale alfabetului grecesc (cu uşoare schimbări în forma lor), iar pentru reprezentarea grafică a sunetelor proprii vorbirii slavone a introdus încă 14 semne, între care 5 litere evreieşti. [S-ar putea presupune — datorită folosirii acestor 5 litere evreieşti — că încă în timpul misiunii sale la hazari, Sfântul Chiril să fi cunoscut (după cum afirmă de altfel scriitorul bulgar, călugărul Hrabr, din veacul al X-lea) vreo încercare de reprezentare grafică a sunetelor graiului slavilor care trăiau la un loc cu o populaţie ce-şi însuşise iudaismul ca religie, dar şi la un loc cu iudei — n.n.: P.V.I.]. Desigur cele mai mari greutăţi au fost întâmpinate de Sfântul Chiril în domeniul lexicologiei, semanticii, morfologiei şi etimologiei.

Depăşind toate greutăţile, Sfântul Chiril şi fratele său Sfântul Metodie puteau accepta, la 863, misiunea de a evangheliza popoarele slave de Apus, în primul rând din Moravia, pornind de la principiul că cuvântul Domnului — cuprins în Sfânta Scriptură şi în cărţile de cult — trebuie pus la îndemina nu numai a unei pături instruite prin însuşirea culturii greceşti, ci prin traducerea şi propovăduirea cuvântului Domnului tuturor oamenilor simpli, în limba slavonă pe care toţi o vorbeau şi o puteau înţelege. În acest fel lumina credinţei ortodoxe adusă popoarelor slave prin conştiinţa apostolică, prin propovăduirea slăvitoare şi prin creaţia culturală a celor doi apostoli ai slavilor, a aprins în lumea slavilor flacăra care le-a luminat calea spre însuşirea culturii şi pentru acţiunea de contribuire la promovarea culturii creştine.

Analizând împrejurările în care s-a produs şi s-a desfăşurat misiunea culturalizatoare a Sfinţilor Metodie şi Chiril la slavii din Moravia, Mitropolitul Nicodim arată că situaţia politică externă a Bizanţului în veacul al IX-lea îndemna conducerea Imperiului bizantin să apropie de Bizanţ, prin credinţa ortodoxă, triburile slave care, împinse de triburile războinice avarice ce năvăleau din Asia, se aşezaseră în regiunea Moraviei. Aici însă slavii de Apus au ajuns în conflict cu germanii de sud, care urmăreau — în tendinţa împingerii spre răsărit — să colonizeze pământurile ocupate de slavi cu svabi, saxoni şi bavarezi, care deja aparţineau religiei creştine de rit latin. Încă din 840, nepotul lui Carol cel Mare, Ludovic Germanul reuşeşte să unească pământurile germane şi să supună în Răsărit pe cnezul Rostislav, care la rîndul său reuşeşte să înfăptuiască cea dintâi unire a slavilor în cnezatul Moraviei.

Reuşind să se smulgă din dependenţa germană, Rostislav a înţeles să orienteze politica sa externă spre apropierea de Imperiul bizantin şi implicit spre înfăptuirea de strînse legături cu Biserica Ortodoxă Bizantină. Urmarea acestei noi orientări s-a concretizat în misiunea Sfinţilor Metodie şi Chiril la slavii din Moravia, cărora le-a adus în primul rând «limba literară slavonă cu toate elementele pentru exprimare în scris şi pentru desăvîrşirea şi multiplicarea traducerii cărţilor de cult în limba slavonă». De aceea predicarea învăţăturii evanghelice în limba slavonă se înfăptuia concomitent cu predarea activă a scris-cititului în limba slavonă. (Numai Sfântul Clement de Ohrida, ucenicul Sfinţilor Metodie şi Chiril, a învăţat scris-cititul 3500 de ucenici).

Această intensă activitate a făcut ca în scurtă vreme săvîrşirea cultului în limba slavonă să se generalizeze pe întreg teritoriul Moraviei, care, fiind subordonată canonic episcopilor germani, se afla sub jurisdicţia Mitropoliei catolice din Veneţia. Reclamaţi de episcopul Bavariei că au încălcat dreptul canonic care recunoştea folosirea la cult doar a celor trei limbi sfinte (aramaica, greaca şi latina), şi întrucît Biserica creştină nu era despărţită, Sfinţii Metodie şi Chiril au fost siliţi să se adreseze Mitropoliei Veneţia pentru a înfăţişa greutăţile de propovăduire a credinţei creştine în limba latină, popoarelor slave şi deci pentru a obţine aprobarea întregii activităţi desfăşurate de ei în Moravia, precum şi pentru a cere hirotoniri de preoţi pentru slavii creştini.

La Veneţia Sfinţii Metodie şi Chiril au fost aspru criticaţi pe baza învinuirilor aduse de către episcopii germani, iar sinodul local, convocat pentru aceasta, îl înclină să-i considereeretici. De aceea papa Nicolae I i-a chemat la Roma, unde au fost primiţi după moartea lui de către papa Adrian al II-lea. Acesta a studiat şi a cercetat

intreaga rînduală cultică a Sfîntului Chiril și a aprobat-o, dispunînd așezarea cărților de cult traduse în limba slavonă pe sfînta masă în bazilica papală (Sfînta Maria) în timpul săvîrșirii Sfîntei Liturghii și admiînd limba slavonă între limbile oficiale pentru săvîrșirea cultului în Biserica Romană.

În acest fel recunoașterea principală a rînduiei cultice a Sfîntilor Metodie și Chiril de către Biserica de Apus și de către Biserica de Răsărit, constituie cea din urmă manifestare a unității de învățătură în Biserica cea nedespărțită; iar participarea Sfîntilor Metodie și Chiril, ca reprezentanți ai Bisericii de Răsărit la slujbele săvîrșite în limba slavonă, precum și participarea la solemnitățile reinhumării osemintelor Sfîntului Clement Romanul (aduse de Sfîntii Metodie și Chiril din Crimeea) au constituit cea din urmă solemnitate comună Bisericii nedespărțite. Tot manifestare a bunelor raporturi între cele două Biserici poate fi socotit și faptul că Sfîntul Chiril, apostolul slavilor, murind în timpul șederii sale la Roma, a fost înmormîntat în biserica Sfîntul Clement, unde fuseseră reinhumate și osemintele Sfîntului Clement care propovăduise credința creștină în ținuturile unde apoi au locuit slavii de răsărit.

Activitatea misionară a Sfîntilor Metodie și Chiril în mijlocul slavilor a fost continuată de urmașii lor, deschizînd popoarelor slave calea spre lumină, spre cultură și spre mîntuirea prin credința creștină.

P. V. I.

Eugen Stănescu, *Numele poporului român și primele tendințe umaniste interne în problema originii și continuității*, în «Studii», revistă de istorie, Editura Academiei Republicii Socialiste România, tom. 22 (1969), nr. 2, p. 189—206.

Pornind de la vechea teză potrivit căreia «Inceputurile tradiției umaniste interne despre originea poporului român» apar în *Letoposeful cronicarului Grigore Ureche*, autorul încearcă să demonstreze că aceste tradiții umaniste au existat cu mult înainte.

Concepția despre unitatea de neam și de limbă a poporului român, despre originea poporului român, își găsește izvoarele în primele lipărituri românești din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, sub două forme. O primă formă constă în folosirea termenului de «român» alături de cel de «rumân», cum este folosit în *Palia de la Orăștie* din 1582. Se poate considera totuși că termenul de român apăruse deja în rostirea poporului. Cea de a doua formă este aceea a traducerii în numeroase lucrări a termenului de «romanus» cu cel de «rumân» — român». Astfel apare în *Apostolul* din 1565 tradus de Coresi. Acest proces se accentuează în scrierile bisericești ca cele ale mitropolitului Dosoftei și în scrierile istorice ca cea a cronicarului Miron Costin, *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor*, și a lui Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimii a romano-moldovenilor*. Urmînd exemplul predecesorilor săi, Dimitrie Cantemir traduce termenul de «roman» prin «român» și folosește uneori termeni ca «romano-moldo-vlahi» și «Romano-Moldo-Vlahia», subliniind astfel continuitatea populației romanizate în Dacia și autohtonía poporului român.

Iată deci că ideea despre originea și unitatea poporului român începuse să ocupe un loc important în scrierile românești din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Această concepție poate fi considerată ca avînd un caracter umanist? Pentru elucidarea problemei autorul stabilește legătura dintre scrisul și tiparul românesc pe de o parte și introducerea limbii române în Biserică și dezvoltarea acțiunii de traducere în limba română a Bibliei.

Prin conținutul ideologic al scrierilor traduse în limba română, prin tendința de a se adresa unei colectivități cît mai mari, scrisul românesc din a doua jumătate a secolului al XVI-lea poate fi considerat ca avînd un caracter umanist. O primă idee răspîdită prin aceste scrieri — expresie a conștiinței de neam a poporului român — este aceea a culturii pentru toți, oglindită în *Evanghelia românească* din 1561, și în *Psaltirea românească* din 1570. O altă idee este aceea a necesității răspîndirii cul-

turii, a științei de carte prin intermediul unei pături intelectuale din care nu lipseau — precizează autorul — preoții învățați.

Prin exemplificările date, autorul demonstrează caracterul umanist al ideilor exprimate în aceste scrieri și implicit posibilitatea ca și ideile privind originea poporului român să aibă acest caracter și să derive din realitățile istorice interne. Dacă aceste scrieri aveau un caracter militanți, exprimând năzuințele păturii intelectuale românești, e de presupus că ele poartă și pecetea influenței populare.

Ideea despre originea poporului român a apărut și în afara teritoriilor locuite de români în același timp cu apariția tipărilor în limba română. În acest sens sînt citate lucrările lui G. Reicherstorffer, Andronicus, Tranquillus, A. Verancius, Alessandro Guarnini, Giovanandrea Gromo, Pierre Lescaloppier, cărturari și călători de neam diferit cunosători ai stărilor de lucruri din țările române.

Demnă de reținut este mărturia lui Francesco della Valle care înainte de mijlocul secolului al XVI-lea, în urma unei călătorii prin Țara Românească și Transilvania, nota că ideea referitoare la obirșia poporului român și la originea lor romană i-a fost dată de cărturari români. Probabil că mulți dintre acești cărturari făceau parte din pătura intelectuală, din jurul mănăstirilor sau din orașe unde apariția și dezvoltarea tiparului românesc le permisese obținerea unor vaste informații. Așa vor fi fost preoții de la biserica Sfîntul Nicolae din Șcheii Brașovului realizatorii *Evangeliei cu învățătură* din 1581 și cărturarii ce au lucrat *Palia de la Orăștie*.

Desigur conștiința unității de neam și a necesității răspîndirii culturii a fost aceea care a dat naștere unei mișcări tipografice românești, mai vechi decît a lui Coresi. Printre precursorii umanismului lui Coresi se numără diacul Oprea. Dovadă, concepția sa privind importanța culturii și necesității răspîndirii ei.

La dezvoltarea procesului de apariție a conștiinței de neam un aport de seamă l-au avut legăturile dintre românii de o parte și de alta a Carpaților, legături stabilite mai ales de clerici care călătoreau pentru nevoile bisericii dar mai ales pentru răspîndirea culturii.

Așadar ideile referitoare la originea și unitatea poporului român, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, au apărut în împrejurări istorice interne caracteristice printr-o acumulare treptată, îndelungată, și nu abia la mijlocul secolului al XVII-lea, în opera lui Grigore Ureche.

IOAN F. STANCULESCU

ECTENIA DE CERERE^{*)}

S. *Dă Doam - ne, Dă Doam*
 A. *Dă Doam - ne, Dă Doam*
 T. *Dă Doam - ne, Dă Doam*
 B. *Dă Doam - ne, Dă Doam*

ne, *Dă Doam* ne.
 ne, *Dă Doam* ne.
 ne, *Dă Doam* ne.
 ne, *Dă Doam* ne.

*) Continuare «Glasul Bisericii», nr. 7-8, 1969

④

Dă Doam ne.

Dă Doam ne.

Dă Doam ne.

Dă Doam ne.

Ți-e Doam ne. A-min.

Ți-e Doam ne. A-min.

Ți-e Doam ne. A-min.

Ți-e Doam ne. A-min.

TATĂL NOSTRU

Moderato

sopran
sau
tenor

Ta - tăl nos - tru

S. *p* Ta - tăl nos

A. *p* Ta - tăl nos

T. *p* Ta - tăl nos

B. *p* Ta - tăl nos

ca - re - le ești în ce

tru ca - re - le ești în ce

tru ca - re - le ești în ce

tru ca - re - le ești în ce

tru ca - re - le ești în ce

ruri Sfin-teas - că-se nu - me - le Tău.

ruri nu - me - le

ruri nu - me - le

ruri nu - me - le

ruri nu - me - le

mf
Vi - e îm-pă-ră - ți - a... Ta

Tău îm - pă - ră - ți - a...

Tău îm - pă - ră - ți - a

Tău îm - pă - ră - ți - a

Tău îm - pă - ră - ți - a

Fa-că-se vo-ia Ta Pre-cum în
 Ta, Fa-că-se vo-ia Ta Pre-
 Ta, Fa-că-se vo-ia Ta Pre-
 Ta, Fa-că-se vo-ia Ta Pre-
 Ta, Fa-că-se vo-ia Ta Pre-

cer A-şa şi pre pă-
 cum în cer
 cum în cer
 cum în cer
 cum în cer

mînt Pîi - nea noas

și pre pă - mînt

și pre pă - mînt

și pre pă - mînt

și pre pă - mînt

tră cea spre fi - in tă

Pîi - nea noas - tră Pîi - nea

Pîi - nea noas - tră Pîi - nea

Pîi - nea noas - tră Pîi - nea

Pîi - nea noas - tră Pîi - nea

Pîi - nea noas - tră Pîi - nea

dă - ne - o Dă - ne - o
 noas - tră Dă - ne - o,
 noas - tră Dă - ne - o
 noas - tră Dă - ne o
 noas - tră Dă - ne o

as - tăzi *mf* Și iar - tă - ne
p Dă - ne - o as - tăzi *p* Și
p Dă - ne - o as - tăzi *p* Și
p Dă - ne - o as - tăzi *p* Și
p Dă - ne - o as - tăzi *p* Și

na - ua gre - șa - le - le noas' —

iar — — — — — tă gre - șa - le —

iar — — — — — tă gre - șa - le —

iar — — — — — tă gre - șa - le —

iar — — — — — tă gre - șa - le —

tre Pre - cum și noi ier - tăm —

le Pre - cum și noi ier -

le Pre - cum și noi ier -

le Pre - cum și noi ier -

le Pre - cum și noi ier -

gre - și - ți - lor noș - tri

tăm gre - și - ți - lor

tăm gre - și - ți - lor

tăm gre - și - ți - lor

tăm gre - și - ți - lor

Și nu ne du

noș - tri

noș - tri

noș - tri

nos - tri

ce pre noi — în is — pi —

Și nu — ne — du — ce-n is —

Și nu ne du — ce-n is —

Și nu ne — du — ce-n is —

Și nu ne du — ce-n is —

tă Ci ne mîn-tu — e —

pi - tă, Ci mîn-tu - e — ște - ne de

pi - tă, Ci mîn-tu - e — ște - ne de

pi - tă, Ci mîn-tu - e — ște - ne de

pi - tă, Ci mîn-tu - e — ște - ne de

ste de
mf
 cel vi - clean.
 cel vi - clean.
 cel vi - clean.
 cel vi - clean.

rall.
pp
 cel vi - clean.
 de cel vi - clean.
 de cel vi - clean.
 de cel vi - clean.

RĂSPUNSURI DUPĂ TĂTĂL NOSTRU

S. *mf* A - min. Și Du - hu - lui Tău.

A. *mf* A - min. Și Du - hu - lui Tău.

T. *mf* A - min. Și Du - hu - lui Tău.

B. *mf* A - min. Și Du - hu - lui Tău.

mf Ți - e Doam ne. A - min.

mf Ți - e Doam ne. A - min.

mf Ți - e Doam ne. A - min.

mf Ți - e Doam ne. A - min.

UNUL SFÎNT

S. *f* U - nul Sfînt U - nul

A. *f* U - nul Sfînt U - nul

T. *f* U - nul Sfînt U - nul

B. U - nul Sfînt

The first system of the musical score is for the vocal parts. It consists of four staves: Soprano (S.), Alto (A.), Tenor (T.), and Bass (B.). The key signature is two sharps (F# and C#), and the time signature is 3/4. The Soprano, Alto, and Tenor parts begin with a forte (f) dynamic. The lyrics are 'U - nul Sfînt U - nul'. The Bass part has a lower melodic line with the lyrics 'U - nul Sfînt'.

Domn I - i - sus Hris - tos în - tru

Domn I - i - sus Hris - tos în - tru

Domn I - i - sus Hris - tos în - tru

U - nul Domn I - sus Hris - tos în - tru

The second system continues the vocal parts. The lyrics are 'Domn I - i - sus Hris - tos în - tru' for the vocal lines and 'U - nul Domn I - sus Hris - tos în - tru' for the Bass line. The music features various note values and rests, with some notes held over from the previous system.

sla - va lui Dum - ne - zeu Ta - tăl A - min.

sla - va lui Dum - ne - zeu Ta - tăl A - min.

sla - va lui Dum - ne - zeu Ta - tăl A - min.

sla - va lui Dum - ne - zeu Ta - tăl A - min.

The third system continues the vocal parts. The lyrics are 'sla - va lui Dum - ne - zeu Ta - tăl A - min.' for all parts. The music concludes with a final cadence and a fermata over the final note.

BINECVÎNTAT

S. *mf*
 Bi-ne-cu-vîn-tat a-cel ce vi-ne-n-tru

A. *mf*
 Bi-ne-cu-vîn-tat a-cel ce vi-ne-n-tru

T. *mf*
 Bi-ne-cu-vîn-tat a-cel ce vi-ne-n-tru

B. *mf*
 Bi-ne-cu-vîn-tat a-cel ce vi-ne-n-tru

nu-me-le Dom — nu-lui Dum-ne-zeu e-ste

nu-me-le Dom — nu-lui Dum-ne-zeu e-ste

nu-me-le Dom — nu-lui Dum-ne-zeu e-ste

nu-me-le Dom — nu-lui Dum-ne-zeu e-ste

mf
 Dom-nul și s-a a-ră-tat — no — uă.

mf
 Dom-nul și s-a a-ră-tat no — uă.

mf
 Dom-nul și s-a a-ră-tat no — uă.

mf
 Dom-nul și s-a a-ră-tat no — uă.

VĂZUT-AM LUMINA

S. *mf*
Vă - zu - t-am lu - mi - na -

A. *mf*
Vă - zu - t-am lu - mi - na -

T. *mf*
Vă - zu - t-am lu - mi - na -

B.

cea a-de-vă - ra - tă Pri - mi - t-am Du-hul cel ce -

cea a-de-vă - ra - tă Pri - mi - t-am Du-hul cel ce -

cea a-de-vă - ra - tă Pri - mi - t-am Du-hul cel ce -

Pri - mi - t-am Du-hul cel ce -

cresc.

resc. A - fla-t-am cre-din-ța cea a-de-vă-
 resc. A - fla-t-am cre-din-ța cea a-de-vă-
 resc. A - fla-t-am cre-din-ța cea a-de-vă-
 resc. A - fla-t-am cre-din-ța cea a-de-vă-

f *mf*

ra-tă-n-chi-nîn-du-ne Sfin-tei Tre-imi Că a-
 ra-tă-n-chi-nîn-du-ne Sfin-tei Tre-imi Că a-
 ra-tă-n-chi-nîn-du-ne Sfin-tei Tre-imi Că a-
 ra-tă-n-chi-nîn-du-ne Sfin-tei Tre-imi Că a-

cea - sta ne-a mîn-tu-it pre noi.
 cea - sta ne-a mîn-tu-it pre noi.
 cea - sta ne-a mîn-tu-it pre noi.
 cea - sta ne-a mîn-tu-it pre noi.

RĂSPUNSURI LA OTPUȘT

S. *A - min.* Doam-ne mi-lu - e —

A. *A - min.* Doam-ne mi-lu - e -

T. *A - min.* Doam-ne mi-lu - e —

B. *A - min.* Doam-ne mi-lu - e -

ște. Doam-ne mi-lu - e —

ște. Doam-ne mi-lu - e —

ște. Doam-ne mi-lu - e —

ște. Doam-ne mi-lu - e —

ște. Ți-e Doam-ne. A-min.

ște. Ți-e Doam-ne. A-min.

ște. Ți-e Doam-ne. A-min.

ște. Ți-e Doam-ne. A-min.

În-tru nu-me-le Dom-nu-lui.

În-tru nu-me-le Dom-nu-lui.

În-tru nu-me-le Dom-nu-lui.

În-tru nu-me-le Dom-nu-lui.

Doam-ne mi-lu-e ste.

Doam-ne mi-lu-e ste.

Doam-ne mi-lu-e ste.

Doam-ne mi-lu-e ste.

FIE NOMELE DOMNULI BINECVÎNTAT

Moderato

S. _____

A. _____

T. *mf* Fi - e nu - me - le Dom - nu - lui

B. *mf* Fi - e nu - me - le Dom - nu - lui

f Bi - ne - cu - vîn - tat - fi - e

f Bi - ne - cu - vîn - tat - fi - e

bi - ne - cu - vîn - tat

bi - ne - cu - vîn - tat

de a - cum și pi - nă-n veac.

de a - cum și pi - nă-n veac.

de a - cum și pi - nă-n veac.

Nu - me-le Dom nu - lui fi -

Nu - me-le Dom nu - lui fi -

Nu-me-le Dom nu - lui fi -

Nu-me-le Dom nu - lui fi -

e Bi - ne-cu-vîn - tat de-a-cum și pi - nă-n veac.

e Bi - ne-cu-vîn - tat de-a-cum și pi - nă-n veac.

e Bi - ne-cu-vîn - tat de-a-cum și pi - nă-n veac.

e Bi - ne-cu-vîn - tat de-a-cum și pi - nă-n veac.

OTPŪST

S. *mf*
Doam-ne mi-lu - e — ūte. A - min.

A. *mf*
Doam-ne mi-lu - e — ūte. A - min.

T. *mf*
Doam-ne mi-lu - e — ūte. A - min.

B. *mf*
Doam-ne mi-lu - e — ūte. A - min.

p
Slavă Tatălui și Fiului și Sfîn-tu-lui Duh și a -

p
Slavă Tatălui și Fiului și Sfîn-tu-lui Duh și a -

p
Slavă Tatălui și Fiului și Sfîn-tu-lui Duh și a -

p
Slavă Tatălui și Fiului și Sfîn-tu-lui Duh și a -

mf
cum și pururea și-n vecii ve - ci - lar. A - min.

mf
cum și pururea și-n vecii ve - ci - lar. A - min.

mf
cum și pururea și-n vecii ve - ci - lar. A - min.

mf
cum și pururea și-n vecii ve - ci - lar. A - min.

Doamne miluește, Doamne miluește, Doamne miluește,
 Doamne miluește, Doamne miluește, Doamne miluește,
 Doamne miluește, Doamne miluește, Doamne miluește,
 Doamne miluește, Doamne miluește, Doamne miluește,

Bi - ne - cu - vîn - tea — ză. A - min.
 Bi - ne - cu - vîn - tea — ză. A - min.
 Bi - ne - cu - vîn - tea — ză. A - min.
 Bi - ne - cu - vîn - tea — ză. A - min.

pp
 A min. A - min.
 A min. A - min.
 A min. A - min.
 A min. A - min.

AXIOM LA NAȘTEREA DOMNULUI

Moderato

S. *mf* Mă - re — ște, mă - re - ște su —

A. *mf* Mă - re — ște, mă - re - ște su —

T. *mf* Mă - re — ște, mă - re - ște su —

B. *mf* Mă - re — ște, mă - re - ște su —

— fle - tul meu Pre cea mai cin - sti —

— fle - tul meu Pre cea mai cin - sti - tă

— fle - tul meu Pre cea mai cin - sti - tă

— fle - tul meu Pre cea mai cin - sti - tă

tă de-cît o
și mai prea-mă-ri tă de-cît o
și mai prea-mă-ri - tă de-cît o
și mai prea-mă-ri - tă de-cît o

Lento

ști - le ce - rești. Tai - nă stră-
ști - le ce - rești. Tai - na stră-
ști - le ce - rești. Tai - nă stră-
ști - le ce - rești. Tai - nă stră-

i - nă văd și prea-mă-ri - tă, cer
i - nă văd și prea-mă-ri - tă, cer
i - nă văd și prea-mă-ri - tă, cer
i - nă văd și prea-mă-ri - tă, cer

fi — ind pe-ște-ra, sca — un de

fi — ind pe-ște-ra, sca — un de

fi — ind pe-ște-ra,

fi — ind pe-ște-ra,

He — ru — vim Fe — cioa — ra, ies — lea să — lă — șlu — i

He — ru — vim Fe — cioa — ra, ies — lea să — lă — șlu — i

re, în — tru ca — re s-a cul — cat, în — tru ca — re s-a cul

re în — tru ca — re s-a cul — cat, în — tru ca — re s-a cul

în — tru ca — re s-a cul — cat, în — tru ca — re s-a cul

în — tru ca — re s-a cul — cat, în — tru ca — re s-a cul

cat, Cel ne-în-că-put Hris-tos

cat, Cel ne-în-că-put Hris-tos

cat, Cel ne-în-că-put Hris-

cat, Cel ne-în-că-put Hris-

Dum-ne-zeu, Pre ca-re-le lă-u-

Dum-ne-zeu, Pre ca-re-le lă-u-

tos Dum-ne-zeu, Pre ca-re-le lă-u-

tos Dum-ne-zeu, Pre ca-re-le lă-u-

dîn-du-L il mă-rim.

dîn du-L il mă-rim.

dîn du-L il mă-rim.

dîn du-L il mă-rim.

AXIOM LA BOTEZUL DOMNULUI

Moderato

mf

S. Nu se pri-ce-pe toa-tă min — tea

mf

A. Nu se pri-ce-pe toa-tă min — tea

mf

T. Nu se pri-ce-pe toa-tă min — tea

mf

B. Nu se pri-ce-pe toa-tă min — tea

a Te lă - u - da — du - pă vred - ni -

a Te lă - u - da — du - pă vred - ni -

a Te lă - u - da — du - pă vred - ni -

a Te lă - u - da — du - pă vred - ni -

ci e. Că se în-tu - ne-că toa-tă

ci e. Că se în-tu - ne-că toa-tă

ci e. Că se în-tu - ne-că toa-tă

ci e. Că se în-tu - ne-că toa-tă

min-tea cea mai pre-sus de fi-re a cîn-ta

min-tea cea mai pre-sus de fi-re a cîn-ta

min-tea cea mai pre-sus de fi-re a cîn-ta

min-tea cea mai pre-sus de fi-re a cîn-ta

Ți - e de Dum-ne-zeu Năs-că - toa

Ți - e de Dum-ne-zeu Năs-că - toa

Ți - e de Dum-ne-zeu Năs-că - toa

Ți - e de Dum-ne-zeu Năs-că - toa

— re. Dar ce - ea ce ești bu - nă, pri-

— re. Dar ce - ea ce ești bu - nă, pri-

— re. Dar ce - ea ce ești bu - nă, pri-

— re. Dar ce - ea ce ești bu - nă, pri-

me - ște cre - din - ța, că știi

me - ște cre - din - ța, că știi

me - ște cre - din - ța, că știi

me - ște cre - din - ța, că știi

dra - gos - tea noas - tră cea Dum - ne - ze - ias - că. Că

dra - gos - tea noas - tră cea Dum - ne - ze - ias - că. Că

dra - gos - tea noas - tră cea Dum - ne - ze - ias - că. Că

dra - gos - tea noas - tră cea Dum - ne - ze - ias - că. Că

Tu creș-ti - ni - lar ești fa - la - si -

Tu creș-ti - ni - lar ești fa - la - si -

Tu creș-ti - ni - lar ești fa - la - si -

Tu creș-ti - ni - lar ești fa - la - si -

toa re. Pre Ti - ne Te

toa re. Pre Ti - ne Te

toa re. Pre Ti - ne Te

toa re. Pre Ti - ne Te

mă - rim, Te mă - rim, Te mă - rim.

mă - rim, Te mă - rim, Te mă - rim.

mă - rim, Te mă - rim, Te mă - rim.

mă - rim, Te mă - rim.

AXION LA SFINTELE PAȘTI

Moderato

S. *În - ge - rul a stri - gat - Cei*

A. *În - ge - rul a stri - gat - Cei*

T. *În - ge - rul a stri - gat - Cei*

B. *În - ge - rul a stri - gat - Cei*

pli - ne, Cei pli - ne de dar: Bu - cu-ră-te Fe-

pli - ne, Cei pli - ne de dar: Bu - cu-ră-te Fe-

pli - ne, Cei pli - ne de dar: Bu - cu-ră-te Fe-

pli - ne, Cei pli - ne de dar:

cioa-ră cu-ra — tă și ia — răși zic — bu-cu-ră
 cioa-ră cu-ra — tă și ia — răși zic bu-cu-ră
 cioa-ră cu-ra — tă și ia — răși zic — bu-cu-ră

più mosso e sempre cresc.

Te! Că Fi-ul Tău a-n-vi-at a tre-ia zi din mor-
 Te! Că Fi-ul Tău a-n-vi-at a tre-ia zi din mor-
 Te! Că Fi-ul Tău a-n-vi-at a tre-ia zi din mor-
 Că Fi-ul Tău a-n-vi-at a tre-ia zi din mor-

mînt și mor-ții a ri-di-cat. — Ve-se-li-ți-vă no-roa-
 mînt și mor-ții a ri-di-cat. — Ve-se-li-ți-vă no-roa-
 mînt și mor-ții a ri-di-cat. — Ve-se-li-ți-vă no-roa-
 mînt și mor-ții a ri-di-cat. — Ve-se-li-ți-vă no-roa-

à tempo

de. Lu-mi-nea — ză - te no - u-le I - e - ru - sa -

de. Lu-mi-nea — ză - te no - u-le I - e - ru - sa -

de. Lu-mi-nea — ză - te no - u-le I - e - ru - sa -

de. Lu-mi-nea — ză - te

li - me Că sla - va Dom - nu - lui că - tre

li - me Că sla - va Dom - nu - lui că - tre

li - me Că sla - va Dom - nu - lui că - tre

Că sla - va Dom - nu - lui că - tre

Ti - ne - a ră - să - rit. Sal - tă a - cum și te

Ti - ne - a ră - să - rit. Sal - tă a - cum și te

Ti - ne - a ră - să - rit. Sal - tă, sal - tă a - cum și te

Ti - ne - a ră - să - rit. Sal - tă, sal - tă a - cum și te

bu - cu - ră Si - oa - ne. Iar Tu - cu -

bu - cu - ră Si - oa - ne. Iar Tu - cu -

bu - cu - ră Si - oa - ne. Iar Tu - cu -

bu - cu - ră Si - oa - ne.

ra - tă Născă - toa - re de Dum - ne - zeu ve - se - le - ște - Te

ra - tă Născă - toa - re de Dum - ne - zeu ve - se - le - ște - Te

ra - tă Născă - toa - re de Dum - ne - zeu ve - se - le - ște - Te

ve - se - le - ște - Te

rall.

în - tru în - vi - e - rea Ce - lui nă - ș - cut al Tău.

în - tru în - vi - e - rea Ce - lui nă - ș - cut al Tău.

în - tru în - vi - e - rea Ce - lui nă - ș - cut al Tău.

în - tru în - vi - e - rea Ce - lui nă - ș - cut al Tău.

CHEMONIC DOMINICAL

Larghetto

S. *p* Doam - ne mi - lu - e

A. *p* Doam - ne mi - lu - e - ŝte, Doam - ne mi - lu -

T. Doam - ne mi - lu - e - ŝte,

B.

ŝte,

ieŝ - te, mi - lu - e - ŝte, Doam - ne Doamne mi - lu -

Doam - ne mi - lu - e - ŝte, Doam - ne mi - lu - e - ŝte, mi -

rall.
Doam-ne mi-lu-e şte,

e şte,

p
lu - e şte, Doam -

mp
Doam-ne mi-lu-e - şte

p

Doam -

cresc. *f*

Doam - ne, Doamne mi-lu-e - şte,

f

ne, Doam-ne mi-lu-e - şte, Doamne mi-lu-e - şte,

Doam-ne mi-lu-e - şte, Doam - ne, Doam-ne mi-lu-e - şte

ne mi - lu - e - şte, mi - lu - e - şte

rall.

p Doam - ne, Doamne mi-lu-e şte,

p Doam - ne mi-lu-e - şte, Doam-ne mi-lu-e - şte

p Doam - ne, Doam - ne, Doam-ne mi-lu-e - şte

Doam-ne mi-lu-e - şte, Doam-ne mi-lu-e - şte,

C

Più mosso

pp Doam - ne, Doam - ne,
p Doam-ne mi-lu-e - şte, Doam-ne mi-lu-e - şte, mi - lu -
p Doam-ne mi-lu-e - şte, Doam-ne mi-lu-e - şte, Doam-ne mi-lu-e - şte
ppp Doam-ne mi-lu-e - şte
p mi - lu -

e - şte, mi - lu -
Doam-ne mi - lu - e - şte, Doam-ne mi - lu -
Doam-ne mi - lu - e - şte, Doam-ne mi - lu
e - şte, mi - lu -

Adagio

e - şte, Doam ne,
p Doam ne,
e - şte, Doam ne,
e - şte, Doam ne,
e - şte, Doam ne,

Mezzo-soprano

mp
 Doam - ne — mi - lu - e - ŝte, Doam — ne,
p
 Doam - ne, Doam —
p
 Doam - ne, Doam —
p
 Doam - ne, Doam —
p
 Doam — ne, Doam - ne,

Doam — ne mi - lu - e - ŝte,
 ne,
 ne, Doam — ne mi - lu - e - ŝte,
 ne, Doam — ne mi - lu - e - ŝte,
 Doam - ne mi - lu - e - ŝte,

cresc

Doam - ne mi - lu - e - şte, Doam - ne mi - lu -
cresc.

Doam - ne mi - lu - e - şte, mi - lu - e - şte,

Doam - ne mi - lu - e - şte, mi - lu - e - şte,

Doam ————— ne mi - lu - e - şte,

pp

e - şte, Doam - ne mi - lu - e - şte, mi - lu - e - şte,

Doam - ne mi - lu - e - şte, Doam - ne mi - lu - e - şte,

mi - lu - e - şte, Doam - ne mi - lu - e - şte,

mi - lu - e ————— şte,

Moderato

cresc.

p
 Doam - ne,
mp
 Doamne mi-lu-e - ŝte,
p
 Doam - ne,
 Doam - ne mi-lu-e - ŝte,
 Doam - ne,
 mi - lu - e - ŝte,

f
 Doam-ne mi-lu-e - ŝte,
f
 Doam - ne, Doam-ne
f
 Doam-ne mi-lu-e - ŝte,
f
 Doam - ne, Doam-ne
f
 Doam - ne mi-lu-e - ŝte
f
 Doam - ne, Doam-ne
f
 mi - lu - e - ŝte, Doam-ne mi-lu-e - ŝte, Doam-ne

Soprano
mp
 Doam - ne
p
 mi - lu - e - ŝte,
p
 Doam -
p
 mi - lu - e - ŝte
p
 Doam -
p
 mi - lu - e - ŝte,
p
 Doam -
p
 mi - lu - e - ŝte,
p
 Doam -
 mi - lu - e - ŝte, Doam -

più f

mi — lu - e — şte, Doam — ne

ne, Doam — ne mi —

ne, Doam - ne mi - lu - e -

ne mi - lu - e - şte, mi —

ne mi - lu - e - şte, Doam - ne

mi — lu - e — şte,

— lu - e - şte, Doam - ne

şte, mi - lu - e - şte, *p* mi - lu - e - şte, Doam - ne mi - lu - e - şte,

— lu - e - şte, *p* mi - lu - e - şte, Doam - ne mi - lu - e - şte,

mi - lu - e - şte, Doam - ne,

mf *cresc.* *ff.*

Doam-ne mi-lu-e - ște, Doam-ne mi-lu-e - ște, Doam- ne, Doamne mi-lu-

mf *cresc.* *f*

Doam - ne mi - lu - e - ște, Doamne mi-lu-e - ște,

mf *f*

Doam - ne mi - lu - e - ște, Doamne mi-lu-e - ște,

mf *f*

Doam - ne mi - lu - e - ște, Doamne mi-lu-e - ște,

mf *f*

Doam - ne mi - lu - e - ște, Doamne mi-lu-e - ște,

e - ște,

rall. p

mi - lu - e - ște, Doam - ne.

Doam-ne mi-lu-e-ște, Doam-ne mi-lu-e-ște, Doamne mi-lu-e-ște,

Doamne mi-lu-e - ște, Doam-ne mi-lu-e-ște, Doamne mi-lu-e - ște,

Doam-ne mi-lu-e - ște, mi-lu-e-ște, Doam - ne,

CVI Andante

Doam-ne mi-lu - e - şte, mi-lu - e - şte

mp

Doam - ne mi - lu - e - şte, Doam - ne -

Doam-ne mi - lu - e - şte, Doam-ne,

This system consists of three staves. The top staff is a vocal line with lyrics 'Doam - ne mi - lu - e - şte, Doam - ne -'. The middle staff is a piano accompaniment with lyrics 'Doam-ne mi - lu - e - şte, Doam-ne,'. The bottom staff is a bass line.

Doam - ne, Doam - ne mi - lu - e - şte,

mi - lu - e - şte, mi - lu - e - şte,

Doam-ne mi-lu - e - şte, mi - lu - e - şte,

This system consists of three staves. The top staff is a vocal line with lyrics 'mi - lu - e - şte, mi - lu - e - şte,'. The middle staff is a piano accompaniment with lyrics 'Doam-ne mi-lu - e - şte, mi - lu - e - şte,'. The bottom staff is a bass line.

Larghetto (Tempo I)

şte, Doam-ne, Doam-ne mi-lu - e - şte,

mp

Doam-ne mi-lu-e-şte, Doamne, Doam-ne mi-lu - e - şte, Doamne mi-lu-

Doam-ne mi-lu-e-şte, Doam - ne mi-lu-e - şte,

This system consists of three staves. The top staff is a vocal line with lyrics 'şte, Doam-ne, Doam-ne mi-lu - e - şte, Doamne mi-lu-'. The middle staff is a piano accompaniment with lyrics 'Doam-ne mi-lu-e-şte, Doam - ne mi-lu-e - şte,'. The bottom staff is a bass line.

ște, Doam - ne,

e - ște, mi - lu - e - ște, Doam - ne, Doam-ne mi - lu -

Doam-ne - mi - lu - e - ște, Doam-ne mi - lu - e - ște, mi -

Doam-ne mi-lu-e

Larghetto

ște, *p*

e

lu - e

ște, *p*

ște, Doam - ne

ște, Doam - ne mi - lu -

Doamne mi-lu - e - ște, mi-lu -

Doam-ne mi-lu - e - ște,

ppp

mi - lu - e ște.

e - ște, mi - lu - e ște.

e - ște, mi - lu - e ște.

Doam - ne mi - lu - e ște.